

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**KOMİTACILIK, BALKAN/MAKEDONYA KOMİTACILIĞI VE TÜRK
DEVLET GELENEĞİNE SİRAYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAGİHAN YAMANER

DANIŞMAN

İSMAİL AKBAL

AKSARAY 2019

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KOMİTACILIK, BALKAN/MAKEDONYA KOMİTACILIĞI VE TÜRK
DEVLET GELENEĞİNE SİRAYETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAGİHAN YAMANER

DANIŞMAN

DOÇ.DR. İSMAİL AKBAL

AKSARAY 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı :Nagihan

Soyadı :YAMANER

Bölümü :Kamu Yönetimi

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Komitacılık, Balkan/Makedonya Komitacılığı ve Türk Devlet Geleneğine Sirayeti.

İngilizce Adı: Komitaji, Balkan/Macedonia Komitaji and Spread on the Turkish State Tradition.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Nagihan YAMANER

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Nagihan YAMANER tarafından hazırlanan “Komitacılık, Balkan/Makedonya Komitacılığı ve Türk Devlet Geleneğine Sirayeti” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. İsmail AKBAL

Kamu Yönetimi-Aksaray Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mehmet AKINCI

Kamu Yönetimi-Aksaray Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Hasan Alpay KARASOY

Kamu Yönetimi-Selçuk Üniversitesi

İMZA

.....
.....
.....

Tez Savunma Tarihi: 31/05/2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 11/07/2019 tarih ve 2019/28-11... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Nagihan YAMANER

İmza

.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

.....

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan ve tez konumun belirlenmesinde yardımlarını esirgemeyen kıymetli ve danışman hocam Doç. Dr. İsmail AKBAL'a teşekkürü bir borç bilirim ve şükranlarımı sunarım. Yine çalışmamda, düzenlemiş olduğu kongre sonucu benim de bu kongreye katılımımı sağlayarak konumla ilgili yerleri görmemi sağlayan Yrd. Doç. Dr. Tuğrul KORKMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ve son olarak da hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürler.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KOMİTACILIK, BALKAN/MAKEDONYA KOMİTACILIĞI VE
TÜRK DEVLET GELENEĞİNE SİRAYETİ
Yüksek Lisans Tezi

Nagihan YAMANER, Aksaray 2019

ÖZET

“*Komitacılık*” olarak Türk siyasal hayatına geçen bu kavram, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasal iktidar mücadelesi içerisinde yer almasıyla birlikte gündeme gelmiştir. İttihatçıların siyasal iktidar mücadelesinde yanlarında hep bu komitacı kadrolar yer almıştır. Siyasal iktidar yarışında yasal yöntemlerle çözülemeyen sorunlar komitacı kadrolar tarafından yasal olmayan yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır. Milli Mücadele Dönemi öncesi ve sonrasında da sistematik bir biçimde söz konusu komitacı kadrolardan faydalanılmıştır. Nihayetinde komitacı kavramı İttihatçıların Türk siyasal hayatına bıraktığı kötü bir devlet geleneğidir.

Bu çalışmada, komitacılığın geniş analizi yapılmış ve komita ile çete arasındaki fark ortaya konulmaya çalışılmıştır. Komitacılık kavramından yola çıkılarak Balkan/Makedonya komitacılığının tarihsel bağlamda analizine ve bölgedeki örgütlenmelerin yapılanmalarına yer verilmiştir. Son olarak ise, bu kavramın Türk devlet geleneğindeki durumu ortaya konulmaya çalışılmış ve Türk devlet geleneğindeki komitacılık faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Komitacılık, Makedonya, Makedonya Sorunu, Balkan/Makedonya Komitacılığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti.

Sayfa Adedi: 166

Danışman: Doç. Dr. İsmail AKBAL

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
KOMİTAJİ, BALKAN/MACEDONİA KOMİTAJİ AND SPREAD ON
THE TURKISH STATE TRADITION
Master Thesis

Nagihan YAMANER, Aksaray 2019

ABSTRACT

As a popular concept in Turkish political history, “*Komitaji*” was brought into existence with the participation of Unity and Development Party in political life. These komitaji forces always supported this Party and its proponents in their fight to seize power in Ottoman Empire. Throughout the Party’s struggles to political power, these komitaji forces tried to solve the problems using illegal means, which could not be solved by legal methods. These forces were systematically benefitted by the nationalist before and after Turkish War of Independence. Ultimately the concept of the komitaji has become one of the worst traditions in Turkish political life left by the Unity and Development Party.

In this study, we have made a comprehensive analysis of this concept and compared committee with gang, pointing out the differences between the two. Building upon this notion, Balkan/Macedonia Komitaji are analysed and their organisation in the region are detailed. Finally, the place of this concept in Turkish state tradition is explored and komitaji in Turkish state are discussed.

Science Code:

Keywords: Komitaji, Macedonia, the Question of Macedonia, Balkan/Macedonia Komitaji, Unity and Development Party.

Number of Pages: 166

Consultant: Associate Professor İsmail AKBAL

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
T.C. AKSARAY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
MAKEDONYA’NIN GENEL ÖZELLİKLERİ VE MAKEDONYA SORUNU	6
1.1. Makedonya’nın Genel Özellikleri.....	7
1.1.1. Bölgenin Coğrafi Yapısı	7
1.1.2. Bölgenin Tarihi Yapısı	7
1.1.3. Bölgenin Etnik Yapısı.....	11
1.1.4. Bölgenin Demografik Yapısı.....	12
1.2. Makedonya Sorunu	15

1.3. Balkan Devletleri'nin Makedonya Siyaseti.....	18
1.3.1. Yunanistan	20
1.3.2. Sırbistan.....	21
1.3.3. Bulgaristan	22
1.4. Büyük Devletlerin Makedonya Siyaseti	23
1.4.1. İngiltere.....	24
1.4.2. Rusya.....	26
1.4.3. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu.....	29
1.5. Makedonya Sorunu'ndaki Islahatlar	30
1.5.1. Viyana Islahat Programı.....	30
1.5.2. Münzsteg Programı.....	32
İKİNCİ BÖLÜM.....	34
BALKAN/MAKEDONYA KOMİTACILIĞI VE ÖRGÜTLERİN YAPILANMALARI.....	34
2.1. Balkan/Makedonya Komitacılığını Etkileyen Faktörler	36
2.1.1. Milliyetçilik Akımı'nın Komitacılık Faaliyetlerine Etkisi	36
2.1.2. Berlin Antlaşması'nın Komitacılık Faaliyetlerine Etkisi.....	37
2.1.3. Kilise ve Dil Faktörlerinin Komitacılık Faaliyetlerine Etkisi.....	40
2.2. Balkan/Makedonya Komitacılığının Özellikleri.....	41
2.2.1. Yöntem.....	42
2.2.2. Katılım	43
2.2.3. Propaganda	44
2.2.4. Örgütlenme Şekli	44
2.2.5. Siyasi Bağlantısı	45
2.3. Makedonya'daki Milli Komitalar	46
2.4. Bulgar Komitacılığı	47

2.4.1. Bulgar Komitalarının Oluşumunda Etkili Olan Faktörler	47
2.4.1.1. Bulgarların Milli Uyanışı	47
2.4.1.2. Fener Rum Patrikhanesi'nin Rumlaştırma Politikası	50
2.4.1.3. Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu	53
2.4.1.4. Bulgar Tacirlerinin Rolü.....	56
2.4.1.5. Osmanlı Devleti'ne Karşı Duyulan Hoşnutsuzluklar	57
2.4.1.6. Bulgar Okulları ve Basınının Bulgar Milli Uyanışına Etkisi.....	58
2.4.2. Bulgar Komitalarının Yapılanmaları.....	61
2.4.2.1. Makedonya'da Kurulan Bulgar Komitaları	61
2.4.2.1.1. Santralistler (Makedonya Dahili İhtilal Komitesi/Makedonya İç Devrim Örgütü)	63
2.4.2.1.2. Varhivistler (Makedonya Harici İhtilal Komitesi/Yüksek Makedonya Komitesi).....	64
2.4.2.2. Bulgar Komitalarının Örgütlenme Şekli.....	64
2.4.2.2.1. Köy Komita Heyeti	66
2.4.2.2.2 Kaza Heyeti	67
2.4.2.2.3. Liva İdare Heyetleri	67
2.4.2.2.4. Kongreler.....	68
2.4.2.2.5. Delegeler ve Heyet Temsilcileri	68
2.4.2.2.6. Komitaların Maddi Kaynakları	68
2.4.2.2.7. Silahlandırmalar	69
2.4.2.2.8. Komitaların Haberleşme Şifreleri.....	69
2.4.3. Bulgar Komitalarının Faaliyetleri	70
2.4.3.1. Propaganda Faaliyetleri.....	70
2.4.3.2. Bulgar Komitalarının Hazırlıkları.....	71
2.4.3.3. Baskınlar.....	73

2.4.3.3.1. Yanıklı Köyü Baskını	73
2.4.3.3.2. Cuma-i Bala İsyanı	74
2.4.3.3.3. Selanik Suikastları.....	75
2.4.3.3.4. 1903 İlinden Ayaklanması (İlyas Günü).....	78
2.5. Rum Komitacılığı	80
2.5.1. Rum Komitaları'nın Oluşumunda Etkili Olan Faktörler	80
2.5.1.1. Rumların Milli Uyanışı	80
2.5.1.2. Tepedelenli Ali Paşa İsyanı.....	83
2.5.1.3. Eflak-Buğdan İsyanı (1821).....	83
2.5.1.4. Mora İsyanı (1821).....	84
2.5.1.5. Büyük Devletlerin Etkisi.....	86
2.5.1.6. Navarin Olayı (1827)	87
2.5.1.7. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı.....	88
2.5.2. Rum Komitalarının Yapılanmaları	90
2.5.2.1. Etnik-i Eterya Cemiyeti	90
2.5.2.2. Rum Komitalarının Örgütlenme Şekli	92
2.5.3. Rum Komitalarının Faaliyetleri	96
2.6. Sırp Komitacılığı	99
2.6.1. Sırp Komitalarının Oluşumunda Etkili Olan Faktörler.....	99
2.6.1.1. Sırpların Milli Uyanışı.....	99
2.6.1.2. Sırp İsyanı'nın Başlaması ve Gelişmesi.....	100
2.6.1.3. Sırp İsyanı ve Rusya	102
2.6.1.4. Sırp Prensliği'nin Kurulması	103
2.6.2. Sırp Komitalarının Yapılanmaları	104
2.6.2.1. Saint Sava Örgütü	104
2.6.2.2. Sırp Komitalarının Örgütlenme Şekli	105

2.6.3. Sırp Komitalarının Faaliyetleri.....	105
2.6.3.1. Propaganda Faaliyetleri.....	105
2.6.3.2. Baskınlar.....	106
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	109
TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE KOMİTACILIK.....	109
3.1. Türk Siyasal Hayatında İlk Muhalif Hareketler: Genç Osmanlılar Hareketi	109
3.2. Birinci Meşrutiyet'in İlanı.....	111
3.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti	113
3.3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu	113
3.3.2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yurt Dışında Örgütlenmesi.....	117
3.3.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yapısı.....	117
3.3.4. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Örgütlenme Şekli	119
3.3.5. Cemiyet-Fırka İkilemi.....	119
3.4.Türk Devlet Geleneğinde Komitacılık.....	121
3.5. Türk Devlet Geleneğindeki Komitacı Faaliyetler	125
3.5.1. İkinci Meşrutiyet Öncesi Gerçekleştirilen Komitacılık Faaliyetleri.....	125
3.5.1.1. Çırağan Vakası	125
3.5.1.2. Kleanti Skalieri-Aziz Bey Komitesi.....	126
3.5.1.3. Nazım Bey'e Suikast Girişimi.....	126
3.5.1.4. Kolağası Resneli Niyazi'nin Dağa Çıkması.....	128
3.5.1.5. Şemsi Paşa'nın Öldürülmesi.....	129
3.5.2. İkinci Meşrutiyet Sonrası Gerçekleştirilen Komitacılık Faaliyetleri.....	129
3.5.2.1. Fehim Paşa'nın Linç Edilmesi.....	131
3.5.2.2. İsmail Mahir Paşa'ya Suikast.....	131
3.5.2.3. Gazeteci Hasan Fehmi Cinayeti (1866-1909)	132
3.5.2.4. Gazeteci Ahmet Samim Cinayeti (1884-1910).....	133

3.5.2.5. Gazeteci Zeki Bey'in Öldürülmesi	134
3.5.2.6. Mahmut Şevket Paşa'ya Suikast	134
3.5.2.7. Resneli Niyazi'nin Öldürülmesi	135
3.5.2.8. Silahçı Tahsin'in Boğdurulması	136
3.5.3. Milli Mücadele Dönemi'nde Gerçekleştirilen Komitacılık Faaliyetleri	137
3.5.3.1. Yahya Kaptan'ın Öldürülmesi	139
3.5.3.2. Eyüpzade İzzet Bey'in Öldürülmesi	140
3.5.3.3. TKP (Türkiye Komünist Partisi) Lideri Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Öldürülmesi	140
3.5.3.4. Yahya Kahya Cinayeti	141
3.5.3.5. Ali Şükrü Bey Cinayeti	142
3.5.3.6. Topal Osman Olayı	144
3.5.3.7. Halit Paşa'nın Mecliste Vurulması	144
3.5.3.8. İaşe Nazırı Kara Kemal'in Öldürülmesi	144
SONUÇ	146
KAYNAKÇA	150
EKLER	161

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1904 Yılında Umumi Müfettişı Hüseyin Hilmi Paşa'nın Yaptırdığı Nüfus Sayım Sonucu	13
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
ANAP :	Anavatan Partisi
MİDÖ :	Makedonya İç Devrim Örgütü
YMK :	Yüksek Makedonya Komitesi
BMORK :	Bulgar Makedonya-Edirne Devrimci Komiteleri
TMORO :	Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü
VMRO :	Makedonya Dahili İhtilal Komitesi
TKP :	Türkiye Komünist Partisi
Bkz :	Bakınız

GİRİŞ

Komitacılık kavramı, Türk siyasal hayatında İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası'nın siyasal iktidar yarışında yer almaya başlamasıyla gündeme gelmiş ve sistematik bir biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Bu kavram, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde de demokratikleşme tartışmalarının önemli konularından biri olmuştur. Türk siyasal hayatında ne zaman hukuk sisteminin dışına çıkılsa, bir siyasi kişilik saldırıya uğrasa, ne zaman bir cepheleşme, yalan ve ayak oyunları olsa hepsi komitacılık olarak nitelendirilmiştir. Türk literatürüne yerleşen bu kavram Türk siyasal hayatının yeni fakat kötü bir devlet geleneğini oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yani İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasal alanda ortaya çıkmasıyla birlikte siyasal iktidarın muhalefete karşı bir tahammülsüzlüğü söz konusu olmuştur. Türk siyasal hayatı boyunca siyasal iktidar için yarışanlar hangi siyasal ideolojiye sahip olursa olsunlar, iktidara geldikten sonra sık sık yasal sınırların dışına çıkarak yasal olmayan yöntemlerle muhalefet sindirilmeye çalışılmıştır. Bu faaliyet ilk olarak, İttihat ve Terakki Cemiyetinin siyasal iktidarı elde etmesinde ve siyasal otoritesini kurmasında kullanılmış, iktidarı elde ettikten sonra da muhalefeti ortadan kaldırmak için yine komitacılık yöntemine başvurulmuştur.

Komitacıların sıklıkla uyguladığı yöntem suikastlar olmuştur. Fakat bunun yanında dağa adam kaçırma, karışıklık çıkarma, silah ve güç kullanarak tehdit etme, basın yollarına başvurma, tedhiş ve yıldırma gibi yöntemler de kullanılmıştır. Hangi tür yöntem kullanılırsa kullanılsın, bunlar yasal olmayan ve sistem dışı faaliyetler olarak görülmüştür. Bu bağlamda Muhalefet saflarında birinin öldürülmesi veya yukarıda bahsedilen fiillerin biri veya birkaçının kullanılması komitacılık olarak değerlendirilmiştir.

İttihatçıların komitacı faaliyetleri Milli Mücadele Dönemi'nde de sürmüştür. 1919 yılında başlayan Milli Mücadele hareketinde siyasal iktidar odağı olan Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan düşmanla mücadele ederken diğer taraftan da siyasal iktidar mücadelesinde komitacı kadrolardan faydalanmıştır. Bu kadrolar Milli Mücadele Dönemi öncesi Balkanlarda komitacılarla savaşırken oluşmaya başlamış ve birçoğu da Milli Mücadele'nin içerisinde yer almıştır. Kimileri doğrudan ordu içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat yanında, kimileri de çeteler kurarak Milli Mücadele'nin nihai hedefi doğrultusunda verilen emirleri yerine getirmişlerdir.

Çok partili hayata geçişle birlikte komitacılık tartışmaları sona ermemiş, gündemin önemli tartışma konularından birisi olmuştur. 9 Temmuz 1959 tarihinde Başbakan Adnan Menderes teşkilata gönderdiği bildiride muhalefetin ve CHP'nin çalışmalarını *“Balkan Komitacılığı”* ile bir tutmuştur. Menderes imzalı bu bildiride CHP'nin faaliyetlerine komitacılık denilmiş ve teşkilatlara, bu tür teşkilatlanmalara karşı da dikkatli olun uyarısı yapılmıştır (Milliyet, 10.7.1959). 1975'e gelindiğinde, bir CHP Milletvekili'nin cinayete kurban girmesi neticesinde *“Millet Temsilcisine tecavüz hoş görülemez ve bağışlanamaz. Bu politikacılığın Balkan Komitacılığına dönüştürülmesi demektir.”* denilerek bu cinayetin sorumlularına komitacı suçlaması yapılmıştır (Milliyet, 11.9.1975).

Aralık 1977'de ise bu kez Bağımsız Konya Milletvekili Oğuz Atalay hükümetin çalışmalarını komitacılık olarak nitelemiştir: *“Hükümetin eski komitacılık oyunlarını oynadığını ve bunu artık ilan ettiğini bilmesi gerekiyor. Kimseyi kandırmazınlar.”* (Milliyet, 26.12.1977).

Daha yakın zamanda Mesut Yılmaz ile Demirel arasında da komitacılık suçlamaları olmuştur. ANAP lideri Mesut Yılmaz, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in *“Devlet bazen rutin dışına çıkabilir”* sözlerini komitacılık olarak değerlendirmiştir:

“Devletin geçmişinde milliyetperver insanlar hukuku zorlayarak devleti kurtarmaya çalıştı. Ama Türkiye zarar gördü Komitacılık kötü bir devlet geleneğidir.” (Milliyet, 16.2.2000).

Bu suçlamalar hep olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Türk siyasal literatürüne giren ve 2000'li yıllara gelindiğinde hala gündemde olan ve komitacılık olarak ifade edilen bu kavramın öncelikli olarak tanımlanması ve bir çerçeveye oturtulması gerekmektedir.

Komita kavramı yakın plana alınacak olursa, Komita 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Balkanlarda siyasi bir amaca ulaşmak için silahlı mücadele yapan gizli örgütlere verilen Slavca kökenli bir sözcüktür (Büyük Larousse, 1995: 6912; Meydan Larousse, 1972: 416). Çoğu zaman çete kavramıyla eş anlamlı kullanılsa da bir takım farklılıkları bünyesinde taşımaktadır.

Her iki kavram da eylemci olmakla beraber komita (komite) planlayıcı, çete ise uygulayıcı, her an harekete hazır terörcü, militan bir vurucu kuvvettir. Çete, genellikle 10-15 kişiyi geçmeyen kadrosu vardır. Sınırlı hareketler (suikast, bombalama, sabotaj gibi) yapmakla görevlendirilir. (Tunaya, 1988: 509). Grupların kendilerine verdiği adlarla; Bulgar-Makedon, Sırp silahlı grupları için “ceta”, yasa dışı Jön Türk birlikleri için “çete”, Rum birlikleri için “milis”, sözcükleri kullanılmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2008: 47).

Tepedelenlioğlu, komita-çete ayrımında komitacının planlayıcılığı yanında mekana dikkat çekmekte ve şehir vurgusu yapmaktadır:

“Komitacı, Bulgar şayağından potur giyerek pırnarlı Balkanlarda dolaşan, yol kesen bir haydut değildir. Öylesi de vardır şüphesiz. Fakat komitacının asıl tehlikelisi herkes gibi giyineni ve dağlarda değil şehirlerde yaşayanıdır” (Tepedelenlioğlu, 1992: 9).

Komitacı kavramının genel bir tanımını Akbal “Derin Cinayetler” adlı eserinde yapmıştır. Ona göre Komitacı: “Devletin bünyesinde örgütlenerek, siyasilerin ve bürokratların legal yollardan çözemedikleri sorunları illegal yöntemlerle çözen bireysel ve örgütsel eylemleri gerçekleştirenler” için kullanılan bir tabir olmuştur (Akbal, 2014: 22).

Bir diğer kaynakta ise komitacılık gizli örgütlenmeyi, psikolojik savaş, tedhiş ve yıldırı yöntemlerini, siyasal cinayetleri ve terörü temel alan siyasi çalışma yöntemine verilen isimdir (Büyük Larousse, 1995: 6912). Yani komitacılık, İttihat ve Terakki Cemiyetinin yasal yöntemlerle çözemedikleri sorunları kendi yöntemlerini kullanarak çözmeye çalışmalarına verilen isimdir (Akbal, 2014: 22).

Komitacılık ve çetecilik faaliyetleri, 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlardan ortaya çıkmıştır. Özellikle Balkanlarda görülmüştür. Balkanlarda kurulan komita ve çeteler, devlete karşı sosyal ve ekonomik başkaldırının yanında bağımsızlık hareketi şeklinde ortaya çıkmıştır (Çanlı, 2011: 278).

Komitacı geleneğinin kökenini Türklerde değil; Balkan komitacılık ve çetecilik faaliyetlerinde aranmalıdır (Akbal, 2011: 71). Komitacılık olarak adlandırılan bu faaliyetlerin amacı, Balkanlarda Müslüman ve Türk nüfusunu yok ederek kendi nüfus çoğunluklarını sağlamaya çalışmaktır (Avcıoğlu, 1996: 248). Bunun için faaliyetleri, kuruldukları bölgelerde huzursuzluk çıkarmak, kendi toplumu ile ilgili içerde ve dışarıda kamuoyu oluşturmak, büyük devletlerin dikkatini çekerek bağımsızlıklarını ilan etmektir (Çanlı, 2011: 278). Ayrıca suikast, sabotaj vb. terör eylemleriyle bölgedeki Osmanlı Devleti'nin yönetimini sarsmaya çalışmaktır (Büyük Larousse, 1995: 6912). Kurulan bu komitaların hemen hemen hepsi gizli kurularak büyük devletler tarafından, kimi zamanda ilgili devletler tarafından resmi ya da gayri resmi şekilde desteklenmiştir (Çanlı, 2011: 278).

Tepedelenlioğlu, büyük devletlerin komitacı faaliyetlerin arkasında olduklarını desteklediklerini; ancak sonuçta zarar gördüklerini ifade etmiştir:

... her milletin kanında bir çetecilik mikrobı vardır. Havayı müsait buldu mu hemen canlanır ve şişşak bütün dünyayı sarar. En umulmadık milletler dahi bu felakete uğrayabilirler. Korkunç bir silahtır! Bu mikrop, kullandıranları da yere serer. Tıpkı geriye tepen bir silah gibi. Nitekim tepmiştir de. Balkan komitacılığını kuran Rusya ve körükleyenler, yani Almanya, Fransa ve İtalya felaketten yakalarını kurtaramamışlardır. Nazilik, Faşistlik, Bolşeviklik ve rezistans ideolojileri ve davaları ne olursa olsun metot bakımından, "Balkan komitacılığı"dır. Ve bu Balkan komitacılığı bir buçuk asırdan fazla bir zaman, Balkan Yarımadasını kasıp kavurduktan sonra hala zehrini saçan, devam ettiren bir iletir. (Tepedelenlioğlu, 1992: 29-30).

Bu çalışmada komitacılık olarak bilinen kötü devlet geleneğinin yani "*Balkan/Makedonya Komitacılığı*"nın kökenlerine inilmeye çalışılmış ve tarihsel olarak olaylar inceleme alanı olmuştur. Çalışmada, Türk siyasal hayatının kötü bir devlet geleneğini oluşturan komitacılığın kökeninin Balkanlar olduğu ve Balkanlar'daki komitacılık faaliyetlerinden esinlenerek Türk siyasal hayatına sirayet ettiği varsayımından hareket edilmiştir. Bu varsayımın sağlaması yapıldıktan sonra çalışmanın amacı siyasal hayatta yer edinmiş olan komitacılığın yöntemlerini sistematik bir şekilde açıklamak, analiz etmek ve bir komitacı portresi çizmektir.

Çalışmada, komitacılığın ortaya çıkışıyla ilgili tarihsel konjonktürü dikkate alan bir bölümlenmeye gidilmiştir. İlk bölümde Balkan/Makedonya Komitacılığı'nın ortaya çıktığı bölge olan Makedonya ele alınmış, bölgenin coğrafi, tarihi, etnik ve demografik yapısı

incelenmiştir. Ayrıca “*Makedonya Sorunu*” olarak da bilinen ve Makedonya üzerinde hak iddiasında bulunan devletlerin Balkan siyasetine yer verilmiş ve bölge üzerinde yapılacak olan ıslahat programları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Balkan/Makedonya komitacılığı konusu analiz edilmiş; Bulgar, Rum ve Sırp komitalarının oluşumu, yapılanmaları ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Son bölümde ise Balkan/Makedonya komitacılığının Türk devlet geleneğine sirayeti ve komitacılık faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmada olaylara prospektif bir bakış açısıyla yani o günün koşullarını gözümüzde canlandıran bir gözlükle bakılıp, tarihi olguların nedenleri bulunmaya çalışılmış, yorum ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışmada dönem seçimi ve bölümlemede komitacı faaliyetlerinin önceliği açısından, kırılma noktalarına vurgu yapan bir yaklaşım seçilmiştir. Dolayısıyla çalışmadaki bölümleme mantığının arkasında komitacılığın ortaya çıkmasındaki tarihsel süreç mantığı yer almıştır. Sonuç olarak ortaya çıkan tarihsel olayların neden ve niçinlerini arayarak, tarihsel akış içerisinde somut veriler ortaya çıkaran bir yöntem izlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada özgün konulara öncelik verilerek, olabildiğince tekrarlardan kaçınılmaya özen gösterilmiştir. Ayrıntı ve tartışmalar ise çoğu kez dipnotlara taşınmıştır. Dipnotlar uzun uzadıya verilmemiş, uzun bilgi verilmesi gereken yerler ise Ekler bölümünde sunulmuştur.

Bu çalışmada kullanılan yöntem olarak öncelikle literatür taraması yapılmış, ikincil kaynaklar üzerinden konu hakimiyeti sağlanmıştır. Ancak ikincil kaynaklara başvuruda daha seçici davranılmıştır. Fakat çalışmada daha çok birincil kaynakların tercih edildiği bir tarih yazım yöntemi seçilmiştir.

Bu çalışma, komita ve komitacılık kavramının ortaya çıktığı coğrafya olan Doğu Balkanlar ve daha sonrasında sirayet ettiği Anadolu ile sınırlıdır. Yine çalışmada daha ziyade Osmanlı Devleti’nin yıkılış dönemi ve Milli Mücadele Dönemi arası yakın plana alınmıştır. Balkan kökenli olmasına rağmen Türk siyasetinde de etkileri hissedilen, bu çalışmada özellikle erken dönemlerine değinilmiş olup komitacılığın günümüzdeki etkileri başka bir çalışma konusu olarak değerlendirilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA’NIN GENEL ÖZELLİKLERİ VE MAKEDONYA SORUNU

Makedonya bölgesi tarih boyunca toplumsal, siyasi ve ekonomik olarak insanların ve devletlerin ilgi odağı olmuştur. Stratejik açıdan son derece önemli olan bu bölge çeşitli halkların konağı ve kolonisi haline gelmiştir. Tarih boyunca değişik isimlerle tanınmış ve bir kültür mozaiki oluşturmuştur. Makedonya’nın etnik yapısı ve coğrafi sınırları her zaman tartışma konusu olmuştur (Bozkurt, 2010: 57).

Makedonya, Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve linguistik açıdan çözülmesi zor bir coğrafyasıdır (Bozkurt, 2010: 58). Bölgesel, kültürel farklılıklara ve bölünmüş siyasi yapılara rağmen uzunca bir süre çeşitli çatışmalarla birlikte yaşamış olan bu milletler, belki de ilk kez Osmanlı Devleti’nin yönetimi altında, bir barış ortamında etnik ve dinsel kimliklerini koruyarak yaşamışlardır (Altıntaş, 2005: 69). Bu durumu Necati Cumalı, “*Makedonya 1900*” adlı eserinde şu şekilde ifade etmiş ve Osmanlı hoşgörüsüne vurgu yapmıştır:

“Selanik, her dilden her dinden her çeşit insanın kaynaştığı bir kentti o dönemde. Doğu Akdeniz’in Marsilya’sı olarak anılırdı. Makedonyalı, Teselyalı, Giritli Rumlar, Müslüman Türkler, Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar, Yahudiler, Çingeneler, Fransız askerleri omuz omuza dolaşırlardı sokaklarında...” (Cumalı, 1998: 124).

1.1. Makedonya'nın Genel Özellikleri

Makedonya bölgesini, paylaşılabilir ve çözülemez bir sorun haline getiren genel özellikleri olarak: coğrafi, tarihi, etnik ve demografik yapısından bahsetmekte fayda vardır. Böylelikle komitacılığın neden ve nasıl bu topraklarda ortaya çıktığının anlaşılması kolaylaşacaktır.

1.1.1. Bölgenin Coğrafi Yapısı

Makedonya Balkan coğrafyasının temel özelliklerinin hepsini içinde barındırır. Sosyal ve kültürel çeşitlilik, çok dinli ve multi-etnik yapı bölgenin en önemli özelliklerindendir (Öner, 2010: 116). Bu özelliklere sahip çok sayıda halkın yaşadığı Balkanlarda iç sınırlar net bir şekilde belirlenememiştir. Bölge üzerinde birden fazla gurubun hak iddia etmesi, bölgenin iç sınırlarının belirlenmesini de zorlaştırmıştır (Saatçi, 2004: 4). Bu yüzden farklı coğrafi sınırlar çizilmiştir. Balkan yarımadasının Struma, Vardar ve Mesta nehirleri havzalarını içine alan, Selanik vilayetinin tümüne, Kosova ve Manastır vilayetlerinin Arnavutluk'tan geri kalan kısmına Makedonya denilmiştir (Uzer, 1999: 81). Aynı zamanda bu vilayetlerin üçüne birden (Selanik, Manastır, Kosova) “*Vilayat-ı Selase*” adı verilmiştir (Temelkuran, 1972: 147).

Makedonya, siyasi bir ifade olarak 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır (Temelkuran, 1972: 147). Makedonya kavramı Osmanlı Devleti'nde, coğrafi terim olarak kullanılmamıştır. Rumeli adını verdiği bir kısım toprakların kastedildiği bir coğrafi alan olmuştur (Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, 1988: 146). Makedonya coğrafi isim olarak, adını ilk çağlarda bu bölgede yaşayan Maked veya Makedon'lerden almıştır (Aydemir, 1970: 421). Daha sonra büyük devletler tarafından 19. yüzyılın başında Makedonya ismi kullanılmaya başlanmıştır (Hacısalıhoğlu, 2008: 34). Bu isim ne Bulgar ve Sırp tarafından ne de Osmanlı Devleti tarafından kullanılmıştır. Ancak, Avrupa'da Aydınlanma Çağı'nın ortaya çıkması ve bunun sonucu olarak Yunan ve Roma yer isimlerinin geçerlilik kazandırılmaya çalışılması modası etkili olmuştur (Adanır, 1995: 35).

Fikret Adanır, zamanın Makedonya'sının yaklaşık olarak coğrafi sınırlarını şöyle tanımlamıştır:

“Kuzeyde Şar dağları, Karadağ (Skopska Crna Gora), Kozyak dağları, Osogov dağları; doğuda Mesta (Nestos) nehri; güneyde Ege denizi ve Aliakmon (Bistrica) nehri; batıda Korab, Jablanica, Mokra ve Pindos dağları vardır” (Adanır, 2001: 2).

Bugünkü Makedonya coğrafyasına bakıldığı zaman, Devleti'nin kapladığı arazi, tarihi ve coğrafi Makedonya'nın sadece bir kısmını, % 38'ini kapsamaktadır. Toplam 67.741 kilometrekare alanı olan Makedonya'nın doğu ve güneydeki geniş toprakları halen Bulgaristan ve Yunanistan sınırları içerisindedir. Makedonya'nın arazisi ise 25.713 kilometrekare'dir (Karatay, 2002: 4).

Bölgenin fiziki yapısına bakıldığı zaman yüksek ve geçilmesi zor dağlar, göller ve nehirlerden oluşmaktadır. Makedonya birbirinden farklı iklim özellikleri gösteren yüksek sıra dağları ile ayrılmaktadır. Birçok havzadan meydana gelmektedir (Saatçi, 2002a: 47).

Stratejik konumu ise, Orta Avrupa'yı Akdeniz'e bağlayan Morava ve Vardar nehirlerinin meydana getirdiği iki büyük vadiye sahip olması bölgeyi önemli hale getirmiştir (Armaoğlu, 1997: 580-581).

1.1.2. Bölgenin Tarihi Yapısı

Tarih boyunca Makedonya'ya, sırasıyla Roma, Bizans, Bulgar, Kıpçak (Kuman), Sırp, Yunan, Osmanlı gibi devletler egemen olmuştur. Makedonya bu siyasi oluşum döneminde bazen bir bütün halinde bazen de birkaç devlet arasında paylaşılmıştır. En istikrarlı dönemini ise Osmanlı Devleti zamanında yaşamıştır. Bu durum Makedonya'yı sorunlu bir hale getirmiştir.

19. yüzyıldan itibaren günümüze kadar süren ve çözilemeyen bir sorun haline gelmiştir. Makedonya Sorunu'nun ortaya çıkmasında bu bölgenin ırki, dini ve sosyo-kültürel yapısı etkili olmuştur. Makedonya'nın bu yapısı onu bir etnografya müzesi haline dönüştürmüştür. Zira bu bölgede yüzyıllarca Türkler, Makedonlar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Ulahlar, Yahudiler ve Çingeneler hep iç içe yaşamışlardır (Alp, 2002: 72-73). Böylesine karmaşık bir yapıya sahip olan Makedonya bölgesinin tarihine kısaca değinmekte fayda vardır.

Makedonya’da, bilinen ilk hakimiyeti, Milattan Önce 725 yılında Argead Hanedanlığı’ndan Birinci Perdikas kurdu. Böylelikle Makedonya Krallığı’nın temeli atılmış oldu. Bu hanedanlığın Yunan asıllı olmadığı bilinmektedir. Tarih belgelerine göre, Makedonya toprakları Milattan Önce 513 yılından 479 yılına kadar Perslerin işgalinde kaldı. Daha sonra, İkinci Filip’in kral olmasıyla, Makedonya güçlenmeye başladı (Yılmaz-Kaşıkcı, 2001: 102). İkinci Filip’te tıpkı Makedonya gibi Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar tarafından paylaşılamayan tarihsel bir figürdü (Uzer, 1999: 82). İkinci Filip’ten sonra, Milattan Önce 334-323 yılları arasında Makedonya Kralı olan Büyük İskender, ülkesinin sınırlarını Yunanistan, Anadolu, İran, Suriye ve Mısır’a kadar genişletti (Yılmaz-Kaşıkcı, 2001: 102).

Büyük İskender’in adı dünya tarihinde, bir dönemin sonu ve yeni bir dönemin başlangıcı anlamına gelmekteydi. İskender, 13 yıllık saltanatı boyunca gerek Doğu, gerek Batı kültürlerinin ileride geçirecekleri gelişim için bir temel hazırladı. İskender’in bu kadar kısa süre içerisinde kazandığı başarı onun dahiliği, enerjiliği, askerlik ve siyaset alanlarındaki yeteneğiyle açıklanabilirdi (Mansel, 1963: 403).

Büyük İskender’den sonra imparatorluğun parçalarından birçok krallıklar meydana geldi. Her biri ayrı ve büyük devlet şeklinde, Roma İmparatorluğu’nun egemenliğine kadar devam etti. Daha sonra Makedonya Milattan Önce 146’dan, Milattan Sonra 4. yüzyıla kadar Roma İmparatorluğu’nun yönetiminde kaldı (Aydemir, 1970: 422). Ülke Roma İmparatorluğu’nun egemenliğinden sonra, 9. yüzyılın ilk yarısında Slav işgaline uğradı. Bunu Bulgar işgali takip etti. 1014 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından yıkılan Bulgar Krallığı ile birlikte, Makedonya da Bizans İmparatorluğu’nun egemenliği altına girdi. Bu durum, Türkler Balkanlara gelinceye kadar devam etti. Makedonlar tarafından, 867-1057 yılları arasında, Bizans İmparatorluğu’na sekiz imparator ve iki imparatoriçe verildi. Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Makedonya’da Latin Krallığı kuruldu. Ülke, 1230 yılında Bulgarların, 1280 yılında ise Sırların egemenliği altına girdi (Yılmaz-Kaşıkcı, 2001: 102-103).

Türkler, Makedonya bölgesinin denetimini 14. yüzyıldan sonra ele geçirmeye başladılar. 1363 yılında Edirne’nin fethinden sonra Birinci Murat Filip’e Zagra üzerine yürüme emri verdi. Bu emir ile beraber Bizans İmparatorluğu’nun kaygısı çoğaldı. Çünkü Osmanlı Devleti’nin başarı sağlaması, Bizans İmparatorluğu için Balkanlardaki bağlantısının zayıflaması, aynı zamanda Sırlar ve Bulgarlarla iletişimin kesilmesi anlamına

gelmekteydi. Bu tehlike karşısında Bizans İmparatorluğu için tek çare Türkleri Avrupa'dan atmaktı. Bunun için bir haçlı ordusu kuruldu. Fakat 23 Eylül 1371 yılında Çirmen'de haçlı ordusu yenilgiye uğratıldı. Bizans İmparatorluğu'nun kaygısı da yavaş yavaş gerçekleşmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki ilerlemesi devam etti. Böylece 1373 yılında Makedonya'nın fethi büyük ölçüde gerçekleşti. 1382 yılında Manastır, 1385 yılında Pirlpe ve Ohri, 1386 yılında Niş alındı. Yıldırım Beyazıt döneminde Selanik ele geçirildi. Daha sonra Yanya'nın da alınmasıyla Makedonya bölgesi Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girdi. İkinci Kosova zaferi ile 1448 yılında Makedonya bölgesi kesin olarak Osmanlı Devleti'nin sınırlarına dahil edildi (Saatçi, 2004: 2).

Makedonya bölgesi, Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra merkezi yönetime bağlandı. Fethedilen topraklar belli şartlar altında, orada oturan çiftçilere işletmeye bırakıldı. Osmanlı Devleti'nin tarım ekonomisinin ilk yüzyıllarında tımar sistemi hakimdi. Tarım oranlı bir şekilde düzenliydi. Sonraki yüzyıllarda bu durum değişiklik gösterdi. Özellikle tımar sistemin 16. yüzyılda başlayan ve 18. yüzyıl ortalarına kadar süren çöküş sürecinden sonra Osmanlı Devleti eyaletlerde vergi toplamakta çok büyük güçlüklerle karşılaştı (Hacısalıhoğlu, 2008: 38).

Fetih ve iskan siyaseti, İkinci Murat ve Fatih Sultan Mehmet zamanında başarıyla devam ettirilmiştir. İstanbul'un fethiyle birlikte Balkanlar'daki Ortodoks halk tam anlamıyla Osmanlı tebaası durumuna gelmiştir. 16. yüzyılın başında Rumeli'ye 37.435 Türkmen yerleştirilmiştir. 17. yüzyıldan sonra bölgeye olan Türkmen göçleri durdurulmuştur. Aynı zamanda devlet, kurmuş olduğu idari teşkilatı yürütebilmek için bu yüzyıl içerisinde bazı düzenlemelere gitmiştir. Nitekim yüzyılın sonuna doğru askeri görevler üstelenmiş olan yörük teşkilatının bozulması ve yeni yamak kaydının mümkün olmaması nedeniyle, 1961'de Evlad-ı Fatihan Teşkilatı kurulmuştur. Ancak 17. yüzyıl içerisinde bölgede Osmanlı Devleti hakimiyetinin zayıfladığı görülmüştür. Bunun en önemli sebebi Viyana Seferi'ndeki başarısızlık olmuştur. Ayrıca aynı yüzyılda savaşların uzaması, devletin Balkanlar'daki kontrolünün zayıflaması, yüzyılın sonlarına doğru Türkmenlerin yerleştirildikleri bölgelerden ayrılmalarına ve Balkanlar'ın doğusuna hareket etmelerine neden olmuştur. Buna rağmen Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk ve Mora'da çok sayıda Türk nüfusu yer almıştır. 18. yüzyıl içerisinde nüfusun durumunu koruduğu görülmüştür. Ancak yüzyılın sonunda meydana gelen Fransız İhtilali, Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkilemiştir. Milliyetçilik akımının artması, Yunan ve Sırp isyanları, Rusya ve

Fransa'nın kışkırtmaları, Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'da zor duruma düşürmüştür. Balkanlar'da yaşanan toprak kayıpları sonucu Anadolu'ya göçler başlamıştır. Özellikle de 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Balkan Savaşları, bu göçü daha da artırmıştır (İnbaşı, 2002: 41-43).

1.1.3. Bölgenin Etnik Yapısı

Makedonya Balkan milletlerinin her biri için bir yayılma alanı olmuştur. Aynı zamanda Makedonya bölgesi üzerinde yaşayan milletlerin çeşitliliği ve gıpta edilen bir toprak parçası olması koparılmasını hayli zorlaştırmıştır (Aydın, 1996: 142). Fransız dilinde “*Macedoine*” kelimesi, “*karışık, türlü, çeşitli parçalardan oluşan yamalı bohça; sebze ve meyve salatası*” anlamında kullanılmıştır (Hamza, 2000: 82). Bu kavram, Osmanlı Devleti'nin son döneminde bölgede yaşanan olayları yansıtmıştır. Kelimenin bu anlamı, bölgenin etnik ve dini yapısının karışık, çok çeşitli bir yapıda olmasına neden olmuştur.

Makedonya Balkanların odak noktası olmuştur. Balkanların genel özelliklerini yoğun bir şekilde bünyesinde barındırmıştır. Etnisite, din, dil, kültürel niteliklerini ve çok yapıli özelliğini her dönem taşımıştır (Saatçi, 2004: 3). Makedonya ilk çağdan günümüze kadar tarihin her döneminde, karışık halk topluluklarına ev sahipliği yapmıştır. Bölgede hiçbir zaman; tarih, ırk, dil ve istekleri aynı olan aynı kaynaktan gelen homojen bir topluluk, devlet kuramamıştır (Aydemir, 1970: 421). Bölgede Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Arnavutlar, Yahudiler yan yana yaşamışlardır (Armaoğlu, 1997: 581). Bölgedeki etnik çeşitlilik konusunda Tahsin Uzer şu şekilde “*Makedonya'nın kesin bir etnografik hududu yok gibidir. Sırbı, Bulgarı ve Yunanı, medeniyet tarihine sahip çıkarak hak iddiasında bulunurlar. İşte asıl Makedonya meselesi budur.*” değerlendirmesinde bulunmuştur (Uzer, 1999: 82).

İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Marschall'da 1904 ilkbaharındaki raporunda bu etnik karmaşaya dikkat çekmektedir:

En azından bilinmelidir ki, Avrupa basınının Makedonya hakkında yazdığının çoğu yanlıştır. Bilinmelidir ki, orada ‘*Makedonyalı*’ yoktur; Türkler, Arnavutlar, Sırlar, Rumlar, Pomaklar, Eflaklar; Eksarhlık¹ ya da patriklik Bulgarları vardır. Yine en azından bilinmelidir ki, oradaki

¹ Hristiyan dini işlerinde, patrik ve piskoposça yönetilen kilise çevresine verilen isimdir. Özellikle Osmanlı toprakları dahilinde bağımsız Bulgar Kilisesi'ne alem olarak kullanılan bir ifadedir (Şentürk, 1992: 217).

değişik ulustan Hristiyanların birbirlerine karşı nefreti, Hristiyanlık ile İslam arasındaki karıştıktan çok daha güçlü bir kargaşa unsurudur (Adanır, 2001: 224).

Beşeri olarak da bir kesişme noktasında bulunan Makedonya, değişik güç, kültür ve anlayışların arasında bir köprü olabilecek durumdayken tam tersi anlaşmazlıkların konusu haline gelmiştir. Bu sebeple Makedonya denilince akla etnik çatışmalar gelmiştir (Karatay, 2002: 5).

Sonuç olarak, Balkanların etnik tablosuna bakıldığında birçok dağınık etnik gruplara rastlanmaktadır. Dört temel etnik grup vardır. Bunlar; Güney Slavları, Romenler, Yunanlılar ve Arnavutlardır. Güney Slavları ise kendi içinde Slovenler, Hırvatlar, Sırp ve Bulgarlar olarak ayrılmaktadır.

Görüldüğü gibi Makedonya'nın etnik yapısı oldukça karışıktır. Osmanlı Devleti sahip olduğu yerlere Anadolu'dan göç ettirdiği Türkleri yerleştirerek etnik yapı daha da karışmıştır. Böylece 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Makedonya bölgesini paylaşmak isteyen taraflar arasına bir yenisi daha eklenmiştir: Müslüman Türkler (Saatçi, 2002a: 47-48).

1.1.4. Bölgenin Demografik Yapısı

Makedonya'nın esas önemi stratejik yapısından çok karışık demografik yapısından kaynaklanmaktadır. Bu durum Balkan devletlerinin Makedonya bölgesi üzerinde hak iddia etmelerine neden olmuştur. Öte yandan amaçlarına ulaşabilmek için sürekli bir gerekçe olarak kullanmıştır (Alp, 2002: 73).

Makedonya'nın demografik yapısı hakkında değerlendirmelerde bulunan Paul Imbert, bu durumun yani etnisiteye dayalı hak iddialarının büyük devletlerin müdahalesini doğurduğunu iddia etmektedir:

Makedonya'nın denilebilir ki ne siyasal birliği, ne ulusal birliği, ne dinsel birliği ne de etnografik birliği vardı. Yunanlılar, Sırp, Bulgarlar, Romanyalılar, Arnavutlar, Yunan kilisesine bağlı Ortodokslar, Katolikler, Latin ibadetini yapmayan Katolikler, Müslümanlar, Yahudiler, Kosova, Selanik, Manastır vilayetlerinde üstünlüğü elde etmek için kıyasıya çekişiyorlardı. Böylesine hırsların çatışmasından da müzmin anarşi, şiddet olayları, kıyımlar, ayaklanmalar doğuyordu. Türkler böylesine uzlaşmaz ırk ve din kinleriyle boğuşan bu halklara

egemen olarak onları sömürüyorlardı. Avrupa'nın reaya için işe karışmasını gerektirecek buradan daha başka bir yer olamazdı. (Imbert, 1909: 163).

Bölgenin başlıca dört Hristiyan unsuru olan Rumlar, Romenler, Sırp ve Bulgarlar'ın bağımsızlık veya buna benzer özerklik taleplerinden sonra "*Makedonya Sorunu*" ortaya çıkmıştır (Beliğ, 1936: 22).

Makedonya Sorunu karmaşık bir sorun olarak bilinir ve tanımlanır (Beydilli, 1989: 79). Bu sorunu karmaşık bir hale getiren faktörler arasında sınır ve demografik yapının büyük etkisi vardır (Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, 1988: 148). Tarafların her birinin kendi çıkarları doğrultusunda öne sürdükleri savlar Makedonya Sorunu'nun biraz daha açmaza sürüklemiştir. Taraflarca ileri sürülen birbirinden farklı savlar sağlıklı bir nüfus tablosu vermekten ziyade, Makedonya Sorunu'nun kozmopolitliğini gözler önüne sermektedir (Beydilli, 1989: 79).

Makedonya'daki etnik değerlendirmeler, değişen dönemlerde egemen siyasi taraflarca farklı kabul edildiği için, yapılan nüfus sayımı göstergeleri de birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Millet sistemini geçerli kılan Osmanlı Devleti, din unsurunu ölçü olarak kabul ederken, Balkan devletleri dile ve etnik unsura dayandırmıştır. Bunun sonucu olarak birbirinden farklı nüfus sayım sonuçları ortaya çıkmıştır. Makedonya'nın herkes tarafından kabul edilen kesin sınırlarının olmadığı gibi yine herkes tarafından kabul edilen demografik yapısı da olmamıştır (Saatçi, 2004: 4). Fakat en güvenilir olanı Osmanlı Devleti'nin resmi kaynakları olmuştur. Makedonya Umumi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa tarafından 1904 yılında yapılan bir istatistiğe göre nüfus sayımından çıkan veriler şu şekilde olmuştur:

Tablo 1: 1904 Yılında Umumi Müfettişı Hüseyin Hilmi Paşa'nın Yaptırdığı Nüfus Sayım Sonucu

Millet Adı	Nüfus Sayısı
Türkler ve Müslüman Arnavutlar	1.508.507
Bulgarlar ve Makedonyalılar	896.494
Yunanlar	307.000
Sırlar	100.717
Ulahlar	99.000
Toplam	2.911.718

Kaynak: Alp, 2002: 73.

Görüldüğü üzere bölgede en çok Türk ve Müslüman Arnavutlar yaşamıştır. Fakat 1878-1912 yılları arasındaki dönemde, Makedonya'nın etnik ve dini yapısı hakkında, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'nın verdiği rakamlar farklılık göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin topraklarını parçalamaya ve fethetmeye çalışan bu devletler bölgenin nüfus çoğunluğunu kendilerine mal etmeye çalışmışlardır. Bu yüzden, devletler Makedonya bölgesi için “*o bölge benimdir*” diyerek Makedonya’da en çok Türkleri değil, Bulgaristan Bulgarların; Sırbistan Sırların ve Yunanistan ise Rumların yaşadığını iddia etmişlerdir (Hamza, 2000: 83).

Makedonya nüfusunun çoğunluğu Müslümanlardan oluştuğu için, bölgenin Osmanlı Devleti’nden ayrılma fikrini ortadan kaldırmıştır. Osmanlı Devleti’nin Makedonya’daki hakimiyeti devam ettiği sürece Balkan devletleri bu durumdan da şikayetçi olmamışlardır. Yine de kendi menfaatleri için olası değişiklikleri beklemişlerdir (Tokay, 1995: 31-32). Kısacası Knight’ın ifadesiyle “*Bir Bulgar, Grekler tarafından yönetilmektense Müslüman Türkü yeğler.*” tarzında bir tercih söz konusu olmuştur (Özdemir, 2014: 59).

Makedonya bölgesini önemli hale getiren genel özelliklerinden bahsedildikten sonra bu bölümün ikinci konusunu oluşturan Makedonya Sorunu üzerinde durularak bölgenin nasıl bir sorun haline geldiği, büyük devletlerin ve Balkan devletlerinin bölge üzerinde izledikleri politikalar üzerinde durulması gerekmektedir.

1.2. Makedonya Sorunu

Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan ve çıkarılan sorunların gelişim ve ilerlemeleri dikkate alındığında genelde dini, mezhepsel ve milliyet farklılıklarından kaynaklı olduğu görülmektedir. Makedonya Sorunu da bu tanımlama içerisinde yerini almaktadır (Altıntaş, 2005: 73).

Osmanlı Devleti'nin fethi öncesinde birbirleriyle amansız bir şekilde mücadele içerisinde bulunan Balkan devletleri, güçsüzleşen Osmanlı Devleti'ne karşı birleşerek yüzyıllar öncesinde bıraktıkları mücadelelerine yeniden başladılar. Makedonya Sorunu olarak bilinen gerçek şu ki, Balkan milletlerinin Osmanlı Devleti'nin yönetiminde bırakmak zorunda kaldıkları mücadelelerini yeniden başlamalarına ve yüzyıllar öncesinde Osmanlı Devleti'nin fethiyle sona erdirilen karışıklıkların yine yüzyıllar sonra Osmanlı Devleti'nin yönetiminin zayıflaması ile yeniden ortaya çıkması olarak ifade edilebilir (Beydilli, 1989: 78).

Makedonya Sorunu'nun bir hareket olarak şekillenmesi Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878)'nden sonra oldu. Aslında Makedonya Sorunu, bir ulusal hareket savaşıydı. Köklerini, Avrupa'daki milliyetçilik akımının gelişmesine ve Panslavizm akımına bağlamak mümkündü (Aydemir, 1970: 426). 1789 Fransız İhtilali'nden sonra Avrupa'da görülmeye başlanan bu çeşitli hareketlenmeler, ister istemez bütün devletleri etkisi altına aldı. Taçlar ve tahtlar sarsıldı, sınırlar değişti ve milliyetçilik duyguları, yavaş yavaş ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nde de bu çeşitli hareketlenmeler çok geçmeden görülmeye başlandı. O tarihe kadar unutulmuş milletler, bir uyanış sürecine girerek Osmanlı Devleti yönetiminden ayrılmanın yollarını aramaya başladılar. Kısacası 19. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir *“milliyetçilik yüzyılı”* oldu. Oysa ki milliyet duygusu, *“imparatorluklar için, dengeleri sarsan ve temelleri yerinden oynatan, tehlikeli bir akımdı”* (Aydın, 1996: 7).

Osmanlı Devleti, dünya devletleri arasındaki etkin gücünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte kendisine bağlı olan milletlerin sonu da yeni bir sorunu beraberinde getirdi. Büyük devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki siyasi, stratejik, ekonomik ve kültürel menfaatlerinin 18. yüzyıldan sonra etkisini artırması sonucu aralarındaki savaşlar da yoğunlaştı. Özellikle 19. yüzyılda bu savaşlar şiddetini artırdı. Bu konu Avrupa tarihinde Doğu Sorunu² olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile beraber Avrupa siyasetini de derinden etkiledi. Doğu Sorunu, Osmanlı Devleti'nin dolduramadığı güç alanlarının Avrupalı emperyalist devletler arasında nasıl paylaşılacağı sorunu idi (Saatçi, 2004: 12).

Büyük devletler, Doğu Sorunu içerisinde özellikle Makedonya ve Arnavutluk'la yakından ilgilenmiştir. Avusturya, Selanik limanına bir kapı açmaya çalışırken; İtalya, Adriyatik sahillerine yerleşmek istemiştir. Almanya, Doğu'ya yönelik siyasetini gerçekleştirmeye çalışırken; İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti üzerindeki rekabetleri doğrultusunda bir Makedonya siyaseti takip etmişlerdir. Rusya, öteden beri Panslavizm akımıyla Balkanlar'ı kontrolüne almak istiyordu. Yunanistan, Hellen davası; Bulgarlar, Büyük Bulgaristan; Sırp, Eski Sırbistan'ı canlandırmak amacıyla Rumeli'de toprak ve hak iddia ediyorlardı. Büyük devletlerin ve Balkan devletlerinin bölge üzerindeki tüm bu hazırlıkları, Osmanlı diplomasisini uğraştırarak uluslararası siyasette, 35 yıl kadar sürecek olan Makedonya Sorunu'nun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yarcı, 2013: 78).

² 19. yüzyılda siyasi bir terim olarak ifade edilen “Doğu Sorunu”nun tarihi kökeni oldukça eskidir. Zaman ve mekana bağlı olarak çeşitli görünümde ortaya çıkmıştır. Değişik şekillerle tanımlanmıştır (Kodaman, 1983: 162-163). İlk olarak Ruslar tarafından 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi'nde kullanılmaya başlanmıştır. Ruslar bu kongre sırasında konuyu sürekli olarak Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında bulunan Hristiyanlara getirmek istemiş ve bu sorunu “Doğu Sorunu” olarak adlandırmıştır. Genel bir kabul gören bu deyim, daha sonraları Osmanlı Devleti'nin parçalanması anlamında kullanılmaya başlanacaktır (Binark, 1996: 9). Doğu Sorunu temelde Hristiyan-Müslüman veya Avrupa-Osmanlı ilişkilerine dayanmaktadır. Esasen Doğu Sorunu Avrupa'nın haçlı zihniyetiyle üzerine eğildiği ve kendi menfaatlerine uygun bir şekilde halledilmeye çalışılan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Sorunu'nu iki bölümde incelemek mümkündür. Birinci safhası, 1071-1683 yılları arasında kapsamaktadır. Avrupa savunmada Türkler ise taarruza geçmiştir. Bu safhada Avrupa için Doğu Sorunu'nun esası şu şekildedir: 1) Türkleri Anadolu'ya sokmamak, 2) Türkleri Anadolu'da durdurmak, 3) Türklerin Rumeli'ye geçişini önlemek, 4) Türklerin Balkanlar üzerinde Avrupa içlerine doğru ilerleyişine engel olmaktır. Doğu Sorunu'nun kabul edilen amaçlarına rağmen, Türkler Anadolu'ya girmiş, Rumeli'ye geçmiş, Balkanlar'ı tamamen ele geçirmiş ve Viyana kapılarına kadar ilerlemiştir. Ancak 1863 yılında Türklerin Viyana'da yenilgiye uğramasıyla Doğu Sorunu'nun ilk safhası bitmiş ve ikinci safhası başlamıştır. Bu safhada Türkler savunmaya Avrupa ise taarruza geçmiştir. Bu safha 1920 yılına kadar devam etmiştir (Kodaman, 1983: 163).

Osmanlı Devleti'nin, Avrupa kıtasındaki varlığına son vermek amacıyla peş peşe yaratılan siyasi kargaşanın son halkasını Makedonya Sorunu oluşturmuştur. 19. yüzyılın başında Sırp'lar tarafından başlatılan bağımsızlık hareketleri Yunan, Karadağ ve Bulgar isyanları ile devam etmiş ve aynı yüzyılın sonlarında alevlendirilen Makedonya Sorunu ile son aşamasına ulaşmıştır (Binark, 1996: 8-9).

Osmanlı Devleti'nin gündemine Makedonya Sorunu'nun girmesinin ilk aşaması 1876 yılında toplanan "*İstanbul Konferansı*"³ ile olmuştur (Altıntaş, 2005: 74). Bu konferansta, Makedonya'da Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını zedeleyecek biçimde ıslahat yapılması teklifinde bulunulmuştur. Sonuç olarak böyle bir teklif Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiştir. Konferans sonrası gelişen siyasi olaylar bölgede gerilimin daha da artmasına neden olmuştur. Bu durum 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın⁴ ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır (Binark, 1996: 9). Osmanlı-Rus Savaşı'nda ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti, Rusya ile 3 Mart 1878 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır (Marttin, 2006: 6).

Ayastefanos Antlaşması'yla, Makedonya bölgesinin büyük bir kısmı Bulgaristan'a bırakılmıştır. Ancak bu antlaşma, Boğazların Rus egemenliği altına girmesinden kaygı duyan İngiltere ile Rusya nüfuzu altında Balkanlar'da büyük bir Bulgar devletinin kurulmasını istemeyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu rahatsız etmiştir. Bu iki devletin müdahalesiyle antlaşma maddelerinin uluslararası bir heyet huzurunda görüşülmesi sağlanmıştır (Altıntaş, 2005: 74). Böylece Ayastefanos Antlaşması'nı ortadan kaldıran Berlin Antlaşması imzalanmıştır (13 Temmuz 1878) (Armaoğlu, 1975: 272).

Makedonya Sorunu'nun bir yüzünü de kiliseler arasındaki anlaşmazlıklar oluşturmuştur. Balkanların Slav kökenli Ortodoks tebaanın bağlı oldukları Rum kilisesine karşı bir tepki içinde oldukları görülmüştür. Rum papazların topluma yönelik kötü davranışları, 1800'den itibaren kiliselerde Rumcadan başka dil konuşulmasına yasak getirilmesi gibi olaylar, Slav kökenli toplumları oldukça rahatsız etmiştir. Bu konuda ilk ciddi tepki 1848 yılında

³ Bu konferans Balkanlar'da devam eden anarşi ortamını kendi menfaatleri doğrultusunda çözmek isteyen Avrupa devletlerinin talebi üzerine düzenlenmiştir. İngiltere'nin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Konferans'ın esas amacı Rusya'nın Balkanlar'daki gücünü kırmaya yönelik olmuştur. Osmanlı Devleti ile Sırbistan ve Karadağ arasında devam eden savaşın Rusya'nın zoru ile bitirilmesinden sonra Rusya, Balkanlar üzerinde tek başına çözüm aramaya başlamıştır. İngiltere, Rusya'nın bölgede güçlü olmasını kendi stratejik yararları açısından tehlikeli görmüş ve konuyu uluslararası bir alanda çözüme kavuşturulmasını istemiştir. Konferans'a Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya ve İtalya katılmıştır (Binark, 1996: 9).

⁴ Osmanlı-Rus Savaşı, 1875 yılından sonra Balkanlar'da başlayan karışıklıkların meydana getirdiği gelişmelerin sonucudur. Bu karışıklıkların arkasındaki temel neden, Panslavizm akımıdır. Aynı zamanda bu akımın Rusya tarafından kışkırtılması yatmaktadır. (Halaçoğlu, 1994: 4).

Bulgarlar tarafından dile getirilmiştir. Mustafa Reşit Paşa'ya yapılan başvuru da, Rumların, Ermenilerin ve Katoliklerin kendilerine ait kiliselerinin olduğu belirtilerek, kendilerine de aynı hakkın verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu istekte haklı olduklarını gören Osmanlı Devleti, Bulgarların “*Papaz Evi*” yapmalarına izin vermiştir. Islahat Fermanı'ndan sonra, Makedonya bölgesinde, Bulgarlar Rum Kilisesi'ne karşı faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Aynı zamanda Bulgarlar 1860 yılında Rum patriğini tanımadıklarını da belirtmişlerdir. 1870 yılında yayınlanan bir fermanla Bulgar Eksarhlığı kurulmuştur (Binark, 1996: 10). Bu iki kilise arasındaki dini rekabet Makedonya Sorunu'nu adeta bir dönüm noktası haline getirmiştir (Aydın, 1998: 239).

Kısacası, Makedonya Sorunu bölge üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi olarak tanımlanmaktadır. Bu sorun, Osmanlı Devleti, Balkan devletleri ve büyük devletlerin muhatap olduğu bir konudur. Doğu Sorunu etrafında paylaşılacak istenen topraklar arasında sıra Makedonya bölgesindedir. Makedonya Sorunu'na yön veren etkenleri maddeler halinde sıralamak mümkündür:

1. Balkanlarda yaşayan ve Rusya'nın Panslavizm akımının etkisiyle desteklenen Slav kökenli Ortodoks halkın milliyetçilik iddiaları,
2. Topraklarını genişletmek isteyen Balkan devletlerinin amaçları,
3. Doğu Sorunu'nun uygulayıcı ve planlayıcı olan devletlerin politikaları,
4. Makedonya'nın farklı etnik köken ve kiliseye tabi insanlardan oluşması,
5. Osmanlı Devleti'nin zayıflığı (Saatçi, 2004: 11).

Makedonya Sorunu ile alakadar olan Balkan devletlerinin, bu toprak parçası üzerinde bir takım talepleri olmuştur. Her bir devlet “*Makedonya benimdir*” diyerek bu bölge üzerindeki siyasetlerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Söz konusu devletlerin nasıl bir politika izlediklerine, konu içerisinde yer verilmesi gerekmektedir.

1.3. Balkan Devletleri'nin Makedonya Siyaseti

19. yüzyılın sonunda Makedonya Sorunu'nda, Balkan devletleri arasında en çok Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan etkili olmuştur. Bu ülkelerin Makedonya bölgesine olan coğrafi yakınlığı, etnik, din, dil, eğitim kurumları ve en önemlisi tarihsel birliktelikleri Makedonya Sorunu'nda etkili unsurlar olmuştur (Saatçi, 2002b: 192).

Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen Makedonya mücadelelerinin aslında iki boyutu vardır. Birinci boyut, Makedonya'da yaşayan halklardan her birinin ayrı ayrı Osmanlı Devleti'nin egemenliğine karşı yürüttükleri mücadeledir. İkinci boyutu ise, Makedonya'da yaşayan milletlerin kendi aralarındaki kavgaları oluşturmaktadır. Örneğin, Bulgarlarla Sırp, Bulgarlar ile Rumlar arasındaki kavgalar gibi. Nitekim bu iki boyutlu mücadeleler aynı ırktan komita ve örgütlerin, kendi içlerinde ve birbirlerine karşı yürüttükleri mücadelelerin, kanlı olaylarla sonuçlandığı görülmektedir. Ayrıca bu karmaşık tabloya, Makedonya üzerinde ihtirasları ve siyasi menfaatleri olan büyük devletlerin çeşitli mücadeleleri de ilave edildiğinde, Makedonya Sorunu'nun kanlı ve karanlık tablosu daha net görülmektedir (Aydemir, 1970: 428-429).

Her iki boyutta da asıl hedef Makedonya'da bağımsız bir devlet kurmaktır. Yusuf Hamza, Makedonya'daki karışıklığın nihai hedefini bağımsız devletçiler kurma hedefine yönelik olduğunu söylemektedir:

Osmanlı İmparatorluğu'nun "*ırklar ve dinler yığılması*" olan Makedonya'da Türklerden başka Türk olmayan bütün unsurlar değişik adlarla çok sayıda dernek ve siyasal partiler kurdular. Onların hemen hemen hepsi Osmanlı Devleti'nce uygulanması zor ya da imkansız olan bazı ekonomik, sosyal ve siyasal ıslahatların yapılması ve dolaylı ya da dolaysız şekilde Makedonya'ya bölgesel özerklik ve bağımsızlık sağlamak isteginde bulundular. Onlardan bazıları bölgesel özerkliklerini, bağımsızlıklarını ve devletselliklerini ılımlı ve anayasal yollarla kazanacaklarını zannettiler. Siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sempatisini kazanmak yolunu seçtiler. Meşrutiyet'in ilk günlerinde görünürde onu desteklediler. Fakat hepsinin art niyetleri meşrutiyet ortamında ve şartlarında başlattıkları siyasal mücadelelerinin ilk aşamasında anayasal düzenin sağlamlaştırılmasını, Osmanlı Devleti'nin istikrarını ve güçlenmesini engellemekti. Mücadelelerinin ikinci aşamasında Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine karşı 1875'ten sonra başlattıkları korkunç silahlı eylemler ve kısımlar yerine, görünürde ılımlı ve barışçı yöntemler kullanarak Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak ve çöktürmekti. Mücadelelerinin son aşamasında da silahlı eylemler yaparak Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve onun yerine ırkçılık ve milliyetçilik temellerine dayanan özerk bölgelerini, bağımsız devletlerini kurmak ya da komşu Balkan devletçilerinden birine bağlanmaktı. Bu amacın gerçekleşmesi için bazı örgütler geçici bir süre için terör eylemlerinden vazgeçtiler (Hamza, 1994: 2079-2080).

Makedonya bölgesi, Osmanlı Devleti için, 1878-1912 yılları arasında yaşanılması ve çözümü zor bir sorun haline dönüşmüştür. Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan bu bölgeyi fethetme mücadelesi içerisine girmişlerdir. Bu milletler 500 yıllık Osmanlı Devleti'nin

hakimiyeti olan Makedonya bölgesi üzerinde çeşitli hak iddialarında bulunmuşlardır (Hamza, 1994: 2080). Bölgede bir takım tarihi gerekçeler ve demografik yapıları öne sürerek, Makedonya'nın bir bölümünü veya tamamının kendilerine ait olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır (Binark, 1996: 4). Bu milletlerin, Makedonya'yı ele geçirme mücadelesi İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam etmiştir (Hamza, 1994: 2080). Bahsedilen Balkan devletlerinin bölge üzerindeki talepleri üzerinde durulması ve yakın plana alınması konunun anlaşılabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

1.3.1. Yunanistan

Yunanlılar, Makedonya bölgesinin tarihi, coğrafı ve demografisi bakımından Yunan toprağı olduğunu iddia etmişlerdir. Aynı zamanda Yunanistan'a bağlanması için çalışmışlardır (Hamza, 2000: 83).

Yunanistan, 1829 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme çabası içerisine girmiştir. Büyük İskender döneminden Bizans İmparatorluğu'nun son dönemine kadar kendi idarelerinde bulunmuş olmasına dayanarak Makedonya bölgesinin Yunanlılara ait olduğunu iddia etmişlerdir (Binark, 1996: 4). Yunanlılar, eski dönemlerde “*barbar*” olarak saydıkları Makedonları ve Büyük İskender'i ise kendilerinden saymaları ise oldukça manidardır (İrtem, 1999: 143).

“*Megalo İdea*”, kısaca Büyük Yunanistan'ı kurma düşüncesidir. Ege'deki tüm adaları, Anadolu'nun Ege kıyılarını, Girit, Kıbrıs'ı ve Ege denizini içine alan ve İstanbul'un başkent olduğu eski Bizans İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılması siyasetidir. Bu yönüyle Yunanistan'ın kuzeyinde kalan Makedonya bölgesini de kapsamaktadır (Saatçi, 2002b: 193). Yunanlılar bu amaçlarına ulaşabilmek için 1830 yılından sonra Makedonya bölgesinde yoğun bir şekilde din, eğitim, kültür ve ekonomi propagandası yaparak okullar, kiliseler ve bankalar açmışlardır (Hamza, 2000: 83).

1870 yılında Bulgar Eksahlığı kuruluncaya kadar Makedonya'daki Hristiyanlar İstanbul Rum Patrikhanesi'ne bağlıydılar. Makedonlar Yunan kültürüyle yetiştirilmekteydi. Patrikhane'nin dili Yunanca olduğu için dini ayinlerini de Yunanca yapmakta idi (Hamza, 2000: 83). Yunanlıların Osmanlı Devleti'ndeki yeri Bulgar, Sırp ya da diğer Balkan milletlerinden farklı idi. Yunanistan coğrafi konumu, stratejik önemi, Osmanlı Devleti'nin ekonomik hayatı, devlet idaresindeki konumu ve dini özelliklerinin sağladığı

imkanlarından dolayı daha avantajlı bir pozisyona sahipti (Saatçi, 2002a: 53). Çünkü Balkanlar'da Hristiyanlığın en kapsamlı mezhebinin dini lideri olan Fener Rum Patrikhanesi Yunanistan'ın kontrolü altında idi. 19. yüzyılın sonunda Balkanlar'ın kaybedildiğini gören Osmanlı Devleti, uyguladığı denge politikası gereğince Yunanistan'ın bu gücüne ortak yaratmaya çalıştı. Bulgarlara 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı, 1896 yılında ise Sırlara Sırp Piskoposluğu'nun kurulmasına izin verdi (Saatçi, 2002b: 193). Böylece 1878 yılından sonra Makedonya bölgesine Bulgarların ve Sırpların müdahale etmesiyle, Yunanlıların planları bozuldu (Hamza, 2000: 83).

1.3.2. Sırbistan

Sırbistan, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Makedonya üzerindeki faaliyetlerini artırdı. Özellikle Sırp Başbakanı Nikola Paşiç Makedonya ile ilgili *"Makedonya hiçbir zaman ve hiçbir şekilde ayrılmamak şartıyla Sırbistan'a ilhak edilmelidir; çünkü geçmişte Makedonya'yı alan Balkan Devleti Balkan Yarımadası'na hakim olmuştur."* şeklinde iddialarının olduğu bilinmektedir. Sırp Dışişleri Bakanı Milovan Milovaniç de *"...Makedonya meselesi Sırpların lehine halledilmelidir; çünkü Sırbistan'ın Makedonyasız hiçbir geleceği yoktur."* diyerek Sırp Başbakanı ile aynı görüşe sahip olduğunu ifade etmiştir (Hamza, 2000: 85).

Sırp, Avusturya tarafından Adriyatik denizine açılmaları engellenince, Makedonya bölgesi üzerinden Ege Denizi'ne inmeyi hayal etmekteydiler. Bunun için 14. yüzyılda Makedonya bölgesini işgal etmeleri gibi tarihi olayları gerekçe göstererek, Makedonya bölgesinin kendilerine ait olduğu şeklindeki savlarını ispatlamaya çalıştılar (Binark, 1996: 4-5).

Sırbistan, 1885-1897 yılları arasında Makedonya bölgesindeki din, eğitim, kültür ve ticaret propagandasını artırarak on binlerce kitap, gazete, dergi, takvim ve harita dağıttı. Kütüphaneler, okuma salonları, yeni okullar, kiliseler açtı. Bulgar ve Rum okullarından ayrılan öğrencilere burs vererek Sırp okullarına aldı. Ayrıca Sırbistan, Osmanlı Devleti ile de iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. 1887 yılında İkinci Abdülhamit'in izniyle Üsküp ve Selanik'te konsolosluklar açtı (Hamza, 2000: 86-87).

Osmanlı Devleti de Sırbistan'ın izlediği “*Türk dostluğu*” politikasını kullanarak Makedonya bölgesinde 1894 yılında okul, okuma salonları ve kütüphaneler açma; kitap, dergi ve gazete dağıtma; din adamları gönderme, banka şubeleri açma gibi ayrıcalıklar tanıdı. Böylece, İkinci Abdülhamit, etkisi bütün Makedonya’da hissedilen ve Osmanlı Devleti’ne büyük sorunlar çıkaran Bulgaristan’a karşı büyük bir ustalıkla Sırbistan’ı öne sürmüş oluyordu (Hamza, 2000: 88-89). Osmanlı Devleti denge politikası gereği, 1896 yılında Makedonya bölgesinde pek etkili olmasa da bir Sırp Piskoposluğu’nun kurulmasına izin verdi (Saatçi, 2002b: 192). Bütün bu gelişmelerden sonra Makedonya bölgesinde 3 Temmuz 1910 yılına kadar Sırp-Bulgar eğitim, din, kültür ve ekonomi çatışması gerçekleştirildi. Makedonya’da birbirlerine karşı silahlı eylemlerde bulunuldu. Bu yıllardan itibaren Makedonya bölgesi tam anlamıyla olayların patlak verdiği bir hale dönüştü (Hamza, 2000: 89).

1.3.3. Bulgaristan

Rumlar, Sırp lar hatta Ulahlar ile uğraşmak mecburiyetinde bulunan Bulgarlar, Makedonya’ya Bulgaristan’ın üçüncü parçası gözüyle bakmakta idiler (İrtem, 1999: 143). Bu nedenle, Bulgarlar Makedonya’yı ele geçirerek Ege Denizi’ne inmeyi düşünmekte idiler (Binark, 1996: 5).

Bulgaristan’ın Makedonya’daki durumunu iki önemli gelişme etkiledi. Birincisi, 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı’nın kurulmasıyla birlikte Bulgaristan Makedonya’da etki alanını genişletebilecek önemli bir güce sahip oldu. Böylelikle kendisini Bulgar olarak tanımlayanlar Fener Rum Patrikhanesi’nin dini kontrolünden ve kültürel etkisinden kurtararak kendi milliyetçi amaçları doğrultusunda örgütlenebilecek bir hal aldı (Saatçi, 2002a: 52).

İkincisi ise, Bulgarlar, Makedonya’yı Ayastefanos Antlaşması’nın ve 1885 yılında düzenlenen bir programın maddeleri uyarınca kendilerine ilhak etmeye çalıştılar. Söz konusu programın bir maddesinde “*Makedonya Bulgaristan’ın can ve kan damarıdır. Bu yüzden derhal Bulgaristan’a ilhak edilmelidir; çünkü Bulgaristan, Makedonyasız kurulamayacaktır.*” denilmektedir (Hamza, 2000: 92-93).

1878 Ayastefanos Antlaşması, Rusya'nın desteğiyle Bulgarların kazandığı bir imtiyaz oldu. (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşı'nı kazanan Rusya, 1878'de Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne, Bulgaristan'a bağımsızlık verilmesini ve Selanik ile Khalkidiki Yarımadası dışında tüm Makedonya bölgesinin yeni kurulan devlete bırakılmasını kabul ettirdi. Bu onay, ister istemez Bulgarların "*Büyük Bulgaristan*" hayalinin yasal dayanağını oluşturdu (Saatçi, 2002a: 52).

Ayastefanos Antlaşması'nın iptali anlamına gelen Berlin Antlaşması'na göre, Büyük Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Doğu Rumeli Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında bağımsızlığını kazandı. Makedonya bölgesi ise tamamen Osmanlı Devleti'nin idaresine bırakıldı. 18 Eylül 1885 yılında Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakından sonra sıra Makedonya bölgesine geldi. Özellikle 1890 yılından sonra Bulgaristan'da Makedonya bölgesine yönelik örgütsel çalışmalar hız kazandı (Saatçi, 2002b: 192).

1.4. Büyük Devletlerin Makedonya Siyaseti

Makedonya Sorunu daha önce de belirtildiği gibi Doğu Sorunu'nun bir parçasını oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması sonucunda Balkanlarda siyasi ilişkilerin ve sınırların belirlenmesi koşullarının yeniden düzenlenmesini içermektedir. Doğu Sorunu yıllarca büyük devletlerin dikkatini çekmekteydi (Adanır, 2001: 1).

Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Makedonya bölgesinde meydana gelen olaylar Osmanlı Devleti'nin önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu sorun Osmanlı Devleti ile büyük devletleri karşı karşıya getirmiştir (Temelkuran, 1972: 151).

Makedonya üzerinde yaşayan çeşitli toplumlar zaman zaman bölge üzerinde hak iddiasında bulundular. Ancak Bulgarlar diğer Balkan devletlerine göre daha çok faaliyette bulunarak öncülük etti. Diğer taraftan, Balkan devletlerinin durumları ile yakından ilgilenerek, arka planda kalmayı tercih eden ve esas faaliyetlerde bulunan büyük devletlerin varlığı da söz konusu oldu. Bunların başında Rusya, Avusturya ve İngiltere vardı. Amaç sadece Makedonya, Mısır, Arabistan, Kuzey Afrika vb. değildi. Doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ni çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakarak zayıflatmak ve parçalamak hatta ortadan kaldırmaktı. Söz konusu büyük devletler kendi çıkarlarından önce birlik halinde amaca doğru ilerleselerdi hedeflerine az da olsa ulaşabilirlerdi. Ancak aralarındaki çıkar çatışmaları buna engel oldu (Temelkuran, 1972: 149). Büyük devletler, Makedonya

Sorunu’nu Osmanlı Devleti’ni kontrolleri altında tutmanın bir aracı, bir siyasi denetim mekanizması ve ekonomik sömürü aracı olarak gördüler (Beydilli, 1989: 82). Bahsedilen büyük devletlerin, Makedonya bölgesi üzerindeki siyasi talepleri üzerinde durulması konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemlidir.

1.4.1. İngiltere

19. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti, Avrupa, Asya ve Afrika topraklarının tamamında sömürgecilikle karşı karşıya kalmıştır. 20. yüzyıl başlarında ise Anadolu coğrafyası dışında kalan Asya ve Afrika topraklarının çoğunluğu İngiltere ve Fransa tarafından ele geçirilmiştir. Makedonya bölgesi Osmanlı Devleti’nin 20. yüzyıl başlarında korumaya çalıştığı topraklar arasında yer almıştır. Osmanlı Devleti’nin karşı karşıya kaldığı bu konuda, İngiltere yönlendiren devletlerden biri olmuştur (Saatçi, 2004: 22).

Makedonya bölgesinde uyguladığı politikalar sayesinde, İbrahim Hamdi Bey⁵ tarafından hazırlanarak İkinci Abdülhamit’e sunulan ve “*Makedonya Mesele-i Mühimme-i Siyasiyesinin Sebeb-i Zuhuru*” adını taşıyan “*Lahiya*”⁶ İngiltere’nin Makedonya bölgesindeki olaylarını artırdığını göstermektedir. Bu Lahiya göre, İngiltere son 20-25 yıl boyunca Osmanlı Devleti’nin birinci dereceden düşmanı konumundadır. Aynı zamanda Makedonya Sorunu’nun ortaya çıkmasında da sebep olarak İngiltere’yi göstermektedir. Osmanlı Devleti’nin İngiltere ile bir savaş halinde bulunmamasına rağmen, en büyük zararı İngiltere’den gördüğünü ve İngilizlerin Osmanlı Devleti’nin birinci düşmanı olduğunu belirtmektedir. Lahiya’da Kıbrıs Adası’nın elden gitmesinin, Mısır meselesinin, Yemen olaylarının, Girit meselesinin, Ermeni olaylarının, Osmanlı-Yunan savaşlarının ve Makedonya Sorunu’nun ortaya çıkmasındaki sebeplerin hepsinin bir İngiltere politikasının sonucu olduğu ifade edilmektedir. Rusya’nın İngiltere kadar Osmanlı Devleti’ne zarar vermediğini ve Makedonya Sorunun’da içerden içeriye İngilizlerin parmaklarının olduğunu söylemektedir. Osmanlı topraklarını bir Doğu Sorunu haline getirmek ve Avrupa devletlerini özellikle Rusları bu gibi meselelerle meşgul ederek Rusların dikkatlerini

⁵ Harbiye Mektebinde mezun oldu. 1894-1895 yıllarında Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane’de görev aldı ve Kolağası rütbesine sahipti. 1895-1896 yılları arasından 1899 yılına kadar aynı rütbe ile devam etti. Eğitimini genişletmek için Almanya’ya gitti. 1900-1901 yıllarında Kaymakam rütbesi ile Fahri Yaveran-ı Hazret-i Şehriyari olarak görevlendirildi. 1901-1902 yıllarında ise Miralaylık rütbesine sahip oldu. Fahri Yaveran-ı Hazret-i Şehriyari olarak Berlin Sefareti Ateşemiliteri görevinde bulundu (Temelkuran, 1972: 152).

⁶ Lahiya için Bkz. Ek 1.

Hindistan'dan uzaklaştırmak ve Avrupa devletlerinin dikkatlerini ise Mısır ve Sudan'dan uzaklaştırarak Hint'te, Sudan'da, Mısır'da, Transaval'de istediği gibi oyun oynatmak konusunda serbest bırakmak İngiliz politikasının takip ettiği yöntemlerdendi. İngilizler Makedonya Sorunu'nun ortaya çıkmasında ve bölgede karışıklıkların meydana gelmesinde gizliden yardımda bulunan taraftı. İngilizler Makedonya'da bir ihtilal çıkarmak fikir ve amacıyla Bulgarlara Girit'i örnek olarak göstermekteydi. Girit'teki Hristiyan halkının yürüttüğü ihtilal neticesinde bağımsızlıklarını kazandığı gibi, Makedonya'da bulunan Bulgarların da aynı suretle oluşturacakları karışıklıklar sayesinde onların Osmanlı Devleti'nin idaresinden çıkartılarak Hristiyan bir vali'nin idaresi altında bağımsızlıklarını kazanabilecekleri fikri Bulgarların zihnine yerleştirilmeye çalışıldı. Topraklarını genişletmek ve Büyük Bulgaristan'ı kurma emelinde olan Bulgarları böyle bir politikaya alet eden İngilizler Bulgarların amaçlarını gerçekleştirebilmelerine yardımcı oldu (Temelkuran, 1972: 153-155).

Makedonya, 20. yüzyılın başlarında büyük devletler için jeopolitik ve stratejik bir öneme sahipti. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü kaybetmesi ve İngiltere'nin 19. yüzyılın ikinci yarısında jeopolitik çizgisini yeniden düzenlemesini gerektirdi. Osmanlı Devleti artık dönemini bitirmiş durmuş bir saatti ve Sir Edward Grey ise bunun yeniden çalıştırılma ihtimali üzerinde durdu. Fakat 1912 yılında yaşanan olaylar Grey'in düşüncesinin geçerliliğinin kalmadığını gösterdi. İngiltere 19. yüzyıl süresince Doğu'daki sömürgeleriyle arasındaki iletişim ve ulaşımı sağlama almayı başardıktan sonra Balkanlara daha fazla ağırlık vermeye başladı. Özellikle 1902 yılından sonra bölgede etkinliğini giderek daha fazla hissettirmeye çalıştı. İngiltere'nin uyguladığı Balkan politikası, kendi kamuoyunda da yankı buldu. Halk, Makedonya'daki Hristiyanların destekçisi olduklarını belirtmek için gösteriler düzeledi. Londra'da 1903 yılında baskı grubu oluşturmak için Balkan Komitesi⁷ adında bir örgütlenme başlatıldı ve Makedonya'daki örgütlerin desteklendiği görüldü (Saatçi, 2004: 23).

⁷ 1903 yılında İngiltere'de bir baskı grubu olarak kuruldu. İngiliz hükümetlerinin Balkan siyasetlerinin tespit edilmesinde önemli bir rol oynadı. Kurucu üyeleri arasında Canterbury Başpiskopos'u ile dönemin İngiliz aydın ve politikacılarının bulunduğu Balkan Komitesi'nin ilk başkanı Washington'daki İngiltere Elçisi Prof. James Bryce vardı. Cambridge Üniversitesi Uluslararası Hukuk Prof. Westlake, Noel ve Charles Roden Buxton kardeşler, Makedonya ve kitapla eleştirilere hedef olan dönemin ünlü sosyalist gazetecisi H.N. Brailsford Balkan Komitesi'nin önde gelen diğer üyeleri arasındaydı (Gücel, 2014: 52).

Tahsin Uzer, bu durumu eserinde de bahsetmektedir. Londra Balkan Komitesi'nin ve özellikle bu komitenin başkanı olan Lord Boxstone'nun⁸ Makedonya kaderinde önemli rolünün olduğunu söylemektedir. Lord Boxstone, durmadan Bulgaristan ve Makedonya'da gezerek gördüklerini ve öğrendiklerini İngiliz politikacılara anlattığını, Rumeli'de bulunan büyük devletlerin konsoloslarıyla, iyi ilişkiler ve dostluklar kurduğunu, Bulgarları bu davranışlarıyla umutlandırıldığını ve Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlık yapmak adına elinden geleni yaptığını söylemektedir:

“Makedonya ve Rumeli'nin akıbetini ele alan tarih incelenirken, Lord Boxstone'u alçaklık ve kötülüğün doruğunda görmemek kabil değildir” demiştir (Uzer, 1999: 85).

1.4.2. Rusya

Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Rusya'nın 18. yüzyıldan itibaren zayıf düşen Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde genişlemek istemesiyle kritik bir hal almıştır. Sıcak denizlere inme hayali ve siyasetini takip eden Rus Çarlarının, Rus devlet adamlarının ve generallerinin Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettikleri siyaset *“emperyalizm”* olarak adlandırılmıştır. Rusya bu emperyalist faaliyetlerini çeşitli maskeler altında gizlemiş ve Rusya'nın haklı bir davayı amaçladığını ileri sürmüştür. Başlangıçta *“Hristiyan tebaa'nın haklarını koruma”* iddiasıyla yürütülen bu siyaset zamanla *“Ortodoks-Slav kardeşleri Türk boyunduruğundan kurtarma”* adını almıştır. Rus Çarları Osmanlı Devleti'ni yıkmakla adeta *“ilahi ve tarihi bir misyon”* üstlendiğini iddia etmişlerdir (Kurat, 1990: 99-100).

Osmanlı Devleti'nin en kıymetli bölgesini tek başına ele geçiremeyeceğini anlayan Rusya, siyaset göstergesini Osmanlı Devleti yönetimindeki Hristiyan toplulukların kurtarılması yoluna yöneltmek suretiyle Osmanlı Devleti'ni içeriden yıkmak programını uygulamaya başlamıştır (İrtem, 1999: 139). Bu amaçla harekete geçen Rusya, Balkanları kontrolü altına alabilmek için *“Ortodoksluk”* kozunu kullanmaya çalışmıştır (Binark, 1996: 11). Şüphesiz

⁸ Bulgar Kralı *“Ferdinand”*ın samimi dostuydu. Bulgar devleti ileri gelenlerinden ve *“Makedonya Komitesi”* yönetiminin önemli isimlerinden birisiydi. Londra Balkan Komitesi, Makedonya Komitesiyle işbirliği yaparak çalışmalarına devam etti (Uzer, 1999: 85).

bundan kasıt “*Panslavizm*”⁹ akımı oldu. Bu akımın en büyük amacı¹⁰ ise Osmanlı Devleti üzerine yoğunlaştırmaktı (Şentürk, 1992: 74).

Panslavistler Rusya’da giderek nüfuz kazandılar. Panslavizm akımı 19. yüzyılın ortalarına doğru Rusya’da hızlı bir şekilde gelişme gösterdi. Önceleri Rusya tarafından benimsenmeyen bu akım İkinci Çar Aleksander zamanında güçlendi ve Rus siyasetinde de etkisini göstermeye başladı. Rusya’nın Panslavist akımının gelişmesindeki en büyük rolü hiç şüphesiz, 1864 yılında İstanbul’a elçi olarak gönderilen General Nikolay Pavloviç İgnatiyev¹¹ üstlendi. Balkan meseleleri ile yakından ilgilenen İgnatiyev, Rusya’nın bu meselelerde siyaset yapıcılarının başına geçti. Tam bir Panslavist olan İgnatiyev, Balkanlar’daki Slavların, yani Karadağ, Sırp ve Bulgarların tamamıyla Rusya’nın nüfuzu altına alınmaları, kiminin müstakil bir devlet, kiminin ise Osmanlı Devleti’ne bağlı özerk bir beylik haline getirilmesi için çaba sarf etti (Kurat, 1990: 75-76).

Ruslara göre, Osmanlı yönetimindeki Slavlar harekete geçmeli ve bütün özgürlüklerine kavuşmalıydı. Bu uğurda, Bulgar, Sırp ve Rum komita ve çeteleri Makedonya bölgesinde başarılı olan Müslümanları öldürebilirlerdi. Ölenler eğer Müslüman ise Rusya sorun çıkarmayacaktı. Fakat Müslümanlar tarafından bir Hristiyan’ın canına zarar verilmeyecekti (İrtem, 1999: 157).

⁹ Rusya’nın önderliğinde, bütün Slav topluluklarının siyasal dayanışmasını sağlamaya yönelik bir akımdı (Armaoğlu, 1997: 489). Düşünce olarak 19. yüzyılda ortaya çıktı. Fransız İhtilali’nin yaydığı milliyetçilik akımı Slavlar üzerinde de büyük etki yarattı (Uçarol, 1995: 320). Rusya’nın dışında, Alman egemenliği altında yaşayan ve Slav kökeninden gelen topluluklar arasında gelişmeye başladı (Karal, 2003: 55). Başlangıçta siyasi bir nitelik olarak ortaya çıkmayan Panslavizm akımı özellikle Rusya dışındaki Slav toplulukları arasında dil birliği ve kültür hareketi halinde ortaya çıktı (Armaoğlu, 1997: 489). Rusya’nın dışında başlayan ve gelişen Panslavizm akımı sonuç olarak Rusya’yı da etkiledi. Ruslar bu akımı bilim ve edebi yönden çıkartarak, siyasi bir doktrin haline getirdiler. Doktrinin amacı otokratçılık, milliyetçilik ve Ortodoksluk oldu. Bu suretle Rusya için Panslavizm önemli bir akım haline geldi. Bu akıma göre; Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılmalı, yerine Rusya’nın egemenliği altında Slav bir devlet kurulmalıydı (Uçarol, 1995: 320).

¹⁰ Rus Panslavizm akımının başlıca üç amacı vardı. 1) Doğu’da yeni fetihlerle Rus emperyalizmini yaymak, 2) Rusya’nın hakimiyeti altında bulunan muhtelif ırkları Ruslaştırmak, 3) Rusya dışında kalan Slav topluluklarını Rusya’ya bağlamak. Bu üçüncü madde Osmanlı Devleti’ni hedef almaktaydı. Bunun başlangıcı ise, Çar Deli Petro zamanına dayanmaktaydı (Şentürk, 1992: 74).

¹¹ İstanbul’daki diplomatik faaliyetleri özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesindeki entrikaları ve nihayet Ayastefanos Antlaşması’nın baş tertipçisi sıfatıyla ad kazanan İgnatiyev, hem asker hem de diplomattı. 1856 yılında Londra’da Militaire attaché olan İgnatiyev, Çin, Hindistan ve İran meseleleri ile yakından ilgilendi. 1857 yılında da Balkanlar’da ve Yakın Doğu’da bir gezi yaptı. 1858’de diplomatik bir misyonla Hive ve Buhara’ya gönderildi ve bu iki hanlığın Rusya’ya ilhakı için gerekli bilgileri elde etti. Tam bu sıralarda Rusya Türkistan’ı almak için harekete geçti ve İgnatiyev’in elde ettiği bilgiler fazlasıyla işe yaradı. İgnatiyev 1859-1860 yılları arasında görev için Pekin’e gönderildi ve burada yaptıkları takdir edilerek generallik rütbesine yükseltildi. 1861’de bir görevle İstanbul’a gönderilen İgnatiyev Rus dışişlerinin en önemli şubesi olan “*Yakın Şark Masası*”nın başına getirildi ve 1864 yılına kadar bu görevi üstlendi (Kurat, 1990: 75-76).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı daha başlamadan, Rusya’da, Türklere karşı şiddetli şekilde bir kampanya başlatıldı. Katkov, Fadeev ve Chomyakov gibi Panslavistlerden başka Dostoyevski gibi tanınmış yazarlar, Rus halkını Türklere karşı kışkırtmak için birbirleriyle yarışmaya başladılar. Danilevsky’nin kaleme aldığı ve Panslavistlerin İncil’i sayılan “*Rusya ve Avrupa*” adlı eserde ortaya atılan görüşler, birçok Rus devlet adamı, askeri ve aydını tarafından benimsendi. Bu görüşler, Türklerin Avrupa’dan atılması, Slav-Hristiyan kardeşlerin “*barbar*” Türklerin boyunduruğundan kurtarılması, İstanbul’un Rusya tarafından işgali ve Ayasofya’ya haç konulması sloganlarından ibaretti. Bu sloganlar Rus basınında da durmadan tekrarlatıldı ve Rus askerlerinin “*haklı bir dava yolunda savaşacakları*” görüşü Rus halkına da aşılanmaya çalışıldı. 1877 nisan ayında Osmanlı Devleti’ne karşı savaş açınca, Rusya’da kiliselerde çanlar çalındı, ayinler düzenlenerek “*dinsizlere karşı zafer bahşetmesi için*” Tanrı’ya dualar edildi ve bütün Rusya’da *Haçlı Seferi* havası oluşturuldu (Kurat, 1990: 92).

Rus konsoloslukları da tam anlamıyla birer casus yuvası haline getirilmiştir. Balkanlar’a Rusya’dan Panslavist ajanlar gönderilmiştir. Ayrıca para ve silah yardımıyla da bulunulmuştur. Rusya’nın çeşitli şehirlerinde Türklere karşı Sırp, Karadağlı ve Bulgar isyancıları yetiştirilmeye çalışılmıştır (Kurat, 1990: 79). 1875 yılındaki Bosna-Hersek isyanı Belgrat’taki Panslavist Rus Konsolosu Kartsov Sırpı savaşa sokabilmek için bütün gücüyle çalışmıştır. 1858 yılında kurulan “*Slav Yardım Komitesi*” 1876 yılına kadar 1,5 milyon ruble para yardımını Sırlara göndermiştir. Rus hükümeti Panslavistlerin bu türlü faaliyetlerine ses çıkarmamış bilakis teşvik etmiştir. Rus askerleri arasında Türklere karşı düşmanlığın artması için her türlü telkinler yapılmıştır (Kurat, 1990: 93). Aynı zamanda Rus’ların, eğitim konusundaki çalışmalarına da yoğunluk verilmiştir. Bulgar zenginleri tarafından maddi yönden desteklenen gençler, başta Rusya olmak üzere, Avusturya, Almanya ve Fransa’daki üniversitelerde okumaya başlamıştır. Rusya’nın Moskova, Odesa ve Kiev gibi şehirlerinde Bulgarlar için yatılı okullar açılmıştır. Avrupa üniversitelerine bir “*Bulgar milliyetçisi*” olarak giden öğrenciler “*Slav dünyasının bir ferdi*” olarak Bulgaristan’a geri dönmüşlerdir (Aydın, 1996: 25-26).

1.4.3. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında, Makedonya bölgesindeki gelişmelerde etkin bir rol oynadı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Makedonya bölgesinin batı yarısını işgale hazırlandığını dönem içerisinde gösterdiği politikadan anlaşılmaktaydı. Ekonomisine önemli oranda katkı sağlayabilecek bölgeyi ele geçirmek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için dış siyasetini Makedonya faktörüne göre belirlemede yeterli bir neden oldu. Ancak bu duruma büyük devletlerin izin vermesi beklenemezdi. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun askeri durumu da elverişli değildi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Makedonya'da demir yollarını işletme hakkı gibi bir avantajı olsa da, bu duruma demir yollarının Sırbistan toprakları üzerinden geçtiği için Sırbistan, Makedonya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ele geçirilmesine izin vermezdi. Aynı zamanda Makedonya'nın ilhakı deniz yolu ile de gerçekleştirilemezdi. Çünkü bu duruma büyük devletler özellikle de İtalya izin vermezdi. Bu nedenlerden dolayı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Makedonya bölgesinin ilhakını ne kadar çok istese de bir türlü gerçekleştiremedi (Saatçi, 2002a: 58-59).

Makedonya bölgesini ele geçiremeyeceğini anlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için geriye kalan tek seçenek bölgenin ekonomisinde etkin olabilmektir. Bu sebeple bölgedeki maddi yatırımlarını imtiyazlı konumda kalabilmek için kullandı. Aynı zamanda bölgede asayişinde sağlanması gerekmekteydi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne reform dayatmasının arkasındaki en önemli neden bu oldu. Şüphesiz bölgedeki siyasi dengede etkin olabilmek amacı da göz ardı edilemezdi (Saatçi, 2002a: 59). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bölgede var olma isteğinin altında yatan bir başka nedense, Rusya'nın Panslavizm akımına karşı koymaktı. Bu isteğinin altında yatan neden ise Avusturya'nın Macaristan, Hırvatistan ve Dalmaçya tebaası arasında Sırlar ile aynı ırktan birçok Slav'ın bulunmasıydı. Bu nedenle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'nın Balkanlar ve Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine ve Osmanlı Devleti topraklarındaki Slav kavimlerinin faaliyetlerine ve isyan hareketlerine karşı tavır aldı (Şentürk, 1992: 85).

Aynı zamanda büyük devletlerin Makedonya bölgesindeki ihtirasları sonucu, bazı reform programlarını uygulamaya koyma yolundaki girişimlerinden de bahsetmek mümkündür.

1.5. Makedonya Sorunu'ndaki Islahatlar

1.5.1. Viyana Islahat Programı

Makedonya'da bulunan Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesine giriştikleri kadar kendi aralarında da büyük sorunlar yaşadılar. Hatta Sırp ve Rumlar kimi zaman, Bulgar hareketine karşılık Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmayı tercih ettiler. Bulgarlar, Makedonya'nın bütünlüğünden yanayken Rumlar ve Sırp ise daha çok bölüşümden yana bir politika izlediler. Bu mücadeleye, büyük devletlerin müdahalesi de eklenince Makedonya Sorunu daha karmaşık bir yapıya ulaştı (Binark, 1996: 12).

Osmanlı Devleti, büyük devletlerin radikal reformlar talebiyle müdahalelerine fırsat vermemek için Temmuz 1907'de durumu düzeltecek önlemlerin alınması için bir komisyon oluşturdu. Osmanlı Devleti bu amaçla Makedonya bölgesine geniş yetkilerle donatılmış “*Genel Müfettiş*” adıyla anılan “*Genel Vali*” atamaya karar verdi. Genel valiliğe Hüseyin Hilmi Paşa atandı. Paşa, 8 Aralık 1902 yılında Selanik'e giderek göreve başladı (Beydilli, 1989: 86).

İkinci Abdülhamit'in emri üzerine Hüseyin Hilmi Paşa'ya verilen talimat, “*Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimat*” adını taşımaktadır. Bu talimatın içeriği esas itibariyle şöyledir:

1. Jandarma Müslümanlardan ve Hristiyanlardan oluşacak,
2. Vilayet vergilerinin %5'i resmi yapılar için hazır bulundurulacak,
3. 50 haneden büyük tüm mahalle ve köylerin bir ilkokulu olacak. Tüzel öğretime ayrılan üçte ikilik fonlar eğitim yerine kullanılacak, üçte birlik bölüm İstanbul'da daha üst okullar için yollanacak,
4. Mahkeme memurları Müslüman ve Hristiyanlardan eşit payda atanacak,
5. Bu önlemlerin uygulanmasını denetleyecek bir umumi müfettiş atanacak (Adanır, 2001: 167-168).

Bu maddeleri içeren talimatname, uygulandığı yerlerde adeta yarı özerk bir olağanüstü idare kurmayı amaçlamaktadır. Talimatname özellikle bölgedeki asayişin sağlanmasını, ekonomik hayatın ve adli mekanizmaların iyileştirilmesini ve maarif alanında yeniliklerin yapılmasını öngörmektedir (Beydilli, 1989: 86). Hüseyin Hilmi Paşa, iyi niyetli ve anlayışlı olmasının yanı sıra kısa sürede bölgedeki yolsuzlukların önüne geçerek daha iyi

bir yönetim ve adalet sağlamada başarılı oldu (Karal, 1988: 157). Onun zamanında Rumeli; hükümet idaresi yönünden, büyük bir gelişme gösterdi (Uzer, 1999: 158). Fakat bu olumlu sonuçlara rağmen komitacılık ve çetecilik olayları azalmadı. Ne Bulgaristan ne de diğer Balkan devletleri Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu bu ıslahat tasarısından memnun kaldılar (Karal, 1988: 157). Bunun yanında, Makedonya'ya Müslüman bir genel valinin atanması, Hristiyan bir vali bekleyen Bulgarları ve İngiltere gibi devletleri de pek memnun etmedi (Beydilli, 1989: 86). Bu memnuniyetsizliğin nedeni, Osmanlı Devleti yönetiminin hiçbir suretle Makedonya bölgesinde güçlenmesini istememelerinden kaynaklanmaktaydı (Karal, 1988: 157). Osmanlı Devleti'nin reform programını kesinlikle reddeden bir diğer unsur ise Bulgar komitaları oldu. Bulgarlar, Makedonya'da yürütülecek olan reformların uygulanmasını Osmanlı Devleti'nin eliyle değil de Berlin Antlaşması'nın ilgili maddelerine uygun olarak yalnızca Makedonya'da (Selanik, Manastır ve Üsküp/Kosova) uygulanmasını istemekteydiler (Beydilli, 1989: 86-87). Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da bu durum karşısında Osmanlı Devleti ile Balkan devletlerini karşı karşıya bırakmak istemediler. Çünkü iki taraf arasında meydana gelecek bir anlaşmazlık Balkan Savaşı'nın çıkmasına neden olabilir ve Avrupa barışını bozabilirdi. Bu düşünce ile Osmanlı Devleti tarafından belirlenen ıslahat programına müdahale ettiler (Karal, 1988: 157). Bu hususta Viyana ve Petersburg hükümetlerinin yeni bir reform programı hazırlayarak ortaya çıkmaları, Makedonya bölgesinde ıslahat yapılması şansını artırdı. “*Viyana Islahat Programı*” olarak bilinen bu reform teklifi genelde Osmanlı Devleti'nin hazırladığından pek farklı konular içermemekte ve bazı önemsiz ayrıntıları tamamlamaktaydı. Bu yüzden bu reform programı Bâb-ı Âli'ye sunulduktan iki gün sonra 23 Şubat 1903 yılında kabul edildi (Beydilli, 1989: 87). Bu reform programının esasları şunlardı:

1. Umumi müfettiş, görevini başarıyla yerine getirebilecekse, önceden belirlenen bir süre için atanmalıdır. Merkezi hükümete başvurmadan gerektiğinde kullanabileceği hazır birliklere sahip olmalıdır.
2. Jandarma, nüfusları oranında Hristiyan ve Müslümanlardan oluşturulacaktır. Hükümet, jandarmanın yeniden örgütlenmesi için yabancı subaylar atayacaktır.
3. Hükümet, Arnavutların yasa dışı faaliyetlerini hemen engellemek için yöntem bulacaktır.
4. Siyasi suçlar nedeniyle cezalandırılan ya da yargılanan kişiler affedilecektir.

5. Üç vilayetin her birinin kendi bütçesi olacaktır. Osmanlı Bankası vilayetlerinin gelirlerini kontrol edecektir. Aşarın iltizamı sistemi kaldırılacaktır (Adanır, 2001: 171).

Hiç şüphe yok ki bu reform programları Osmanlı Devleti'nin egemenliğine karşı yapılmış bir hareket olmuştur. Bu yeni reform programı Makedonya bölgesindeki durumu iyileştireceğine daha berbat bir hale getirmiştir (Karal, 1988: 158).

1.5.2. Münzsteg Programı

Viyana Islahat Programı'ndan sonra Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 30 Eylül-3 Ekim 1903 günlerinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun kışlık sarayı Münzsteg'de buluşarak Makedonya Sorunu'nu ele aldılar. 2 Ekim tarihinde İngiltere'nin 1902 yılı sonunda ileri sürdüğü reform programının hafifletilmiş şekli üzerinde karara vardılar. Münzsteg Programı diğer devletlerinde onayı alındıktan sonra 9 Ekim 1903 yılında Osmanlı Devleti'ne bildirildi (Armaoğlu, 1997: 588).

9 maddeden oluşan bu yeni reform programının esasları şu şekildedir:

1. Yapılan reform programlarını denetlemek üzere, genel müfettişin yanına iki yabancı memur görevlendirilecektir.
2. Jandarmanın düzene konulması, yabancı bir generale verilecek ve büyük devletlere ait 25 subay bu amaçla görevlendirilecektir.
3. Güvenliğin temin edilmesinden sonra, milli esasa dayanan bir mülki teşkilatlanma gerçekleştirilecektir.
4. İdare şekli, yerel özelliklere göre düzenlenecektir.
5. Ayaklanmaya katılanları cezalandırmak üzere, karma komisyonlar kurulacaktır.
6. Göç eden veya zarara uğrayan Hristiyanlar ile, bunlara ait ev, okul ve kiliselerin zararı karşılanacaktır.
7. Zarara uğrayan bölgelerin Hristiyan halkından bir yıl boyunca vergi alınmayacaktır.
8. Osmanlı Devleti, gereken her türlü reform programına kefil olacaktır.
9. Güvenliği sağlamak için düzensiz asker kullanılmayacaktır (Aydın, 1996: 151).

Osmanlı Devleti, egemenlik haklarının zedelendiği gerekçesiyle başlangıçta bu reform programını kabul etmek istemedi. Ancak büyük devletlerin baskısı sonucu Kasım 1903 tarihinde Osmanlı Devleti bu reform programını kabul etmek zorunda kaldı. Böylece Makedonya bölgesinde reform dönemi başladı (Adanır, 2001: 217).

Tüm bu değerlendirmeler altında büyük devletlerin Makedonya siyasetinin temel nedenlerini şöyle sıralanabilir:

1. Balkanlardaki Hristiyan toplumları Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden kurtarmak. Bunun için Hristiyan toplumları isyana teşvik ederek, önce onların özerkliğini sonra bağımsızlıklarını sağlamak.
2. İlk maddede belirtilen hususlar şayet gerçekleşmezse, Hristiyanlar için reform istemek ve onların lehine Bâb-ı Âli gözetiminde müdahalelerde bulunmak.
3. Türkleri Balkanlar'dan tamamen atmak.
4. İstanbul'u Türklerin elinden geri almak.
5. Osmanlı Devleti'nin Asya toprakları üzerinde yaşayan Hristiyan azınlıklar lehine reformlar yaptırmak, özerklik elde etmek veya mümkünse bağımsızlıklarına kavuşturmak.
6. Anadolu'yu paylaşmak, Türkleri Anadolu'dan kovmak. (Kodaman, 1983: 164).

Sonuç olarak, Makedonya Sorunu Doğu Sorunu'nun bir parçasını teşkil etmektedir. Bu nedenle Makedonya Sorunu ne Osmanlı ne Balkan ne de Avrupa tarihinde tek başına el alınacak bir konudur. Bunun Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren Avrupa'nın emperyalist güçleri tarafından dünyayı paylaşma planlarının bir parçası olduğu unutulmamalıdır (Saatçi, 2004: 26).

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN/MAKEDONYA KOMİTACILIĞI VE ÖRGÜTLERİN YAPILANMALARI

Balkanlarda komitacılık olarak adlandırılan faaliyetler ilk defa 19. yüzyılın son çeyreğinde Makedonya bölgesinde ortaya çıkmıştır ve 1912 yılına kadar da devam etmiştir. Bu dönemde komita ve çeteler normal siyasi hayatın yapısal unsurları haline gelmişlerdir (Comyn-Platt, 1906: 54; Tunaya, 1988: 509-510).

Komitacılığın ilk olarak Makedonya bölgesinde ortaya çıkması bölgenin jeo-politik öneminden kaynaklanmaktadır. Çünkü Makedonya özellikleri olan bir bölgedir (Akbal, 2011: 71). Öte yandan Makedonya Balkan devletlerinin entrikalarının yanı sıra büyük devletlerin ihtiraslarının çarpıştığı bir alan haline gelmiştir. Makedonya büyük devletler için cazibesi olan bir devlettir (Avcıoğlu, 1996: 248). Osmanlı Devleti'nin Avrupa kısmındaki adeta bir Filistin'dir. Rumeli'nin vaat edilmiş toprağıdır (Tunaya, 1988: 510).

Bölge üzerindeki talepler çok yönlüdür. Rumlar, Sırlar, Bulgarlar ve Rumenlerin bu topraklar üzerindeki talepleri bitmek tükenmek bilmemektedir. Böylece Makedonya bölgesi çok yönlü bir kapışmanın ve savaşımın odağında çözülmesi zor bir sorun haline gelmiştir (Tunaya, 1988: 510). Osmanlı Devleti'nin sınırları dahilinde kalan Makedonlar, devletin onlara tanıdığı temel hak ve hürriyetlerden yararlanarak, kendilerini eritmekten, Sırp, Bulgar, Rum veya Ulah olmaktan kurtarmalarına rağmen onlar, yine de Osmanlı Devleti'nden şikayetçi olmuşlardır (Hamza, 2000: 96).

1876'dan 1908 yılına kadar Bulgarlar, Makedonyalılar ve Arnavutlar mücadele birimleri olan komita ve çetelerini çoktan kurmuşlardı. Ardından diğer milletlerin komitaları kurulmaya başlandı; adeta Rumeli komita ve çete üretmektedir (Tunaya, 1988: 510-511). Bulgarlar prenslik kuruluşundan itibaren komita ve çetecilik hareketlerine başlamışlardı.

Kurdukları çeşitli komitalarla, bu topraklarda seslerini dünya kamuoyuna duyurmaya ve halkı Bulgaristan lehinde etkilemeye çalıştılar (Aydın, 1996: 143).

Tepedelenlioğlu komita ve çetecilik faaliyetlerine en son Bulgarların başladığını söylemekte ve bunu şöyle ifade etmektedir:

Osmanlı İmparatorluğuna karşı ilk gizli ve silahlı gizli ve siyasi haydutluk Sırbistan emaretinde baş göstermiştir. Rus parası ve Avusturya silahı ile... Sonra illet Eflak ve Buğdan prensliklerine sirayet etmiş, günün birinde de Epir'e Tesalya'ya ve Mora'ya zıplamıştı. Böylece Sırp çeteleri, Ulah çeteleri, Rum çeteleri, Girit çeteleri, Ermeni çeteleri, Dürzü çeteleri, Arap çeteleri, Yahudi çeteleri, Arnavut çeteleri ardarda türemiş ve gariptir ki, illetin en son sardığı millet Bulgarlar olmuştur. En son... Ama tam mı tam! Çetenin daniskası! (Tepedelenlioğlu, 1992: 28).

Rumeli'yi kana boyayan ve huzursuz bir bölge haline getiren, Bulgar, Sırp ve Rum komita ve çetelerinin amacı Türkleri sindirip, tedirgin ederek, bölgeden uzaklaştırarak Doğu'ya, Anadolu'dan kovmaktır (Fikri, 1976: XV).

Komita ve çetelerin kurulmasından sonra bu döneme kadar kendilerini Hıristiyan tebaa olarak gören insanlar artık, Bulgar, Sırp, Rum ve Ulah olarak kendilerini görmeye ve tanımlamaya başladılar (Burma, 2012: 68). Nihai hedef bütün milletler için, kendi devletini kurmaktır. Osmanlı Devleti, Balkan toplumlarını ulus devlet taleplerinden vazgeçirmek için mücadele etti; bir takım reform programlarını devreye soktu; ancak bu girişimler onları mücadeleden soğutmadı; bilakis teşvik etti (Tepedelenlioğlu, 1992: 64). Bölgedeki ulus-devlet oluşumunun özgüllüklerini anlamak, Avrupa'nın bu kısmında tarihi geleneğin nasıl evrildiğini sağlamak için şarttı. Sırbistan'ın, Yunanistan'ın ve Bulgaristan'ın komitacı ve çetecilik faaliyetleri “*haydut*”, “*martaloz*” veya “*armatoli*” gibi yarı askeri unsurların çarpıcı bir rol oynadığı kırsal çatışma temelliydi. Bu durum, Balkanlar'da o zamandan beri yaygın olan komitacı zihniyetinin varlık sebeplerinden biri olarak görülmekteydi (Burma, 2012: 70).

Tepedelenlioğlu, Balkan komitacılığının zamanla etkisini ve amacını değiştirerek Makedonya komitacılığına dönüştüğünü şöyle ifade etmektedir:

Balkan komitacılığı 1890'dan sonra derece derece hedefini değiştirir. Gaddarlığı ve korkunçluğu derecesinde bayağılığı da artar. Artık: “*Makedonya Komitacılığı devri*” başlar. Ve Makedonya komitacılığı merhalesinde Rusya, artık perde arkasının tek karakoncolosu

değildir. Artık Avusturya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya da bu cehennemi tiyatro grubunun organizatörleri arasına karışırlar (Tepedelenlioğlu, 1992: 30-31).

2.1. Balkan/Makedonya Komitacılığını Etkileyen Faktörler

Balkan/Makedonya komitacılığını etkileyen faktörler şunlardır: Milliyetçilik akımı, Berlin Antlaşması ve son olarak kilise ve dil faktörünün etkisi etkili olmuştur.

2.1.1. Milliyetçilik Akımının Komitacılık Faaliyetlerine Etkisi

Milliyetçilik akımı, çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'ne de büyük sorunlara yol açmıştır. Aynı zamanda bu akım duyarlı bir bölge olan Makedonya yönetimini de zor duruma sokmuştur (Saatçi, 2002a: 59). Balkanlarda yer alan devletlerin hiçbiri sınırı din, dil, soy ya da tarihi oluşum gibi ölçütler esas alınarak çizilmemiştir. Bu durum Balkanlarda savaşımlara ve göçlere neden olarak komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine yol açmıştır (Öksüz, 1999: 485).

19. yüzyılda içeriği değişen millet kavramı, komitacılık faaliyetlerini de etkilemiş ve bu yeni anlayış çerçevesinde örgütlenmeler başlamıştır. 19. yüzyıl milliyetçilik anlayışına göre; kendisini ayrı bir millet sayan her halk topluluğu kendi kaderini tayin etme hakkına sahipti. Bu amaçla “*tarihsel olmayan*” milletlerin çoğalması sonucunda, etnik köken ve dil potansiyel bir millet olmanın ölçütü haline geldi (Hobsbawm, 1993: 126). Her bir çete, etnik köken ve dil unsurlarından etkilenecek bir araya geldi ve bu unsurların ayrımcılığını kullanarak insanları örgütlemeye başladı (Saatçi, 2004: 164). Makedonya’da gelişen hareketlerin hemen hemen hepsi bir şema şeklinde örgütlenmekte idi. 19. yüzyılda Makedonya bölgesinde oluşan milliyetçilik hareketleri, Osmanlı Devleti dışındaki bir ülkeden yardım almakta ya da o ülkede açık bir şekilde ihtilal komitalarınca örgütlenmekteydi (Uyanık, 2015: 1).

Osmanlı Devleti içerisindeki örgütlenmeler ve oluşturulan komitalarda gizlilik esas alınmıştır. Bu komitaların oluşmasında üç şey söz konusudur. Bunlardan ilki, her şeyden önce cemaat düzeyinde örgütlenmede, bu hareketlere özgürlük sağlayacak ve diğer cemaatlerden ayrılmış bir kilise gerekmektedir. Böyle bir kilise elde edildikten sonra, örgütsel ideolojinin köylerde devam ettirebilmesi için gerekli bir okul sisteminin kurulması gerekmektedir. Son aşamada silahlı çetelerin kurulması gerekmektedir (Uyanık, 2015: 2).

Balkanlarda etkisini artırma amacı taşıyan büyük devletler, yeni oluşmakta olan devletlerin kontrolünü elde edebilmek için milliyetçilik akımından faydalanmışlardır. Böylece 19. yüzyılda Balkan coğrafyasında kavramsal olarak Batılı olmayan bir bölgede artan milliyetçi hareketler ortaya çıkmıştır (Saatçi, 2004: 164). Gerek imparatorluk gerekse bugünkü dünya için en sorumlu ve mirası yüklü olan oluşum hiç şüphesiz Balkan milliyetçiliği¹² olmuştur. Balkan milliyetçiliğini ve Balkan milliyetçisini İlber Ortaylı şöyle tarif etmektedir:

Balkan Milliyetçilikleri (Türkler ve Arnavutlar hariç) Balkan milletlerinin kendi içlerinde olduğu kadar dışarıda da geliştirip desteklenmişlerdir. Slav kavimlerin ulusçuluğunu, Çekler ve Ruslar besledi; bilimsel kimliğin araştırılması ve siyasi destek yönünden... Yunanlıları ise bütün Avrupa bilimsel, mali, siyasi hatta askeri yönden destekledi. Tarihte Batı Avrupalı gönüllülerin ölmeye gittiği savaş Yunan ayaklanması diye bildiğimiz uzun savaştı.

Peki! kimdir Balkan milliyetçisi? Balkan milliyetçisini Osmanlı meydana getirmiş denebilir. Kalıplaşmış sınıfların ve sınıf kültürünün olmadığı yerde; köyden çıkma kabiliyetli genç, şehirli esnafın çocuğu, cevval ve hatip bir din adamı (Papaz Mihail, Sofroni Vračanski, Paissi Hilanderski vs.), 18-19. Yüzyıllarda doğan milli aydın sınıfların üyeleridir. (Ortaylı, 2012: 16-21).

2.1.2. Berlin Antlaşması'nın Komitacılık Faaliyetlerine Etkisi

3 Mart 1878 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı (Ortaylı, 2014: 85). Ayastefanos Antlaşması, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı son 20 yıldır izlediği Panslavizm akımının en parlak göstergesi oldu (Aydın, 1999: 329). Bu antlaşmayla Karadağ, Sırbistan ve Romanya sınırları genişletilerek serbest kalırken, Balkanlar'da büyük bir özerk Bulgaristan Prensliği ve özerk bir Bosna-Hersek yönetimi kuruldu. Diğer taraftan, Doğu Anadolu, Girit, Teselya ve Arnavutluk'ta ıslahat yapılacak, İran'a sınırda toprak bırakılacak ve Rusya'ya savaş tazminatı olarak 300.000.000 rublenin yanı sıra Ardahan, Kars, Batum ve Beyazıt bırakılacaktı. Ayastefanos Antlaşması ile Rusya, Avrupa dengesini kendi yararı doğrultusunda yeni bir görünüme kavuşturdu (İpek, 2002: 17).

Yapılan antlaşmanın maddeleriyle Bulgaristan, resmen Osmanlı Devleti'nin yönetiminden ayrılarak bağımsız olmuştur. Ancak belli bir süre Rus işgali altında kalması Rusya

¹² Kökeni, patriyotist (vatansever) bir karakterde olup, aydınlanma düşüncesinden daha çok İtalyan siyasal düşüncesinden gelmektedir. Bundan dolayı ihtilalci hücre tipi bir örgütlenme niteliği taşımaktadır (Yetim, 2011: 290).

tarafından şart koşulmuştur. Osmanlı Devleti'ne zorla imzalatılan ve Osmanlı Devleti ile büyük devletlerin yararına ters düşen bu antlaşmanın maddelerine göre, İngiltere, Boğazların ve Hint yollarının Rus tehdidi altında olmasından, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise, Balkanlar'ın Rus nüfuzu altında büyük bir Bulgaristan Prensliği'nin kurulmasından dolayı endişe duymuşlardır. Savaşın yeni çıkan Rusya ise, tüm bu devletlere karşı koyacak gücü olmadığını bildiğinden Ayastefanos Antlaşması'nı etkisiz kılacak sürecin işlemesine engel olamamıştır (Bıyıklıoğlu, 1955: 10-11).

Büyük devletler, Ayastefanos Antlaşması ile oluşan Avrupa savaşını önlemek, Doğu'da yeni bir toprak dağılımı ve diğer düzenlemelerle yeni kuvvetler dengesi oluşturmak amacıyla, Berlin Kongresi'ni düzenlediler. Aynı zamanda savaş sırasında toprakları işgal edilen Türk göçmenleri, Kongre'nin açılışı sırasında Kongre başkanı Bismark'a önemli bir çağrı yapması için çaba sarf ettiler. Kongre'ye gönderilen dilekçede¹³ Türk nüfusu, tarafsız devletlerin adaletine seslendi (İpek, 1994: 111). Bu durumu Kongre'de Bismark *"Bu günkü durumu sizden saklamak istemem; kongrenin Osmanlı Devleti için toplandığı zannına kapılarak kendinizi aldatmayınız... Ayastefanos Antlaşması, Avrupa devletlerinin menfaatlerine dokunur bazı maddeleri ihtiva etmeseydi olduğu gibi bırakılırdı. İşte bu menfaatlerin uzlaştırılması için bu kongre toplandı... Kongre Osmanlı Devleti için değil, fakat Avrupa barışının muhafazası için toplanmıştır."* diyerek açıkça Türk delegasyonuna bildirdi (İpek, 2002: 17). Kongre'nin ardından 13 Temmuz 1878 yılında Berlin Antlaşması imzalandı (Halaçoğlu, 1994: 5). Berlin Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Ayastefanos Antlaşması geçerliliğini kaybetti (Saatçi, 2004: 161). Bu yeni antlaşma sadece büyük devletlere değil, Ayastefanos Antlaşması'na kıyasla Osmanlı Devleti'ne de birçok fayda sağladı. Ayastefanos Antlaşması sadece Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını paylaşıırken, Berlin Antlaşması ise bütün devletleri kapsamaktaydı (Halaçoğlu, 1994: 5). Ancak Bulgarlar, bütün Makedonya'yı içine alan ve büyük bir Bulgaristan hayalini gerçekleştirme amacı taşıyan Ayastefanos Antlaşması'nı unutamadılar (Armaoğlu, 1997: 583).

¹³ "Savaş yıkılan bölgelerde huzuru sağlamak, herkese eşit hak ve hukuk sağlayarak sürekli bir barış devri kurmak, Kongre'ye katılan devletlerin insanlık ve adalet vazifesidir. Bu istek Medeni Avrupa temsilcilerinin vicdanında akis bulacak mı? Savaş sırasında izah edilebilir olan zulm ve baskı, savaş sonrasında hala durum devam ediyor, medeni toplumların ortaya koyduğu prensiplere rağmen, kendilerine idari yetki ve dini tolerans tanımış olan halk, kanına susamış olan cahil bir Bulgar azınlığın hakimiyetine sokulmak isteniyor. Diğer taraftan asırlarla kazanılan haklar bir kalem darbesiyle silinsin isteniyor. Maruz kaldığımız zulümleri kötü bir idareye karşı bir tepkiye mal etmek çok büyük bir hatadır. Aslında bu hareketler Müslümanların çoğunun göç etmesini sağlamak amacıyla hazırlanmış çok çirkin bir plan sonucudur." (İpek, 1994: 111).

Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması'nın diğer maddelerine dokunmazken, Büyük Bulgaristan'ı üç parçaya ayırmıştır. Birinci parça Bulgaristan Prensliği, ikinci parça Doğu Rumeli Vilayeti ve üçüncü parçayı da Makedonya bölgesi oluşturmuştur. Birinci parçayı yani Bulgar Prensliği, Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında 63.972 kilometrelik bir alana bırakılmıştır. Böylelikle, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için itiraz konusu olan *büyüklik* ortadan kalkmış, Makedonya bölgesinin iadesi ile de Bulgarların Ege Denizi ile olan ilgisi kesilmiş ve İngiltere'nin isteği gerçekleşmiştir. Bu durum Rusların üzülmesine neden olmuştur. Rus Çar'ı, 11 Nisan 1879 tarihinde yayınladığı bildiri ile, Bulgarlara şöyle seslenmiştir: *“Berlin Antlaşması'nın maddelerini kabulden başka çare yoktur. Fakat, gelecekte ümit kesmeyin. Amacınıza ulaşmak için daha çok çalışın.”* (Aydın, 1999: 329-330).

Büyük Bulgaristan'ın diğer parçası, Doğu Rumeli Vilayeti adı altında özerk bir Osmanlı vilayeti haline getirilmesi olmuştur. Bu durumu Bulgarlar, büyük bir üzüntü ve tepki ile karşılamışlar ve bir bedenin parçalanması olarak ifade etmişlerdir. Duydukları öfkeyi, düzenledikleri mitinglerde, büyük devletleri protesto ederek dile getirmişlerdir. Hatta, daha önce bu topraklarda kendileriyle birlikte komşu olarak yaşayan Türklerin, Doğu Rumeli'ye geri dönmelerine karşı çıkmış ve onların vilayete girme isteklerini engellemeye çalışmışlardır. Son parçayı ise, Makedonya bölgesi oluşturmuştur. En sorunlu bölge olarak kabul edilmiştir. Paylaşılması veya herhangi bir tarafa verilmesi söz konusu olmamıştır. Makedonya bölgesinin çözümü ileri bir tarihe bırakılmak şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır (Aydın, 1999: 330).

Berlin Antlaşması sonrasında Bulgaristan Rusya'nın da yardımıyla, Makedonya bölgesinde toplumun dil, din ve millet ilişkileriyle Bulgarlara yakın olduklarını ve bundan dolayı Makedonya bölgesinin Bulgarlara ait olduğu savını savunmuştur. Bu politika, Bulgarların Makedonya bölgesindeki mücadelelerinin temelini oluşturmuştur. Yalnız Makedonya'daki mücadeleler sadece Bulgarlarla kalmamış aynı zamanda Rumlar ve Sırlar da aynı nedenleri göstererek hak iddia etmeye başlamışlardır. 19. yüzyıldan itibaren kendi devletlerini kurmaya başlayan Balkan devletleri, coğrafi sınırlarını genişleterek Balkanlarda siyasi, kültürel ve ekonomik bakımından güçlenmek istemişlerdir. Nasıl ki Rusya Makedonya mücadelesinde Bulgaristan'ı desteklemişse, İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve hatta Amerika gibi devletler de bölgedeki nüfuzlarını koruyabilmek için, farklı şekillerle küçük devletleri desteklemeye başlamışlardır. Bu mücadele gerek Ayastefanos Antlaşması gibi siyasi dayanak noktası

gücünden, gerek Rusya gibi bölgede menfaati olan güçlü bir devletin desteğinden, gerek bölgedeki kültürel, siyasi, dini, ekonomik bakımından, gerekse Osmanlı Devleti ile ilişkisinden dolayı Bulgarlar, Makedonya bölgesindeki mücadelelerinde diğer toplumlara göre daha etkili olmuşlardır (Saatçi, 2004: 162-162).

2.1.3. Kilise ve Dil Faktörlerinin Komitacılık Faaliyetlerine Etkisi

Balkanlarda, Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklarda 19. Yüzyılda milli devletlerin kurulmasında izlenen yol milliyetçilik akımıydı; fakat bu akımda kendi içerisinde farklılıklara neden oldu. Avrupa'da yaşanan milliyetçilik hareketleri anayasacılık, eşitlik, papaz sınıfının egemenliğine karşı olma gibi temel kriterlere sahipti. Balkanlar'daki milliyetçilik hareketleri ise kiliseye milli nitelik kazandırılarak din sınıfından destek alınmaya çalışıldı. Batı Avrupa'da milliyetçilik akımının ilk aşamasında yaşanan dinin millileştirilmesi 19. yüzyılda Balkanlarda uygulanmaya başlandı (Saatçi, 2009: 19).

Balkanlarda yaşayan toplumlar, ileride milli bilinç kazanabilmek ve farklılıklarını ortaya koyabilmek için, kendilerine ait kiliseler ve okullar aracılığıyla dinlerini ve dillerini koruyarak canlı tutmaya çalışmışlardır (Saatçi, 2002b: 188). Kiliseler, dönemin Makedonyasında Osmanlı Devleti sonrası toprak paylaşım kavgalarının en önemli faktörünü oluşturmuştur. Silahlı komita ve çetelerin faaliyet programları sürekli olarak kilise ve ruhbanla düzenli bir şekilde yürütülmüştür (Saygılı, 2011: 152).

Patrikhane, Sırp, Bulgar, Makedon vs. kiliselerine bölünmüştür. Bunun nedeni, Rum milliyetçiliği ilke olarak benimsenmiştir. Kiliseler, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde yönetim ile uyum içerisindeyken, gerileme döneminin başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı oluşan tepkiler ve anlaşmazlıklar artış göstermiştir. Rum ve Bulgar kiliselerinin siyasi hesapları söz konusu olmuştur. Her geçen gün sayıları artan ve Makedonya bölgesinin her tarafına kurulan bu kiliseler, Hristiyanların dini ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade siyasi amaçlara yönelik kurulmuştur (Gücel, 2014: 87). 20. yüzyıl başlarında komitacılar halktan karşılayacakları siyasi ve maddi yardımlarını kiliseler aracılığıyla sağlamışlardır. Kiliseler adeta silah deposu ve sığınak haline dönüşmüştür. Ayrıca din adamları komitacıların propagandalarını yaymak için bir araç olarak kullanılmıştır (Saatçi, 2004: 164).

Makedonya bölgesinde kiliseler arası savaş yaşanırken, diğer yandan da dil bilimciler arası mücadeleden de bahsetmek mümkündür. Çeteler ve dernekler, bölge insanını örgütlerken dil farklılıklarını kullanmışlardır. Yine kilise unsuru dil farklılıklarının belirleyicisi olmuştur (Saatçi, 2004: 165).

19. yüzyıl Balkan devletleri için dil birlikteliği, milli bilinç ve ulus-devlet anlayışının yerleşmesindeki önemli araçlardan biridir. Bu durumu Yunancanın rolü açıkça ortaya koymaktadır. Fener Rum Patrikhanesi, Slavca ayinleri dışlayarak, Yunanca ayinlerin egemen olduğu ve sadece Yunan papazlarının yüksek makamlara getirildiği merkezi bir yapıya sahipti. Yunan dilinin Ortodokslar üzerine kurduğu egemenlik, Bulgar ve Sırlara ait olan Slav kilisesini ve edebi dilini tehdit eder durumunda idi. Milliyetçilik hareketi güçlenen Sırp ve Bulgar kiliselerini Patrikhane'den ayırmayı başardı. Kendi milli kiliselerinde ve eğitim işlerinde kendi dillerini kullanmaya başladılar. Kilise ile dil ilişkisi, din ile beraber eğitimi de doğrudan ilgilendirdiği için, Balkan toplumları arasında milli bilincin kazandırılmasında özel bir etkiye sahip olmuştur (Saatçi, 2009: 19-20).

2.2. Balkan/Makedonya Komitacılığının Özellikleri

Komitacı faaliyetler rastgele, oluşan hareketler değildir. Balkan ihtilalciliğinin simgesi komita ve çetelerdir. Çete savaşları 1898 yılında başlamış, bu tarihten sonra her köyün ve her kentin bir çetesi olmuştur. Makedonya dağları silah deposu haline gelmiştir. Hemen her köyün bir çetesi (Tseta) vardı. Papazlar, subaylar ve öğretmenler her yerde bir ihtilalci odak kurma eğiliminde idiler. Mevcutları iki yüz ila üç yüz kişiye kadar çıkan bu silahlı ve disiplinli gruplar askeri eğitim alan kişilerden oluşmakta idi. Ayrı kanunları ve mahkemeleri söz konusuydu. Şeflerine voyvoda denilmekteydi. Kent çeteleri ve köy çeteleri olarak ayrılan ve siyasal hayatı yakından kontrol edebilen bu örgütler hızlı hareket etme yeteneğine sahiptiler (Tunaya, 1988: 509-515). Çeteler voyvodaların emirleriyle köylere baskın düzenlemek ve köyleri yakmak, adam kaçırmak ve öldürmek gibi faaliyetlerde bulunmakta idi (Aydın, 1996: 148). Komitacılar kararları alan, voyvodalar ise yıldırım hız ve şiddetiyle bu kararları uygulayan kişilerdi (Tunaya, 1988: 513).

Komitalar daha çok köylülerden yoğun destek görmüşler ve köylülerin yoğun katılımını sağlamışlardır. “Gündüz külahlı gece silahlı olarak, gece terörist, gündüz masum köylü rolünü oynamışlardır.” Eli silah tutanlar komita üyesi yapılmış, maddi durumu iyi olanlardan para toplanmış, kılavuzluk ve postacılık görevleri verilerek köylülerden

olabildiğince yararlanılmıştır (Aydın, 1996: 148). Sloganları ise “*Ya istiklal ya ölüm*” şeklinde olmuştur (Aydemir, 1970: 258).

Makedonya bölgesini kendi topraklarına katmak isteyen yalnızca Bulgarlar olmamıştır. Ancak komitacılık ve çetecilik faaliyetlerinde en etkili ve yoğun çabayı Bulgarlar göstermiştir. Komitacı eylemlere Bulgarlardan sonra Rumlar ve Sırlarda katılmıştır (Aydın, 1996: 146). Rumlar gibi diğer milletler de Bulgarlara meydanı boş bırakmamak için silahlanarak harekete katılmışlardır. Yoksa onların silahlanma gibi bir düşünceleri söz konusu olmamıştır (Karabekir, 2011: 53).

Bulgar ve Sırp çeteleri genelde maaşlı olarak çalışmıştır. Bu çeteler her yerde huzur ve güvenliği bozmak için uğraşmışlardır. Rum çeteleri, Osmanlı Devleti’nin asker ve jandarmalarına önem vermeden bölgede uzun süre tedhiş hareketlerine neden olmuştur. Rum çeteleri Yunan ordusuna ilişkin kıyafet değiştirmiş, hatta üniformalarını taşımakta sakınca görmeyen subaylar komuta etmiştir. Sırların da kendi milli mücahitleri ve milli kurbanları söz konusu olmuştur (Gücel, 2014: 210).

Balkan/Makedonya komitacılığının genel özelliklerine yer verildikten sonra konunun daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmak için, konunun devamı olan Balkan/Makedonya komitacılığının karakteristik özelliklerinden bahsetmekte fayda vardır. O halde Balkan/Makedonya komitacılığının karakteristik özellikleri nelerdir?

2.2.1. Yöntem

Makedonya Sorunu’nda Balkan devletlerinin kullandıkları yöntemler aşağı yukarı aynı olmuştur. Yöntem olarak komita ve çete terörü kullanmıştır (Büyük Larousse, 1995: 6912).

Komitacıların amaçlarına ulaşmak için uyguladıkları en önemli yöntem karışıklık çıkarmak ve suikastlar olmuştur. Kayıtsız şartsız suikastlar çok önemli bir yöntem olarak görülmüştür. Türklere, yabancılara, demiryollarına, köprülere, kasabalara, şehirlere saldırılar ve akla gelen her türlü suikastlar düzenlenmiştir (Aydemir, 1970: 438). Vapur, tren, havagazı ve su borularına yapılan saldırıların yanı sıra Osmanlı Bankası havaya uçurulmuş yanındaki Alman Kulübü, Kolombo Oteli ve yakın binalar hasar görmüştür. Komitacılar evlerden ve sokaklardan bomba atmaya başlamışlardır. Hemen hemen her gün şehirlerde komitacılar tarafından bu tarz kargaşa çıkartılmıştır (Karabekir, 2011: 37).

Ayrıca baskınlar, yangın çıkarmalar, dağa adam kaçırmalar, tren soygunları ve tahripler vs. her türlü gayri ahlaki yöntemler tercih edilmiştir (Aydemir, 1970: 445).

2.2.2. Katılım

Ortak amaçlarını, yaşadıkları toprakların yabancı dedikleri Osmanlı Devleti'nin kontrolünden kurtarılması olarak tanımlamış olan insanların birçoğu komitalara katılmışlardır. Bu örgütlere geniş oranda çiftçiler, rahipler, öğretmenler ve öğrenciler destek verenler arasında yer almıştır. Güvenliği sağlayamayan Osmanlı Devleti, bölge üzerindeki hakimiyetini kaybettikçe yerel örgütlenmelere katılan destekçilerin sayısı artış göstermiştir (Saatçi, 2005: 119).

Komitaların oluşumunda ve örgütlenmesinde genellikle aydınlar, öğretmenler, askeri okul öğrencileri, kentli küçük burjuvazi arasından katılım yoğun bir şekilde olmuştur. Fikir aşamasından sonra hızla gelişen ve taraftarlarını artıran bu hareketin eylemleri sırasındaki destekçileri toplumun yalnızca bir kesimiyle sınırlı kalmamıştır (Saatçi, 2005: 119).

Makedonyalı köylüler, Osmanlı Devleti'nin yasal yükümlülüğü altında kalmayı tercih ederek komitacı faaliyetlere katılmayı reddetmişlerdir. Ancak birçok komitacı liderler tarafından tedhiş ve baskı yöntemleri kullanılarak zorla komita faaliyetlerine katılmaları sağlanmıştır. Çünkü komitacı faaliyetler amaçlarına ulaşabilmek için sadece sempatinin yeterli olmayacağını aktif desteğin sağlanması gerektiği fikrine sahip olmuşlardır. Böylece köylüler şüphe içerisinde kalmışlardır. Bir tarafta komitacılar diğer tarafta da Osmanlı Devleti yer almıştır. Sonuç olarak komita taktikleri, uygarlığın aksine zorbalığı seçmiş ve köylüleri mücadeleye dahil etmiştir. Buna Türklerin misilleme ve köylülerin de komitacılıktan sorumlu tutulup cezalandırma eylemleri de yardım etmiştir (Comyn-Platt, 1906: 58-62).

Komitacı eylemlere taraftar olmayan ve katılmayı reddeden tüccarlar da finansal destek için tehdit edilmiş ve harekete dahil edilmiştir. Zorbalık politikası böylece komitacıların başta eleştirdiği ama faaliyet sırasında kendilerinin uyguladıkları bir politika haline gelmiştir (Comyn-Platt, 1906: 62).

2.2.3. Propaganda

Komitacılar, Makedonya bölgesinin her tarafında muhtelif kıyafetler giyerek ve köy köy dolaşarak köylüye Türklerin baskısından kurtulmanın gerekliliğini ve nasıl kurtulacaklarını ve nasıl yardım göreceklerini anlatmışlardır. Böylece Padişahın yetkilerini aşağılayarak, halktan kendilerine katılmalarını istemişlerdir. Diğer taraftan da Sofya’da öğrenim görmüş Bulgaristanlı gençlerde köy okullarında öğretmenlik yaparak halkı ihtilale hazırlamaya çalışmıştır. “*Makedonya Makedonyalılarıdır*” sloganını kullanan komitacı faaliyetlerin ilk hedefi özerklik sonrasında ise bağımsızlığı elde etmek olmuştur (Karabekir, 2011: 37).

Bölgede bir milli taban bulabilmiş olan farklı örgütler dernek, topluluk, komita veya çete şeklinde yapılandırılmıştır. Dernek veya topluluklar olayların daha çok propaganda kısmında yer almıştır. Kültürel faaliyetlere ağırlık verilmiştir. Dernek veya toplulukların yaptıkları Makedonya bölgesinde yaşayan kendilerinden saydıkları insanlara dil, din, etnik köken gibi konularda kendi düşüncelerini aşılayarak bu insanlara ayrı bir milletlerinin olduğu anlatılmaya çalışılmıştır (Saatçi, 2005: 119).

Makedonya bölgesinde dernek, topluluk, komita veya çete dışında amaca yönelik en uygun yerlerden bir diğeri ise, okullar ve kiliseler olmuştur. 19. yüzyıl boyunca Bulgarlar, Rumlar ve Sırlar milli amaçları için dernek, çete, okul ve kilise aracılığı ile bir arada durmak için çalışmışlar ve propaganda faaliyetini yürütmüşlerdir (Saatçi, 2002b: 194). Çünkü, yeni düşüncelerin eğitilmesi için en uygun yaştaki ve kapasitedeki insanların okul çağındaki insanlar arasında bulunması, milliyetçi hareketlerin değerini artırmıştır. Kiliseler ise, bu dönemde insanların ortak bir kimlik altında toplanmasını sağlayan ve propaganda yapmaya elverişli yerler olması nedeniyle komitacılar tarafından vazgeçilmez olmuştur (Saatçi, 2005: 120). Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin zayıflığı, bu örgütler ve onların propaganda faaliyetleri için uygun zemini hazırlamıştır (Saatçi, 2002b: 194).

2.2.4. Örgütlenme Şekli

Makedonya bölgesinde 19. yüzyılın sonunda başlayan olaylar örgütlü bir yapı çerçevesinde gerçekleşti (Saatçi, 2005: 119). Komitacı örgütlenme biçiminde çok katı ve hiyerarşik bir yöntem benimsendi. Örgütlenmeyi idare eden Merkez Komita, başarılı olmak ve devrimci programını uygulamak için Makedonya bölgesini bölgelere ve alt bölgelere hatta bu bölgesel hiyerarşiyi kasaba ve köylere kadar yaydı ve her birinin başına bir başkan atadı.

Bu hiyerarşik kademelenmede her ast üstün emri altında ve sorumluluğundaydı. Ast üstten yukarısını tanımamaktaydı. Bu sorumluluk zinciri “*Sofya Merkez Komitesi*”ne kadar uzanmaktaydı (Comyn-Platt, 1906: 56).

Cephane ve silahlı birliklerin dağıtımı oldukça dikkatli ve gizli yapılıyordu. Haberleşme daha çok fısıltı gazeteleri aracılığıyla yapılıyordu. Kaçırılan ve tedarik edilen silahlar, mücadelede derecelerine göre bölgelere ve alt bölgelere derece derece dağıtılıyordu (Akbal, 2011: 73).

2.2.5. Siyasi Bağlantısı

Çeteler aynı zamanda siyasi partilerle ideolojik ve organik bağlar kurmuşlardır. Siyasal partilerin bu alandaki tutumlarında pek az değişiklik olmuştur. Çeteler, yerli halkı örgütlemekle de görevli olmuşlardır. Büyük devletlerde onları desteklemiştir. Gerekğinde halka rağmen ihtilal uğruna terör eylemlerine geçilmiştir (Tunaya, 1988: 515).

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti’ni sıkıntıya düşüren komitacılık, Heteriya Metodu’nu kullanarak amacına ulaşmıştır. Osmanlı hakimiyetinden ayrılmak isteyen diğer milletlerin liderleri hep bu metodu kullanmışlardır. Siyasi komitacılığın anayasası haline gelen bu metodun amaçları ve aşamaları şöyle sıralanabilir:

1. Büyük devletlerden birinin veya birkaçının yardımını sağlamak,
2. Osmanlı Devleti’nin sınırları dışında göçmen komitalar kurmak,
3. Gençlerde Türklere karşı nefret uyandırmak ve mücadelecı bir ruh aşlamak,
4. Osmanlı Devleti dışında gizli kamplar kurarak sabotajcı ve suikastçı yetiştirmek,
5. Millet zenginlerini haraca bağlamak. Para vermeyenleri tehdit etmek, tehdide aldırış etmeyenleri öldürmek,
6. Başarılı olmayacağını bile bile, sık sık isyanlar çıkartmak,
7. Ne pahasına olursa olsun Büyük devletlerin müdahalesini temin etmek (Tepedelenlioğlu, 1992: 64).

Maalesef, bölge insanını bu metottan soğutmak için çıkarılan Tanzimat Fermanı, tersine bu metodu uygulamak isteyenleri teşvik etmiştir (Tepedelenlioğlu, 1992: 64).

2.3. Makedonya'daki Milli Komitalar

Balkanlar'da komitacılık konusu analiz edilirken tek tip Makedonya komitasından değil, Makedonya komitalarından bahsetmek doğru olacaktır. Çünkü tek tip Makedonya komitesi yoktur. Çeşitli Makedonya komitaları söz konusudur. Makedonya'da yaşayan ve hepsi de Osmanlı egemenliğine karşı mücadeleye girişen çeşitli halkların ayrı ayrı komitaları mevcuttur. Mesela Bulgarların, Sırpların, Rumların, Arnavutların komitaları olduğu gibi. Sonra da bu halkların arasından doğan veya onların arasına sokulan komitalar da, kendi aralarında birlik değildir (Aydemir, 1970: 431). Komitalardan en etkili olanları; Makedonya İç Devrim Örgütü (MİDÖ), Yüksek Makedonya Komitesi (YMK), Saint Sava Örgütü ve Etnik-i Eterya'dır. Bu farklı örgütler Makedonya'daki farklı grupların çıkarlarını korumak için kurulmuş ve faaliyet göstermiştir (Saatçi, 2004: 39).

Sırp Makedonya için "*Saint Sava*" adlı örgütünü kurarken, Yunanlılar ise "*Etnik-i Eterya*" örgütünü kurdular. Bölgede faaliyet göstermek üzere kurulan en önemli yapılanma Bulgaristan desteği ile kurulan "*Makedonya İç Devrim Örgütü*"dür. Bulgaristan tarafından kurulan ve desteklenen diğer bir örgüt ise "*Yüksek Makedonya Komitesi*" oldu (Okur, 2012: 31). Bu komitalardan Makedonya İç Devrim Örgütü ve Yüksek Makedonya Komitesi diğer komitalara göre daha etkin konumdaydı. Yunanistan Teselya ve Girit sorunlarıyla uğraştığından, Sırbistan 1875 yılına kadar Bosna-Hersek sorunu ile alakadar olduğundan ve dil, din ya da etnik unsurları kullanarak bölgede yayılma başarısını diğer komitalardan daha az gösterdiğinden dolayı Bulgar kökenli bu iki örgüt komitacılık ve çetecilik faaliyetlerinde daha etkili olmuştur. Bulgaristan'ın komitacılık ve çetecilik faaliyetlerinde diğer komitalara göre daha güçlü olmasının diğer bir nedeni ise, Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması ile ortaya koyduğu "*Balkanlar'da Bulgarları Destekleme Politikası*"nın etkisi de söz konusu olmuştur (Saatçi, 2002a: 56).

Saint Sava ve Etnik-i Eterya örgütleri, Makedonya bölgesinin kendilerine ait olduğunu iddia etmişler ve doğrudan Sırbistan ve Yunanistan'a katmak için uğraşmışlardır. Fakat Makedonya konusunda Bulgaristan tarafından kurulan iki örgüt için bu kadar kesin çözüme ulaşılamadı. Her grup amaçlarının Makedonya bölgesinin kurtuluşu için olduğunu iddia ettiler; ancak her birinin kurtuluştan bahsettiği şey aynı olmadı. Bu nedenle bu amaç için doğru olduğunu savundukları yöntemler de aynı değildi. Yine aynı şekilde bu amaç için yöntem birliği de sağlanamadı. Bu amaçları gerçekleştirmek için şiddet uygulayarak

veya uygulamayarak, kısa veya uzun vadede, yasal ya da yasadışı yöntemleri denemişlerdir (Saatçi, 2002b: 194).

Yukarıda da değinildiği gibi Rum, Sırp ve Bulgar komitalarının her biri Makedonya bölgesinde örgütlü bir yapı kurarak faaliyetlerini sürdürdüler. Bu bahsi geçen komitaların daha detaylı bir şekilde anlatımının sağlanması için, yapılanma ve faaliyetleri üzerinde durularak konunun daha anlaşılabilir hale gelmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

2.4. Bulgar Komitacılığı

Bulgarlar, Makedonya'daki emellerini gerçekleştirebilmek için komita ve çeteler kurarak bölgede faaliyette bulunmuşlardır. Bulgar komitacılığının nasıl bir yapılanma gösterdiği ve ne tür faaliyetlerde bulunulduğu konu içerisinde açıklanarak yer verilecektir.

2.4.1. Bulgar Komitalarının Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

Bulgar milli uyanışı, Fener Rum Patrikhanesi'nin Rumlaştırma politikası, Bulgar Eksarhlığı'nın kuruluşu, Osmanlı Devleti'ne karşı duyulan hoşnutsuzluk, Bulgar tacirlerinin, Bulgar okullarının ve Bulgar basınının etkisi Bulgar komitalarının oluşumunda etkili olan faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörleri detaylı olarak açıklamakta fayda vardır.

2.4.1.1. Bulgarların Milli Uyanışı

Sırp, Romen, Yunanlılar ve Karadağlılar gibi Bulgarları da bağımsızlık mücadelesine iten nedenlerin başında Bulgar milli bilincini oluşturma hedefi ve Panslavizm akımı vardı (Burma, 2012: 71). Aslında Bulgarlara asıl milliyetçilik bilincinin ve bağımsızlık mücadelesinin Ruslar tarafından aşılandığını söylemek mümkündür (Şentürk, 1992: 47). Ancak unutulmamalıdır ki, 18. yüzyılın sonlarına doğru dünyada henüz Bulgar ismiyle bir millet tanınmamaktadır. Bu tarihlerde Balkanları dolaşan bilim adamları ve seyyahlar, Tuna Nehri ile Ege Denizi arasında yalnız Türklerden ve Rumlardan bahsetmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısında bütün Avrupa, Bulgarları Balkanların en kalabalık milletlerinden biri olarak tanımakta, uluslararası siyasette gittikçe yükselen bir Bulgar halkının

haklarından bahsetmekte ve nihayet 1878’de Berlin Antlaşması ile Bulgar milletine bağımsız siyasi bir varlık tanınmaktadır (İnalcık, 1943: 17).

18. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Bulgar milliyetçiliğinin yavaş yavaş ortaya çıktığı görüldü (Aydın, 1996: 17). Bu uyanışın gerçekleşmesi Osmanlı Devleti içinde bir dönüm noktası oldu. Bulgarlar Osmanlı Devleti’nin egemenliğinden kurtularak Ayastefanos Antlaşması’nda vaat edilen Büyük Bulgaristan ülküsünü kurma hayaline kapıldılar (Aydemir, 1970: 432).

Adanır, Bulgar milliyetçiliğinin uyanışındaki Bulgar halk ayaklanmasının hazırlık aşamasını iki evrede incelemiştir:

1880’lerin Bulgar milliyetçiliğinde iki akım ayırt edilir: devrimci akım ve evrimci akım. Devrimci akımın temsilcileri Ayastefanos ön antlaşmasının tanımladığı bütünleşmiş Bulgaristan’ın yalnızca silahlı ayaklanma yoluyla gerçekleştirebileceğine inanıyordu. Kısa vadeli hedef olarak Doğu Rumeli’nin anavatanla birleşmesine çalıştılar. Daha uzun vadeli bir çalışma olan Makedonya’da bir halk isyanının hazırlanması, Doğu Rumeli’deki gelişmelerin koordinasyonundan sonra hızlandırılacaktı. Uzun vadeli görevin yerine getirilmesine burada özellikle önem verildi: Bulgaristan’ın dışişleri bakanı K. Stoilov, 1882’de Bulgar Prensi Battenberg’e yazdığı bir mektupta, ulusal bakış açısından Makedonya’nın diğer tüm bölgelerden daha önemli olduğunu vurguladı. Bu yüzden, Makedonya’daki her Bulgarın Bulgaristan’a aidiyet duygusunu geliştirmesinin sağlanması gerektiğini ileri sürüyordu: her Makedonyalı Bulgar, *“genç veya yaşlı, Bulgar kanı taşıdığını bilmek zorundadır.”* Bunu başarmak için bakan, *“bize Makedonya’dan düzenli bir şekilde haberler iletecek ve prenslik yönetiminin bir emrini tüm Makedonya’da ve Arnavutluk’ta hızla ve başarıyla uygulayacak bir teşkilatın kurulmasını”* öneriyordu. Bulgar milliyetçiliğinin ikinci akımı evrimci milliyetçilik Bulgar kilisesi tarafından temsil ediliyordu. Bu ikinci akım, özellikle kiliseye bağlı burjuva kesiminde, ruhban sınıfının üst tabakasında, kilise ve okul cemiyetlerinin yönetim kurullarında taraftar bulmaktaydı. Bu toplumsal gruplar için bağımsızlık mücadelesinin ağırlık noktası, kilise ve okul alanındaydı. (Adanır, 2001: 108-110).

Bulgaristan’ın Büyük Bulgaristan Prenslığı’ni kurma hayaline kapılması Fransız İhtilali’nin yaymış olduğu milliyetçilik akımının yanında birçok nedenlerden kaynaklı olduğu söylenmektedir. Bunlar arasında en önemlisi Eflak-Boğdan ile Sırbistan’ın, Rusya’nın yardımıyla bağımsızlığını kazanmasıdır. Aynı koruma gücü, Bulgarların da Osmanlı Devleti yönetiminden ayrılmaları konusundaki en önemli etkendi. Ayrıca, Balkanlarda Bulgarlardan başka bağımsızlığını kazanmayan Hristiyan bir millette kalmamıştı (Şentürk, 1992: 87). Diğer taraftan Fener Rum Patrikhanesi’nin Bulgarları

asimile etmek istemesi ve yerel yöneticilerin çeşitli yolsuzlukları Rumeli gibi, Bulgaristan Devleti'ni de olumsuz yönde etkiledi. Bunlar sonuç olarak, merkezi otoritenin etkisini kaybetmesine ve Osmanlı Devleti yönetimi ile sağlanan huzurun yavaş yavaş kaybolmasına neden oldu (Aydın, 1996: 16). Aslında Bulgarlar Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kaldıkları zaman içerisinde iyi şartlarda yaşamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu birçok haktan yararlanarak belli bir refah düzeyine ulaştığı görülmektedir. Bu durumu Karal şöyle ifade etmektedir:

Bulgaristan'ın Hristiyan halkı, Türkler tarafından fena idare edilmiyordu. Mezhep hürlüğüne sahip bulunuyorlardı; bazı şehirlerin belediye imtiyazları vardı ve eyaletler de birtakım muhtariyet haklarından faydalanmakta idi. İktisadi bakımdan köylüler Rus köylüsünün maruz bulunduğu kötü durumdan çok uzaktılar; Mithat Paşa'nın akilane valiliği esnasında önemli bir refah seviyesi de kazanmışlardı.

Fakat milliyet duygusu uyanmaya başlamış ve müstakil Bulgar kilisesinin kurulmasıyla kuvvetlenmişti. Panslavizm, Bulgaristan'a bulaşmıştı. Bulgar köylüleri Hersek isyanlarıyla da tahrik edilmiş bulunuyorlardı, bundan başka Romanya'daki Bulgar ihtilal komiteleri de nüfuzlarını geniş ölçüde yaymış bulunuyorlardı. (Karal, 2003, s.96).

Bulgar milli uyanışına etki eden başka sebeplerin de olduğunu yine söylemek mümkündür. Bu durumu, Mahir Aydın üç sebep olarak sıralamaktadır: Birinci sebep, Fener Rum Patrikhanesi'nin Bulgarları kendi kültürleri dahilinde eritmeye çalışmasıdır. Önemli bir misyona sahip olan Rum Papazları, sadece Bulgarları değil, diğer Balkan milletlerini de asimile etmek için uğraştıkları görülmektedir. Ayrıca Patrikhane'nin Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme gibi bir politikası da söz konusudur. Bu amaçla Bulgar, Sırp, Karadağlı, Ulah ve diğer Balkan devletlerinin Rumlaştırılması gerekmektedir (Aydın, 1996: 17).

İkinci sebep, Bulgarların ekonomik bakımdan belirli bir düzeye gelmesidir (Aydın, 1996: 18). Üçüncü sebep ise, Türk yönetimi altında yaşamının artık Bulgarlar için çekici gelmemesidir (Aydın, 1996: 19).

Sonuç olarak denilebilir ki, Bulgaristan 19. yüzyılda milli bir kalkınma hareketi yaparak başarı göstermiştir. Başarılı olmasının nedenlerine bakıldığı zaman; Osmanlı yönetiminin bozulması, Fener Rum Patrikhanesi'nin soygunculuğu ve Rumlaştırma yolundaki çalışmaları, Bulgarlarda milli benliğin uyanmasına ilişkin çalışmaların yapılması, Sırbistan ve Rusya'nın kışkırtmaları söz konusu olmuştur (Karal, 2003: 84-85).

2.4.1.2. Fener Rum Patrikhanesi'nin Rumlaştırma Politikası

Bulgaristan'ın fethinden sonra Bulgar Kilisesi, Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlandı. Patrikhane'ye, Hristiyan tebaa üzerinde oldukça geniş dini yetkiler verildi ve Patrikhane “devlet içerisinde devlet” gibi hareket etmeye başladı. Patrikhane'nin eyalet piskoposlarını tayin etme yetkisi de vardı. Ayrıca Patrikhane, Hristiyan halkın her türlü güvenlik ve yaşayışlarından sorumlu olduğu gibi, dini konularda da muhalefet etmeleri halinde cezai yaptırımların uygulanmasına da sahipti. Fakat bu cezalar, çoğunlukla Rum olmayan diğer Hristiyan halka, özellikle Bulgarlara uygulanmaktaydı. Rum Patrikleri ile Rum Piskoposları özellikle Bulgar Ortodoks halkını Rumlaştırma çabası içerisine girdiler. Bu Rumlaştırma faaliyeti Bulgar milli varlığını tehdit eder hale geldi ve bu durum, 19. yüzyılın başlarına kadar devam etti (Şentürk, 1992: 49).

Bulgarlar, yeniden benliklerini kazanmak ve milli varlıklarını kabul ettirmek için her alanda çetin mücadelede bulundular. Bulgar halkı özellikle 18. yüzyıl sonunda varlığını temelinden tehdit eden büyük bir tehlike ile karşı karşıyaydı. Bu durum Bulgarların bütün tarihi ananelerinin hatta konuştukları dilin ortadan kaldırılması ve Rumlaştırılmasıydı (İnalçık, 1943: 18).

Bulgarların milli uyanışı Fener Rum Patrikhanesi'ni rahatsız etti. Patrikhane'ye göre, “Bulgarlar, İmparatorluğun payitahtında bulunan büyük ruhani reisin idaresinde Ortodoks camiasında en yüksek dereceyi işgal eden Rumlarla kaynaşmalı.” idi. Yani Bulgarlardan ayrı bir millet olamazdı (İrtem, 1999: 79).

Bulgarların, kilise ve manastırlara bağlı ilkokullarından başka eğitim kurumları yoktu. Bulgar okullarının bu kadar yetersiz olmasına karşılık, buralarda imtiyazlı bir şekilde Rum okulları kuruldu. Kilise ve okullarda Bulgarca konuşmak, ayin ve tedrisat yapmak yasaktı (Şentürk, 1992: 50). Bütün önemli dini makamlar, zaten Rumların elinde idi. 1767 yılında, Bulgar mazisi ve milletin son simgesi olan Ohrida Başpiskoposluğu Patrikhane tarafından ortadan kaldırıldı. Patrikhane, 1800 yılında metropolitlere gönderdiği başka bir bildiri de Bulgar kilise ve okullarının kapatılmasını, kiliselerde yalnız Yunanca yazılı din kitaplarının okutulmasını, ayrıca diğer derslerde de sadece Yunanca kitapların okutulmasını emretti. Artık, eski Bulgar kültür ve edebiyatına ait kalıntılar her yerde dini bir gayretle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştı (İnalçık, 1943: 19). Hatta, 1823 yılında Metropolit Yovakim, Sofya bölgesinde bir köyde Bulgarlığa ait bazı evrakların bulunduğunu öğrenerek köylülere bu evrakları bir arabaya koydurarak yaktırdı. Tırnova

metropoliti de eski Tırnova patriklerinin duvar içerisinde saklı kütüphanesini bularak, bütün Bulgar kitaplarını kendi bahçesinde yaktırdı (İrtem, 1999: 80).

Bulgarlar, artık kendilerini Bulgar saymaktan utanıyordu. Bulgar adı artık “*tahsilsiz, kaba köylü*” gibi anlamlarını içeriyordu. Böylece Bulgarlık, Rila ve Hiliandar Manastırları gibi dağlara sığınarak ve özel ayrıcalıklara sahip manastırlardan başka her tarafta tamamı ile Rumların baskısı altına girmiş bulunuyordu (İnalcık, 1943: 19).

Bulgar milleti edebi ve kültürel açıdan karşı karşıya kaldığı bu faaliyetlerin yanı sıra ekonomik açıdan da Patrikhane’nin baskısı altındaydı. Ayrıca Bulgarlara, keyfi olarak toplanan vergilerin yanı sıra, Yunanistan’ın bağımsızlığını elde etmesi, yeni bir kilisenin kurulması ve Patrikhane’nin uğradığı zararın karşılanması düşmekteydi (Koyuncu, 1998: 27).

Rumlar tarafından ağır manevi ve ekonomik baskı altında kalan ve milli benlikleri kaybolan Bulgar milletini ilk uyandıran kişi Paisii¹⁴ adında bir Bulgar keşişi oldu (İnalcık, 1943: 20). Paisii, Aynaroz’da Hiliandar Manastırı’nda Bulgarların eskiden Rumeli’de kurduğu devlete ait bazı vesikalar buldu. Geçmişe dair bilgiler öğrenen Paisii, şimdiki hallerinden dolayı derin bir üzüntü duydu. Hemen harekete geçerek 1762 yılında “*Bulgar Ulusunun, Çarlarının ve Azizlerinin Tarihçesi*” isimli eseri yazdı. Bilimsel değeri olmayan ve Bulgarca basılan kitap, Rumlardan duyduğu nefreti göstermekle kalmayarak, mazisi şan ve şerefle dolu milliyetlerinden utanmamaları gerektiğini vatanperverane bir hırs ile Bulgarlara anlatmıştır (İrtem, 1999: 81). Bu kitap, Bulgarların milli değerlerini anlatan ilk eser olmuştur. Paisii bu kitabın önsözünde halka şöyle seslenmektedir:

Bulgar, kendi soyunu ve dilini öğren. Ülkeni sev, milletin geçmişini öğrenmeye çalış. Bir zamanlar senin de çarların, patriklerin ve azizlerin vardı. Diğer milletler kendi tarihlerini biliyor ve öğreniyorlar. Onlar kendi tarihlerini, pek sevdikleri kendi anadillerinde yazıp okuyorlar. Yunanlılar, Sırpı bizi hakir görüp, bizimle eğleniyorlar; bizi çarsız, patriksiz,

¹⁴1720 yılında Sofya yakınlarındaki Somakov köylerinden İzvor köyünde doğdu. Gençliğinde keşiş olma arzusuna düştü. 1745 yılında Aynaroz’a gitti ve oradaki Hiliandar Manastırı’na girdi. Bu manastırda Rum, Sırp, Rus, Romen ve daha çok ulustan keşişler vardı. Paisii ve diğer Bulgar keşişleri, her gün bu manastırda diğer uluslara dair keşişler tarafından, Bulgar oldukları için alaya alınıp aşağılandılar. Bu durum, Paisii’yi içsel olarak üzdü ona Bulgarların geçmiş tarihini aratmaya başlattı. Paisii, devamlı olarak manastır kütüphanesindeki kitapları karıştırarak, kendi ulusunun geçmişini öğrenmeye çalıştı. Paisii, 1761 yılında birtakım manastır işleri için Karlofça’ya gitti ve orada, bazı Rusça kitaplar elde ederek, Rus misyonerleri tarafından kendisine bazı yeni fikirler aşılandı. Daha sonra Aynaroz’a döndü ve Hiliandar Manastırı’nı terk ederek Zoğraf Manastırı’na gitti. Burada Makedonya, Bulgaristan, Sırbistan ve Karlofça’da öğrendiklerini ve yazdıklarını toplayarak, kendi ulusunun asaletini ispat etmek için, bir Bulgar tarihi yazmaya karar verdi. 1762 yılında “*Slav-Bulgar Halkının, Çarlarının ve Azizlerinin Tarihi*” adlı eserini tamamladı. Paisii bu kitabı ile, Bulgarlara mazideki şan ve şerefli günlerini hikaye etti (Şentürk, 1992: 52-53).

azizsiz ve tarihsiz sayıyorlar. İşte ben bunun için bu tarihi yazmaya uğraştım. Ta ki her bir Bulgar, bizim milletimizin de şanlı, hatta hepsinden daha şanlı geçmişi olduğunu, büyük çarlar ve patriklerimizin var olduğunu öğrensin. Bizim çarlarımız, bir zamanlar Bizans imparatorluklarından vergi almışlar; bizim patriklerimiz ise, başka milletlere yazı ve kitap vermişlerdir.

Ben öyle şaşkın Bulgarlar tanırım ki, kendi soylarını bilmezler ve tanımazlar. Ancak Rumca okuyup yazarlar ve kendilerine Bulgar denmesinden utanırlar. Acaba niçin? Ey akılsız, sana Bulgar denmesinden niçin utanıyorsun? Niçin Bulgar gibi düşünüp, Bulgar gibi yaşamıyorsun? Diyorsun ki, Rumlar daha okumuş, daha nazik, Bulgarlar ise kaba ve cahil; güzel söz söyleyemiyorlardı. Bunun için, Rum olmak daha iyi. Pekala, fakat iyi bil ki, Rumlardan daha nazik, daha bilgili milletlerde vardır. Rumlar milliyetlerini ve dillerini bırakıyorlar mı? Allah fakirleri, mazlum çobanları, sabancı Bulgarları daha çok sever. İşte ben böyle Bulgarlığı, Bulgar dilini hakir gören, yabancı dillere, yabancı adetlere meyleden Bulgarları gördüm de bu kitabı yazdım ve herkesi bu kitabı okumaya, Bulgar milletinin geçmişini öğrenmeye davet ediyorum. (Aydın, 1996: 20-21).

Paisii tarafından yazılan ve onlarca kez baskısı yapılan bu kitap, halk arasında hızlıca yayıldı ve derin bir heyecan uyandırdı (İnalcık, 1943: 20). Bu eseri, okuyan ve dinleyen Bulgarları çok derinden etkiledi ve onlarda benlik duygusunu uyandırdı. Rum okullarında okuyan ve Rumlaştırılan Bulgar çocukları da, kendilerine bu ruh aşılınca, Rumlukla ilgilerini keserek Bulgarlığa hizmet etmeye, Rumlardan ve Rum okullarından öğrendiklerini Bulgarcaya çevirmeye, Bulgarlara ve yeni nesle öğretmeye başladılar (Şentürk, 1992: 54).

Slav tarihçileri de Bulgarlarda milli ideolojinin uyanışının, Paisii adlı Bulgar keşişi tarafından başlatıldığını ve ölen bir milletin bu keşiş tarafından diriltildiğini kabul etmektedir (Şentürk, 1992: 54-55). Bu uyanışa Bulgar yazarları “*Yeniden Doğuş (Vızrajdaniye)*” demektedir (Selimoğlu, 1987: 4).

Paisii’nin yolunda yürüyen ve Bulgar milliyetçiliği için çalışmalara başlayanlardan biri de, Sofroniy Vračanski¹⁵ adlı bir papaz oldu (Adanır, 1996: 21-22). Asıl adı Stoiko Vladislavof’tur (İnalcık, 1943: 21).

¹⁵Doğu Kocabalkan’ın ıssız Kazan (Kotel) kasabasında doğdu (1739-1813). Bulgar papazı ve öğretmendi. 1862 yılında aynı kasabadaki kiliseye papaz ve dini okula öğretmen oldu. 1765 yılında Paisi’nin kitabını kopyaladı. Bu tarihten sonra Rumcanın yanı sıra Bulgarca dersler vermeye başladı. Öğrencilerine Bulgarcılık fikrini aşılamaya çalıştı. Birçok öğrenci yetiştirmeyi başardı (Selimoğlu, 1987: 5). Böylelikle Bulgar milliyetçiliğinin önderliğini yapan kişiler Sofroniy’nin öğretmenlik yaptığı Kazan’dan çıktı. Ancak bu durum Rum papazlarının hoşuna gitmedi. Sofroniy bunların baskısı ile görevinden uzaklaştırıldı. Sofroniy bunun

Sofroniy, büyük etki yaratan eserinde özellikle Rum ruhbanının açgözlülüklerini, Pazvantoğlu zamanında Bulgarların maruz kaldığı olayları anlattı. Eserinin sonunda şunları yazmaktadır: “*Ne kadar insan mahv, bilhassa Vidin civarındaki yerler ne kadar harap oldu; insanın inanacağı gelmez. Buraları şimdi barbarların ve eşkıyaların oturduğu bir yerdir.*” (İnalcık, 1943: 21).

Paisii Bulgarlara şanlı mazilerini, Sofroniy ise onlara, o zamandaki yaşantılarını anlatmıştır. Sofroniy’nin Bulgar uyanışındaki rolü bu eserle kalmamıştır. O bütün vaktini vaizleriyle ve yazılarıyla Bulgar gençliğini aydınlatmaya ayırmıştır. Arkasında coşkulu vatanseverler bırakmaya çalışmıştır (İnalcık, 1943: 21).

2.4.1.3. Bulgar Eksarhlığı’nın Kuruluşu

Bulgar milletinin ilk tepkisi Türklere karşı değil, Rum piskoposları ve papazlarının işkencelerinden dolayı Ortodoks-Rumlara karşı olmuştur. Bu suretle Bulgar milliyetçiliği, kilise konusunda mezhep alanında Rum vesayet ve hakimiyetinden kurtulma amacına yönelik bir hamle olarak ortaya çıkmıştır (Danışmend, 1972: 232).

19. yüzyılın başlarında uyanmaya başlayan Ortodoks kavimler, Patrikhane’den birer birer ayrılarak, kendi kiliselerini ve bu kiliseler etrafında kendi milli devletlerini kurmaya başladılar. Patrikhane’nin Bulgaristan’a gönderdiği piskoposların yaptıkları zulüm ve baskılar, Bulgarların da faaliyete geçmelerine neden oldu. Milliyetçilik fikirleri yavaş yavaş kuvvetlenen Bulgarların ilk işi, yüzyıllarca dini baskı altında bulunan Rum Ortodoks Kilisesi’nden ayrılmak, dini ve mezhebi bağımsızlıklarını sağlamak, yani kendilerine özgü bir kilise kurmak için mücadeleye giriştiler (Şentürk, 1992: 215).

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı, Bulgar kilise sorununda bir dönüm noktası oldu. Bu Ferman’da Gülhane Hatt-ı Hümayunu tarafından verilen, din ve ırk farkı gözetmeksizin padişahın tüm kullarının eşit olduğuna ilişkin sözü, törenle tekrar vurgulandı. Bulgarların menfaatleri açısından daha önemli olan, Hatt-ı Hümayun tavizsiz uygulandığında, millet kurumunun yapısını değiştirebilecek kurallardı. Bulgar burjuvazisi, 1856 yılında

üzerine Bulgaristan’ın çeşitli yerlerinde gezerek Bulgar halkını aydınlatmaya çalıştı. Daha sonra Bükreş’e yerleşti. Bükreş’te Rum ruhbanını aç gözlülüğünü, Pazvantoğlu Osman Paşa’nın valiliği sırasında Bulgar halkının içinde bulunduğu kötü durumu anlatan bir kitap yazdı. Böylece çeşitli yollarla Bulgarlara ulaştırmayı başardı (Yenidünya, 1999: 58).

“6.400.000 Bulgar” isimli bir dilekçe başlığıyla düşüncelerini padişaha ilettiler. Dilekçe de yer alan düşünceler şöyledir:

1. Bulgarlar kendi kilise yöneticisini seçme hakkına sahip olmalıdır,
2. Bulgarların sivil yöneticisi, Bulgar görevlileri atama yetkisine sahip olmalı ve bu görevliler padişah tarafından kabul edilmelidir,
3. Bulgarca yerel makamlarda resmi dil olarak kabul edilmelidir,
4. Bulgaristan’daki Bulgar ve Türk toplumları için ayrı idari ve yasama organları oluşturulmalıdır;
5. Bulgar ve Türk toplumlarının her biri için, özel kolluk kuvvetleri olmalıdır;
6. Bulgarlar askere alınmalıdır; ama birlikleri ayrı olmalı ve Bulgar komutanlar tarafından yönetilmelidir (Adanır, 2001: 68-70).

Padişaha sundukları bu dilekçeden de anlaşılacağı üzere Bulgarlar kesin olarak Rum kilisesinden ayrılmak ve bu amaç içerisinde faaliyetlerine devam etmek istemekte idiler. Bu dilekçe Bulgar-Rum kiliseleri arasındaki mücadeleyi de daha çok artırdı. Artık faaliyete geçen Bulgarlar, 1860 yılında başpiskopos olarak gönderilen Köprülü Meletios’u kentten kovdular. Yine aynı yıl İlarion Makariopolski ayin yaparken okunması gereken Rum patriğinin adını okumadı ve onun yerine padişahın adını okuyarak göze girmeye çalıştı. Bunların yanı sıra Rum kilisesine karşı faaliyet gösteren bazı Bulgar cemaatleri Ortodoksluğu terk edip, Roma Kilisesi ile birleşmeye hazır olduklarını söylemeleri kilise mücadelelerinde taktik olarak önemli bir işlev gördü. Nihayetinde bu taktikler kısa zaman içerisinde etkisini gösterdi. Selanik’in kuzeyinde küçük bir kent olan Kukuş ahalisi, 1859 yılının Temmuz ayında Papa’ya bir dilekçe gönderdi. Bu dilekçede Yunan ruhban sınıfı ile aralarındaki anlaşmazlıktan sıkıldıklarını ve Katolik kilisesine geçmeye hazır olduklarını bildirdiler. Karşılık olarak da bazı şartlar ileri sürdüler. Bu şartlar şunlardı:

1. Slavcanın ibadet dili olması gerektiğini,
2. Cemaat’in, başpiskoposunu kendi seçme isteği,
3. Başpiskopos ve papazlarının hepsinin Bulgar olması,
4. Eğitimin Bulgarca yapılması (Adanır, 2001: 70-72).

Bulgarların birleşme hareketi, tüm Ortodoks Hristiyanların birliğine dayanan Rus nüfuzunu tehdit etti. Bu nedenle, o zamana kadar patrikliğin çıkarlarını dikkate alan Rus diplomasisi, kilise meselesinde patrikliği, her ne olursa olsun Bulgarlara yardımcı olması için razı etmeye çalıştı. 1861 yılının şubat ayında İskenderiye, Antakya ve Kudüs

patrikleri, iki eski İstanbul patriği ve yirmi bir piskoposun katıldığı büyük bir sinod¹⁶ toplanarak bir belge hazırlandı. Bu sinod da hazırlanan belgeler şöyledir:

1. Bütün Bulgar piskoposluk bölgelerinde Bulgar din adamları seçilecektir.
2. Bir Bulgar piskoposluğu boşaldığı zaman, patriklik Bulgarların adayını dostça dikkate alacaktır.
3. Bulgaristan'ın bütün okullarında dersler Bulgar dilinde yapılacaktır.
4. Bulgar metropolitlerinin ve piskoposlarının gelirleri belirlenecektir.
5. Bulgar piskoposluklarında ibadet Bulgar dilinde yapılacaktır (Adanır, 2001: 72-73).

Sinodun bu anlaşma teklifi, Bulgarlar tarafından yeterli görülmeyerek reddedildi. Bulgarlar 1861 yılında kendi taleplerini dile getirdiler. Bu talepler şunlardı:

1. Bulgar halkı, nüfusuna uygun bir şekilde patriğin seçimine katılma hakkına sahip olmalıdır.
2. Kutsal sinod üyeleri yarı yarıya Yunanlılar ve Bulgarlardan oluşmalıdır.
3. Kutsal sinodun Bulgar üyeleri, bu amaçla seçilmiş kilise dışından üyelerle bir karma komisyon oluşturmalıdır. Bu komisyon, Bulgar halkının dünyevi meselelerini düzenlemelidir.
4. Karışık piskoposluk bölgelerinde piskopos, halkın çoğunluğunu teşkil eden toplum tarafından seçilmelidir (Adanır, 2001: 73).

Osmanlı Devleti Bulgaristan, Trakya ve Makedonya'daki siyasi durumu dikkate alarak kilise sorununa öncelik verdi ve 1868 yılında patrikliğe yeni taslaklar sundu. Bu taslak esas itibarıyla şu maddelerden ibaretti:

1. Bulgarlar tüm imparatorlukta, kendi din adamlarını seçme ve işe alma hakkına sahip olmalıdır,
2. Çoğunluğu oluşturduklarında, karışık nüfuslu piskoposluk bölgelerinde Bulgarlar piskoposu belirlerler;
3. İstanbul'da Bulgarların bir kilise başı bulunmalıdır. Bu kişi bir sinodun yardımıyla Bulgar kilisesinin ruhani idaresi ile ilgilenmelidir (Adanır, 2001: 75).

¹⁶ Sinod: Ortodoks mezhebinde önemli meselelerle ilgili kararları alan ve 8-12 metropolitten meydana gelen en yetkili dini meclistir (Artuç, 1998: 40).

Osmanlı Devleti'nin sunduğu taslak, Bulgarlar arasında büyük bir sevince neden oldu. Her taraftan padişaha teşekkür mektupları gönderildi. Osmanlı Devleti'nin bir kilise sorunuyla ilgili olarak açık görüş bildirmesi patrikhane tarafından geçerli hak ve ayrıcalıkların ihlal edildiği şeklinde yorumlandı. Patrikhane ise, Bulgar kilisesi sorununun çözümünü bir evrensel sinodun hakem kararına devretme kararı aldı. Fakat büyük devletlerin, ülkenin kilise sorunlarına karışmasına daha fazla fırsat vermek istemeyen Osmanlı Devleti, patriğin evrensel sinodu toplantıya çağırmasını yasakladı (Adanır, 2001: 75-76). Kısa bir süre sonra 11 Mart 1870 yılında 11 maddeden oluşan Bulgar Eksarhlığı kuruluş fermanı¹⁷ ilan edildi.

Bulgar Eksarhlığı'nın en önemli etkisi, Bulgar ırkçılığını kendi milletleri arasında yayarak gelişmesine zemin hazırlamıştır. Eksarhlık emrindeki Bulgar papazları en tenha yerlere giderek, Bulgar ırkçılığı yolunda halkı kışkırtmaya başlamıştır (Şentürk, 1992: 221). Bulgarlar, özgür ve millî bir Bulgar kilisesinin kurulması ile Fener Rum Patrikhanesi'nin nüfuzundan ve Rum papazlarının sömürsünden kurtulmuşlardır. Ancak Bulgarların istedikleri bununla bitmemiştir. Osmanlı Devleti'nin yönetiminden kurtulmak, bağımsız veya özerk bir devlet haline gelmekti. Bulgarlar bir yandan bağımsız ve millî bir kilise kurmak için Fener Rum Patrikhanesi ile mücadele ederken diğer yandan da isyanlar çıkartarak Osmanlı Devleti'nin egemenliğini sarsmaya çalışmışlardır (Yenidünya, 1999: 74-75).

2.4.1.4. Bulgar Tacirlerinin Rolü

Halil İnalcık, Bulgar milletin uyanmasında ve Bulgarların örgütlenmesinde tacirlerin rolünü şöyle açıklamaktadır: *“Bulgarların ilk uyanış tezahürleri, yeni Bulgar maarif ve edebiyatının kuruluşu ile beraber kuvvetli bir cereyan halini almış ve bilhassa burada Bulgar tacirlerinin büyük rolü olmuştur. Bir Bulgar tarihçisinin ifadesiyle, Bulgarların ticaret ve edebiyatı, aynı zamanda doğmuş ve gelişmiştir”* (İnalcık, 1943: 21).

Bulgarlar genellikle abacılık, seyislik, terzilik, sütçülük, bahçıvanlık, dülgerlik ve çobanlık gibi işlerle uğraşıyorlardı (Şentürk, 1992: 216). Bulgar ticaretinin gelişmesi, genç Bulgarların köylerini terk ederek şehirlere inmeye başlamasıyla ve buralarda çeşitli sanat erbabının yanına çırak olarak girmesiyle başlamıştır. Zamanla bu gençler ustaların yerini alarak ticaret ve sanatta ilerlemeye başlamışlardır (Selimoğlu, 1987: 7). Böylelikle

¹⁷ Bulgar Eksarhlığı kuruluş fermanı hükümleri için Bkz. Ek 2

ekonominin gelişmesi ile birlikte, sürekli artan işgücünün katılması sağlanmış ve buna bağlı olarak da Bulgarların kentlere taşınması artmıştır (Adanır, 2001: 63).

Ziştovi, Gabrova, Tırnova, Filibe gibi şehirler Bulgar kolonilerinin merkezi olmuş ve zamanla da bu merkezlerin sayısı artış göstermiştir (İnalcık, 1943: 21). Ülke içindeki bu tür gelişmeler, Bulgarları uluslararası ticarete yönlendirmiştir. Pek çok Bulgar iş adamı dış dünyaya açılma fırsatı yakalamıştır. Gerek doğrudan satıcı, gerekse aracı olarak ticari ilişkilerde rol almışlardır. Bu hususta Rum tüccarlarının olumlu etkisi söz konusu olmuştur. Rumların sahip oldukları ayrıcalıklardan faydalanma yoluna giderek ücretli veya ortakçı olarak Rum tüccarları ile birlikte, ticaret hakkında tecrübe kazanmışlardır (Aydın, 1996: 18).

Rum tacirleri ise hiç farkında olmadan Bulgarlarla yaptıkları iş birliği neticesinde Bulgarların ticarete ilerlemesine yardımcı olmuşlardır (Aydın, 1996: 18). Hatta bazı Bulgar tacirleri büyük ihalelere bile girmiştir. Osmanlı sarayı ve ordusunun kumaş ihalesini, bir Bulgar taciri kazanmıştır. Bulgar ticaret kolonilerinin ağırlık merkezleri Bükreş ve Odesa olmuştur. Kazan (Kotel), Ruscuk, Varna ve Sofya şehirlerinde de ticaret ve el sanatları büyük gelişme göstermiştir. Bu ekonomik canlanma, siyasi canlanmayı da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda Bulgar tacirleri yurt dışında da yeni fikirlerin taşıyıcısı olmuştur. Loncalar halinde teşkilatlanmış Bulgar tacirleri kulüplerinden, okul ve matbaa kurulması için büyük miktarlardaki paralarla; kitaplar, dergiler ve gazetelerin basılması için gerekli finans kaynağı sağlamışlardır (Şentürk, 1992: 59).

Görüldüğü üzere köylerde, tarlalarda işçilik yapan, şehirlerde ise ancak sütçülük, terzilik gibi işlerle uğraşan Bulgarların, ekonomide sağladıkları bu başarı, onların kendi milletlerinin farkına varmaları için yol gösterici olmuştur. Kısa bir süre içerisinde Avrupa'da ve Rusya'da öğrendikleri milliyetçilik akımının, tüm Bulgarlar arasında yayarak, bugünkü Bulgar milletinin temeli kurulmuştur (Yenidünya, 1999: 61).

2.4.1.5. Osmanlı Devleti'ne Karşı Duyulan Hoşnutsuzluklar

Osmanlı Devleti'nin yönetimin güçlü olduğu ve zirai-iktisadi varlığın egemen olduğu dönemlerde, yani 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar, yalnız Bulgarlar arasında değil, bütün Balkanlar'daki diğer etnik gruplar arasında da herhangi bir isyan görülmemiştir. Bulgarlar arasında 1595 ve 1688 yıllarında iki defa karışıklık çıkmış, ancak bastırılmıştır. Bu iki

isyanda yabancı istilası büyük rol oynamıştır. 18. yüzyılda diğer Balkan devletlerinde isyan hareketleri görülürken Bulgarların bu hareketlerden uzak kaldığı görülmektedir. 19. yüzyılın ilk yarısında Bulgarlar arasında görülen isyanların zayıf girişimler olduğu söylenebilir. Bunun nedenlerinde biri, hiç şüphesiz Bulgaristan'ın İstanbul'a yakınlığı ve dolayısıyla merkezi otoritenin daha güçlü olmasıdır. Ayrıca Müslüman ahalinin çoğunlukta olması, oluşabilecek herhangi bir isyan girişiminin zamanında haber alınarak önlenilmesi de etkilidir. Yine Bulgarların, diğer Balkan devletleri gibi, çevresinden yardım alabilecek güçlü bir devletin olmaması da Bulgarların isyan etmelerini geciktirmiştir. Aynı zamanda Bulgarların henüz milli uyanışa geçmeme durumu da onların isyanını geciktiren diğer bir unsurdur. Artık 19. yüzyılın ilk yarısında Bulgarlar zemin ve zaman bulunca isyan girişimine başlamışlardır (İnalcık, 1943: 24-26).

2.4.1.6. Bulgar Okulları ve Basınının Bulgar Milli Uyanışına Etkisi

Bulgaristan'daki eğitim kurumları daha çok dini bilgilerin öğretildiği kilise ve manastıra bağlı okullardan oluşmaktaydı. Bu okulların sayısı ise 48'i geçmemekteydi. Fener Rum Patrikhanesi'nin denetiminde olan bu okullarda, eğitim çoğunlukla Rumca verilmekteydi. Hatta Fener Rum Patrikhanesi 1800 yılında Bulgar kilise okullarının kapatılmasını istedi; ayrıca Rumca din kitaplarının okutulması kararlaştırıldı. Ancak Bulgarlar bu tarihlerde milli uyanışa geçtikleri için Fener Rum Patrikhanesi'nden gelen kurallara boyun eğmediler. Hatta yeni Bulgar okulları dahi açılmaya başlandı. 1835 yılında ise Bulgar okullarının sayısı 205'e yükseldi. Fakat bu gelişmeye rağmen, okullarda verilen eğitimin kalitesinde herhangi bir değişiklik olmadı. Çünkü eski yöntemlere göre eğitim yapılmakta ve yalnızca din eğitimi verilmekteydi (Aydın, 1996: 23).

19. yüzyılın başlarından itibaren ticaret yolu ile zengin ve kültürlü bir Bulgar kolonisi ortaya çıktı ve Rumlaşmış olan tacirler üzerinde etki ederek onlarda güçlü bir Bulgarlık bilinci ve heyecanı uyandırdı. İlk olarak, Moskova'ya yerleşen Gabrovalı bir Bulgar tacirinin oğlu olan Vasil Evstatiev Aprilov¹⁸, milletini uyandırmak için Avrupai tarzda bir

¹⁸ Zengin bir ailenin çocuğu olan Aprilov (1789-1848), on bir yaşında Moskova'ya gitmiş, burada tacir olan kardeşinin yanında kalarak Rum okulunda okumuştur. Okulda aldığı eğitimin etkisiyle kendini Rum zanneden Aprilov ticaret hayatın atılarak Odesa'ya yerleşmiştir. 1814 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan "*Filiki Heterya Cemiyeti*"ne üye olmuş ve bu cemiyete maddi yardımlarda bulunmuştur. On beş yıl kadar Yunanlık ve Helenizm davasına hizmet ettikten sonra Ukraynalı Luri Venelin'in yazdığı "*Düinkü ve Bugünkü Bulgarlar*" isimli eserinden etkilenmiştir. Bundan sonra Bulgar olduğunu anlamış ve yardımlarını Bulgarlara yapmaya başlamıştır (Selimoğlu, 1987: 10).

okul açmaya karar verdi. Tacirlerle birleşerek gerekli para toplandıktan sonra 1835 yılında Gabrova'da ilk Avrupai tarzda bir Bulgar okulunun açılma töreni gerçekleştirildi (İnalçık, 1943: 22). Bulgar milli uyanışında ve Bulgar devletinin kuruluşunda tarihi bir rol oynayan modern Bulgar eğitiminin temeli, Slavlık heyecanı ve Panslavizm akımının etkisiyle böylece atılmış oldu (Şentürk, 1992: 62). Bundan sonra büyük şehirlerde önceden kurulan Yunan okulları Bulgarlaştıran bir taraftan da Gabrova okulu örnek alınarak Bulgaristan'ın her tarafında sıkı bir çalışma ile yeni okullar açılmaya başlandı. Bulgar diline önem veren okulların sayısı altı yıl içerisinde 13'e yükseldi. 1845 yılında okulların sayısı 53'ü buldu (İnalçık, 1943: 22-23).

Köy okullarıyla birlikte Bulgar okullarının sayısı ise daha da artış gösterdi. 1835 yılında köylerde ve kasabalardaki bütün Bulgar okullarının sayısı 205 iken, bu rakam 1840'ta 282'ye, 1845'te 352'ye, 1850'de 488'e, 1853'te 546'ya, 1854'te 562'ye, 1855'te 588'e, 1860'ta 807'ye, 1865'te 986'ya, 1870'te 1217'ye ve 1877'de 1504'e yükseldi. Böylece Bulgaristan'da başlayan milli eğitim hareketi büyük bir hızla ilerleme gösterdi. Önceden olduğu gibi yalnızca dini bakımdan değil, milliyetçi bir Bulgar gençliği yetiştirildi (Aydın, 1996: 24-25). Okul için gerekli kitaplar Rusya başta olmak üzere Sırbistan ve Romanya matbaalarında basılarak ve bazı Rusça kitaplar Bulgarcaya çevrilerek derslerde okutulmak için hazırlandı (Taşcan, 2011: 80).

Böylece Bulgarlar, Rumların kontrolündeki okullardan kurtularak kendi okullarını açmayı başardılar. Bu okullara öğretmen yetiştirmek için, Rusya, Almanya, Fransa, İsviçre ve Hırvatistan gibi ülkelere öğrenci gönderilmeye başlandı. Diğer taraftan Rusya, Bulgaristan'a hafiye, öğretmenler ve kitaplar göndererek Bulgar halkını uyandırmaya devam etti. Bulgarlar okullar aracılığıyla dillerini ve kültürlerini yaymakla kalmayarak, bağımsızlık için yabancı devletlerin siyasetlerine alet oldular (Şentürk, 1992: 63).

Bulgar milliyetçiliğinin gelişmesinde, Bulgaristan'daki misyoner okullarının da etkisi vardı. Gönderildikleri memleketlerden yardım alan, kapitülasyonların himayesinden ve Osmanlı Devleti'nin iyi niyetinden faydalanan misyonerler, Balkanlarda Bulgar okullarını açtılar ve seçtikleri Bulgar gençlerini öğrenim için Avrupa'ya gönderdiler. Tüm bu çalışmalara rağmen, büyük devletlerin Bulgarlar arasındaki eğitim çalışmalarının köklü ve geniş olduğu söylenemez. Çünkü Panslavistler, misyonerlerin çalışmalarını adım adım izleyerek Avrupa'nın Bulgarlar üzerindeki etkisinin genişlemesine karşı önlemler aldılar. Bu nedenle Batı Avrupa'ya sadece varlıklı Bulgar ailelerinin çocukları gönderildi. Buna

karşı Panslavistlerin etkisi daha yoğun ve köklü oldu. Çünkü Panslavistler en ıssız Bulgar köylerine kadar uzandı ve bütün Bulgar halkını kendi çekim gücü altına alarak faaliyet gösterdiler. Şüphesiz bunun nedeni, Bulgarların Ruslarla aynı soydan, aynı dinden ve aynı mezhepten olmaları ve birbirine yakın dili konuşmaları etkili oldu. Ayrıca, Panslavistler Bulgar çocuklarını küçük yaşlarda Rus eğitim kurumlarına alarak, sistemli bir şekilde beyin yıkaması yapıldıktan sonra koyu birer Panslavist olarak doğdukları kasaba ve köylere öğretmen olarak geri gönderdiler (Şentürk, 1992: 64-65).

Milli uyanışa katkı sağlayan Misyoner okulların kurulması gibi, matbaa ve basında Bulgar milli eğitiminin gelişmesine katkı sağladı. Yeni yetişen genç nesillerin modern okullarda ihtiyaç duydukları ders kitaplarını basmak ve kitle eğitiminde de milli bilinci geliştirmek için gazete ve dergilere, dolaylı olarak da matbaaya ihtiyaç duyuldu. Bu, aynı zamanda, döneminde bir ihtiyacıydı (Taşcan, 2011: 86). Bu nedenle ilk Bulgar matbaası 1828 yılında Samakov'da gizlice açıldı. Bunu Selanik, İzmir ve İstanbul 'da kurulan diğer matbaalar takip etti (İnalçık, 1943: 23). Bulgar dergiciliğinin babası olarak bilinen Samakovlu Konstantin Fotinov (1800-1858) İzmir'de 1842 yılında "*Lyuboslovie*" (Filoloji) adını taşıyan ilk Bulgar dergisini çıkardı. Dergi 1844-1846 yılları arasında düzenli bir şekilde ayda bir çıkmakta idi (Şentürk, 1992: 67). Dergide felsefe, tarih, coğrafya ve edebiyat ile ilgili konular yayımlandı. Derginin temel politikası Bulgarlara dilini ve tarihini öğretmektir. Derginin ilk sayısında ana fikir şöyle ifade ediliyordu: "*Bütün uyanan milletler bilgiyle ve bilimle insanlığın tarihinde yerini alırlar. Bizim Bulgar kardeşlerimiz neyi bilmeli veya neyi öğrenmelidirler? Memleketlerini tanımak için coğrafya bilmeli veya öğrenmelidirler. Lisanlarını tanımak için gramer öğrenmelidirler. Parlak geçmişlerini ve ümit vadeden geleceklerini tanımak için de tarih bilmelidirler.*" (Ortaylı, 1991: 254).

Bu dergiyi çıkarma fikri, İzmir'deki Protestan misyonerlere aitti. Aslında, dergi Rumca bir gazetenin Bulgarcaya çevirisinden başka bir şey değildi. Bu yüzden dergi, Bulgar halkından ilgi ve destek göremediği için 24 sayı çıktıktan sonra 1846 yılında kapanmak zorunda kaldı. Aynı yıl, Almanya'nın Leipzig şehrinde İvan Bogorov¹⁹ tarafından "*Bulgar*

¹⁹ Bogorov (1818-1892), Bulgar basın hayatının öncü ve önemli isimlerindendi. Bogorov, Rusya'da eğitim gördü ve Panslavist düşüncelerden etkilendi. Almanya'nın Leipzig şehrinde çıkardığı gazete ile istediği neticeleri alamayınca, 1848 yılında İstanbul'da Tsarigradski Vestnik adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Bu yayın organının İstanbul'da aynı adı taşıyan özel bir matbaası da vardı. Bogorov bu gazete ile, Bulgar ulusal bilincinin oluşması için büyük çaba harcadı. Gazete, kendisinden önceki iki gazeteye göre daha uzun ömürlü oldu ve on dört yıl yayın hayatına devam etti. Asıl Bulgar gazeteciliğinin başlangıcı bu gazete sayılmaktaydı. 1851 yılına kadar Bogorov, 1858 yılına kadar da İstanbul Bulgar kolonisinin liderlerinden Aleksandr Eksarh tarafından çıkarılan bu gazete Bulgar Kilisesi'nin Fener Patrikhanesi'ne karşı bağımsızlığı mücadelesinde, manevi ve ulusal uyanışında güçlü bir mücadele aracı oldu (Şentürk, 1992: 68).

Kartalı” isimli bir gazete yayımlandı (Aydın, 1996: 27). “*Ateşli milliyetçi*” bir gazeteydi. Düşünce yapısı şu sloganla ifade edilmiştir: “*grajdanstvoi svobodno upravlenie-yurttaşlık ve hür idare*” (Ortaylı, 1991: 255).

Bu tür gelişmeler unutulmaya yüz tutan Bulgar milletinin yeniden ortaya çıkışını sağlamıştır. 1835-1876 yılları ve özellikle 1856-1876 yılları arasında bir Bulgar milli eğitimi, bir Bulgar edebi dili ve aydın kitlesi ortaya çıktı. Bu milli uyanışta din adamları, tüccar ve öğretmenlerin katkıları büyüktü. Ancak bu gelişme, Bulgar milletinin tek başına ortaya koyduğu bir ürün değildi. Bu tarihi uyanış kendi çabalarının yanı sıra, Osmanlı Devleti’nin iyi niyeti, büyük devletlerin yardımı özellikle Rusya’nın ve Panslavizm yanlılarının destekleri daha fazla olmuştur (Koyuncu, 1998: 36).

2.4.2. Bulgar Komitalarının Yapılanmaları

2.4.2.1. Makedonya’da Kurulan Bulgar Komitaları

Ayastefanos Antlaşması ile kurulan Büyük Bulgaristan’dan Makedonya ve Doğu Rumeli Vilayeti’nin ayrılmasını muhalif şekilde karşılayan Bulgarlar, bu topraklara yeniden sahip olabilmek için, Berlin Antlaşması’ndan sonra yoğun bir şekilde faaliyetlerine başlamışlardır. Fakat coğrafi konum itibarıyla Doğu Rumeli Vilayeti’nin Bulgaristan ile Makedonya arasında bulunması, Bulgarları öncelikle bu vilayet ile ilgilenmeye mecbur bırakmıştır. Bu nedenle Bulgarlar, 1885 yılında Doğu Rumeli Vilayeti’nin Bulgaristan tarafından işgal edilmesinden sonra, Makedonya ile ciddi bir şekilde ilgilenmeye başladılar (Aydın, 1989: 209). Böylece Bulgaristan Makedonya üzerinde yayılmacı bir politika izleyerek çeşitli yollara başvurdu. Özellikle Makedonya’nın Bulgarlaşmasını sağlayarak çeşitli yapılanmalar oluşturulmaya çalışıldı. Öncelikli olarak yardım cemiyeti şeklinde başlayan bu oluşum, 1890’lı yıllardan sonra çete tipi yapılanmalara dönüştü (Okur, 2012: 30-31). Bulgar tarihçileri bu yıldan önceki çeteleri “*eşkıya çeteleri*” olarak, o tarihten sonrakileri ise “*ihtilalci çeteler*” şeklinde değerlendirmişlerdir (Taşcan, 2011: 233).

Berlin Antlaşması sonrası Balkanlar’da kurulan milli amaçlı örgütlerden biri de “*Kiril ve Metodis Topluluğu*”dur. 1884’de kurulan örgüt kültürel nitelikli görünse de çalışmalarından Makedonya’daki Slavları eğitip onlara Bulgar menfaatlerini korumalarını sağlayacak düşünceler aşılamayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Öğrenciler ve aydınlardan oluşan bu topluluklardan bir diğeri ise 1891’de Sofya’da kurulan “*Genç Makedonya*

Edebiyat Topluluğu” dur. Bu tür topluluklarda ilerde Makedonya mücadelelerinde yer alacağı bilinen kişiler görevliydi (Saatçi, 2005: 118).

Bu tür sivil örgütlenmelere karşın Bulgarlar Makedonya üzerindeki çalışmalarını daha çok kurdukları komitalar aracılığıyla, çetecilik faaliyetleri ile yürüttüler. Bu çetelerin amaçları, Makedonya’da katliam yapmak, konsolos kaçırmak veya resmi binalara zarar vererek kargaşalık yaratmak ve Osmanlı Devleti yönetiminin acizliğini ispatladıktan sonra, büyük devletleri işin içine dahil ederek, bu bölgeyi Bulgaristan’ın ilhakına sunmaktır (Aydın, 1989: 209). 1879 yılında Makedonya’nın bağımsızlığı için çalışan Bulgar komiteleri arasında ilk kurulanı ise “*Bulgar-Makedon Merkez Komitesi*” dir (Yarcı, 2013: 82).

“*Bulgar-Makedon Merkez Komitesi*”nin yanı sıra Makedonya’da birçok Bulgar komiteleri kurulmuştur. İsimleri ve amaçları ne olursa olsun kurulan bu komiteler Osmanlı arşiv belgelerinde “*Bulgar Fesat Komitesi*” olarak nitelendirilmiştir. Mahir Aydın tarafından tespit edilen Makedonya’daki komitelerin isimleri şöyledir:

1. Bulgar-Makedon Merkez Komitesi (1879)
2. Makedonya Komitesi (1887, Köprülü, Gevgili, Bulgaristan)
3. Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887 Hasköy)
4. Merkezi Edirne-Makedonya Komitesi (1890 Sofya)
5. Makedonya Talebe Teşkilatı (1892 Sofya)
6. Makedonya Politik Cemiyeti (1895 Varna)
7. Genç Makedonya Cemiyeti (1896 Sofya)
8. Makedonya Bulgar Komitesi (1902) (Aydın, 1989: 210).

Mahir Aydın tarafından tespit edilen komitelerin haricinde bölgede kurulan komitelerin daha sonra diğer komitelerle birleştiği ya da tüzüklerinin değişmesiyle birlikte isim değiştirdikleri pek çok komitaya rastlanılmıştır. Örneğin, “*Bulgar Makedonya-Edirne Devrimci Komiteleri*” (BMORK) 1902 yılında “*Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü*”ne (TMORO) çevrilmiş ve 1905 yılında örgütün resmi adı VMORO ve sonra VMRO (vitrešna, “İç” için “V”) olmuştur. Bu örgüt Bulgaristan’da kurulan “*Dış Örgüt*” olarak da bilinen “*Yüksek Makedonya Komitesi*”nden²⁰ farklılığını ortaya koyarak kendine “*İç Örgüt*” ya da “*Makedonya Dahili İhtilal Komitesi*” adını vermiştir (Adanır, 2001: 121; Küçükılınç, 2010: 216). Başlangıçta aynı hizmet için faaliyette bulunan bu komiteler bir

²⁰ “*Makedonya Harici İhtilal Komitesi*” adıyla da bahsedilmektedir (Martın, 2006: 7).

zaman sonra aralarında meydana gelen anlaşmazlıklar nedeniyle, Santralistler ve Varhivistler olmak üzere ikiye ayrılarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Aydın, 1989: 210).

2.4.2.1.1. Santralistler (Makedonya Dahili İhtilal Komitesi/Makedonya İç Devrim Örgütü)

23 Kasım 1893 yılında Selanik'te kurulan bu komitanın kurucuları, Sandanski, Sarafof²¹, Garavanof, Delçef, Baniçe, Arnavudof, Gorgi, Nikolof, Todorof ve arkadaşlarından oluşmaktadır (Aydın, 1989: 210). Örgütün Bulgarca adı Viteşna Makedonska-i Odrinska Revolütsionna Organizatsiya'dır. Kısaca VMRO olarak da bilinmektedir (Tunaya, 1988: 511).

Sandanski²² liderliğinde kurulan bu komitanın parolası “*Makedonya Makedonyalılarındır*” şeklindedir (Uzer, 1999: 117). Parolaları ise “*Ya hürriyet ya ölüm*” dür (Saatçi, 2002b: 195). Bu parola ile hareket eden Santralistler, hiç kimseden yardım almadan, din ve milliyet ayrımı yapmadan, sadece Makedonyalıların çabalarıyla, bağımsız bir Makedonya Devleti kurmayı amaçlamışlardır (Aydın, 1989: 210). Yapısı gereği gizli bir örgüttür. Makedonya coğrafi ve etnik sınırları içerisinde kurulduğu için “*İç Örgüt*” olarak da adlandırılmaktadır (Tunaya, 1988: 511).

Makedonya İç Devrim Örgütü, Makedonya bölgesindeki kontrolü sağlamak için devlet içerisinde devlet olmaya çalışmaktadır. Benimsedikleri ilkeleri ve hedefleri gerçekleştirmek için çeteler kurmuşlardır (Tunaya, 1988: 512). Komitanın takip ettiği siyaset değerlendirildiğinde aşırı iyimser bir tablo ortaya çıkmaktadır. Çünkü Santralistler, nüfus bakımından bir mozaik eseri andıran yapısı ve başta Bulgaristan olmak üzere komşu devletlerin takip ettikleri ilhak siyasetlerine rağmen, hem de hiç kimseden yardım almadan Makedonya'nın bağımsızlığını elde etmeye çalışmaları pek de mümkün gözükmemektedir (Aydın, 1989: 211).

²¹ Makedonyalı Sarafof Selanik Bulgar jimnazında okumuş, sonra Sofya askeri okuluna gitmiştir. 25 yaşında 1895 yılında Sofya Üniversitesi'nde okurken kurduğu çetesiyle Serez sancağında “*Menlik*” kaza merkezine bir hücum yapmış, hükümet konağını yakarak kasabayı bir saat elinde tutmuş, askeri kuvvetlerin yaklaşması üzerine kaçmıştır. Sarafof, cesaret gösterdiği bu faaliyetlerinden dolayı komitacılar arasında büyük şöhret kazanmıştır (İrtem, 1999: 162-163).

²² Lezekop'un Gayanda köyündendir. Cezaevinde başgardiyanlık yaptığı için, önceleri zindancı anlamına gelen “Zandanski” adı sonraları “Sandanski” olmuştur (Uzer, 1999: 118).

2.4.2.1.2. Varhivistler (Makedonya Harici İhtilal Komitesi/Yüksek Makedonya Komitesi)

Komite 1895 yılında Sofya’da kuruldu (Aydın, 1989: 211). Kurucuları arasında General Mihalovski, Sonçef, Sugarof, Kanazirof, Sava, Apostol²³, Dosho, Yovan Aleski, Yovan Dedekoço, Dede Yovan, Duka, Lazar ve Andon yer aldı (Uzer, 1999: 118).

Mihalovski’nin önderliğinde kurulan bu komita da, “*Makedonya Bulgarlarıdır*” parolası ile hareket etmiştir. Komitanın amacı, Makedonya’nın Bulgaristan tarafından ilhakı şeklinde belirlenmiştir. Varhivistler, Makedonya bölgesini Bulgaristan’a katabilmek için yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. Bu amaçla, Osmanlı subaylarıyla silahlı çatışmaya giriştikleri gibi, bazen de Santralistlerle de karşı karşıya gelmişlerdir (Aydın, 1989: 211). Bunların yanı sıra komita, basın kampanyalarının düzenlenmesi; diğer Balkan ülkelerinde bağımsızlık için ortak faaliyetleri konusunda propaganda yapılması; siyasi gösteriler yapılması; Bulgar meclis seçimlerinde komitanın davasını kendi davası gibi gören adayların desteklenmesi; Avrupa saraylarına ve meclislerine heyetler gönderilmesi vb. çalışmaları da yürütmüşlerdir (Adanır, 2001: 123-124).

Kurulduktan kısa bir süre sonra iki komita, arasında birtakım anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bulgar kralı “*Ferdinand*” ikiye bölünen komitayı birleştirmek için gayret göstermiştir. Bunun için Santralist parti önderlerinden Sarafof’u ikna etmeyi başarmıştır. Ancak diğer önderlerden Baniçe, Sofya’da Sarafof’u ve onu destekleyen Garavano’f’u öldürerek kaçmıştır. Dolayısıyla Kral Ferdinand’ın faaliyetleri sonuç vermemiş ve aralarındaki anlaşmazlık daha da artmıştır (Uzer, 1999: 118).

2.4.2.2. Bulgar Komitalarının Örgütlenme Şekli

Makedonya bölgesindeki olayların ilk önce fikirlerle ortaya çıkması, daha sonra dış etkenler, diğer taraftan ise iç etkenlerle kuvvetlenen milliyetçi akımların, en sonunda bir örgütlenme ve sonrasında eylem safhasına geçmesi kaçınılmaz olmuştur (Aydemir, 1970: 431). Bu bölgedeki örgütlenmeler komita (komite) veya çete şeklinde olmuştur (Saatçi, 2005: 119).

²³ Gevgeli ilçesinin Bosmiçe köyündendir. “*Vardar Güneşi*” olarak adlandırılan bu kişi pek çok cinayetler işlemiştir (Uzer, 1999: 118).

Komitaya üye olmak isteyen her kişi üzerinde bir tabanca ile bir kama bulunan İncil üzerine komitanın “*ya hürriyet ya ölüm*” ilkesine sadık kalacağına, sırlarını ifşa etmeyeceğine, ihanet ederse önündeki silah ile cezasına razı olacağına dair yemin ettirilmiştir (İrtem, 1999: 164-165). Yemin metni şu şekildedir:

Tanrım, imanım ve şerefim üzerine yemin ederim ki, Makedonya’da ve Edirne bölgesinde yaşayan Bulgarların özgürlüğü için ölünceye kadar savaşacağım; başkanlığa kayıtsız şartsız boyun eğeceğim ve emirlerini itirazsız uygulayacağım; bugünden itibaren kendimi adanmış olduğum Dava’nın sırrına göreceğim, işiteceğim ve anlayacağım hiçbir sözle ya da eylemle ihanet etmeyeceğim. Yeminimi çiğnersem, şu öptüğüm tabanca ya da hançerle bir yoldaşım beni öldürsün. (Tunaya, 1988: 528-529).

Yemin etme töreni ile süreklilik sağlanmaya çalışılmıştır (Tunaya, 1988: 512). Yemin etme törenini bir üyede yaptırabilir, ancak bir papaz tarafından yapılması daha çok tercih edilmiştir (Tunaya, 1988: 529).

1896 yılında Delçev ile Gorçe Petrov’a “*Makedonya İç Devrim Örgütü*”nün tüzüğünü hazırlama görevi verildi. Bu tüzük Makedonya’daki devrimci örgütün içyapısını yansıtmakta idi. Tüzüğün 5. maddesine bakıldığında örgüt kendi içerisinde sancak, kaza ve köy komitalarına bölündü (Adanır, 2001: 129). Makedonya İç Devrim Örgütü, merkez olarak kabul edildi. Çetelerin hareket planı burada yapıldı ve emirler de buradan verildi. İstihbarat şebekesi de bu özel merkeze bağlı idi (İrtem, 1999: 164). Sancak komitalarının sayısı ve yetki alanları merkez komitesi tarafından belirlenirken kaza komitalarının yetki alanı ve sayısı sancak komitaları tarafından belirlendi. Köy komitalarının sayısı ve yetki alanları da kaza komitaları tarafından belirlendi. Sancak ve kaza komitalarının yöneticileri de merkez komitesi tarafından seçilmekteydi. En alt düzeydeki üyelerin yöneticileri de aynı şekilde “*yukarıdan*” atanmaktaydı. Örgütün içyapısının demokratik olmayan durumu da söz konusuydu. Bu noktada, merkez komitesi üyeleri tutuklandığı zaman örgüt yönetiminin uzun süre sekteye uğraması söz konusuydu. Tüzüğün 10. maddesine göre her komitanın gizli polis teşkilatı vardı. Bu gizli polis teşkilatının görevi devrimci davaya zarar veren düşmanlara gerekli cezaları uygulamaktı (Adanır, 2001: 130).

Komitanın gizli mahkemeleri de söz konusuydu. Komita kendisine itaat etmeyen ve üyelerini ele veren kişileri öldürmekteydi. Bu gibi kişilerin diğer üyelere ders olsun diye evleri de yakılırdı. Böylece zor ve acımasız ihtilal fikirleri bütün Bulgar halkının zihinlerine yerleştirilmeye çalışılıyordu (İrtem, 1999: 165).

Selanikli Şemsettin'in 1908 yılında yazmış olduğu "*Makedonya Tarihçe-i Devr-i İnkilab*" adlı eseri Bulgar komitalarının örgütlenme yapısını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu eserden hareketle Bulgar komitalarının örgütlenme yapısı şu şekildedir:

1. Türklerin yönetiminden kurtulmak için Makedonya ve Trakya'da bulunan ve mücadele etmek isteyen her bir Hristiyan, mezhep ayırt etmeden kabul edilir.
2. Örgütlenme köy meclisleri, kaza heyet idareleri, sancak idareleri, merkez komitası, kongreler, komita idare heyetinden ibarettir.
3. Komitaya dahil olan her fırka, komitanın kurallarına uyduğu gibi, komita heyetine maddi yardımda bulunacak ve kendisine de silah temin edilmesi mecbur olacaktır.
4. Reislerinin emri olmadan komita üyelerinden birisi tek başına bir iş göremeyeceği gibi, bir hata yaptığı zaman heyetin vereceği cezaya çarptırılacaktır.
5. Bir daireye mensup komita üyesi, diğer daireye mensup komita üyesine kendisini belli etmesi uygun değildir.
6. Her komita dairesinde, bir takım oluşturulmuştur. On üyeden fazla mensuplar için bir voyvoda (onbaşı) tayin edilmiştir. Bu voyvodanın emrine göre hareket edilmiştir.
7. Voyvoda takımının her konusuna dikkat etmesi gerektiği ve haftada belirli zamanlarda ihtilal fikirlerini canlandırmak için kitaplar, diğer evraklar ve gizli emirler verilmesi gerekmektedir (Şemsettin, 2016: 32-33).

2.4.2.2.1. Köy Komita Heyeti

Köy komita heyetinin merkezi birimi köy meclisidir. Köy meclisi, bir reis, bir sandık emini, bir voyvoda, bir müşavir ile haberleşme hesapları idare edecek bir katipten oluşmaktadır. Köyde görülecek her bir dava burada gerçekleştirileceği gibi, köyden çıkacak eşkıyanın seçimi ve donanımı ile ilgili emirlerde bu meclis tarafından verilecektir. Bu komita kasaba komitasıyla devamlı ilişkili ve haberleşme halindedir (Şemsettin, 2016: 33).

2.4.2.2.2 Kaza Heyeti

Kaza komita heyeti, Köy komita heyetlerinin büyüğü olup bir başkanın yönetimi altında kusursuz bir meclis oluşturarak köy komitalarının hesaplarını ve komitanın emirleri gibi, her türlü konuyu düzenlemektedir. Her kaza komitası bir bölük kurduğundan bölük komutanları da burada bulunmaktadır. Köy voyvodaları kaza heyetinin de üyesi olması nedeniyle kaza heyetlerinin para sarfı ve ödeme konusu düzgün bir kural çerçevesinde yapılmaktadır. Defterlerin işlemleri tek elde olmayıp heyetlerinin reisi ve üyelerinin sorumluluğu altındadır.

Bu ihtilal heyeti komitasının her çeşit ihtilal araçlarını oluşturduğu gibi bir olay çıkarmak konusunda çeteler oluşturarak kitaplar, evraklar ve her tür cihazı temin etmek de bunların görevleri arasındadır. Bu heyet senede bir defa gerekirse değiştirilmekte aynı şekilde yönetimin hafiyesi olarak görevlerini yerine getirmektedir (Şemsettin, 2016: 34).

2.4.2.2.3. Liva İdare Heyetleri

Liva idare heyetleri, güçlü bir reisin yönetimi altındadır. Kaza heyetinden seçilen bir kişi liva idare heyeti üyeliği görevine kabul edilmektedir.

Liva idare heyetleri, düzenli ve kapsamlı bir talimat altında idare edilmektedir. Paranın temini, bütün komita heyetinin fikirleri ve araştırmaları, siyaset dünyasında Osmanlı Devleti'nin komitalar hakkında aldığı önlemler ve bu önlemlerin ortadan kaldırılması için gerekli araçları temin edebilmek için düzgün bir ihtilal heyeti oluşturulmaktadır.

Bu heyette idam cezası dahi görüşülerek çete aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Merkez komitası ismiyle bir heyet oluşturulmuştur ki, liva heyetlerinden daha büyük olup daha genel bir görevin yerine getirilmesi ve diğer heyetlerden gelecek evrakı incelemekle görevlendirilmiştir. Bu komita da düzgün bir seçimle oluşturulmuştur (Şemsettin, 2016: 34-35).

2.4.2.2.4. Kongreler

Her yıl liva heyeti tarafından, diğer heyetlerden arzu edilen herhangi bir madde hakkında uygun bir yerde kongre toplanmaktadır. Bunun dışında gerektiği zamanlarda da olağanüstü kongreler yapılmaktaydı. Bu kongrelerde önemli meseleler çözülmekte ve elde edilen sonuca göre heyetlerin görevleri belirlenmekteydi. Dörtte üçün oyu olmadıkça bu kongrelerden asla karar çıkmamaktaydı (Şemsettin, 2016: 35).

2.4.2.2.5. Delegeler ve Heyet Temsilcileri

Komitanın amaçlarına hizmet eden büyük devletlerde bulunan temsilcilerdir. Bunlar, büyük devletleri komitanın lehine hizmet edecek şekilde etkilemek için tüm çabaları gösteren; donanım, silahlandırma ve diğer evrakların onlardan temin ederek bölgeye getiren kişilerdir. Bu kişilerin oluşturduğu heyetin de ellerinde düzenlenmiş kuralları vardı. Bunlar kendi kuralları çerçevesinde hareket etmekte idiler. Çete reislerini silahlandırıp Osmanlı Devleti'nin topraklarına göndermişlerdir. Bu silahlı kişiler, merkezdeki heyeti her konuda haberdar etmekte ve dışarıdaki bütün eylemleri gerçekleştirmektedir (Şemsettin, 2016: 35-36).

2.4.2.2.6. Komitaların Maddi Kaynakları

Komita heyetleri köylerden, kazalardan ve livalardan kısacası Bulgar olan her bölgedeki halktan vergi toplamaktadır. Vergiler toplanılırken temel ilke halkı incitmeyecek şekilde verebileceği miktarda olmasıdır. Bu vergiler düzenli bir şekilde kaydedilerek toplanmaktadır. Bu paralar yardım olduğundan dolayı komita sandıklarında tutulmaktadır. Eğer paranın miktarında ve verginin toplanmasında itirazla karşılanıldığında silahla tehdit edilmektedir. Bu paranın bir miktarı ile hapisanelerde bulunan örgüt üyelerine yardım edilmekte diğer kalanı ile de silah vs. alınmaktadır (Şemsettin, 2016: 36).

2.4.2.2.7. Silahlandırmalar

Komita heyeti için içten ve dıştan silah tedarik edilirdi. Bunların köylerde ve kazalarda duruma göre gizli yerlerde bulunan depolarda korunmaktaydı.

Silahları eğer, komita heyeti üyeleri bizzat temin edeceklerse, komita reisine göstermeleri veya haber vermeleri ve reislerin onayı gerekliydi. Temin olunan silah ve yakıcı aletlerin gerekli yerlere gönderilmesi için büyük komita heyetleri tarafından birtakım gizli araç ve yol ile hazırlanan usul ve tarzda gönderilmektedir (Şemsettin, 2016: 36-37).

2.4.2.2.8. Komitaların Haberleşme Şifreleri

Selanikli Şemsettin tarafından komitaların örgütlenmesi hususunda çok önemli bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere bu komitaların örgütlenmeleri rastgele bir şekilde ortaya konulmamış belli bir plan ve program dahilinde oluşturulmuştur. Kurulan her komita heyetlerinin görevleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Kurallara uymayan komita üyeleri cezalandırılmış, komita için gerekli silahlar temin edilmeye çalışılmış ve her komita üyesinin diğer komita üyelerine karşı kendisini belli etmemesi hususu dile getirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere gizli bir örgütlenme yapısı söz konusu olmuştur.

Komitaların şifreleri, büyük başkanların elinde bulunduğu gibi, bir takım gizli işaretlerle de haberleşme sağlanmaktadır. Komitaların mektupları yine komitacı üyeler tarafından başkanlara bildirilmektedir. Ele geçirilen şifreler değiştirilmektedir. Komitaların uzak haberleşmeleri gayet düzenli ve gizli usullerle düzenlenmektedir. Posta hizmetleri gayet cesur, dayanıklı ve tecrübeli adamlar tarafından yürütülmektedir (Şemsettin, 2016: 37).

Ayrıca, Selanikli Şemsettin'in vermiş olduğu bilgilerin yanında “*Makedonya-Edirne Bulgar İhtilal Komitelerinin Tüzüğü*” de Bulgar örgütlenmeleri konusunda detaylı bilgi vermiştir²⁴

²⁴ Komitanın tüzüğü için Bkz. Ek 3

2.4.3. Bulgar Komitalarının Faaliyetleri

2.4.3.1. Propaganda Faaliyetleri

Bulgar komitacıları, amaçlarına ulaşabilmek için hem Makedonya içinde hem de dışında olmak üzere, geniş bir propaganda faaliyeti içerisine girmişlerdir. Makedonya içinde yapılan propagandalar, bölge halkını Osmanlı Devleti aleyhinde kışkırtarak, istenilen huzur ve güvenliğin Bulgaristan yönetimi ile mümkün olabileceği izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Makedonya dışında yapılan propaganda faaliyetleri ise, Bulgaristan'a düzenlenen mitingler ve büyük devletlerin gözetimindeki girişimler şeklinde olmuştur. Komitacıların, büyük devletlere yaptıkları başvurularda, Osmanlı Devleti'nin söz verdiği reform programlarını yerine getirmediğini, Makedonya bölgesindeki huzursuzluklara Osmanlı Devleti'nin neden olduğuna ve bölgedeki nüfus çoğunluğunun Bulgarlar lehinde olduğuna inandırılmaya çalışılmıştır. Bulgaristan içerisinde de bu sorunu Bulgar halkının düşüncelerini canlı tutmak, gönüllü komitacılar bulmak ve para toplamak gibi faaliyetlerde bulunulmuştur. Hatta bu propaganda faaliyetlerini geniş bir alana yayabilmek içinde, gazeteler ve ilanlar yayınlanmaya başlanmıştır (Aydın, 1989: 211-212).

Propaganda konusunda, Londra Balkan Komitesi Başkanı Lord Boxstone'nun²⁵ da önemli rolü vardı. Boxstone, sürekli Bulgaristan'da, Makedonya'da gördüklerini ve öğrendiklerini anında İngiltere'nin başındaki siyasetçilere duyurdu, Rumeli'de bulunan büyük devlet konsololarıyla, içli ve dışlı bir ilişki kurdu, Bulgarlara, bu davranışlarıyla ümit verdi ve Osmanlı'ya karşı düşmanlık adına ne gerekiyorsa yaptı (Uzer, 1999: 85). Türk düşmanı "*Mister Boxstone*" ve arkadaşları, dünya kamuoyunu etkilediler ve bölgedeki ayaklanmanın başarı ile sonuçlandığını duyurdular. Makedonya ihtilalinin, gerçek mahiyeti de yavaş yavaş ortaya çıktı. Amaçlarına ulaşamayanlar, bu kez de Bulgar köylülerinin katledildikleri iddialarını yaymaya başladılar. Haber düzeltilerek, Avrupa gazetelerinin belli başlılarını, ihtilal düzenleyicilerin aleyhine çevirmeyi başardılar (Uzer, 1999: 156-157).

Yine bu tür yayınlardan olmak üzere, "*Genç Makedonya Cemiyeti*" tarafından hem Makedonya bölgesindeki hem de Bulgaristan'daki Makedonyalılara seslenen "*Makedonya Komitesi Azalarına Davet*" başlığı altında, 17 Ekim 1896 yılında bir ilan yayımlandı. Burada, Osmanlı Devleti'ni yüzyıllık bir "*düşman*" ve "*yaralı bir vahşi hayvan*" olarak

²⁵ Londra Balkan Komitesi, Makedonya Komitesiyle işbirliği yaparak ortak çalışmaktadır Boxstone, Bulgar Kralı "*Ferdinand*"ın samimi dostudur. Bulgar devleti ileri gelenlerinin ve Rumeli'deki "*Makedonya Komitesi*"nin önde gelen isimlerinden birisidir. (Uzer, 1999: 85).

nitelendiren komitacılar, insanlığın kurtuluşu açısından ortadan kaldırılmasının gerekliliğine, silahlanan Ermenilerin ve Makedonyalıların kendisinden hesap sormak üzere olduğuna, çok yakın tarihte benzeri olmayan bir mücadeleye girişeceklerine ve kendileri ile ilgilenmeyen büyük devletleri bu meseleye dahil ederek amaçlarına ulaşmalarının gerekliliğini göstererek “*vatan borcu*” saydıkları bu mücadelenin, Bulgaristan tarafından destekleneceğini de belirttiler (Aydın, 1989: 212).

Bulgarlar, Makedonya ve Trakya’daki Bulgarların Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmalarını sağlamak için öncelikli olarak bölge halkını uyandırma yoluna başvurdular. Bunun için Bulgar kilisesi ile Rum kilisesinin ayrılması gerekti. Sofya ve Rusya’daki okullarda gençler eğitime başlandı. Bulgar komitalarına mensup Bulgar öğretmenler, Makedonya ve Sofya’ya komitacılık faaliyetlerini yerine getirebilecek yeteneğe sahip kişileri atadı. Bu komitacılara komita heyeti tarafından emirler verilerek, Makedonya’nın ve Trakya’nın her tarafına yayılması sağlandı. Bu komita üyeleri hocalar, ruhbanlar ve diğer ileri gelenler hem fikir olarak halkı saptırmak hem de bu uğur için ellerinden gelen her türlü fedakarlığı yapmaya başladılar. Kimi tüccar kimi ruhban, kimi amele, kimi de çiftçi olarak bu görevi üstlendi. Dış görünüşte seyyah, iç görünüşte ise komita üyesi olan bu kişiler dolaştıkları yerlerde isyan fikrinin propagandasını yaptılar ve Makedonya’daki Bulgarlar da bunu benimsedi. Okullarda isyan propagandasının yapıldığı başlıca yerlerdi. Çünkü eğitim programları bu komita heyeti tarafından düzenleniyordu (Şemsettin, 2016: 23-24). Makedon okullarında öncelikli olarak Bulgaristan kökenli öğretmenlerin çalıştırılmasının tercih edilmesi, komitacıların propaganda faaliyetlerini bu yerlerde sürdürebilmeleri için büyük avantaj sağladı (Adanır, 2001: 144).

2.4.3.2. Bulgar Komitaları’nın Hazırlıkları

Bulgar komitalarının Makedonya’daki çete faaliyetleri, daha ziyade Bulgaristan’daki komitalar tarafından yönlendirilmiştir. Bu komitaların ne şekilde hareket etmeleri gerektiği, düzenlenen miting ve toplantılar sonucunda kararlaştırılmıştır. Buna göre, önce Bulgaristan’da gönüllü fedailer²⁶ toplayan bu komitalar, bu gönüllü fedaileri Bulgar

²⁶Komitacılığa bu “*Fedai*” kelimesi nasıl girmiştir?

Prens Demetrios Comnenos’un kurduğu yeni cemiyetin ilk üyelerinden biri Fransızca-Rumca bir lügat yapan “*Makedonyalı*” Gregor Zalikis’tu. Umumi katipliğine de Hacı Moskos kondu. Bu cemiyete girmek için Paris’te oturmak ve hatta Fransa’da yaşamak şart değildi. Merkezde iki defter tutuldu. Birincisi “*resmi*” idi ki, içinde yalnız Paris’teki Rumlar kaydedilmekteydi. Diğeri ise çok gizli tutulan “*hususî*” defterdi ki, bütün üyelerin tam künyeleri buraya yazılmaktaydı. Her üye girerken Rum ulusal davalarına sadık kalacağına dair

subaylarının yönetiminde eğittikten sonra, her birine birer Bulgar pasaportu vererek, dikkati çekmeyecek bir kıyafet ile, üç beş kişilik gruplar halinde ve silahsız olarak Makedonya bölgesine gönderilmiştir. Daha sonra Bulgaristan'dan gizlice Makedonya'ya gönderilen silahlar, komitacılara dağıtılmıştır (Aydın, 1989: 213).

13 Nisan 1894 yılında Kosova Vilayeti'nden İstanbul'a çekilen bir telgrafta komitacı faaliyetler hakkında önemli bilgiler vardı. Sofya'dan Kosova'ya geçen Kumanovalı bir Hristiyan'ın verdiği bilgiye ve yapılan incelemelere göre, “*Tuğlacılık*” yapmak bahanesiyle Manastır, Pirlpe, Ohri, Ostroga Köprülü, Tikveş ve Gevgili kazaları halkından 6.000 kadar Bulgar bu kazaların birkaç zengini tarafından Sofya'da düzenlenen bir toplantıya katıldı. Bu toplantıda, komitacıların duygularına seslenen heyecanlı konuşmalar yapıldıktan sonra, köylülere silah ve cephane, fakir çocuklara para verildiği gibi, yeni komitalar meydana getirilmesi kararlaştırıldı. Çoğunluğu Manastır ve Selanik halkından olan bu komitacılar, amaçlarına da, Rum ve Arnavut kıyafeti ile çete faaliyetlerine girişerek, konsolos ve din adamlarını dağa kaldırmak veya öldürmek suretiyle büyük devletlere, Osmanlı Devleti'nin Makedonya bölgesindeki güvenliği sağlayamadığı gösterilmeye çalışıldı. 11 Ocak 1895 tarihli bir belgede de “*Makedonya Bulgar Komitesi*” tarafından kendilerine silah verilen 160 kadar Bulgar komitacısının, amele kıyafeti ile üçer beşer gruplar halinde Ohri ve civarına gönderildikleri bilinmekteydi. (Aydın, 1989: 214).

yemin etmekte ve İncil'e el bastıktan sonra parmağına bir yüzük takmaktaydı. Cemiyete büyük para yardımı yapanların yüzükleri altındandı, diğer sıra üyelerinin ki ise tunçtandı. Buna “*Hrisobül*” denilmekteydi. Üstünde dört harf kazılı idi: “*F.E.D.A.*” Bu harfler “*Rum dostluğunun bağı budur*” anlamına gelen Rumca bir cümlenin ilk harfleri idi. (Filiyas Elinikis Desmos Antos). (Tepedelenlioğlu, 1992: 45).

Yapılan yemin bir hayli uzundu. Cemiyete hakim olan komitacı zihniyeti anlamak için şu üç paragrafa göz gezdirmek yetercektir: “*1-En az bir kardeşi daha cemiyete sokmağa çalışacağıma yemin ederim. Fakat kendim nasıl çeşitli denemelerden sonra cemiyete kabul edildiysem, o kardeşimi de ancak gerçek bir Rum olduğunu, vatan davalarının ateşli bir koruyucusu olabileceğini, haysiyet ve vekar sahibi bulunduğunu tecrübe ile anladıktan sonra tavsiye edeceğim. 2-Kendi hareketlerime dikkat edeceğim gibi diğer kardeşlerimin de davaya sadık olup olmadıklarını devamlı surette kontrol edeceğim. 3- Eğer vazifelerimde bir saniye tereddüt edersem ölüm, ihanetimin kaçınılmaz cezası olsun!*” İşte sonradan kurulan bütün gizli cemiyetlerde Ulah, Sırp, Bulgar, Ermeni, Arap, Kürt, Arnavut ve Türk ihtilal komitelerinde kullanılan yemin formülü de, aşağı yukarı hep aynı olmuştur. Parmaklarındaki yüzüklerin içlerinde kazılı “*F.E.D.A.*” harflerinden ötürü bu cemiyetin üyelerine “*Fedalı*” denmiş ve bu ifade yıllar geçtikçe “*Fedai*” halini almıştır. Balkan komitacıları için kullanılmış olan Sırp Fedaileri, Bulgar Fedaileri, Makedonyalı Fedai, Arnavut Fedaisi, Fedai İttihatçı, Fedai İtilafçı klişelerindeki “*Fedai*” hep buradan gelmektedir. “*F.E.D.A.*”dan alınmadır, yoksa farsça “*feda*” kelimesinden değil. Komitacı dilinde “*Fedai*”, “*komitaya yemin vermiş ve yeminli arkadaşları ile el ele tutuşmuş adam*” anlamına gelmektedir. (Tepedelenlioğlu, 1992: 45-46).

Bulgar komitalarının Makedonya bölgesindeki çete faaliyetleri içerisinde Bulgar Gizli Köy Örgütü önemli bir rol oynamaktadır. Destnik adıyla ifadelendirilen bu örgüt, voyvodasının emretmesiyle hemen hazır bulunmaktadır. Her köyün büyüklüğüne göre 5-10 Destnik vardı. Örgütün silah, teçhizat ve giysileri saklı bulunmakta ve voyvodanın emri üzerine, hemen kıyafet değiştirerek göreve hazır duruma getirilmektedir. Köylü komita üyeleri, voyvodanın emrine itaat ederek istenilen köyü yakıp, yıkmak ve cinayetleri de işledikten sonra kendi köylerine dönerek masum Bulgar çiftçisi rolünü oynamaktadırlar. Komitacılar bu şekilde Bulgar köylülerinden olabildiğince faydalanmışlardır (Uzer, 1999: 199).

2.4.3.3. Baskınlar

Makedonya'daki komitacılık faaliyetleri neticesinde, bölgede ihtilal fikirleri uyandırıldıktan ve çalışma yöntemleri belirlendikten sonra her türlü silah, araç ve gereç tedariki sağlanmıştır. Bundan sonraki aşama, güvenliğin karmakarışık olduğunu ve Hristiyanların dolayısı ile Bulgarların zor durumda olduğunu kanıtlayıcı, büyük devletlerin dikkatlerini çekecek isyan hareketlerine sıra gelmiştir. Aynı zamanda Makedonya'daki Bulgarları ayaklandırarak bölgeyi tam bir anarşi ortamına sürüklemek amaçlanmıştır. 1907 yılının ortalarından sonra planlanan anarşi ortamı kendisini fazlaca göstermeye başlamıştır. Komitalar 1907-1908 yılları arasında genel bir ayaklanma teşebbüsünde bulunmuştur ancak, şartların yeterince olgunlaşmadığını düşünerek ertelenip genel bir ayaklanma için daha titiz ve özenli bir hazırlık evresi öngörülmüştür (Altıntaş, 2005: 86-87).

2.4.3.3.1. Yanıklı Köyü Baskını

İlk büyük çete hareketini Bulgar komitacıları, 9 Ağustos 1895 yılında Rupcoz kazasına bağlı Yanıklı Köyü'nde gerçekleştirmiştir. Selanik Ordu Kumandanı Ferik Ali Rıza Paşa'nın bildirdiğine göre, sayıları 400 civarında öngörülen ve aralarında atlı birliklerinde bulunduğu komitacılar, 9 Ağustos Cuma gecesi saat sekizde, hane sayısı 270'i geçen Yanıklı Köyü'nü basmışlardır. Köylülerin ellerindeki silahların yetersiz olması nedeniyle ciddi bir karşı koyma ile karşılaşmayan komitacılar, köyü ateşe vererek 262 haneyi yakmışlardır. Bu baskın sonucunda on sekiz erkek; üç kadın ve beş çocuk silahla öldürülürken, evleri içerisinde yanarak hayatlarını kaybeden 125 kişinin de cesetleri çıkarılmıştır. Beraberinde köyün camisi Bulgar komitacılarının top atışlarına maruz kalmış ve büyük hasar görmüştür. Bulgaristan Komiserliği ikinci katibi Fethi Bey'in 16 Ağustos

1895 yılında bildirdiğine göre, bu baskına Batak köyü Bulgarları da katılmış ve ayrıca, beş on gün sürecinde, bölgede komitacılara rastlayan yedi yolcu, katledilmek suretiyle hayatlarını kaybetmişlerdir (Aydın, 1989: 216-217).

2.4.3.3.2. Cuma-i Bala İsyanı

Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan ile birleşmesi gerçekleştikten sonra, Makedonya bölgesinin anavatana bağlanması milli bir görev olarak düşünülmüştü. Girit'in bağımsızlık kazanma şekli Bulgarlara, Makedonya Sorunu'nu kendi amaçlarına göre çözebilme umudunu göstermişti (Adanır, 2001: 150). Komitacıların Makedonya konusundaki bu tavrını, Girit Meselesi'ni örnek almalarını, İbrahim Hamdi Bey tarafından hazırlanan bir Layiha'da şöyle bahsedilmiştir:

Makedonya Bulgar komitesi tarafından Sofya'da bulunan düvel-i muhtelif memurlarına arz u takdim kılınan muhtırada Girit Meselesi'nin suret-i hall-i ve Girit adasında meskun Hristiyanların istihsaline muvaffak olmuş oldukları istiklaliyet vesaire zıkr ve dermeyan ve Girit ile Makedonya mesele-i siyasiyesi mukayese olunarak her ikisi arasında mevcut olan müşabehet-i tamme izah ve irae edilmiştir. Girit'teki Hristiyanların muvaffakiyat-ı azimelerini ve Girit meselesinin suret-i fasl u hallini mükemmel bir misal olmak üzere arz ve irae eden Bulgar komiteleri kendilerinin teşebbüsünün dahi bir hüsn-i neticeye müncer olduklarını kaviyyen ümit etmektedirler. (Temelkuran, 1972: 156).

Bulgar komitaları, Girit örneğinden de hareket ederek öncelikli olarak büyük bir gücün desteğini güvence altına almak ve sonrasında Makedonya bölgesinde bir isyan çıkarmak için uğraştılar. Çünkü siyasi bağımsızlığın gerçekleşmesini sağlayan etkenin sadece isyan çıkarmak olmadığı, bilakis asıl etkenin bir büyük gücün isyancıların yararına müdahalesi olduğu bilinmekteydi. Bu yüzden Makedonya'da çıkartılacak bir isyan için büyük devletlerin desteğine ihtiyaç vardı. Ama ne Rusya ne de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Makedonya bölgesinde bir isyan çıkarma fikrine yanaşmıyorlardı. İsyan kararı alan “*Makedonya İç Devrim Örgütü*” ile “*Yüksek Makedonya Komitesi*” görüş ayrılığı yaşayarak karşı karşıya kaldılar. Bu görüş ayrılığı ise Makedonya bölgesinin henüz genel bir isyana hazır olup olmaması durumuydu. Yani “*Makedonya İç Devrim Örgütü*”, isyanı başlatmak için yeterince hazırlanılmadan adım atılmasının olumlu sonuçlar doğurmayacağını dile getirirken, “*Yüksek Makedonya Komitesi*” ise büyük bir isyana hazır

olduklarını savunuyorlardı. Bunun içinde gerekli olan silah yardımı sağlamaktı (Adanır, 2001: 150-157).

“*Yüksek Makedonya Komitesi*” tarafından 1902 yılının sonbahar ayında Makedonya ayaklanması için yapılan hazırlıklar tamamlandı. Tarihte Cuma-i Bala İsyanı olarak geçen büyük isyan hareketi planlanan tarihten iki gün önce gerçekleştirildi. Yani 23 Eylül’de Cuma-i Bala kazasının Zelesnika adlı köyünden başlayarak, Gradevo ve Şarbinova köylerine kadar yayıldı. Ancak bu isyana katılım beklenen düzeyde olmadı. Bunun nedeni, “*Makedonya İç Devrim Örgütü*”nün desteğinin olmamasından kaynaklıydı. Kasım ortalarına kadar Cuma-i Bala İsyanı Osmanlı Devleti tarafından bastırıldı. Bu isyanda yaklaşık 15 köy büyük maddi zarar gördü. Rus büyükelçisi “*isyanın çabuk ve insancıl bir şekilde bastırılması*” karşısında takdirlerini padişaha sundu. Bu durum Makedonya’daki devrimci güçleri zor duruma düşürdü. İsyan başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, amacına ulaştı. Her şeyden önce büyük devletlerin dikkatini çekmeyi başardı. Büyük devletlere verilen raporda “*Türkiye’de intikam ve şiddet devri açıldı. Çeşitli bölgelerde... düzenli Türk birlikleri kadınları ve çocukları katletmektedir.*” şeklinde haberler yayılıyordu. Bulgaristan hükümeti büyük devletlere bir nota gönderdi. Makedonya’daki tehlikeli duruma dikkat çekerek bölgede reformların yapılmasının sağlanmasını istendi (Adanır, 2001: 161-164).

2.4.3.3.3. Selanik Suikastları

Anarşist düşünce Makedon hareketine “*Makedonya Gizli Devrimci Komitesi*” aracılığıyla katıldı. Bu komita İsviçre’de 1898 yılında Bulgar ve Makedon öğrenci grubu olarak ortaya çıktı. Bu grup, Makedonya’nın tam bağımsızlığı için mücadele eden bir grup olduğunu ileri sürdü. Programında, Makedonya bölgesinde birçok halkın yan yana yaşadığı gerçeğinden hareket etmekteydi ve bu değişik unsurlar bir ortak amaçla birleştirilmeye çalışılmalıydı. Hiçbir halkın önceliği ya da önderliği olmayacaktı. Bulgar, Sırp ve Rum şovenizmi ile en sıkı bir şekilde mücadele edilmeliydi. Sultana karşı kurtuluş mücadelesine, barışçı Türk halkı da alınmalıydı (Adanır, 2001: 183).

Nitekim Bulgar komitalarının, Selanik’te gerçekleştirecekleri bir dizi sansasyonel suikastlar “*Gemicii*” olarak isimlendirilen anarşist grubu bir araya getirdi. Bu grup, Osmanlı Devleti’ndeki Avrupa sermayesine yönelik çok sayıda suikast öngören planlar

ortaya koymaktaydı. Böylece bir anarşist komplocu çevresi Balkanlarda ortaya çıktı (Adanır, 2001: 183-184).

1900 yılında Selanik'te Osmanlı Bankası karşısında bir dükkan kiralayan komitacılar, yer altında aylarca süren bir kazı çalışması yaptılar. Kazıda çıkan toprağın bir kısmını paket paket, bir kısmını da geceleri bu iş için uygun araçlarla taşıyarak attılar. Bu olaydan Osmanlı polisinin zerre haberi olmadı (Uzer, 1999: 155). Kazı çalışması 1903 yılında bitirildi. Yeterli miktarda dinamit hazırlandıktan sonra 28 Nisan 1903 yılında plan uygulamaya konuldu (Adanır, 2001: 184).

İlk olarak Selanik limanından Mesajeri Maritime Kumpanyası'nın Guadelkivir adındaki vapurunu dinamitle uçurmaya teşebbüs ettiler (İrtem, 1999: 223). Bu Fransız yolcu gemisi, limanın Karaburun mevkiine yaklaştığı sırada makine dairesine yerleştirilen saatli bir bombanın patlaması sonucu parçalanarak yanmaya başladı ve bu patlamada çok sayıda kişi öldü. Fransız vapuruna saatli bombayı yerleştiren Köprülü ilçesinden 17 yaşında Bulgar Gimnazya²⁷ öğrencisi Gorgi adında bir gençti. Polisin büyük çabası sonucu sabotajcı Bulgar genç hemen yakalandı. Kurulan Harp Divanı'nda Bulgar gencinin idamına karar verildi. Fakat bu kararın uygulanılmasına İkinci Abdülhamit tarafından engel olundu. Avrupa ticaret çevrelerince ve kamuoyunca şaşkınlıkla karşılanan bu olaydan sonra ise yabancı memleket gemileri suikastın gerçekleştirildiği Selanik limanına tekrar uğramaz oldular (Uzer, 1999: 155-156).

Bu olayın akşamında ise, eski ve yeni garın arasındaki raylardaki patlama izledi. Muhtemelen, İstanbul'dan gelen bir tren geçerken patlayacaktı. Fakat tesadüfen trenin lokomotifinde sadece ufak bir hasar meydana geldi (Adanır, 2001: 185). Ve sıra Bulgar komitacıların, aylardan beridir ve yer altında tünel kazarak ulaşmak istedikleri hedefe geldi. Osmanlı Bankası havaya uçuruldu (Aydemir, 1970: 449). Banka'nın havaya uçurulması, çevre binalarında tahribine neden oldu. Eğer "*Kolombo Kavşağı*" denilen dört yol ağzı altındaki altyapı tesisatına yerleştirilen dinamitler ateş alsalardı, insan ve bina bakımından kayıp ve zarar daha fazla olacaktı. Ancak Osmanlı Bankası'nın devrilen enkazı, toprak altındaki dinamite bağlı elektrik telini kopardı ve böylece bir felaketin eşiğinden dönüldü (Uzer, 1999: 155). Yine de Osmanlı Bankası'nın yanında bulunan Alman Bowling Kulübü'nün lokali de zarar gördü. O günlerde öyle olaylar yaşanıyordu ki

²⁷ Bulgarca da lise demektir (Uzer, 1999: 155).

görgü tanıkları bu olaylardan dolayı korkudan donup kalmaktaydı. Örneğin; “*Gemicii*” grubunun lideri Yordan Popyordanov, el bombalarını dairesinin balkonundan rastgele sokağa fırlatmakta idi. Son bomba ile de kendini öldürdü (Adanır, 2001: 185).

Selanik’te meydana gelen suikastlar karşısında gerek Bâb-ı Âli gerekse İkinci Abdülhamit, Vali Hasan Fehmi Paşa’yı²⁸ görevlendirdi. Hasan Fehmi Paşa’nın, Bulgar isyanının bastırılmasında ve Selanik limanına hareket etmek üzere olan yabancı donanmaların gelmemesi için gösterdiği siyasi tavrı Rumeli tarihinde, gerçekten övgüye değer bir olaydı. Selanik sokaklarında dolaşarak, Müslüman halkı, olaylara karışmamasını, katliam olmamasını, askeri kuvvetlerle, zabitanın görevlerini başarı ile yapmasını sağlamayı başardı (Uzer, 1999: 156). Aynı zamanda Selanik suikastları Avrupa kamuoyunda da şaşkınlık yarattı. Bu olaylar hakkında The Times 4 Mayıs 1903’te şöyle yazdı:

Komitelerin hesapları alçakça olduğu kadar aptalca. Amaçları, hep kabul ettikleri gibi, Makedonya’nın Türklerden kurtulması için Avrupa’nın müdahale etmesi. Önceleri bu amaç için Türkleri öfkelenendirip kurtarmaya yemin ettikleri Hristiyanları kitle halinde katletmesini sağlamaya çalıştılar. Müslümanlara karşı işledikleri onca cinayete ve suça rağmen Müslümanları Avrupa basınında etkili bir “mezalim kampanyası”na renk katacak kadar kıskırtmayı başaramadılar. Dolayısıyla ikinci bir Avrupa’nın ilgisini çekme yöntemine, şimdi ilk planlarıyla aynı anda yürüttükleri yönteme başvurdular. Avrupalıların hayatına ve malına kastetmeye kararlılar ve Selanik’teki dinamit kepezeliği de bu çabalarının açılış töreniydi (Adanır, 2001: 185).

Anarşistlerin Makedonya Sorunu’nun çözümünü Avrupa siyasetinin gündemine taşıma amacı gerçekleşmedi. Suikastlar Makedonya davasına büyük zarar verdi. Selanik’teki Bulgar ticaret temsilcisi bu hareketleri “*yönsüz ve bulanık kafaların Makedon davasında işledikleri büyük suç*” olarak nitelendirdi. Ayrıca “*Türkiye avantaj topladı ve Makedonyalıların özgürlüğü en az 20 yıl geriye atıldı*” şeklinde bir söylemde vardı (Adanır, 2001: 186).

Bu sırada Selanik olayları, “*Makedonya İç Devrim Örgütü*”nün bünyesinde bir daha onarılamayacak sarsıntılara neden oldu. Mesela Selanik’teki merkez komita toptan tutuklandı, kaza ve köylerdeki kadrolarda da yine tutuklamalar yaşandı ve böylece komita büyük kayıplar verdi (Adanır, 1975: 17).

²⁸ Hasan Fehmi Paşa Batum’da doğdu. Soylu ve köklü bir aileye sahipti. Aynı zamanda cesur ve büyük bir devlet adamıydı (Uzer, 1999: 156).

2.4.3.3.4. 1903 İlinden Ayaklanması (İlyas Günü)

Cuma-i Bala İsyanı'ndan hemen sonra “*Makedonya İç Devrim Örgütü*” tarafından genel bir isyan hareketine devam etme zorunluluğu hissedildi. Çünkü Bulgar Eksarhlığı'na bağlı halkın moralinin iyice bozulma tehlikesi söz konusuydu. Daha şimdiden Bulgar köylüleri tüfeklerini kendi istekleriyle devlet makamlarına teslim etmeye başladılar. Bu yüzden hareketin ileri gelen bazı liderleri, örgütün dağılmasını eli kolu bağlı bir şekilde seyretmek yerine, en iyi savunma saldırıdır düşüncesinden hareket ederek yeni bir isyan hareketi çıkarmayı tercih ettiler (Adanır, 2001: 172).

İlinden Ayaklanması'nın amacı Osmanlı Devleti'nin iktidar yapısının yıkılmasını sağlamak değildi. Daha çok, Makedonya'da büyük devletlerin müdahalesini gerekli kılmak için, hareketin Müslümanlığa karşı bir Hristiyan tepkisi olduğu gösterilmeye çalışıldı (Adanır, 2001: 196). Bu ayaklanmanın gerçekleştirilmesi için yapılan hazırlıklara rağmen ayaklanmanın başlaması bazen yöre halkı tarafından desteklenen Osmanlı birliklerinin başarıdan başarıya koşmasıyla bazen de Hristiyan köylülerin ihaneti gibi nedenlerden dolayı isyan girişimi birkaç kez ertelenmek zorunda kaldı (Adanır, 2001: 193-194).

Makedonya'da etkili bir isyan çıkarmak için uzun zamandan beri yapılan hazırlıktan sonra, 2 Ağustos 1903 yılında Makedonya İç Devrim Örgütü tarafından Manastır bölgesinde İlinden Ayaklanması gerçekleştirildi. Ayaklanma, Slavlar için kutsal olan İlinden Günü'nde başladığı için bu adı aldı. Ayaklanma için uygun zaman beklenildikten sonra yeri konusunun da belirlenmesi gerekiyordu. Bunun için Manastır bölgesi seçildi. Bu bölgenin seçilmesinin önemli sebepleri vardı. İlk olarak Osmanlı birliklerinin Manastır'da Makedonya bölgesinin kuzeyine göre daha güçsüz olmasıydı. Osmanlı Devleti, Bulgarların Makedonya'daki eylemcilere desteğinden ve ayrıca Arnavutların eylemlerinden dolayı birliklerini Makedonya'nın kuzeyine yoğunlaştırdı. Üstelik büyük devletlerin kontrolünün Makedonya bölgesinin güneyinde yoğunlaşması, Osmanlı birliklerinin Manastır ve civarında daha etkisiz olmasına neden oldu. Bölge köylülerinin gönüllü veya gönülsüz, ayaklanmacılara yardımı da eklenince İlinden Ayaklanması'nda olayların şiddeti artış gösterdi (Saatçi, 2005: 358-359).

Komita liderlerinden Sarafof'un yönetiminde hareket eden ve sayıları 30.000 kadar tahmin edilen komitacılar, isyan hareketini Manastır Vilayeti'nde merkez kaza ile Kırçova, Resne ve Pirlepe; Kosova Vilayeti'nde Koçana, Osmaniye ve Koçarın; Selanik Vilayeti'nde

merkez kaza ile Serez sancağındaki bütün nahiye ve köylere kadar yaydılar (Aydın, 1989: 218).

Bulgarlar, ayaklanmanın işareti olarak Manastır etrafındaki köylerde Müslümanların samanlıklarını ateşe verdiler. İsyancıların merkez üssünün bulunduğu Smilevo’da, 60 kişiden oluşan garnizon askerlerinin akşam törenlerine saldırdılar ve askerlerin yaklaşık yarısını öldürdüler. Kötü planlanan ve kararsızca yapılan bir saldırı Resne’de başarısız kalırken, kısmen Bulgar subayları tarafından yönetilen ve çok sayıda isyancı gruplardan oluşan 500 kişilik bir kuvvet, dağ kasabası Kruşevo’ya girmeyi başararak bölgeyi işgal etti. Sadece 18 kişiden oluşan küçük garnizonun ele geçirilmesinden sonra resmi binalar ateşe verildi ve Osmanlı memurları öldürüldü. Kruşevo’nun alınmasıyla İlinden Ayaklanması siyasi olarak en yüksek zirveye ulaştı (Adanır, 2001: 197-198).

İlinden Ayaklanması’nı bir bütün çerçevesinde ele almak gerekirse komitacılar, Müslüman köylerini basarak halka katliam yaptılar, demiryolu ve köprüleri havaya uçurdular, telgraf hatlarını tahrip ettiler, çiftlikleri, hükümet konaklarını ve jandarma karakollarını yaktılar (Aydın, 1989: 218). Köylülerin, isyancıların saldırılarına kurban gitmesi sonucunda, Müslümanlar arasındaki sosyal karşıtlar ve çelişkiler siyasi önemini kaybederek çatışmalar kısa süre içinde bir iç savaş halini dönüştü. Bu şartlar neticesinde Müslümanlar, kendi kendilerine örgütlenmeye mecbur kaldılar. Bulgar köylerinden öç almak için silahlı birlikler oluşturuldu. İlk saldırı Slav köyü Velgoşti’ye oldu. İlinden Ayaklanması’nın tutum ve yöntemi hakkındaki bir incelemeye göre, Slav köylerinin Müslümanlar tarafından yağma edilmesi isyanın liderlerince hesaplanıldığını, hatta istenildiğini göstermektedir. Bulgarlar Müslümanların Hristiyanlara olan saldırısını askeri etkiden çok bir propaganda aracı olarak kullandılar. Komitacılar büyük devletlere mektup göndererek propagandalarına başlama kararı aldılar. Mektupta, *“İsyancıların silahlı birlikleriyle mücadele edemeyen Osmanlı hükümetinin, kendi birliklerine, Hristiyan köylerin yakılması, Hristiyan kadınların ve çocukların işgal edilmesi ve öldürülmesiyle isyanın bastırılmasını en barbarca şekilde emrettiği”* ileri sürüldü (Adanır, 2001: 200-202).

İlinden Ayaklanması sırasında Razlık Kaymakamlığı yapan Tahsin Bey Razlık bölgesindeki ayaklanma sonucunu şöyle özetlenmektedir: *“İhtilal beşi şiddetli olmak üzere toplam 15 gün sürdü. Komitecilerden 1200, ayaklanmaya katılan Bulgar halkından da 500 kişi öldü. 1000 tüfek ve çok sayıda bomba, mermi elimize geçti. Kazada Bulgar mahallelerinden üçü tamamen yandı. Bulgar liderlerinden Yankof, Kanalizof, Katarizof ve*

Gorgi geberdi. Sayısı 12000 olan Bulgar nüfusundan 8000 i Bulgaristan'a göç etti, yedi köy bomboş kaldı “ (Uzer, 1999: 171).

Yaşanılan kargaşa içerisinde, Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde de Bulgarlar aynı sonucu yaşamışlardır (Aydın, 1989: 218). İsyan geniş ölçüde Arnavut redif birliklerinin seferber edilmesiyle ekim ayı sonunda bastırılabilmiştir. Doğrusu Avrupalı bir dış güç tarafından desteklenmediği takdirde ayaklanmanın başarılı olamayacağı aşıkardı (Saygılı, 2013: 75).

Makedonya bölgesinde, örgütlü bir yapı kurarak oluşturulan Bulgar komitalarının yapılanma ve faaliyetlerine detaylı bir şekilde yer verildikten sonra diğer bir örgütlü yapı olarak kurulan Rum komitalarının yapılanma ve faaliyetleri üzerinde durulması gerekmektedir.

2.5. Rum Komitacılığı

Rumlar, Makedonya'daki emellerini gerçekleştirebilmek için komita ve çeteler kurarak bölgedeki faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Rum komitacılığının nasıl bir yapılanma gösterdiği ve ne tür faaliyetlerde bulunduğu konu içerisinde yer verilerek açıklanacaktır.

2.5.1. Rum Komitaları'nın Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

Rumların milli uyanışı, Tepedelenli Ali Paşa, Eflak-Buğdan ve Mora isyanları, Navarin olayı, 1828-1829 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı ve büyük devletlerin etkisi Rum komitalarının oluşumunda etkili olan faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörleri detaylı olarak açıklamakta fayda vardır.

2.5.1.1. Rumların Milli Uyanışı

Yeniçağın başlarına kadar henüz Avrupa'da bir Yunan sorunu yoktu. Ortaya çıkan “Rönesans ve Hümanizm” hareketiyle Avrupalı aydınlar tarafından Yunan kültürü hakkında incelemeler yapmak için birimler oluşturuldu. Böylece düşünce alanında Yunan sempaticanlığı başlatıldı. Edebiyat alanında ise eski Yunan klasikleri tekrar tercüme edilerek yazılmaya başlandı. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti tebaası olan Rumlar arasında da geçmişlerine karşı özlem ve hayranlık uyandırdı. Osmanlı Devleti'ni içerden

parçalayarak çökertme planları içerisinde bulunan büyük devletler “*Grekçilik*” düşüncesinin ortaya çıkmasıyla istismar edilebilecek ve kendi yararları doğrultusunda kullanabilecekleri bir unsur yakaladılar. Bunun için büyük devletler, Yunanlılar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık fikrini yaymak için çaba gösterdiler (Binark, 1995: 10).

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’nda, Rusların Mora’ya ve Yunan adalarına yerleşmeleri sırasında, milliyetçilik propagandası yaptıkları görülmektedir. Bu savaşa son veren Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslar diledikleri yerlerde konsolosluk açmak, İstanbul’da bir Rus kilisesi kurmak ve Ortodoks tebaa lehinde Osmanlı Devleti gözetiminde girişimlerde bulunmak gibi maddeler ilave ettiler. Amaç milliyetçilik propagandasına devam edebilmektir (Karal, 2007: 108-109). Bu antlaşma, zamanla Rusya’nın Osmanlı Devleti idaresinde bulunan Ortodoks tebaayı koruma hakkına sahip olmasına yol açtı. Daha doğrusu İstanbul’da kilise kurma yetkisi, kasıtlı olarak Rusya’nın Ortodoks tebaa üzerinde himaye yetkisi gibi algılandı. Bu yüzden Rusya planlarını gerçekleştirebilmenin yollarını aradı (Bakırcılar, 2003: 44).

Bu sırada Çariçe Katerina ise “*Grek Projesini*” ortaya attı. Çariçe’nin bu projesine göre, Slavlar ve Rumlar Osmanlı idaresinden kurtarılacak ve Bizans İmparatorluğu yeniden diriltilerek Katerina’nın oğlu Konstantin tarafından yönetilecekti. Fakat Rum Ortodoks dünyasında tepki ve kök bulan temel fikir, Fransız İhtilali’yle birlikte Avrupa’yı saran milliyetçilik akımı oldu (Binark, 1995: 11).

Fransız İhtilali’nin ortaya çıkardığı “*İnsan Hakları Beyannamesi*”, Napolyon’un Yedi-Yunan adasına yerleştikten sonra Rumlar arasında yaptığı kışkırtmalar, Rumların Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmaları için büyük etki yarattı (Karal, 2007: 109). 1805 yılından sonra, bu bölgede Fransızların yerini alan Rusların çalışmaları ile Rum ayrılıkçılığı fikri iyice yayıldı. Avrupa ile ilişkileri olan Rum aydınlarının çalışmaları da bu akımın güçlenmesine yol açtı. Bu durum ise Rumların isyan etmesinde ve bağımsızlık düşüncesinin gelişmesine sebep oldu (Uçarol, 1995: 137).

Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Rum aydınları sahip oldukları imtiyazlar sonucunda varlıklı bir hale geldiler. Rum aydınları Avrupa ile sürekli ilişki kurarak, Avrupa’da meydana gelen milliyetçilik, bağımsızlık gibi fikir akımlarını öğrendiler (Uçarol, 1995: 137). 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rum şair, tarihçi ve yazarlar, Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanması ve eski Bizans İmparatorluğu’nun yeniden ihya edilmesi için eserler yazmaya başladılar (Karal, 2007: 109). Bu fikirler, açılan okullarla beraber kilisenin

de işbirliğiyle, Rumlar arasında yayılmaya ve kuvvetlenmeye başladı. Gazeteler ve dergiler yayınlandı. Avrupa'nın muhtelif yerlerinde "*Hellen Dostluk Cemiyeti*" kuruldu. Böylece, konuyu Avrupa'ya mal ederek Avrupalı aydınlar yardıma çağrıldı. Böylelikle, Rumlar arasında eğitim, öğretim ve diğer alanlarda meydana gelen gelişmeler sonucunda, milliyetçilik ve bağımsızlık fikri güçlenmeye başladı. Byron, Victor Hugo, Goethe gibi, Avrupalı aydınlar Yunan bağımsızlık fikrine yakınlık duydular. Bu nedenle Yunanlılar lehinde ve Türkler aleyhinde yazılar yazarak, Yunan davasını Avrupa milletlerine mal etmek ve onların her türlü yardımlarını sağlamaktır. Bu durum, Yunanlılara cesaret verdiği gibi, Osmanlı Devleti'ne karşı menfaati olan devletlerin, kamuoylarının baskısıyla ve siyasi sebepleriyle, Rumların lehine harekete geçmelerine yol açtı (Uçarol, 1995: 137-138).

Yine aynı şekilde Rum bağımsızlık fikrine yön veren en önemli diğer iki isim, Velestinli Rigas²⁹ ve Adamantios Koraes'ti³⁰. Bu iki kişi, 18. yüzyılın sonlarından itibaren bütün Rumları yazılarıyla isyana çağırdılar (Toprak, 2011: 144).

²⁹ Velestinli Rigas, Teselyalı Ulah kökenli bir Rum'dur. Genel bir ayaklanmanın ilk planlayıcısı oldu. 1790'lı yıllarda Viyana'da bulunduğu zamanlarda Fransız İhtilali'nden etkilendi. Viyana'da baskısını hazırladığı ve Balkanları harekete geçirebileceğini düşündüğü "*İnsan Hakları Bildirgesi*"ni yazarken bu akımdan etkilendi. En önemli eseri "*Rumeli, Anadolu, Ege Adaları ve Eflak-Buğdan Eyaletlerinde Yaşayan Halkların Yeni Siyasal Oluşumu*" oldu. Rigas'ın en ünlü şiiri "*Thouyrios*" (Savaş İlahisi) ise, Fransızların ulusal marşı, "*Marseillais*"den izler taşımaktaydı. Rigas, sadece eserleriyle ulusal duyguları uyandırmakla kalmadı. Viyana'da yeni kurulacak olan Yunanistan Devleti'nin haritasını çizerek ve çoğaltarak dağıttı. Bu haritaya göre, Yunanistan'ın doğu sınırı, Anadolu ortalarından, kuzey sınırı Karadeniz'in Kuzeyi'nden, Karpat Dağları ile Tuna ve Sava nehirlerinden, batı ve güney sınırı ise, Adriyatik ve Akdeniz'den geçmekteydi. Rigas, bu haritasına şehirlerin eski ve yeni isimlerini kaydettikten sonra, Antik Yunan ve Bizans'ın meşhur adamlarının, imparatorlarının resimlerini ve sikkelerini de çizdirdi. Ayrıca Rigas, Napolyon'a verilmiş üzere Trieste'deki Fransız Konsolosu Brechet'e bir mektup gönderdi. Bu mektupta Rigas, "*tüm Helenlerin adına yazdığını, kurtulmaları için Napolyon'dan yardımda bulunmasını*" istediğini bildirdi. 1797 yılında Fransızlar Korfu Adasına çıktığında, ordu komutanı Gentili, Fransızca, İtalyanca ve Rumca bir bildiri yayınlamaya ada halkına güzel bir gelecek sözü verdi (Toprak, 2011: 144-145).

³⁰ Adamantios Koraes, 18. yüzyıl Fransız aydınlarından etkilendi. İzmir kökenli bir yazardır. 1786-1787 yılları arasında Paris'e yerleşmeden önce, Montpellier'de tıp eğitimi gördü. 1798 yılında Mısır'a çıkan Napolyon Bonaparte'ye umut bağlayarak "*Özgürlüğün Birinci Yılı*" adlı hiciv eserini yazarak Rumları isyana çağırdı. Bununla beraber, Antik çağın önemli yazarlarını yeniden yorumlayarak "*Yunan Kütüphanesi*"ni yeniden yayınladı. Antik Yunanca ile halk dili arasında modern edebiyat dili haline gelen Katharevusa'yı ortaya çıkartarak neo-helenizmi hareketini başlattı. Asıl amacı, Fransız İhtilali'ni tanıtmak oldu. Koraes, 1805 yılında Venedik'te kaleme aldığı "*İki Yunanlı Arasında Konuşma*" adlı eserinde halkın artık Rumlar olmadığını, onlara Yunanlı adı verilmesi gerektiğini yazdı. Buna karşın Aziz Parios, Batı yanlısı aydınlanma fikirlerine karşı çıkarak bunları Ortodoks düşmanı olarak gördüğünü açıkladı. Bununla beraber çocuklarını Avrupa'ya eğitime gönderecekleri vazgeçirmek için bir de "*Davet*" eserini yazdı. Rumlara "*geçmiş anlayışı*" aşılama kilit görev üstlenen Koraes, dilbilimsel açıdan orta bir yol bulma taraftarıydı. Paris'te Antik Yunan yazarlarının kitaplarını, yeniden yayınladı. Kitaplarında, Rumları Bizans cahilliğinden sıyrılmaya çağırırdı. Eğitimi, "*Ortodoks kilise papazlarının saflıklarından oluşan çifte boyunduruktan kurtuluşun kilit noktası*" olarak görmüştür. Bu nedenle yazdığı "*Kardeşler Öğretisi*"nde, Osmanlı Devleti'nin çok kötü olduğundan, Rumların bağımsızlığa kavuşması gerektiğinden, uygar ülkelerde cumhuriyetin kokuşmuş kralları devirdiğinden ve insanların özgür olması gerektiğinden bahsetti. Koraes, kurallara karşı ayaklanmayı savundu. Bu amaçla "*Savaş Borusu*" adlı şiirini yayınlamaya ayaklanmaya çağırı yaptı. (Toprak, 2011: 145-146).

2.5.1.2. Tepedelenli Ali Paşa İsyanı

Tepedelenli Ali Paşa³¹ (1774-1822), devlete çeşitli hizmetlerde bulundu. 1788 yılında Yanya Valisi oldu (Uçarol, 1995: 139). Ayrıca Fransızlara karşı ve bölgede meydana gelen isyanları bastırmakta büyük hizmetler verdi (Yıldırım, 1998: 4).

Tepedelenli Ali Paşa bölgedeki ayrılıkçı Rum faaliyetleri için engel oluşturmaktaydı. Zamanında yürütülen etkili istihbarat çalışmaları yüzünden Rumların yaptıkları komitacılık ve çetecilik faaliyetleri hakkında zamanında haber alınmakta ve gerekli önlemler vakit geçirilmeden uygulanmaktaydı. Rumların komitacılık ve çetecilik faaliyetleri Tepedelenli Ali Paşa ve adamları tarafından engellenmeye başlandı. Bu durum saraya yakın olan Rumları rahatsız ederek harekete geçmelerine neden oldu. Böylece Tepedelenli Ali Paşa hakkında yalan ve iftira kampanyası başlatıldı. Bu kampanyayı yürütenlerin başında Rum işbirlikçisi olan Padişahın Mühürdarı Halet Efendi ile İstanbul Fener Patriği bulunmaktaydı. Tepedelenli Ali Paşa'nın, iftiralar sonucunda görevden alınması üzerine başlattığı isyan, 1820-1822 yılları arasında sürdü. Devlet ile vali arasında meydana gelen bu çatışma en çok komitacı Rumların işine yaradı. Bölgede asayiş ortadan kalktı, büyük bir kararsızlık ve kargaşa ortamı oluştu. Bu durumdan yararlanan Rum çeteleri ise ilk şiddet hareketlerine başladılar (Binark, 1995: 12).

2.5.1.3. Eflak-Buğdan İsyanı (1821)

Rum isyanı, beklenildiği gibi, Yunanistan'da değil Eflak ve Buğdan'da başladı. Tepedelenli Ali Paşa isyanını fırsat bilen Aleksandr İpsilanti, cemiyetin taraftarları ile Rus Çarı'nın koruyuculuğuna güvenerek 6 Mart 1821 yılında Bükreş'e girdi (Yıldırım, 1998: 5). Ancak, İpsilanti'nin hesapları planladığı gibi olmadı. Bir defa, Eflak-Buğdan halkı genellikle Latin ırkından olup, Rumlardan ayrı bir kültüre sahipti. Sonra, uzun yıllardan beri buralarda voyvodalık yapan Rumlar, halkı ezmişti. Bu sebeplerden dolayı pek Rumları sevmezlerdi. Üstelik Buğdan'a giren İpsilanti, Romenlerin lideri olan Theodor Vladimiresco'yu öldürttü. Öte yandan Romanyalılar da oldukça serbest bir yönetime

³¹ Tepedelenli Ali, on sekiz yaşında çete reisi olmuştur. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında devlete yaptığı hizmetler karşılığında Derbent paşalığına yükseltilmiştir. 1788 yılında Yanya paşası olmuştur. Akıllı, becerikli bir yapıya sahiptir. Babıali'ye karşı itaatten ayrılmadığı için güç kazanmıştır. Fransa'ya, Napolyon'un Mısır'a saldırması yüzünden savaş açıldığı zaman, Ali Paşa'nın Dalmaçya sahillerindeki Fransız güçlerine karşı başarıları görülmüştür. Ali Paşa 1802 yılında Hristiyan Arnavutların bir isyanını bastırmıştır. Bunun üzerine bir zaman Rumeli Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Oğulları Veli, Muhtar ve Salih ile torunu Mehmet Paşalar da devlete hizmetlerinden dolayı paşalık rütbe ve yetkileri ile ödüllendirilmişlerdir (Kara, 2007: 110-111).

sahiptiler. Bu nedenlerle, Yunanlıların amaçları için, kendilerini tehlikeye atmak istemediler. Sırp ve Bulgarlara gelince; onlar da aralarındaki türlü anlaşmazlıklardan dolayı, Rumların önderliğinde ve yanında bir harekete geçmeye yanaşmadılar (Uçarol, 1995: 140).

Bütün bu sebeplerden dolayı Eflak ve Buğdan isyanı amacına ulaşamadı. İpsilanti, üzerine gönderilen Türk kuvvetleri karşısında tutunamayarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na sığınmak zorunda kaldı. Eflak ve Buğdan isyanının tam bastırıldığı sıralarda Mora'da Rumlar büyük bir isyan hareketi başlattılar (Karal, 2007: 112).

2.5.1.4. Mora İsyanı (1821)

Aleksandr İpsilanti'nin Buğdan'a girdiği sıralarda, kardeşi Dimitri İpsilanti ile Prens Kantakuzen Mora'ya çıktılar. Dimitri İpsilanti, Prens Kantakuzen ve Patras Piskoposu Pol Germanos'un kışkırtmasıyla 6 Nisan 1821 yılında, Mora'da Rumlar ayaklandı (Uçarol, 1995: 140-141).

Mora'da bütün halk isyana katıldı. Büyük papazlar isyanın yönetimini ele aldılar. Patras Piskoposu Pol Germanos, bütün Rumları Türklere karşı savaşa çağırdı. İsyan bu görünüşle milli ve dini bir nitelik kazanarak ilerlemeye başladı (Karal, 2007: 112). Türkler kalelere çekilerek yardım beklemeye başladılar. Ancak bu yardım gelmedi. Bunun üzerine üç dört hafta içerisinde Tropolice (merkez) hariç bütün kaleler Rumların eline geçti. Rumlar, buralardaki Türklere çok kötü davranarak şiddet gösterdiler. Tripolice de aylarca kendini savunduktan sonra düştü. İsyancılar burada da Türklere karşı şiddete başvurdular (Uçarol, 1995: 141). Diğer taraftan Ege Denizi'ndeki adalarda bulunan Rumlar da savaş gemileri haline getirdikleri ticaret gemileri ile ayaklanmayı Ege adalarına yaydılar. Böylece Mora ve Ege adalarında, genel bir Rum isyanı başlamış oldu (Binark, 1995: 13).

Eflak-Buğdan ve Mora İsyanları İstanbul'da duyulunca büyük bir heyecan yarattı. İkinci Mahmut, Etnik-i Eterya Cemiyetinin amaçlarını anlayınca, bu cemiyete ve üyelerine karşı sert önlemler aldı. Bu arada cemiyetin nüfuzlu üyelerinden olup, devlete karşı ikiyüzlü davranan ve isyanlarda parmağı olduğu belirlenen bazı Fenerli Rumlar, papazlar ile İstanbul Patriği Dördüncü Gregoryos idam edildi. Diğer taraftan sürekli olarak Rumların yararına davranıldığı anlaşılan Halet Efendi de önce Konya'ya sürüldü sonrasında da öldürüldü. Bu sırada Tepedelenli Ali Paşa'yı öldüren Hurşit Paşa'ya da kuvvetleriyle

birlikte isyanı bastırması için harekete geçme emri verildi (Uçarol, 1995: 141). Olaylar bu şekilde ilerlerken kendi himayesinde bir Yunanistan kurulmasını isteyen Rusya harekete geçerek, Küçük Kaynarca Antlaşması hükümlerini öne sürdü ve Osmanlı Devleti'nden Ortodoks tebaa hakkında güvence istedi. Bu isteği Bâb-ı Âli tarafından reddedildi. Bu arada büyük devletler 1822 yılında yapılan “*Verona Kongresi*”nde Yunanistan’ın bağımsız bir devlet kurma fikrine karşı çıktılar (Binark, 1995: 14).

Büyük devletlerin isyan karşısındaki bu tarafsızlığına karşı, Avrupa kamuoyu kesin olarak Rumların lehinde idi. Mora’da isyancılarla Türkler arasında yapılan savaş, Hristiyanlığın Müslümanlıkla çarpışması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle, büyük Avrupa şehirlerinde çeşitli adlarla cemiyetler kurarak Rumlara her türlü yardımlarda bulunulmaya başlandı. Her rütbeden subaylar Yunanistan’a sözde Avrupa’yı savunmak için gönüllü yazıldılar (Kartal, 2007: 114).

İsyancılar, 1 Ocak 1822 yılında Epidavros civarında bir ormanda toplandılar. Yunanistan’ın bağımsızlığını ilan ederek beş üyeli bir yürütme kurulu kurdular. Bu kurulun başkanlığına da Mavrokordato getirildi. Diğer taraftan Dimitri İpsilanti’nin başkanlığında elli dokuz üyeli bir meclis kuruldu (Yıldırım, 1998: 6).

Osmanlı Devleti, bu şekilde ilerleme kaydeden Rum isyanını bastırmak üzere büyük gayret sarf etti. Fakat, karada ve denizde bazı başarılar elde etmesine rağmen, bir türlü isyanı bastıramadı. Bu şekilde 1824 yılına gelindiğinde, savaşlar karada ve denizde bütün hızıyla devam etti. Bunun üzerine Bâb-ı Âli, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’dan yardım istedi (Uçarol, 1995: 142). Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Mora ve Girit valiliklerinin kendisine verilmesi koşuluyla Rum isyanını bastırabileceğini Bâb-ı Âli’ye bildirdi. İsyanın gidişatı çok büyüdüğünden dolayı Bâb-ı Âli bu isteği kabul etmek zorunda kaldı (Binark, 1995: 14). Bâb-ı Âli tarafından isteği kabul edilen Mehmet Ali Paşa, 9 Temmuz 1824 yılında oğlu İbrahim Paşa komutasında 60 gemi ve 16.000 askerden oluşan bir gücü Mora üzerine gönderdi. Osmanlı kuvvetleriyle birleşen Mehmet Ali Paşa kuvvetleri 1827’de Misalongi ve Atina’yı alarak isyanı bastırdı. Daha önce Rum İsyanı Osmanlı Devleti’nin bir iç sorunu olarak görülmekteydi. Bu noktadan sonra büyük devletlerin işe karışmasıyla, devletlerarası bir sorun haline geldi (Yıldırım, 1998: 6).

2.5.1.5. Büyük Devletlerin Etkisi

Büyük devletler, Rum isyanının başından itibaren tarafsızlık politikası izledi. Bu konuda Avusturya Başbakanı Prens Von Metternich önemli rol oynadı. Ancak, Rusya’da meydana gelen hükümdar değişikliğinden sonra, Rusya doğrudan soruna müdahale etmeye başladı. Diğer devletlerde harekete geçerek sorunu uluslararası çekişmenin konusu haline getirdiler. Her devlet, sorunu kendi menfaatleri doğrultusunda, halletmeye çalıştı (Uçarol, 1995: 143).

Rus Çar’ı Aleksandr 1 Aralık 1825 yılında ölünce, yerine Birinci Nikolay geçti (Karal, 2007: 116). Birinci Nikolay şiddetli bir Türk düşmanı olup Rum isyancılarına sempati beslemekteydi. Doğu Akdeniz’i Mehmet Ali Paşa gibi kuvvetli bir valinin kontrolüne bırakmayı ülkesinin menfaatlerine aykırı bulması, Yunan sorununu uluslararası bir sorun haline getirmesine neden oldu (Binark, 1995: 14).

Nitekim, Birinci Nikolay, Rus Çar’ı olduktan hemen sonra, Yunan sorununu Rusya’nın menfaatine uygun bir şekilde halletmek için harekete geçti. İlk olarak Prut boylarındaki sınıra asker yerleştirmeye başladı (Uçarol, 1995: 143). Daha sonra da Bâb-ı Âli’ye bir ultimatom göndererek Bükreş Antlaşması’nın uygulanma şekline karşı çıktı. Bâb-ı Âli, Rum isyanının yatışmak üzere olduğu bir sırada yabancı bir müdahaleye fırsat vermek istemediğinden, itiraz konusu üzerindeki görüşmelerin yapılmasını kabul etti. Görüşmeler sonucunda 7 Ekim 1826 yılında Akkerman Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile, Sırbistan’a bir anayasa verilmesi, Eflak ve Buğdan’a Rum beyleri yerine Çar’ın onayıyla Rumen beyleri atanması ve Osmanlı limanlarında Rus gemilerine bazı ticaret hakları tanınması kabul edildi. Antlaşma, Rum isyanına dair hiçbir hüküm içermemekteydi (Karal, 2007: 116). Lakin, Rusya, Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu durumdan faydalanarak, özellikle Balkanlar’da büyük üstünlük sağladı. Daha önemlisi de, Ruslar, bu yolla Osmanlı Devleti’ne karşı uluslararası ilişkilerde bir başarı kaydetti. Bu da, Osmanlı Devleti’nin güçsüzlüğünü ve savaşa gerek kalmadan ona bazı isteklerin kabul ettirilebileceğini gösterdi (Uçarol, 1995: 144).

Birinci Nikolay, Osmanlı Devleti ile Akkerman Antlaşması görüşmelerini yaparken bir yandan da İngilizler ile Yunan sorunu hakkında görüşmeye başladı. Nitekim, İngilizler, Doğu Akdeniz’de olası bir Rus gücünün ortaya çıkabileceği düşüncesiyle harekete geçti ve Rusların Yunanlılar lehinde öne sürdükleri tedbirler hususunda görüşmeyi kabul etti (Binark, 1995: 15). Görüşmelerin sonunda 4 Nisan 1827 yılında Sen-Petersburg Protokolü

imzalandı. Buna göre: “Yunanistan, Osmanlı Devleti’ne vergi ile bağlı muhtar bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan’dan çıkartılacaktır.” (Karal, 2007: 117).

Sen-Petersburg Protokolü, bağımsız bir Yunanistan’ın kurulması yolunda atılan ilk adımdı. Protokol, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Prusya ve Fransa’ya bildirildi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu işin gerçekleşmesini, milliyetçilik akımının ve Rusya’nın bir başarısı olacağından dolayı reddetti. Prusya da aynı şekilde davrandı. Fransa ise, 1815 yılında kendisine karşı kurulan kutsal birliği parçalamak fikriyle protokole katılmak arzusunda olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Londra’da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında görüşmelere başlanarak 6 Temmuz 1827 yılında Londra Antlaşması imzalandı (Karal, 2007: 117).

Londra Antlaşması’na göre, Yunanistan, bağımsız bir devlet haline getirilecekti. Ayrıca, Yunanlılar, gerek kıta Yunanistan’ında, gerek adalardaki bütün Türk mallarının sahibi olacaklardı. Bu istekleri kabul etmesi için Osmanlı Devleti’ne bir ay süre tanınacaktı. Kabul etmediği takdirde, İngiltere, Rusya ve Fransa, Rum isyancılarına yardım edecekler ve Osmanlı Devleti’ne anlaşma hükümlerini silah zoruyla kabul ettireceklerdi. Osmanlı Devleti, İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından 16 Ağustos 1827 yılında kendisine bildirilen bu kararı, çok ağır bulup ve iç işlerine bir karışma olarak gördüğü için kabul etmedi. Çünkü Rumlara bağımsızlığının verilmesi, diğer milletlere de aynı şeyin ileride verileceğini önceden kabul etmesi anlamına gelmekteydi. Bu da Osmanlı Devleti’nin yıkılması demekti. Bu sebeple Osmanlı Devleti, bu tekliflere karşı, sonuna kadar direnmeye karar verdi (Uçarol, 1995: 145-146).

2.5.1.6. Navarin Olayı (1827)

Osmanlı Devleti, kendisine zorla kabul ettirilmeye çalışılan gerek Sen-Petersburg Protokolü gerekse Londra Antlaşması’ndaki kararları kabul etmeyince, protokolde imzası olan devletler hemen harekete geçtiler. İngiliz, Rus ve Fransız donanmaları Mora’yı ve Çanakkale Boğazı’nı kuşatma altına aldılar. Bu üç devletin ortak donanması tarafından 20 Ekim 1827 yılında Osmanlı Devleti’nin donanması yakıldı (Binark, 1995: 15-16).

Tarihe Navarin Olayı olarak geçen bu olay, Mora’da Türk güçlerini galip durumdan yenik duruma düşürdü. Avrupa’daki halk, Navarin Olayı’nı çılgın sevinç gösterileriyle karşıladı. Metternich’in milliyetçilik akımına karşı kurduğu ittifak ile Çar’ın kutsal birlik sistemi

gerçekleştirilemedi. Nitekim, Metternich'e göre, "*Navarin ile tarihte yeni bir devir başlıyordu*". İngiliz Parlamentosu'nda Navarin Olayı "*felaket olayı*" olarak isimlendirildi (Karal, 2007: 118). Diğer taraftan Navarin Olayı, siyasi ve askeri büyük kayıplara neden oldu. Bu durum Bâb-ı Âli'nin sert önlemler almasına neden oldu (Uçarol, 1995: 147).

Osmanlı Devleti, donanmasını yakan İngiltere, Fransa ve Rusya'dan tazminat vermelerini istedi. Bu üç devletin İstanbul'daki elçileri Navarin Olayı'nın sorumluluğunu Türk kaptanlarına yükletmek için açıklamalarda bulundular. Açıklamaları kabul edilmeyince İstanbul'u terk ettiler. Bu suretle Osmanlı Devleti ile Fransa, İngiltere ve Rusya arasında siyasi ilişkiler kesildi. Türklere karşı Fransa ve İngiltere savaşma arzusunda değildiler. Fransa ve İngiltere, Mora İsyanı'nın ortadan kaldırılması için anlaştılar. İngilizler İbrahim Paşa güçlerini Mora'dan Mısır'a götürmek için gemiler gönderdi. Fransızlar da 30.000 kişilik bir güçle geçici olarak Mora'yı işgal etti. Ruslar ise, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı (Karal, 2007: 118-119).

2.5.1.7. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı

Rusya, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan faydalanmak istedi. Bu yüzden görünüşte Akkerman Antlaşması'nı tam olarak gerçekleştirmek ve Yunan sorununu halletmek; gerçekte ise topraklarını genişletmek ve güneye inme siyasetini uygulamak için harekete geçti. Aynı zamanda Rusya İran ile de savaşarak onları 1828 yılı başlarında yapılan Türkmençayı Antlaşması'yla Güney Kafkasya'dan uzaklaştırdı ve hakimiyetini Doğu Anadolu'ya kadar genişletti. Böylece güneye inme siyasetini uygulaması için tek bir engel kalmaktaydı o da Osmanlı Devleti idi (Yıldırım, 1998: 8).

Osmanlı Devleti'nin durumu ise Rusya ile savaş yapmaya elverişli değildi. Yeniçeri ordusu kaldırıldı. Kısa süre içerisinde yeni ve düzenli bir ordunun kurulması için yapılan hazırlıklar başarısız oldu. Navarin'de Osmanlı donanması yakıldığı için deniz kuvveti de yok demekti. Ayrıca, Fransa ve İngiltere ile siyasi ilişkilerin kesilmesi, bu iki devletin herhangi bir türden yardımına yer bırakmadı (Karal, 2007: 119).

Rusya, büyük devletlerin kendi yanında olmasından ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu güçsüz durumdan faydalanmak için amaçlarını gerçekleştirmek üzere, 14 Nisan 1828 yılında tekrar Osmanlı topraklarına saldırdı. Yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasına sebep oldu. Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu kötü durumdan dolayı Rusya

ile savaşa girme taraftarı değildi. İkinci Mahmut'un güvendiği devlet adamlarından Pertev Paşa, padişahı savaş için ikna etti. Bazı kimseler de bu savaşın Osmanlı Devleti tarafından kazanılacağını, Rusya'nın silinip gideceğini, hatta Kırım'ın geri alınacağını ileri sürdüler. Sonucunda ise 20 Mayıs 1828 yılında Rusya'ya savaş ilanı için karar verildi. Bu arada Rus ordusu, Buğdan'ı aldı, Eflak'a girip Bükreş'i işgal etti. Ruslar, ancak Ekim 1828 yılında Silistre'de durdurulabildi. Rus ordusu 1828'de Anapa, Poti, Ahıska ile diğer Karadeniz kıyısındaki kaleleri alarak Kars'a girdi. Osmanlı-Rus Savaşı'nın bu şekilde devam ettiği sırada, Ekim 1828 yılında Fransa da Mora'yı işgal etti. Burada Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine kesin olarak son verildi. Bunun üzerine Rum isyanı Mora'da yeniden başladı. İsyan Ege adalarına da yayıldı. Böylece Osmanlı Devleti, bir taraftan Ruslarla Balkanlar'da ve Kafkaslar'da savaşırken, diğer taraftan da Fransızların doğrudan desteklediği ve yardım ettiği Rum isyanı ile mücadele etmek durumunda kaldı (Uçarol, 1995: 149-150).

Rusya'nın başarısından ve ilerlemesinden endişelenen büyük devletler, Londra da bulunan elçilerin katıldığı bir konferans düzenleyerek Osmanlı-Rus Savaşı'na son vermek istediler. Toplantı sonucunda 22 Mart 1829 yılında protokol imzaladılar. Buna göre; Mora ve çevresi ile Kiklat adalarından meydana gelecek, bağımsız bir Yunanistan kurulacak; bu devlet büyük devletlerce seçilecek bir Hristiyan prens tarafından yönetilecek ve her yıl Osmanlı Devleti'ne belli miktarda vergi verecekti. Büyük devletlerce imzalanan bu protokol Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmedi. Rusya 1829 yılında batıda Edirne'ye, doğu da ise Erzurum'a kadar ilerlerdi. 20 Ağustos 1829 yılında Edirne'nin işgali üzerine, Osmanlı Devleti, daha önce kabul etmediği Akkerman Antlaşması'nın hükümlerini yerine getireceğini ve Londra Protokolü'nü kabul etmeye hazır olduğunu bildirerek Rusya'dan barış istedi (Yıldırım, 1998: 9). Rus Çar Birinci Nikolay da kendi ordularının içinde bulunduğu tehlikeli durumdan ve İngiltere ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun artan baskılarından dolayı, Osmanlı Devleti'nin barış teklifini kabul etti (Uçarol, 1995: 150). Osmanlı ve Rus temsilcileri arasında Edirne'de yapılan görüşmelerden sonra 14 Eylül 1829 yılında Edirne Antlaşması³² imzalandı (Binark, 1995: 16). Bu antlaşma

³² Bu antlaşmaya göre; "1- Ruslar, Rumeli yakasında, Tuna nehrinin ağzındaki adalar müstesna, Osmanlılardan almış oldukları toprakları geri verecekler. Prut nehri, savaştan önce olduğu gibi, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olacak. 2- Doğu Anadolu'da Poti, Anapa, Ahıska Rusya'ya bırakılacak. 3- Rus ticaret gemilerine Boğazlardan geçiş hakkı tanınacak. Rus halkından olanlar Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilecekler. 4- Eflak ve Buğdan'a yeni haklar tanınacak; Eflak-Buğdan beyleri hayat kaydı şartıyla atanacak, Eflak-Buğdan'daki kaleler yıktırılacak, Türk askerleri bundan böyle bu iki eyalette bulunmayacak. 5-Akkerman Antlaşması ile Sırbistan'a tanınmış olan imtiyazlar bu antlaşma ile tekit

Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra imzaladığı en ağır antlaşma oldu (Karal, 2007: 121).

Osmanlı Devleti, Edirne Antlaşması ile bağımsız bir Yunanistan kurulmasını öngören 22 Mart 1829 tarihli Londra Protokolü'nü kabul etti. Edirne Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Yunanistan'ın kurulması için Londra'da görüşmeler başladı. Sonuç olarak, 3 Şubat 1830 yılında bir protokol imzalandı. Buna göre, tam bağımsız bir Yunanistan kuruldu (Uçarol, 1998: 152).

2.5.2. Rum Komitalarının Yapılanmaları

2.5.2.1. Etnik-i Eterya Cemiyeti

Etnik-i Eterya Rum isyanlarını hazırlayan ve yöneten gizli bir cemiyetti (Karal, 2007: 109). 1814 yılında Odesa'da Nikolas Skouphas, Emmanuel Ksanthos, Anastosyon Çakalof adlı ikisi Rum, biri Bulgar üç tüccar tarafından kuruldu. Bu cemiyetin asıl adı "*Filiki Eterya*"ydı. Ancak 1894 yılında "*Etnik-i Eterya*" olarak değiştirildi (Uçarol, 1995: 138). Bu cemiyetin amacı görünüşte, Osmanlı Devleti'nin egemenliğindeki bütün ırktaşları kurtarmak gibi görünse de gerçek amacı Makedonya Sorunu'na el atarak Bulgar komitalarıyla savaşmaktı (Ortaylı, 1985: 1030).

Filiki Eterya "*Dostlar Cemiyeti*" anlamına gelmekteydi. Batı Avrupa'daki gizli Mason cemiyetlerinin kuruluş ve işleyiş yöntemlerini benimsedi. Filiki Eterya, kurulurken bir lider arayışı içerisindeydi. Örgüt tarafından ilk düşünülen kişi, 1815 yılından beri Nesselrode ile beraber Rus Dışişleri Bakanlığı'nı yürüten Kapodistrias'tı. Ancak Kapodistrias bu görevi kabul etmeyince, örgütün liderliğine, Aleksandr İpsilanti getirildi (Binark, 1995: 11-12).

Cemiyete girenler, gerektiği zaman, servetlerini ve hayatlarını feda etmek, cemiyetin programı hakkında sır tutmak ve yemin etmek için söz verdiler (Karal, 2007: 110). Cemiyetin yemin etme metni şöyledir:

Kutsal ve perişan vatanım, senin ruhani ismin için and içiyorum. Uzun dönemli sıkıntıların ve perişan haldeki çocuklarınca uzun yıllardır saklanan mahkumiyet altındaki halkının acı göz yaşarlı üzerine and içiyorum. Bütün benliğini sana adıyorum. Bundan böyle düşüncelerimin ve benliğimin tek amacı sen olacaksın. İsmi bütün hareketlerimin rehberi olacak ve mutluluğun

edilmiştir. 6- Osmanlı Devleti, Rusya'ya on bölümde ödenmek üzere on bir buçuk milyon duka altını tazminat olarak ödemeyi yüklenmektedir. 7- Osmanlı Devleti, 4 Nisan 1826'da Yunanistan probleminin çözülmesi hususunda İngiltere ile Rusya arasında imzalamış olan Sen-Petersburg Protokolünü tanımayı kabul edecektir." (Karal, 2007: 120-121).

çabalarımın ödülü olacaktır. Tek bir an için bile sıkıntılarına ilgisiz kalır veya yükümlülüğümü yerine getirmezssem eğer, ilahi adalet hakkaniyet yıldırımlarını başıma yağdırsın, atalarımın bana kalan adımı yok olsun, kişiliğim yoldaşlarım tarafından lanetlensin ve ölümüm günahımın kaçınılmaz cezası ve ödülü olsun ki ben üyeliğimle Eterya'nın saflığına halel getirmeyeyim. (Toprak, 2011: 150-151).

İhtilaf fikrini yaymak ve örgütlenmek üzere İstanbul'da üç kişilik bir komita kuruldu. Eflak Beyi Kalimaki ve İstanbul Rum Patriği, Cemiyetin nüfuzlu üyeleri arasına girdi. Devletin her tarafında Cemiyetin şubeleri kurulmaya başlandı. İstanbul, İzmir, Sakız, Misolongi, Bükreş, Yaş, Yanya, Triyeste gibi önemli merkezlerde şubeler kuruldu (Karal, 2007: 110).

Filiki Eterya'nın ilk amacı, Rumları Osmanlı Devleti'nin idaresine karşı ayaklandırmak ve mümkünse diğer Hristiyan toplumlarını da bu isyana karıştırmaktır. Örgüt finansal kaynaklı sorunlarını çözümlmek için bünyesine öncelikle büyük tüccar ve armatörleri kaydetti. Aynı zamanda halk üzerinde daha etkili propaganda yapabilmek için papazları kullandı (Binark, 1995: 12). Cemiyet zamanla kuvvetlendikçe amaçlarını daha açık bir şekilde propaganda etmeye başladı. İlk aşamada, Mora'da bir Yunan devleti kurmayı daha sonra da Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik, Ege Adaları, On iki Ada, Girit, Batı Anadolu ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmayı, Kuzey Anadolu'da Pontus Rum Devleti'ni kurmayı ve sonunda İstanbul'u da ele geçirerek, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden diriltip, Megali İdea'yı gerçekleştirmeyi amaçlamakta idi (Uçarol, 1995: 138). Bu amaçlar sayesinde Cemiyet ayaklanabilecek bir duruma geldi. Fakat Tepedelenli Ali Paşa'dan korkulması isyanı geciktirdi. Ne var ki Tepedelenli Ali Paşa'nın bu sıralarda İstanbul ile aralarındaki uyuşmazlık durumu Rumların isyan için bekledikleri fırsatı yarattı (Karal, 2007: 110).

Rum komitacıları tarafından kurulan diğer örgütlenmelerden de bahsetmek mümkündür. Bu örgütlenmeler şu şekildedir: Manastır Konsolosu Dragoumis 1903 yılında "*Savunma*" adlı çetecilik faaliyetlerine uygun ortam oluşturmak için gizli, hiyerarşik yapılı milliyetçi bir örgüt kuruldu. Örgüt Bulgar komitacıları tarafından kurulan "*Makedonya İç Devrim Örgütü*"nü model aldı. Faaliyetlerini Orta ve Batı Makedonya bölgeleri ile sınırlandırıyor. Yine aynı yıl ortalarında Yunanistan'da yeni bir "*Yunan Makedonya Komitesi*" kuruldu. Kurulan bu komita tamamen Etnik-i Eteryacılardan oluşmaktaydı. Ayrıca komita, sadece Makedonya bölgesindeki Rum okullarına değil, Makedonya'ya

sızan çetelere de destek sağladı. Çeteler sınır muhafızları, haydutlar ve genç subaylardan oluşmaktaydı. “*Profesyonel milliyetçilerden*” oluşan bu komitanın amacı, bölgedeki Yunan silahlı mücadelesini ve diğer propaganda faaliyetlerini finanse ederek hükümetle uyumunu kontrol etmektir. Atina’da kurulan “*Yunan Makedonya Komitesi*”ne paralel olarak Selanik’te bir başka komita daha kuruldu. “*Makedonya Silahlı Savunma Gücü*” adlı komita Yunan Konsolosu Koromilas’ın sorumluluğunda kuruldu. Komitaya çeşitli sınıf ve rütbeden subaylar atandı. Bu subayların, komita ve çeteler organize etmek ve Makedonya’ya silah ve mühimmat akışını düzenlemek şeklinde görevleri vardı (Saygılı, 2011: 154-156).

2.5.2.2. Rum Komitalarının Örgütlenme Şekli

Yunanistan’ın kurulmasından sonra Rumların Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki amaçları devam etti. Bulgarlar kendi milli kiliselerini kurduktan sonra, gözlerini Makedonya bölgesine çevirmeleri, Yunanistan’ın da Makedonya bölgesi ile ilgili bir takım önlemler almasına ve bu amaçla komitalar ve çeteler kurmasına neden oldu. Kurulan Rum komitalarının ortak amacı ise, Osmanlı Devleti’nin yönetimine saldırmak, köylüleri vergiye bağlamak, Eksarhlığa bağlı kiliseleri ele geçirmek, Eksarhlığı seçen halkı tekrar Patrikhane’ye döndürmek, isyan çıkarmak, Makedonya bölgesinde Rum nüfusun Bulgarlara oranla daha fazla olduğunu ispatlamaya çalışmak ve sonuç olarak Makedonya bölgesinin Yunanistan’a ilhakını sağlamaktır (Bakırcılar, 2003: 47).

Rum komitalarının kuruluş ve çalışma şekilleriyle ilgili bilgilere Rum komitacılarından Nikola Dimitri’nin ifadelerinde bulmak mümkündür.

Nasliç’in Viroştan köyüne gelerek sığınan Nikola Dimitri Rum komitalarına ilişkin ifadelerinde, on sekiz kişilik çetenin Rum halkı kışkırtmak ve Bulgar köylerine tecavüz etmek amacıyla Yunan hükümeti tarafından silahlandırıldığı belirtilmektedir. Maaşlarının Yunan hükümetinin bilgileri dahilinde merkez komitası aracılığıyla konsoloslara, oradan da metropolitler aracılığıyla Rum köylerindeki papaz veya emin bir kişi tarafından kendilerine ulaştırıldığı söylenilmektedir. Çetenin yapacağı saldırılarda bütün ihtiyaçlarının Rum köylerince karşılandığı ve bu Rum köylerinde saklanıldığı, çatışma sırasında yaralanan eşkıyaların Boğaçko’da Rum doktor tarafından tedavi edildiği, Bulgarlar üzerine yapılacak baskınlarda yeterli sayıda eşkıya bulunmazsa Rum köylülerinden destekleneceği anlatılmaktadır.

Atina’da kurulan Makedonya komita reisi tarafından üçer beşer kişilik gruplar halinde trenle doğruca Kalabaka’ya sevk edilerek belediye tarafından silahlandırıldıktan ve çete çete ayrıldıktan sonra sınırı aşarak Osmanlı topraklarına geçtikleri anlatılmaktadır. Herkes şahsına göre ikişer-üçer Napolyon maaşı almaktadır. Aldıkları maaşlar, konsoloslar aracılığıyla despotlara ve oradan da karye papazlarına ve papazlar tarafında da kapudanlarına verilerek kendilerine dağıtılmaktadır.

Rum çeteleri, Seçeşte nahiyesiyle Şişan Manastırı, Loşinciyan, Kostoraç, Molası, Çerçeşte, Bişova, Gülbeneşte, Zançaço, Vidoloş, Kostançako, Lanka, Zikovişte, Loçeşte, Buhin, Selselko, Konlesko köylerine defalarca gidip geldiklerini ve her köyde dinlenerek ikamet edip orada gecelediklerini anlatmaktadırlar. Gezmiş oldukları her köyün mütevellisi gerekli olan yardım ve kolaylığı gösterdiğini ve asker geldikçe haber vermek üzere her köyde kılavuzlarının olduğunu söylemektedirler. Bu mütevellisi ve kılavuzların her birini isim ve cisimleriyle bütün çetenin tanıdığını, yiyecek ve içeceğe para ödemeyerek, köylüler tarafından kabul edilip bakıldıklarını anlatmaktadırlar. Ayrıca, eşkıya çetelerine, yardımda bulunmak için köylülerin despotlar aracılığıyla her karye papazlarına ve mütevellilerine hususi talimat verdikleri de söz konusudur. Rum çeteleri on ve yirmi kişilik gruplardan oluşmaktadır (Binark, 1995: 71-76).

Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi’nin bölgedeki her türlü faaliyet merkezi, konsolosluklar ve metropolitlikler olmuştur. Yunanistan hükümeti, Rum çetelerine maddi ve manevi anlamda büyük destek sağlamıştır. Rum çetelerinin parayla desteklenilmesi Atina hükümeti tarafından olmuştur. Ayrıca, Rum komitaları, zengin Rum ailelerinden gönüllü veya zorla yardım toplamıştır (Yarcı, 2013: 85). Rum çetelerinin silahlarının büyük bir çoğunluğu ise Yunanistan tarafından sağlanmıştır (Gücel, 2014: 199).

Rum çeteleri Makedonya bölgesinde Yunanistan hükümetinin bilgisi dahilinde üniformalı olarak dolaştırılmıştır. Tedhiş hareketleri düzenleyen Rum çeteleri, Yunan ordusuna mensup subaylar tarafından eğitilmiştir (Yarcı, 2013: 85). Aynı zamanda Yunanistan hükümeti tarafından komitacılığın ve çeteciliğin Makedonya bölgesinde aktif hale getirilmesi için personel, teçhizat ve maddi yönden desteklenmiştir (Saygılı, 2011: 155).

Yanya Vilayeti’nden 1 Mayıs 1905 tarihli Manastır Vilayeti’ne giden bir telgrafta, Yunan askerlerinden Dimitri Vasendi’nin, Selanik yakınındaki Rumları savunmak, Bulgarları vurmak ve Rumeli vilayetlerinde karışıklık çıkartmak amacıyla etrafına topladığı eşkıya ile silah ve mühimmat sağladığı bildirilmektedir (Binark, 1995: 80).

Drama Mutasarrıfı Mehmet Ziya 10 Nisan 1907 tarihli belgesinde, Kavala'nın Orman mevkiinde bahçıvanlık yapan bir Bulgar'ı öldüren iki Rum ile Dramalı bir Bulgar'ı yaralayan bir Rum'un Kavala Yunan Konsolosluğu'nda saklandığının öğrenilmesi ve Kavala Yunan Konsolosu'nun Bulgarlar aleyhine girişilen faaliyetlere katılım sağladığı, Rumları silahlandırılıp, kaçmalarını görmezden gelindiği bildirilmektedir (Binark, 1995: 156).

Çayağzı Nahiyesi Müdürlüğü'nün 23 Haziran 1907 tarihli belgesine göre, Lankaza kazasının İstifanya köyü sınırında kaybolan orman baş korucusu Mehmet Ali ile Gaydihor köyü civarında kaybolan iki kişinin, Selanik Yunan Konsolosu'nun emir ve kumandasında altında hareket eden beş kişilik bir Rum çetesi tarafından katledilmiştir. Bu çetenin bazı yerlerde komita adına para topladığı, ancak çetenin konsolosun yetkisi dışında gerçekleştirdikleri cinayetler yüzünden maaşlarının kesildiği ve kendilerini takip etmek için başka bir eşkıya çetesi gönderildiği anlaşılmıştır (Binark, 1995: 171).

Aydın Vilayeti'nden alınan 15 Haziran 1914 tarihli belgeye göre, Sisam'da İskalya adlı komita reisinin kumandasında üç binden fazla silahlı komitacıdan bir kısmının Dişburnu civarında Müslüman kayıklarını soyup, kayıkçıları katlettikleri; Sisam'a gelen yirmi beşten fazla Yunan askerlerinin ise komitacılarla birleşerek Osmanlı sahillerine saldıracakları ve Sisam'daki Müslümanların bir bahane veya bilerek katledilmekte olduğu hakkında haberler alındığı söylenilmektedir (Binark, 1995: 278).

Yunan sınırını korumakla görevli askerlerin sınıra saldırdıkları, eşkıya ile birlikte Osmanlı askerlerine ateş açtıkları, sınır yakınında bulunan köyleri yaktıkları; takip edilen eşkıya sıkıştırıldığında ise sınırdaki kulelerde bulunan Yunan askerlerinden yardım gördükleri, böyle devam ettiği sürece eşkıyanın yakalanmasının imkansız olduğu, bu sebeple Yunan askerlerinin eşkıyaya yardım etmesinin önüne geçilmesi için ilgililere gerekli bildiri de bulunulması gerektiğinden bahsedilmiştir (Binark, 1995: 223).

Tırhala, Yenişehir ve Golos'ta bulunan üç ayrı komitanın Yunanistan'daki Hıristiyanlardan yardım toplayarak eşkıyaya yetmişer drahmi maaş verildiği bildirilmektedir. Yunan kralı tarafından on iki bin şakinin donatılarak silahlandırılması ve er geç sınırlardan saldırmaları için emir verildiğinin Tırhala Şehbenderliği tarafından bildirilmektedir. Bu nedenle gerekli önlemlerin alınarak eşkıyanın saldırılarına karşı uyanık bulunulması ve Yunanistan gözetiminde gerekli işlemlerin yapılması gerektiği bildirilmektedir (Binark, 1995: 226).

Patrikhane ile Rumlar arasında da siyasi anlamda işbirliği yapılmıştır. Silahlı komitaların faaliyet programları sürekli kilise ve ruhbanla düzenli olarak yürütülmüştür. Makedonya bölgesinde faaliyet gösteren Rum çeteleri için Rum manastırları lojistik destek sağlanan güvenli sığınaklar olarak ve Patrikhane kontrolündeki kilise ve manastırlar da haber kaynakları olarak Yunan davasına hizmet etmiştir (Saygılı, 2011: 152-153). Yunanistan sadece Osmanlı Devleti'ne karşı değil, aynı zamanda Makedonya'daki Bulgar, Sırp ve Ulah çetelerine karşı da etkin bir silahlı mücadele gerçekleştirmiştir (Saygılı, 2011: 150).

Kesriye Kaymakamlığının 2 Ağustos 1905 tarihli telgrafına göre, altmış-yetmiş kişilik bir Rum çetesinin Oşince karyesi Bulgar papazını yaraladıkları ve geldikleri Vernova köyünde de Bulgar kilisesinde bulunan Bulgarca kitapları ve diğer bazı belgeleri yaktıklarının haberi alınmıştır (Binark, 1995: 89).

Görice Rum metropoliti, köy papazlarını çağırarak nüfus sayımında Ulah ve Arnavut olanların Rum yazılmasını, yazılmayacak olanların aforoz edileceğini Hristiyan ahaliye telkin ettiği ve ayrıca bu şekilde hareket edilmesi emrini patrikhaneden aldığını söylemiştir (Binark, 1995: 95).

Pirlepe Kaymakamlığı'nın 10 Aralık 1905 tarihli telgrafına göre, Morihova nahiyesine bağlı Beceşte köyüne gelen otuz altı kişilik bir Rum çetesinin, Papaz Niko'nun evine girerek dini kitapları yağmaladıkları ve ahaliyi toplayıp Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmaları konusunda uyarıda bulundukları ve eşkıyanın yakalanıp cezalandırılması için gereğinin yapılması istenmiştir (Binark, 1995: 107).

Gevgili'de Oşani köyü bekçisi Ulah milletinden Kriste Payo'nun, bir Rum çetesini ihbar etmesi üzerine Rum Papazı Hristo ve diğer birçok Rum tarafından ağır bir şekilde dövülerek yaralanmıştır (Binark, 1995: 124).

Persiçan nahiyesinin bazı köylerinde ve Kavala kasabasında Drama Rum Metropoliti tarafından maaş karşılığında serseri Arnavutlarının da kullanılarak Bulgarların yaralanarak öldürüldüğü yakalanan kişilerin ifadesinden anlaşılmaktadır (Binark, 1995: 136).

Bazı Rum kadın ve kızlarının, Müslümanlarla münasebette bulunmaları ve Müslüman olmaları nedeniyle Rum Metropoliti tarafından bir bahane ile Yedikule'deki Rum ve Ermeni hastanelerine sevk edilmeleri ve buralarda kendilerine deli muamelesi yapılarak çeşitli işkencelerde bulunulmaları söz konusudur (Binark, 1995: 218).

2.5.3. Rum Komitalarının Faaliyetleri

Rumların Makedonya bölgesindeki komitacılık ve çetecilik mücadeleleri, kilise, eğitim kurumları, diplomasi ve en önemlisi Yunanistan'daki halk desteğiyle düzenli bir şekilde yürütülmüştür. Şüphesiz baş düşmanı Bulgar komitacıları olmuştur (Saygılı, 2011: 157).

Bir Rum çete reisinin kendi çetesine mensup diğer çete başlarına gönderdiği 17 Temmuz 1905 tarihli talimatnamesi şöyledir:

Yunan hukukunun cesur müdafileri, şimdiye kadar yaptıklarınız ve yapacaklarınız için size teşekkür ederim. Vahşi düşmanlarımız kudurmuş kurtlar gibi saldırıyorlar. Kiliseleri yakıp insanları öldürüyorlar. Öğretmen ve papazları parçalıyorlar. Yunan olmak meziyetinde olanları ayırmadan katlediyorlar. Bu vahşi hal içinde inlemekte olan kardeşlerinizin müdafisiniz. Göze göz, dişe diş kadesine göre hareket ediniz. Bu havalide olan Bulgar canilerini öldürünüz. Papaz ve öğretmen görünümü altındaki canileri katlediniz. Bizim Makedonya'daki kardeşlerimizi öldürenler bunlardır. Bulgarları mahvetmek için çeteler takviye olunacaktır. Yeni çeteler teşkil olunacaktır. Mücadeleniz mukaddestir. İsimleriniz tarihe altın harflerle yazılacaktır. Makedonya toprağında tek bir Bulgar kalmayınca Rumlar ve Türkler rahat edeceklerdir. Bu kan içici Bulgarlardan Makedonya'yı temizleyelim. (Şıvgın, 1999: 479).

Rum komitaları, Bulgar komitacılarına benzer yöntemler uygulamışlardır. Suikastlar ve katliamlar Rum komitalarının başlıca yöntemleri olmuştur (Saygılı, 2011: 157). Rum komitacılarının bu durumunun dönemin canlı şahitleri şöyle tasvir etmektedirler: *“Yunan komitacıları her zaman yalçın kayalar arasında gizlenen cinayet ve yağma ile beslenen, kısacası barbarlıkta kimseden geri kalmayan vahşi sınır haydutları olagelmıştır.”* (Halaçoğlu, 1994: 36).

Rumlar, İngilizlerin tahrik ve kışkırtmalarından hareketle Türkler üzerinde katliam yapmaya başlamışlardır. Rumlar, Türklere karşı acımasız bir mücadele içerisine girmişlerdir. Devlet tarafından desteklenen ve kurdukları çeteler aracılığıyla katliam ve tecavüz hareketlerine girişmişlerdir. Türk nüfusunu Balkanlar'dan uzaklaştırabilmek için şiddet eylemlerini kullanarak ellerinden geleni fazlasıyla yapmışlardır (Ayışığı, 1999: 505). Bu hususu Hikmet Gazetesi *“Yunanlıların Selanik'te hususi ile Türk mahallerinde yaptıkları vahşetler iblise rahmet okutacak derecededir.”* şeklinde yorumlamıştır (Halaçoğlu, 1994: 36).

Karaferiye'nin Banesne iftliğinden iki kişinin on beş kişilik bir Rum etesi tarafından öldürüldüğü ve çetenin Vodine'ye gelerek birkaç kişiye yaralayarak birkaç büyükbaş hayvanlarını da alıp kaçtıkları söylenmektedir (Binark, 1995: 90).

Gevgili Kaymakamlığı Tahsin Bey imzalı 16 Ağustos 1905 tarihli telgrafa göre, odun kesmek için Gardeşt ormanına gitmekte olan dört Bulgar'ın önlerine çıkan çete tarafından kendi baltalarıyla kesilerek öldürülmüştür. Katliamın Rum ve Bulgar anlaşmazlığından kaynaklı olduğu ve Rum eteleri tarafından yapıldığı anlaşılmıştır. Çetenin yakalanması için olay yerine müfreze gönderilmiştir (Binark, 1995: 93).

Florina Kaymakamlığı'nın 12 Kasım 1905 tarihli telgrafına göre, halkı Müslüman, Bulgar ve Rumlardan oluşan Nolyan-ı Bala köyüne gelen Rum etesinin Bulgarlara ait bir düğün evini basarak ateşe verdikleri, dört kadın ve iki çocuğun yaralandığı, kaçmak isteyen yedi kişinin kurşunla ve altı kişinin de yanarak öldürüldüğü belirtilmiştir. Biri Rum diğeri Bulgar iki jandarmanın da olay sırasında köyde bulundukları halde hiçbir müdahale ve ihbarda bulunmadıkları ve sabahı bekledikleri için olayla ilgili soruşturma devam etmiştir (Binark, 1995: 104).

Grebene'nin Avralla köyünde Ulahlara ait evler Rum eteleri tarafından yakılmıştır. Perbiyovli'de Ulah papazının kardeşi ve ahalinin ileri gelenlerinden Nikola Apostol'un otuz kişilik Rum etesi tarafından öldürülmüştür. Ayrıca Vodine'de Railevova ormanında bir Ulah'ın katline ve Gevgili'ye bağlı Liverni köyünde de köy muhtarının oğlunun yaralandığı bildirilmiştir. Rum etesi tarafından Ulahlara yapılan saldırıların önlenmesi için Manastır Valiliği'ne gerekli tedbirlerin alınması için telgraf çekilmiştir (Binark, 1995: 105).

Rumların komitalar ve çeteler kurarak Rumeli'deki Bulgar ve Ulahlara yaptıkları baskı ve tecavüzler son zamanlarda hat safhaya ulaşmıştır. Bu olayları bahane ederek büyük devletlerin müdahale etmesine meydan vermemek için gerekli önlemlerin alınması ve çetelerin yakalanması için gereken her türlü gayretin gösterilmesi hakkında bir telgraf çekilmiştir (Binark, 1995: 106).

Halkı Bulgar olan Horpeşe nahiyesinin Ezere köyüne saldıran Yunan eşkıyası halkı zorla Rumlaştırmak istemiştir. Bu amaç doğrultusunda Bulgar köylerine zaman zaman saldırılarda bulunulmuştur. Ezere köyü muhtarını yaralayarak iki kişiye katledip köyün bütün hayvanlarını yağmaladıkları, ayrıca Rumluğu kabul etmeyen bütün köy halkını katledeceklerini söylemişlerdir (Binark, 1995: 130).

Alasonya Kaymakamlığı'ndan Yenişehir Şehbenderliği'ne gönderilen 28 Haziran 1909 tarihli telgrafa göre, hasat mevsiminde Yunanistan'a gidip de geri dönmekte olan Milona'ya yakın bir konuma kadar gelen bin kadar Osmanlı işçisinin önüne Yunan askerlerinin çıkararak Müslüman olanları ayırıp üzerleri arandıktan sonra çeşitli hareketlerde bulunulmuştur. Bazılarını bıçakla yaralayarak birçok işçinin korkarak ortadan kaybolmasına sebebiyet vermişlerdir (Binark, 1995: 241-242).

Drama'daki Boriva karyesine silah arama bahanesiyle giren Yunan askerlerinin eşraftan Şaban Ağa'nın çocuklarını ve bazı kimseleri tutuklayıp bazılarını da öldüresiye dövdükleri, Müslüman kadınlara tecavüz ettikleri ve Papaz köyü imamı ile karısını katlettikleri tutanaklara geçmiştir (Binark, 1995: 255).

Yunanistan'ın ele geçirdiği yerlerde bulunan Türklere yerlerini terk ettirmek ve Rumlara yapay bir çoğunluk sağlamak için Trakya'dan, Amerika'dan ve Kafkasya bölgesinden gelen Rumları bilerek Türk köylerine yerleştirmeye çalıştıkları, ayrıca Türklerin mal ve hayvanlarına Rumlar tarafından zapt olunarak, bu duruma karşı koyanlar da zulme maruz bırakılmıştır. Vodine ve Drama'da Türkler Hristiyanlığı kabul etmeye zorlanmıştır. Türk kadın ve kızlarına her türlü kötü muamelede bulunularak, camiler tahrip edilmiştir (Binark, 1995: 256).

Görüldüğü üzere Rum çetelerinin, yaygın olarak kullandıkları darp, tehdit, ev yakma, okula ve kiliseye saldırı, yaralama, gasp, adam kaçırma, kitap yakma, işkence, suikast, katliam gibi eylemleri, yalnızca Türklere karşı değil Bulgarlara ve Uhlara karşı da şiddetli ve kanlı mücadele içerisinde olmuştur. Aynı zamanda Rum çeteleri kendi halkına karşıda zulüm etmekten geri kalmamıştır.

Rum iken din değiştirerek Bulgarlığı kabul edip Bulgar emellerine hizmet etmek için çalışan Gevgili'nin Sehova köyü halkından bir kişinin Rum çetelerince öldürüldüğü ve bir kişinin de yaralandığı kaçan eşkıyanın ise takibine başlanıldığı söylenilmektedir (Binark, 1995: 94).

Vodine Kaymakamı Ra'uf imzalı 10 Ağustos 1906 tarihli telgrafa göre, Ustrova nahiyesine bağlı ve Uhlalarla meskun Patocin karyesine saldıran Rum çetesinin on hane ile, Yavoriyan çiftliğindeki haneleri de yakıp çiftlik hizmetkarlarından dört kişiyi de yanlarına alarak kaçtıkları ihbar edilmiştir. Çiftliğin yakılma nedeni ise, Rum olan çiftlik sahiplerinin yanlarında Bulgarları çalıştırmaları olmuştur (Binark, 1995: 129).

Florina kazasına bağı İsteveniye köyüne gelen seksen kişilik bir Rum çetesi, komitanın sırlarını açıkladığından şüphelendikleri iki erkek ve dört Rum kadını katlederek kaçmışlardır (Binark, 1995: 157).

Ustrumca'nın Makriyof karyesi halkından ve Rum cemaatinden Pese Rum eşkiyası aleyhinde ihbarda bulunmasından dolayı süngü ve bıçakla öldürülmüştür (Binark, 1995: 192).

Selanik Merkez Kaymakamı imzalı 17 Mayıs 1908 tarihli telgrafta göre, Selanik'te Dirmil halkından ve Rum cemaatinden Atnaş Nikola'nın Rum komitesi emellerine karşı hareketlerde bulunmasından ötürü aynı köyün muhtarı ile ihtiyar heyeti azasının teşvikiyle Andon Tanaş tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir (Binark, 1995: 203).

Rum ve Bulgar komitalarının Makedonya'daki yapılanma ve faaliyetlerine değinildikten sonra diğer bir örgütlü yapı olan, Sırp komitacılığına yer verilmesi gerekmektedir. Böylelikle Sırp komitalarının Makedonya bölgesindeki eylemleri üzerinde durulması konunun daha anlaşılabilir bir hale getirilmesi açısından önemlidir.

2.6. Sırp Komitacılığı

Sırp lar, Makedonya'daki emellerini gerçekleştirebilmek için komita ve çeteler kurarak bölgede faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Sırp komitacılığının nasıl bir yapılanma gösterdiği ve ne tür faaliyetlerde bulunulduğu konu içerisinde açıklanacaktır.

2.6.1. Sırp Komitalarının Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

Sırp ların milli uyanışı, Sırp isyanının başlaması ve gelişmesi bu isyana Rusya'nın desteği ve Sırp Prenslığı'nin kurulması Sırp komitalarının oluşumunda etkili olan faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörleri detaylı olarak açıklamakta fayda vardır.

2.6.1.1. Sırp ların Milli Uyanışı

Fransız İhtilali'nden önce Sırp ların milli bilincinden bahsetmek oldukça güçtür. Ancak Balkan milletlerinde olduğu gibi Sırp lar da Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımından etkilendi. Sırp milli bilinci kısa bir süre sonra kilise, elit ve diğer faktörlerin yardımıyla gelişme gösterdi. Sırp milli bilincinin yüceliğine sürekli vurgu yapıldı. Sırp lar

kendilerinin tanrı tarafından seçildiğine ve üstün ırk olduklarına inandılar ve bu iddiayı da diğer milletlere kabul ettirmeye çalıştılar. Sırp milli bilincinin korunması ve yayılmasına önem verildi (Karamuço, 2009: 21).

Sırp milliyetçiliğinin amacı, “*Büyük Kral*” dedikleri Stephan Duşan zamanındaki büyük Sırbistan’ı tekrardan kurmaktır. Yani Bosna-Hersek, Karadağ, Bulgaristan, Hırvatistan ve Macaristan’ın bazı parçalarını ele geçirerek bir Slav devleti kurma çabası içerisindeydiler. Sırbistan bağımsız bir Prenslik olduğundan beri bu hayal ile yaşadı (Bakırcılar, 2003: 83).

Sırp milliyetçiliğinin temel dayanağını Sırp Kilisesi oluşturmaktadır. Ortodoks dinine göre, kilisesi olmayan bir millet, kendi milli devletine sahip olamaz düşüncesi hakimdir. Bu yüzden gelecekte var olabilmesi için kiliseye sahip olması gerekmektedir. Tarihte Sırp Ortodoks Kilisesi, Sırp halkının savunucusu olarak hareket etti. Toplumun manevi duygularına seslendi. Osmanlı Devleti sırasında kilise, Sırp halkını etrafına toplayarak toplumun güvenini kazandı. Kilise, Sırp benliğinin korunmasına en büyük katkı sağlayan kurumlardan birisiydi. Büyük Sırbistan’ı yeniden kurma düşüncesine en büyük desteği Sırp Ortodoks Kilisesi verdi. Sırp milliyetçiliği ile Sırp Ortodoks Kilisesi ayrılmaz bir parçanın iki temel taşı oluşturmaktaydı. Sırp milliyetçilik bilincini sürekli olarak ayakta tutan ve halka zorla kabul ettirmeye çalışanlar her zaman din adamları oldu. Papazlar düzenledikleri ayinlerle sürekli olarak Sırp milletinin yüceliğinden ve seçilmişliğinden bahsederek halktaki milliyetçilik duygularını körüklediler (Karamuço, 2009: 29-33). Ayrıca bağımsızlıklarını elde etme sürecinde Osmanlı Devleti’ne karşı girişilen isyanlarda da Sırp din adamlarının önemli yeri oldu. Hristiyan halkı Osmanlı Devleti’ne karşı silahlandırmışlardır (Özger, 2012: 43).

2.6.1.2. Sırp İsyanı’nın Başlaması ve Gelişmesi

Sırbistan Osmanlı Devleti’ne 15. yüzyılın ortalarında katıldı. Yönetim bakımından Sırp toprakları sipahiler arasında paylaşıldı. Fakat toprağın gerçek sahibi Sırp halkı oldu. Sırplar kendi diliyle konuştu ve kendi inancına göre ibadet etti. Sırplar, adil ve ileri düzeyde bir yönetimle kuruldukları için Osmanlı Devleti’nin yönetiminden memnun kaldılar. Bölgede 18. yüzyılın ortalarına kadar önemli bir olay görülmedi. Ancak bu tarihten sonra Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasında yapılan savaşlarda Sırp toprakları zaman zaman savaş alanı haline geldi. Bu iki devletin casusları Sırplar arasında milliyetçilik duygularını ve bağımsızlık fikirlerini uyandırmaya çalıştılar. Hatta bazı

Sırp, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ordularında askerlik yapmaya başladılar. Osmanlı Devleti'nin genel durumu Sırp arasında yapılan propagandaları önlemeye yeterli olmadı. Osmanlı Devleti, başkent olan İstanbul'da bile doğru dürüst düzen ve adil bir yönetim sağlayamamaktaydı. Üstelik Sırbistan İstanbul'a da yakın değildi. Osmanlı Devleti'nin oradaki otoritesi Rumeli'nin güveni ile sıkı sıkıya ilgiliydi. Ancak Rumeli, ayanların ve dağlı çetelerin baskısı altında sıkılmaktaydı. Türk ayanlarla çetelerin devlete karşı başkaldırmalarından, memnun olmayan Sırp'ların ayaklanması için örnek teşkil etti (Karal, 2007: 103).

Sırbistan'daki idari bozulmalar Yeniçerilerin Müslüman ve Hristiyan halka olan davranışlarını etkiledi. Devletin her yerinde olduğu gibi Sırbistan'da da tımarlı sipahi düzeni bozuldu. Köylüler toprak sahipleri tarafından dolandırıldı. Toprak sahibi sipahiler "dayı" ismiyle bilinmekteydi. Sırp, Üçüncü Selim'e içinde bulundukları ve karşılaştıkları durumları bildirerek şikayette bulundular ve bu durumun giderilmesini talep ettiler. Üçüncü Selim ise şikayet edilen konuların giderilmesi için gerekli emirleri verdi. Ancak, Sırbistan'daki Yeniçeri "dayıları" kendilerini padişaha şikayet etmelerine kızarak, Knez³³ adı verilen Sırp ileri gelenlerinden bazılarını öldürdüler. Sırp da bunun üzerine 4 Şubat 1804 yılında Yeniçerilere karşı silahla karşı koymaya başladılar. Böylece Sırp isyanı başladı (Yalçın, 2010: 14).

Sırp çeteleri Kara Yorgi³⁴ adında bir Knezi başkan yaptı. Çeteler dağlara, ormanlara sığınarak yolları, hanları ve küçük kaleleri basarak Yeniçerileri amansız bir mücadele içerisine soktu. Kara Yorgi, mücadeleye katılmak için kararsız kalan Sırp köylüsünü sürüklemek ve Müslümanlar arasında anlaşmazlık çıkarmak için, yaptığı işin padişaha karşı olmadığını aksine onun emriyle Yeniçerileri ortadan kaldırmakla görevlendirildiğini söyleyerek sadık bir kul olduğunu söyledi. Aynı zamanda Yeniçeri düşmanı olan bazı Müslümanların da desteğini sağladı. Bundan sonra isyan kısa sürede gelişti. Asiler Belgrat'ı kuşattılar. Bosna valisi Bekir Paşa'dan dahi yardım gördüler. Yeniçerilerin yenilmesinden sonra, Sırp çetesinin son bulması gerekirken, aksine bu başarıdan sonra

³³ Sırp geniş aile birimi olan zadruga biçiminde örgütlenir. Her aile grubu knezevina'ya (bölge meclisi) bir temsilci gönderir. Burada knez yani reis seçilir. Knez seçimi eşitlikçi bir gelenektir. 18. yüzyıl boyunca zengin ailelerin, özellikle de domuz yetiştiriciliği ile uğraşan aileler bu görevi üstlenir. Kar getiren vergi tahsilatından sorumludurlar. Toprak sahipleri ve Osmanlı yöneticileriyle ortaklaşa çalışırlar (Toprak, 2011: 83).

³⁴ İri yapılı orta boylu bir domuz tüccarıydı. Bir zamanlar dağa çıkarak eşkıyalık yaptı. Avusturya ordusunda hizmet gördü. Kara Yorgi, kendiliğinden başlayan savunma hareketlerini sistemleştirdi Yeniçerilere karşı Balkanların klasik savaş yöntemi olan çeteciliği kabul etti (Karal, 2007: 104).

Sırbistan’da bağımsız bir devletin kurulmasını istemeye başladılar. Osmanlı Devleti ise Sırların bağımsızlık isteklerini kabul etmedi. Bunun üzerine toplanan Skupçina³⁵ da Kara Yorgi’yi Baş Knez seçerek, Sırbistan’ın bağımsızlığı sağlanana kadar Osmanlı Devleti ile mücadele etmeye karar verildi. Bu sırada Rusya, Eflak ve Buğdan’a girdi. Türklere karşı beraber savaşmak için Sırp çetelerine anlaşma teklifinde bulundu (Karal, 2007: 104-105).

2.6.1.3. Sırp İsyanı ve Rusya

Balkanlar’daki bütün Hıristiyanları ayaklandıran ve kendileriyle birleşmesini sağlamak için çeşitli girişimlerde bulunan Ruslar, Sırlara da her türlü yardımı yapmaya başladılar. Bir Rus temsilcisi, beraberindeki subay ve memurlarla Belgrat’a yerleşerek, Sırp ordusunu ve yönetimini düzenlemeye başladı. Rusların yardım ve himayesi bütün Sırların bir idare altında birleştirilmesi ümidini verdi. Bu durum, Kara Yorgi emrindeki asileri cesaretlendirerek Türklere karşı daha şiddetle saldırımlarına yol açtı. Aynı zamanda Karadağ da Sırlara katıldı. Böylece isyan hareketinin alanı genişledi. Rusya’nın himayesinde bir Sırbistan devletinin kurulma olasılığının ortaya çıkması bölgede kendisinin de gözü olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nu da harekete geçirdi. Sırbistan’ın Rusya himayesinde kurulması, Balkanlar’a iyice sokulmasına yol açarken Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde büyük tehlike yaratacaktı. Bu sebepten dolayı, Sırbistan’ın kurulmasına karşı çıktı. Artık Sırbistan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya arasında anlaşmazlık konusu haline geldi (Uçarol, 1995: 132-133).

Avusturya Başbakanı Metternich doğmakta olan Sırbistan hakkında şunları söylemektedir: *“Doğmakta olan Sırbistan, Rusya ile Avusturya arasında bir oyuncaktan başka bir şey değildir. Böyle olmaktan ise Sırbistan’ın Türklerde kalması daha hayırlıdır”* (Karal, 2007: 106).

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 16 Mayıs 1812 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması’nda özellikle Sırbistan sorunu üzerinde duruldu. Bu antlaşmanın sekizinci maddesine göre; Osmanlı Devleti’ne karşı giriştikleri isyandan ötürü Sırların affedilmesi. Ayrıca, Sırbistan vergilerini bundan sonra Osmanlı Devleti’ne *“bir vergi”* olarak ödeyecekti. Son olarak ise, Sırbistan Osmanlı Devleti tarafından ayrıcalıklı bir eyalet

³⁵ Sırp Millet Meclisi.

olarak kabul edilecekti. Bundan sonra Sırbistan, Rusya'nın himayesine girmiş olacaktı (Bakırcılar, 2003: 81).

Sırbistan, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile anlaşma sağladığı konularda kendisine verilen hakları yeterli bulmadı. Kara Yorgi, Bükreş Antlaşması'ndan sonra, bu antlaşmaya dayanarak bağımsızlığa götürecek isteklerde ve isyan hareketlerinde bulunmaya başladı. Osmanlı Devleti ise Rusya'nın Fransa ile savaş halinde olmasından ötürü Sırbistan'a müdahale edemeyeceğini düşünerek Kara Yorgi üzerine kuvvet yolladı. Böylece Sırbistan Osmanlı Devleti tarafından kontrol altına alındı. Bu iş için görevlendirilen Hurşit Paşa kuvvetleriyle beraber Ekim 1813 yılında Niş, Vidin ve Bosna'dan, hareket ederek Kara Yorgi birliklerini yenerek dağıttı. Sırbistan ve Belgrat'ın büyük bir kısmı Osmanlı Devleti tarafından itaat altına alındı ve Kara Yorgi'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na sığındı (Yalçın, 2010: 16-17).

2.6.1.4. Sırp Prensliği'nin Kurulması

Sırp, çıkardıkları isyanın bastırılması neticesinde Rusların yardımıyla ve silahla gerçekleştiremedikleri hedeflerini bu kez, yine Rusya yardımı ve uluslararası diplomasiden faydalanarak ulaşılmaya çalıştılar (Uçarol, 1995: 133). Bunun için Viyana Kongresi'ne bir heyet gönderilerek büyük devletlerin Sırp lehinde müdahale etmesini istediler. Kongre, Metternich'in kontrolü altında olduğu için Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bağımsız ve özerk bir Sırbistan'ın kurulmasına karşıydı. Bunun üzerine yalnız kalan Sırp, isyan hareketlerine tekrar başladılar. Temmuz 1815'te Miloş Obrenoviç'i³⁶ Baş Knez olarak seçtiler (Karal, 2007: 106). Ancak bu sıralarda, Napolyon Bonapart tehlikesi Rusya tarafından tamamen ortadan kaldırıldı. Rusya Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline geldi. Bu bakımdan Rusların yeniden Sırp'ın lehine olaylara müdahale etme olasılığı ortaya çıktı. Rusların müdahalesine meydan vermemek için Osmanlı Devleti egemenliği altında kalacağını ilan eden Miloş Obrenoviç Baş Knez olarak Osmanlı Devleti tarafından tanındı. 1816 yılında Sırp'lara, knezlerini seçme ve bunlara idari görevde bulunma, vergiyi doğrudan kendilerinin toplama, Baş Knez'e Belgrat Paşası'nın yanında temsilci bulundurma ve Sırp'lar arasındaki adalet işlerini düzenleme gibi geniş haklar

³⁶ Uziçe'nin Dobrine köyünde doğdu. Babası Teşudur Mihayleviç'ti. Sıradan bir köylünün çocuğu idi (Toprak, 2011: 106). Obrenoviç okuma yazma bilmeyen eğitimsiz bir kişiydi. Buna rağmen çok zeki ve siyasal yeteneği yüksek bir kişilikti (Yalçın, 2012: 44). Kara Yorgi gibi Miloş Obrenoviç'te aydın, demokratik bir burjuva ailesinden gelmemekteydi. Bu iki insan ailelerinden dolayı değil kendi kişisel özellikleriyle lider vasfına sahip oldular (Toprak, 2011: 106).

verildi. Bu suretle Osmanlı Devleti tarafından Sırların istekleri belli ölçüde kabul edildi (Uçarol, 1995: 134). İlk olarak da Miloş Obrenoviç Osmanlı Devleti'nin güvenini kazanmak için 1817 yılında Sırbistan'a dönen siyasi rakibi olan Kara Yorgi'yi katletti (Yalçın, 2010: 17). Böylece, Sırbistan ayrıcalıklı bir prenslik durumuna geldi. İlk defa Osmanlı Devleti Hristiyan reayanın bir isyanına boyun eğdi. Sırp isyanları sonucunda Sırbistan eyaletine ayrıcalıklar verilmesi, Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik düşüncesinin alanına girdiğini gösterdi (Karal, 2007: 106).

2.6.2. Sırp Komitalarının Yapılanmaları

2.6.2.1. Saint Sava Örgütü

Bulgaristan ve Yunanistan'ın yoğun faaliyetleri karşısında, Sırlar da kurdukları komita ve çetelerle bu mücadelenin içerisinde yer almakta gecikmediler. Makedonya'da faaliyet gösteren Sırp komita ve çeteleri, Sırbistan'da kurulan Saint Sava Örgütü tarafından idare edilmekte idi (Koyuncu, 1998: 209-210).

Sırlara göre, Makedonya adı ile anılan bölge, Eski Sırbistan sınırları içerisindeydi, ancak Sırp düşmanları Sırbistan nüfuzunu engelleyerek ve menfaatlerine uygun olarak da Makedonya sınırlarını genişletmek suretiyle Sırbistan'ın küçülmesini hedeflemekteydiler. Bu yüzden Sırp çeteleri, Sırbistan sınırını korumak amacıyla faaliyetlerini daha çok Makedonya'nın kuzey kesiminde yürütmeyi seçtiler (Koyuncu, 1998: 209-210).

Saint Sava Örgütü'nün kuruluş amacı ve faaliyetleri ise, Bulgarların Slav asıllı olmadıklarını, Makedonya Slavlarının kendilerini yanlışlıkla Bulgar olarak tanımladıklarını ve Makedonya bölgesini yalnızca Sırbistan tarafından kurtarabileceğini ileri sürmüşlerdir (Adanır, 2001: 114-115). Saint Sava Örgütü 1886 yılından sonra Sırp milliyetçilik propagandasını Makedonya bölgesinde yaymak için çalışmıştır. Bu örgüte emekliye ayrılmış subaylar, profesörler ve bankerler katılmıştır. Zengin üyeler, tüccar ve bankerler de örgüte finansal destekte bulunmuştur. Ayrıca örgüt açılan Sırp okullarında propaganda için, öğretmenlerin yetiştirilmesine de önem vermiştir (Saatçi, 2002b: 198-199).

2.6.2.2. Sırp Komitalarının Örgütlenme Şekli

Sırp lar, kendi azınlık haklarını korumak için milli teşkilatlarını kurdular ve kongrelerini hazırladılar. Beraberliklerini kesin olarak koruma amacındaydılar (Tunaya, 1988: 545). Kosova ve Üsküp'teki Osmanlı düşmanları, Sırp çete faaliyetlerini artırdı. 1906 yılında güçlenen Sırp komitaları, Manastır, İştib, Üsküp, Kalkandelen, Kumanova ve Kırçova'daki birçok kahvehane ve meyhaneyi silah deposu, istihbarat ve bağış toplamak üzere kullandı (Yarcı, 2013: 86).

2.6.3. Sırp Komitalarının Faaliyetleri

Sırbistan, Makedonya'daki menfaatlerini savaşıyla koruma denemesi başarısızlığa uğrayınca Bulgarları ve Rumları zafere götüren yöntemi uygulamaya başladı. Geçerli olan yöntem artık, uygun bir şekilde örgütlenmek, finansal kaynak temin etmek ve bu örgütlerin Makedonya bölgesinde engellenmeden çalışmasını sağlamaktı. Bu yüzden Makedonya'da bir Sırp milletinin varlığının tanınması için gerekli koşullar mevcuttu. Bunlar: etkili bir okul, kilise ve kültür politikası idi (Adanır, 2001: 114).

2.6.3.1. Propaganda Faaliyetleri

Sırbistan, Makedonya bölgesinde 1885 ve 1897 yılları arasında, eğitim, din, ticaret ve kültür propagandasını artırdı (Marttin, 2006: 8). Sırbistan Makedonya bölgesinde on binlerce kitap, gazete, dergi, takvim, coğrafya ve etnografya haritaları vd. araçları göndererek kütüphaneler, okuma salonları, yeni okullar ve kiliseler açmaya başladı (Hamza, 2000: 86). Sırp lar, Makedonya bölgesinde Sırp eğitimini öyle etkili yaydılar ki, Sırp ların yaşamadığı köylerde bile Sırp okullarını kurmaya başladılar (Adanır, 2001: 116). Kurulan Sırp okullarına en büyük katkıyı Saint Sava Örgütü sağladı. Manastır, Selanik ve Üsküp şehirlerinin genelinde, 1892 yılında 110 ve 1907 yılında ise 228 Sırp okulu faaliyet gösterdi (Yarcı, 2013: 86). Aynı zamanda Sırbistan, Makedonya'da Rum ve Bulgar okullarından ayrılan yüzlerce Makedon öğrencisine burs vererek Sırp okullarına aldı. Bu öğrencilerin sayısı giderek artış gösterdi. Ayrıca Sırbistan, Osmanlı Devleti'nde ve özellikle Makedonya'da faaliyette bulunan Sırp okullarına para yardımıyla bulundu. Bu yardımı yıldan yıla da artırdı. Sırp konsoloslukları bu paraları Sırp öğretmenlere,

doktorlara ve din adamlarına aylık olarak verdi. Aynı zamanda kiliselerin, manastırların ve okulların onarımı için de finansal destek sağlandı (Hamza, 2000: 86).

Sırbistan, Makedonya’da güçlü olan Bulgar etkisine ve propagandasına karşı 1890-1892 yılları arasında, Makedonya konusunda Yunanistan ile birkaç defa anlaşma ve ittifak kurma çabası içerisine girdi (Marttin, 2006: 8). Fakat Yunanistan ile anlaşma kurma fikri gerçekleşeydi, Makedonya’daki Bulgar çıkarları tamamen göz ardı edilecekti. İki taraf da, tüm bölgeyi kendi aralarında paylaşmayı hedeflemekteydi. Görüşmeler başlamasına rağmen sonuçsuz kaldı (Adanır, 2001: 116).

2.6.3.2. Baskınlar

Sırp lar güç ve nüfuzlarını yüceltmek için Türkler ve Arnavutlara karşı her türlü mezalimi yaptılar (Halaçoğlu, 1994: 37). Örneğin Meşine köyünden Recep isimli bir Müslüman Sırbistan içlerine hayvan ticareti için gittiğinde Asuberce eski Merkez Karakolu yakınlarında Sırp çetelerince öldürüldü (Gücel, 2014: 234). Özellikle Sırp lar Arnavut ahali hakkında Makedonya bölgesinde pek çok kanlı eylemlere giriştiler. Sırp ların 5 Aralık 1912 yılına kadar yalnız Kosova vilayetinde 20.000 kadar Müslüman’ı öldürdükleri Avrupa gazetelerinde yazmaktaydı. Priştine yakınlarında da çoğunluğu Arnavut olmak üzere 5.000 kişi yine Sırp lar tarafından öldürüldü (Halaçoğlu, 1994: 37). Bu doğrultuda, Rus gazeteci Leon Troçki, Sırp işkencelerini kitabında ayrıntılı bir şekilde anlatmaktaydı. İşkence emrini bir ülkenin yöneticisi olan ve düzenli ordunun başındaki bir kral verirse, onun emrinde bulunan subay ve askerler ve daha kötüsü çetecilerin yapacağı kötülüklerin sınırının olmaması normaldi. Sırp Kralı Petar, Kumanova’ya giderken yolda rastladığı bir grup Arnavut esiri gördüğünde arabasından ayağa kalkarak şöyle demişti: *“Bu adamlar benim ne işime yarar? Öldürülsünler, yalnız kurşunlanarak değil; o, cephane israfı olur; değneklerle dövülerek.”* (Ağanoğlu, 2001: 79).

Bir Sırp subayının Müslümanlara yaptığı mezalimi Troçki şöyle anlatmaktadır:

Kendi halkından kopan Arnavut esirleri çok mahzun, gözü yaşlı oluyor. Adamlarım birkaç kere karşıma bir Arnavut getirdiler adam önümde yerlere kadar eğildi ve ağlamaklı bir sesle aman aman dedi. Adamlarıma onları öldürmeyi kesinlikle yasakladım, ama açık yüreklilikle söylemeliyim ki bu emre itaat etmediler. Bir askere bir esiri komutana götürmesini söylersin, onu alır elli adım götürür, sonra bir silah sesi duyarsın. İşte bu kadar... Bizim kuvvetlerimizin harekatta bulunduğu Manastır yöresindeki hemen hemen bütün köyler hasarsız çıktılar.

Türklerin oturduğu köyler hariç. Ancak zulümlerin sorumluluğu sadece çok ufak bir derecede düzenli kuvvetlere aittir. Komitacılar düşünebileceğinizden daha kötüydü. İçlerinde entellektüeller, fikir adamları ateşli milliyetçiler vardı. Bunlar orduyla birlikte oldukları müddetçe her şey yolunda gidiyordu. Ama harekat tamamlanınca ordu ilerleyerek partizanları halkın elindeki silahları almak üzere geride bırakınca onları denetleyecek kimse yokken dehşet dolu olaylar başlıyordu... Yine tecavüz suçunu işleyenler komitacılarıdır. Biz böyle şeyleri düzenli orduda kesinkes yasaklamıştık (Troçki'den akt, Ağanoğlu, 2001: 80).

Troçki 23 Aralık 1912 tarihli Kievskaya Mysl adlı gazetesinde yayınladığı makalede Üsküp'e giremediğinden dolayı Sırp gazeteci arkadaşının anlattığı Sırp mezalimi hakkında şunları yazmıştır:

... Dehşet sahneleri Kumanova'ya yaklaşınca başladı. Ortalık kararmıştı. Ama gökyüzü ne kadar kararırsa yangınların verdiği ürkütücü aydınlık, o kadar çarpıcı görünüyordu. Etrafımızda her yer yanıyordu. Arnavut köyleri bütünüyle yangın sütunlarına dönüşmüştü. Bu tablo Üsküp'e kadar yol boyunca devam etti. Üsküp istasyonuna gece vardık. Sokaklarda kimse yoktu. Yalnızca istasyonda sarhoş bir Sırp astsubay ve dört asker vardı. Ortalarında çok genç iki Arnavut ayakta duruyordu. Sarhoş komitacı astsubayın elinde bir kama diğer elinde konyak şişesi vardı. Astsubay emirleri sıralıyordu. Çök! Arnavutlar korkularından canları yarı yarıya çıkmış dizleri üzerine çöktüler. Kalk! Kalktılar. Bu birçok kez tekrarlandı. Sonra da tehdit ve küfürlerle kamasının ucunu kurbanlarının boğazlarına ve göğüslerine batırdı; ondan sonra onları bir parça konyak içmeye zorladı; sonra da... onları öptü. Onlarla insafsız bir kedinin farelerle oynadığı gibi oynadı. Onlar Arnavut dedi, askerlerden biri bana, alelade bir ses tonuyla. Şimdi onları doğrayacak. Dehşet içinde uzaklaştım... Benim şehre gelmemden iki gün önce şehirde yaşayanlar sabahleyin uyanınca Vardar üzerindeki esas köprüünün altında yani şehrin göbeğinde- karşılarına yığın yığın cesetler çıkmış, kafaları kesilmiş Arnavut cesetleri... Apaçık bir şey varsa o da başları kesilmiş bu adamların bir çarpışmada öldürülmedikleriydi.

Üç asker yanımdan yürüyerek geçiyorlar. Konuşmalarına kulak misafiri oluyorum. Kaç tane Arnavut öldürdüm bilmiyorum diyor biri, ama üstlerinden hiç para edecek bir şey çıkmadı. Sonra genç bir Türk köylü kadını öldürdüm üzerinde on altın lira buldum.

...Handa tanıdığım bir onbaşıya rastlıyorum. Ferizoviç (Firzovik)'te Arnavutlar arasında ne yapıyorsunuz diye soruyorum. Piliç kızartıp Arnavut öldürüyoruz. Ama bıktık bundan da diyor.

Niye tıpkı eşkıyalar gibi hareket ediyorsunuz, dediğimde onbaşı cevap verdi. Biz düzenli ordu belirli sınırlara sıkı sıkıya uyduk ve on iki yaşından altındakileri öldürmedik. Komitacılar hakkında kesin bir şey söylemem mümkün değil onlar başka bir grup. Onlara kefil olmam, dedi... Yani on iki yaşın altındakiler bile öldürüyordu (Troçki'den akt, Ağanoğlu, 2001: 80-81).

Sonuç olarak, Balkan devletlerinin Makedonya bölgesi için kullandıkları komitacılık faaliyetleri aşağı yukarı aynı olmuştur. Milliyetçilik fikri, okul, öğretmen ve eğitim kurumları aracılığıyla bölge halkının kendi amaçları doğrultusunda milli bilincin kazanılmasını sağlamak, insanları bir arada tutan kurumsal yapılardan oluşan din ve kilisenin etki gücünü kullanarak insanları ortak milli amaç etrafında birleştirmek, uluslararası dengeleri kullanarak büyük devletlerin bölgede Osmanlı Devleti yönetimine müdahale etmesini sağlayarak reform programları yapılması için uygun zemin hazırlamak ve son olarak ise çete ve komita faaliyetleri aracılığıyla kültürel ve silahlı eylemlere başvurarak güç gösterisinde bulunmak olmuştur (Saatçi, 2002a: 54). Bu yöntemleri kullanarak gerek kendi aralarında gerekse Türklere karşı zulüm yapmaktan geri kalmamışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE KOMİTACILIK

Osmanlı Devleti coğrafyasında 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve 20. yüzyılın başlarında devam eden pek çok silahlı komita ve çeteler kurulmaya başlandı. Devlet bunun önüne geçebilmek için çeşitli önlemler almaya çalıştı ise de başarılı olamadı. Başarılı olamayınca da Türkler, Balkanlarda komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine başladılar. İttihat ve Terakki Cemiyeti daha önce kurulmasına rağmen, bölgedeki gayrimüslim çetelerden zarar gören Müslüman halkı korumak amacıyla komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine girişti (Çanlı, 2015: 3219).

Türk devlet geleneğine komitacılık faaliyetlerini ithal eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Bunun için öncelikli olarak İttihat ve Terakki Cemiyetinin tarihsel süreçte incelenmesi konuyu daha anlaşılır hale getirecektir.

3.1. Türk Siyasal Hayatında İlk Muhalif Hareketler: Genç Osmanlılar Hareketi

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında ne toplumsal anlamda ne de siyasal anlamda herhangi bir muhalif harekete rastlamak mümkündü. Ancak Tanzimat Dönemi'nde bir dizi reform çalışmaları yapıldı. Böylece ilk muhalif hareketler ortaya çıktı. Bu muhalif hareketlerin oluşmasında yüzleri Batı'ya dönük olan Tanzimat bürokrasisinin ve Osmanlı aydınlarının önemli katkısı oldu. Uzun yıllar İslamcı sosyal ve siyasal bir geçmiş ile yaşayan Osmanlı Devleti aydınları, Avrupa'dan aldıkları eğitiminde etkisiyle çağdaş gelişmelere paralel olarak, sosyal ve siyasal anlamdaki yıkılmayı önlemek için çözüm yolu olarak mutlak monarşi rejiminin kaldırılması ve yerine meşruti monarşinin getirilmesini buldular. Böylece ilk olarak "*Genç Osmanlılar*" daha sonra da "*Jön Türkler*" adıyla muhalefet hareketler gelişti (Akbal, 2014: 19). İlk defa Mustafa Fazıl Paşa tarafından

kullanılan Jön Türk deyimi daha sonra ise Namık Kemal ve Ali Suavi tarafından Genç Osmanlılar karşılığı olarak benimsendi (Burak, 2003: 291).

“Jön Türk kimdir?” sorusunu Tarık Zafer Tunaya şöyle yanıtlamaktadır: “O, memleketini müstebitlerden kurtarmak, Karbonari deyimiyle “ormanı kurtlardan temizlemek” amacı ile, mücadeleyi göze alan, icabında memleket dışına dahi çıkarak, her türlü feragat ve mahrumiyet bahasına savaşılan akıncı ve mücahit demektir.” (Tunaya, 1960: 64).

Bu hareketin en önemli isimleri arasında İbrahim Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi önemli devlet adamları ve aydınları vardı. Bu aydınlar liberal düşüncelerden de etkilenerek, Tanzimat siyasetinin yüzeyselliğinin yanı sıra otoriter karakterini de eleştirmeye başladılar (Zürcher, 2005: 6-7). Bu aydınların temel amacı, Osmanlı toplumuna yeni bir aidiyet duygusu kazandırarak onları devlete sadık hale getirmektir (Karpat, 2002: 53). Genç Osmanlılar, Müslüman halka ilk defa liberalizm ve milliyetçilik akımını tanıttılar. Bu fikirleri İslamiyet’le uzlaştırmaya, böylece Müslüman bir halk için daha kolay kabullenebilir hale getirmeye çabaladılar. Bu fikirler ve bunlara dayanan somut talepler, daha sonra 1876’da, 1878’de, 1889’da ve 1905 yıllarında Osmanlı Devleti’ndeki istibdada karşı mücadele eden gruplarca da benimsendi (Zürcher, 2005: 11).

Genç Osmanlılar, fikirlerini yaymak ve sisteme karşı geliştirdikleri eleştirileri kamuoyuna duyurabilmek için buldukları yöntem Osmanlı Devleti’nde görece yeni ve tam anlamıyla gelişmemiş olan gazetecilikti (Zürcher, 2005: 8). Genç Osmanlıların ilk gazetesi Hürriyet’ti. Gazete 1864 yılında Londra’da Rıfat Bey’in idaresi altında yayımlanmaya başladı. Cemiyetin ileri gelenleri arasında Namık Kemal, Ziya Paşa, Mısır Hidiv’i İsmail Paşa’nın kardeşi Mustafa Fazıl Paşa, Nuri Bey, Reşat Bey ve Ali Suavi’de bu gazetede yazılar yazmaya başladılar (Ramsaur, 1972: 20).

Namık Kemal’in çıkardığı Hürriyet Gazetesi’nin başlığında şu cümleler vardı: *“Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından işbu gazete, haftada bir kere neşredilir. Havi olduğu mebahis, millet ve Devlet-i Osmaniye’nin selamet ve menafîine müteallik hususat olmakla memaliki şarkîye ahalisine meccanen verilip yalnız posta ücreti alınır.” (Akt, Aydemir, 1970: 39).*

Yine bu gazetenin ilk sayısında “*Hubb’ul-Vatan Min-el İman (Vatan Sevgisi, imandan gelir)*” başlığı altında meşrutiyetle ilgili şunlar söylenmektedir:

Amacın, sınırı gerçeklerin sınırına değecek kadar genişledi. Yeni Osmanlılar ki, eski Osmanlı şan ve şerefine yeniden canlandırılmasına çalışanlardır, zulmün ne kadar düşmanı iseler, ortalıkta bir ikilik ve fitne koparmanın da o kadar düşmanıdır. Onlar, sadece Kanuni Sultan Süleyman zamanının o üstün ve seçkin dönemin gelmesini istemektedirler. Ancak, bunu çağımızın gerektirdiği düzen ve uygarlık havası içinde ararlar. Bunun çaresi de adalettir; adalet ise, Osmanlı milletinin bütün fertlerinin her alanda eşitliği ile gerçekleştirilebilir.

Hak eşitliği ise, akla ve nakle gerçek uygunlukta olduğu kabul edilen meşrutiyet usulü ile sağlanabilir. İşte bu ifadelerden anlaşılır ki, Yeni Osmanlıların bir araya gelmelerinin amacı; tek kelime ile ezeli olan meşru adaleti ülkemizde meşrutiyet aracılığı ile kurup gerçekleştirmektir (Akt, Tevfik, 1973: 228-229).

Genç Osmanlıların fikirlerinden de anlaşılacağı üzere, 19. yüzyıl milliyetçilik akımının ortaya çıktığı bir dönemdi. Ancak, bu ideoloji Balkan halkları arasında gelişip Osmanlı Devleti’nin kaderi üzerinde belirleyici bir faktör olurken, Türkler ve Türk aydınları arasında ilk zamanlarda hemen belirmedi. Çünkü Osmanlı Devleti, bir ırklar ve halklar topluluğuydu; milli bir devlet değildi. Dolayısıyla, Genç Osmanlılar mücadelesi de ırk veya millet esası üzerinde bir mücadele değildi. Onların mücadelesi sadece, siyasal rejim üzerinde yoğunlaşmaktı. Yani çağdaş bir siyasal rejim ve devamıydı onları asıl ilgilendiren; şey meşrutiyetti (Aydemir, 1970: 31-32).

3.2. Birinci Meşrutiyet’in İlanı

Sultan Abdülaziz’in tahtan indirilmesi sonucunda yerine 30 Mayıs 1876 yılında Beşinci Murat yeni sultan olarak tahta geçti (Kabacalı, 2007: 25). Tahta geçen Beşinci Murat, sürekli bir gözetim altında olması ve sıkıntılarını içkiyle giderilmesi sonucu hasta bir kişilikti. Tahta çıkışını izleyen olaylar yeni sultanı korkuttu ve amcası Abdülaziz’in ölüm biçimi hastalığının daha da artmasına yol açtı. Bu sebeple Beşinci Murat’ın tahtan indirilmesi gerekti. Çünkü Genç Osmanlılar güçlerini korumakta ve programlarına engel teşkil etmeyecek bir sultan bulma fikrinde idiler. Böylece, Beşinci Murat çok kısa bir süre tahtta kaldı. Yerine kardeşi İkinci Abdülhamit tahta geçti (Ramsaur, 1972: 24). Mithat

Paşa, ilk olarak İkinci Abdülhamit’le görüşerek tahta çıktıktan sonra Kanun-i Esasi’yi (Anayasa’yı) ilan edeceğine dair söz aldı (Kabacalı, 2007: 25).

İkinci Abdülhamit’in Genç Osmanlılarla bağlantıları vardı (Davison, 1963: 317). İkinci Abdülhamit tahta çıktığında meşrutiyet idaresini öven bazı cümleler kullandı. Kanun-i Esasi’yi hazırlayacak olan komisyon İkinci Abdülhamit’in emriyle kuruldu. 28 kişiden oluşan bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyona Namık Kemal ve Ziya Paşa’da dahil edildi (Aydemir, 1970: 54).

Kanun-i Esasi’nin oluşturulmasında Fransız ve Belçika anayasalarından esinlenildi. Ancak komisyon tarafından hazırlanan anayasa, gerek Sadrazam gerekse İkinci Abdülhamit tarafından birtakım değişikliklere uğratıldı. Sadrazamın Başvekil unvanını alıp diğer vekillerin kendisince seçilmesi kabul edilmediği gibi, İkinci Abdülhamit’te Kanun-i Esasi’ye, kendisine bazı kişileri sürgüne gönderme yetkisini veren meşhur 113. maddeyi ekletti (Akşin, 1970: 20). Yapılan çalışmalar sonucunda anayasa 23 Aralık 1876 yılında ilan edildi (Aydemir, 1970: 55).

Hariciye Nazırı Mehmet Esat Saffet Paşa ilk yazılı anayasa olan Kanun-ı Esasi’nin ilanını şöyle açıklamıştır:

“İşitilen şu top sesleri bütün Osmanlı ülkesinde Kanunu Esasi’nin ilanını haber vermekteydiler ve o dakikadan itibaren, Türkiye (Osmanlı İmparatorluğu) meşruti hükümetler arasına girmiş oluyordu. İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Almanya, İtalya delegeleri için bu tam bir sürpriz olmuştu. Osmanlı Devleti Batı manzumesine girdiğini, resmen ilan ediyordu.” (Tunaya, 1960: 44).

Anayasanın ilanı halk tarafından da sevinçle karşılandı. Özellikle gayrimüslimler bu gelişmeden memnun kaldılar. İlk Osmanlı parlamentosu ilk oturumunu 17 Mart 1877’de yaparak açıldı. Parlamento (iki meclisli) 13 Şubat 1878 yılına kadar toplantılarını devam etti. Bu tarihte, İkinci Abdülhamit Osmanlı-Rus Savaşı’nın yarattığı olağanüstü durumu bahane ederek parlamentoyu dağıttı ve anayasayı süresiz olarak askıya aldı. Bu tarihten sonra İkinci Abdülhamit, ülkeyi tam bir baskı rejimiyle yönetti (Zürcher, 2005: 14).

Çok geçmeden İkinci Abdülhamit ile Sadrazam Mithat Paşa arasında yetki paylaşımları konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Yeni sistemden memnun olmayan kesimler de bu anlaşmazlıkları körüklediler. Anayasa’nın yapıcıları da kısa sürede tasfiye edilmeye

başlandı. Mithat Paşada görevden alınarak idama mahkum edildi. Sonrasında cezası müebbet hapse çevrilerek Taif bölgesine sürgün edildi (Burak, 2003: 294).

Böylece askıya alınan ve bir daha toplantıya çağrılmayan Meclis-i Umumi'nin ortadan kaldırılmasından sonra Kanun-i Esasi, hukuken değilse bile fiilen geçersiz hale geldi. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti, İkinci Abdülhamit'in otuz yıl devam edecek olan mutlakıyetçi yönetimine sahne oldu (Burak, 203: 294-295). Erik Jan Zürcher o dönemi şöyle değerlendirmektedir:

“Abdülhamit, Batı yöntemlerini alırken, Tanzimat siyasetçilerinden bile daha büyük bir kararlılıkla Batılı fikirlerin ülkeye girmesini önlemek istemiştir. Özellikle siyasal fikirler ve fikir tartışmaları mümkün bütün yöntemler kullanılarak bastırılmıştır: Sansür, polis ve (liberal muhalefetin kendini göstermeye devam ettiğine ilişkin ilk belirtilerden sonra padişahın gittikçe daha çok güvendiği) geniş bir hafife ağı.” (Zürcher, 2005: 16).

Anayasanın geçersiz olması ve bunun sonucunda katı bir istibdat dönemine geçilmesi bazı aydın ve halk kesimleri tarafından olumsuz karşılandı. Anayasayı tekrar yürürlüğe koymak ve mutlak monarşi rejimini ortadan kaldırmak için yeni fikir hareketleri başladı. Bazı aydınlar özgürlük fikrinin gelişmesi ve meşruti monarşi rejimine tekrardan geçilmesi için yurt içinde ve yurt dışında yoğun bir siyasi faaliyete giriştiler. Başlangıçta ferdi hareketler olarak daha sonra ise bir örgüt ve düşünce etrafında birleşerek, İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar gelişme gösterdiler (Gücel, 2014: 286). Söz konusu bu örgütlenme modeli günümüze kadar etkisini sürdürecektir olan “İttihat ve Terakki Cemiyeti”nin doğmasına neden oldu (Akbal, 2014: 20).

3.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti

3.3.1. İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kuruluşu

Cemiyetin kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin dışarıda askeri başarısızlıklardan dolayı içeride ise İkinci Abdülhamit'in sınırsız iktidarını kurduğu zamana denk gelmiştir. Rus yenilgisi, Tunus ve Mısır'ın elden çıkması halkta büyük hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Mithat Paşa'nın yargılanması, Meşrutiyet yanlısı aydınların birer birer merkezden uzaklaştırılması bu hoşnutsuzluk durumunu daha da artırmıştır. İkinci Abdülhamit'in istibdat yönetimine karşı cephe alınması gerektiği birçok genç tarafından konuşulur hale gelmiştir. Hafiye teşkilatının varlığı, sansürün günden güne artması ve basına getirilen sınırlamalar bu

hoşnutsuzluk durumunu daha da fazla artırmıştır. Bundan dolayı üniversitelerde bazı hareketler baş göstererek istibdat yönetimine karşı örgütlenme isteği güçlendirilmiştir (Demirbaş, 1999: 7).

Cemiyetin kuruluş amacını, Çağlar Keyder “*Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*” adlı kitabında değerlendirirken şunları ön plana çıkarmıştır:

Jön Türk düşüncesinin ön planında iktisadi bir program değil, “*devleti kurtarmayı*” amaçlayan bir siyasi eylemcilik yer alıyordu. İmparatorluğun yavaş yavaş ve aman vermez bir biçimde parçalandığını, çeşitli milliyetçi ayrılık hareketlerinin her geçen gün başarı kazandığını ve Düyunu Umumiye’nin vesayeti altındaki Babiâli’nin gitgide elinin kolunun bağlandığını gören Jön Türklerin başlıca kaygısı, Osmanlı devletinin özerkliğini ve coğrafi bütünlüğünü yeniden kurtarmaktı. Böylece “*devleti kurtarmak*”, geleneksel düzeni, bürokrasinin ayrıcalıklı konumunu değiştirmeden korumanın sembolik formülü oldu. (Keyder, 2014: 73).

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin İlk Beyannamesi’nde ise Cemiyetin kuruluş amacı şöyle açıklanmıştır: “*Hükümet-i hazıranın adalet, müsavat, hürriyet gibi hukuk-i beşeriyeyi ihlal eden ve bütün Osmanlıları terakkiden men ile vatani ecnebi yedd-i tasallut itizabına düşüren usul-ü idaresini İslam ve Hristiyan vatandaşlarımızı ikaz maksadıyla kadın ve erkek bilcümle Osmanlılardan mürekkep, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti teşekkül etmiştir.*” (Tunaya, 1988: 39).

Kazım Karabekir’de “*İttihat ve Terakki Cemiyeti*” adlı kitabında, İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluşunu iki devreye ayırmış ve konuyla ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

İttihat ve Terakki Cemiyeti kuruluşu bakımından iki devreye ayrılır. Birinci devre kuruluşuna 1889 (1305) tarihinde İstanbul’da henüz olgunlaşmayan bir muhitte ve yine henüz olgunlaşmayan beş tıbbiye talebesinin hürriyet severlik heyecanları sebep olmuş ve teşkilatını hemen İstanbul’a hissettirmiş ve daha çok da mektep talebesini içine almıştır. Ordulara da el atamadığından sayıca çokluğuna rağmen kudretçe istibdadın merkezi olan İstanbul’da beceriksiz bir halde sözü ayağa düşürmüş ve ufak bir sarsıntıya karşı koyamayarak varlığını kaybetmiştir.

Bu teşekkülden geriye memleket içinde gizli namı ile hürriyet teşnelik ve Avrupa’da ise birkaç kişilik belirti halindeki bir merkez ile matbuat mücadelesi kalmıştır.

İkinci devre kuruluşu ise 1906’da İstanbul’dan uzak olan Makedonya’da ihtilaller arasında olgunlaşan bir muhitte ve yine olgunlaşmış sivil ve asker başların zamanın icaplarını düşünerek ve daha uzun görüşmeler ve didişmelerle başlamış ve Selanik’te on kişilik bir merkezle faaliyete girişmiştir. Teşkilatını hemen ordulara hasretmiş, manastır mıntıkası gibi, istibdat

mihrakından çok uzak bir yerde icra kudretini haiz bir kuvvet vücuda getirmiş, Rumeli'nin mühim merkezlerine teşkilatını teşmil etmiş ve İstanbul, Edirne, İzmir gibi yerlerde de teşkilatını başarmış olduğundan düşmanı olan istibdadı yıkmış ve hedefi olan hürriyeti ilan ederek meşrutiyet-i idareyi kurabilmiştir (Karabekir, 2011: 19).

Osmanlı tarihinin önemli ve can alıcı dönemi, 1908-1918 arasındır ve İttihat ve Terakki Cemiyeti döneme damgasını vurmuştur. Osmanlı Devleti'nin dağılışı, Orta Doğu'da bağımsız devletlerin yükselişi, Makedonya bölgesi üzerindeki çatışmanın yoğunlaşması, Türk ve Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve bölgedeki diğer önemli sosyal ve siyasal gelişmelerin hepsi İttihat ve Terakki Cemiyetinin siyasal olarak etkin olduğu bu dönemde meydana gelmiştir (Karpas, 2002: 556).

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk olarak 3 Haziran 1889 (21 Mayıs 1305) yılında “*İttihad-ı Osmanî*” adıyla (Osmanlı Birliği anlamına) İstanbul'da Demirkapı'da (Sirkeci) Askeri Tıbbiye³⁷ (Tıbbiye-i Şahane) okulunda kurulmuştur (Tunaya, 1988: 19). “*Temmuz 1908 Jön Türkler İhtilali*”ni yazan Cevri'ye, Cemiyet'in askeri öğrenciler tarafından kurulması durumunu şöyle anlatmıştır: “*Sultan'ın zulmüne karşı hareket ancak Mekteb-i talebeleri (Üniversite talebeleri) arasında çıkabilirdi.*” (Akt, Burak, 2003: 297).

Yine aynı şekilde Şerif Mardin'de Cemiyetle ilgili düşüncelerini “*Türk Moderleşmesi*” adlı eserinde şu şekilde değerlendirmiştir:

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ortaya çıkaran diğer etkenler, bu genel kültürün bir ikincil sonucu olarak değerlendirilebilir. Bunlardan biri, kuşkusuz, Askeri Tıbbiye'de ve Harbiye'de okuyan gençlerin mesleklerini işbaşında olanlardan daha iyi bildikleri kanısıydı. Bunun yanında, bir diğer etken, sarayın geleneksel Pedersahi, Usta-Çırak, Pir-Mürid, Yaşlı-Genç, Padişah-Kul, eksenlerini bir dünya görüşü olarak sürdürmesiydi. Genç doktorlar bu ilişkileri “çağdış” buluyorlardı. Bu şartlar içinde Ermeni İhtilal Komitelerinin devleti dağıtmaya ramak kaldığı şeklinde bir inanç, gençleri harekete geçirmeye yeterli oldu (Mardin, 1991: 98-99).

İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilk kurucuları, İbrahim Temo³⁸, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakirli İshak Sükuti, Kafkasyalı Mehmet Reşit ve Bakülü Hüseyinzade Ali'idi

³⁷Tanrı'nın varlığı üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı ve bu tartışmaların genellikle, biyolojik materyalistlerin zaferiyle sonuçlandığı bir okuldur (Hanioglu, 1985: 46).

³⁸İbrahim Temo, 1865 yılında Struga'da doğmuştur. Arapça birazda Türkçe eğitimi alarak yarı rüşti okulunda iki yıl öğrenim görmüştür. Ayrıca yaşadığı kasabanın cadde üzerinde bulunmasından dolayı gelip geçen subaylardan; dil, coğrafya, hesap ve Fransızca öğrenmiştir. Bu aydınlardan verim almasına rağmen kendisi daha çok ilerlemek ve bir meslek sahibi olarak vatanına ve milletine fayda sağlamak amacıyla ailesinin

(Tunaya, 1988: 19). Bu gençler, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü ve İkinci Abdülhamit'in istibdadını engellemek isteyen kişilerdi (Tunaya, 1988: 19). Cemiyet ilk toplantısında yaşından ötürü başkanlığa Ali Rüştü, sekreterliğe Şerafettin Mağmumi ve sayman görevi içinde Asaf Derviş seçildi (Ramsaur, 1972: 33).

Cemiyet gizli olarak kuruldu. Dönemi anlatan bir mektupta cemiyetin gizlilik durumu şöyle anlatılmaktadır: “...1307 (1891) tarihinde... talebe arasında kulaktan kulağa esrarengiz bir takım şeyler fısıldanıyordu. Meğer gizli bir cemiyet-i siyasiye teşekkül etmiş! Fakat nerede? Ne vakit ve ne için? Bütün bu suallerin bir cevabı yoktu. Bunlar esrarengiz mahiyette birçok ma'rîâları gizliyordu... Cemiyet nazarımda âdeta mukaddes gibi bir şeydi...” (Hanioğlu, 1985: 174). Aynı zamanda Cemiyet, 1789 Fransız İhtilali paralelinde yapılanarak mutlak monarşi rejimine karşı anayasal meşrutiyet ve cumhuriyet düzenlerini kurmak gayesiyle ortaya çıkan İhtilalci Carbonaria örgütü ile benzerlik taşımakta idi (Çulcu, 2011: 154). Bu örgütlenme biçiminde üyeler küçük hücreler oluşturmaktaydı. Her hücrenin kendisine ait bir numarası söz konusudur. Hücre üyeleri de numara almaktaydı. Bu numaralar kesir biçiminde ifade edildi. Pay da hücre numarası, payda da üye numarası yazılmaktaydı. Örgüt kısa sürede büyüyerek diğer okullarla da ilişki kuruldu. Harbiye, Bahriye, Mülkiye, Baytariye, Topçu ve Mühendishane gibi okullarda da benzeri hücresel yapılanma oluşturuldu. Örgüt büyüme gösterdikçe üst düzey bürokratlardan da katılım görüldü (Çavdar, 1991: 16).

İbrahim Temo Cemiyeti kuran beş kişinin önderi durumundaydı. Bu yüzden Temo, Brindizi ve Napoli'de bulunarak, Farmason localarını ziyaret etti. Burada yaptığı ziyaretler sonucunda İtalyan masonları teşkilat tarihi ve örgütlenme biçimleri üzerinde bilgi topladı. İbrahim Temo, tatil aylarında Arnavutluk'a vapurla gidip gelirken İtalya'ya birkaç kez uğradı ve burada Napoli'de bir Carbonaria Kulübü'nü gezerek, Brindizi'deki mason locasına kaydedildi (Burak, 2003: 297-298).

engellerine rağmen İstanbul'a gitmiştir. İdadi öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra Askeri Tıbbiye'ye girmiştir. Bu okulda ders sırasında dışarıdan getirdiği el yazılı Namık Kemal Bey'in Rüya'sını birkaç arkadaşıyla beraber okumuştur. Bugünden sonra İshak Sükuti, İbrahim Temo'ya Diyarbakırlı şair Hamii Amidi'nin şiirlerini ve şair Mezopotamya ve Şarki Anadolu kimselerin edebi eserlerini vermiştir. İbrahim Temo ise İshak Sükuti Bey'e Kemal Bey'in, Ziya Paşa'nın Rumeli ediplerine, Bektaşilerine ve Mevlevilerine ait Türkçe yazılmış gazelleri, ilahileri ve nefesleri ve o sıralarda ecnebi postalarıyla Londra'dan gelen Acem hürriyetçilerinin yayınladıkları gazeteleri, Ali Şefkati'nin eserlerini vermiştir. Bu eserleri emin oldukları öğrencilere gizli şekilde okutmuşlardır. Üç sene boyunca gizlice okutulan eserler öğrencilerin fikirlerinin uyanmasına neden olmuştur. Böylece Abdülhamit'in yönetimine karşı dehşetli bir fikir hareketi ve zemini hazırlanmıştır (Temo, 2000: 5-9).

3.3.2. İttihat ve Terakki Cemiyetinin Yurt Dışında Örgütlenmesi

Kanun-i Esasi'nin yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte istibdat dönemine geçilmesi sonucu gerek yurt içerisinde gerekse yurt dışında gizli cemiyetler kurulmaya başlandı. İbrahim Temo'nun kurduğu gizli cemiyete karşıt olarak Ahmet Rıza Bey de, Paris'te İttihat ve Terakki Cemiyetini kurdu (Burak, 2003: 298). Bursa Maarif Müdürü olan Ahmet Rıza Bey, Fransız İhtilali'nin yüzüncü yıldönümü dolayısıyla 1889'da açılan ünlü sergiyi görmek bahanesiyle Paris'e gitti ve Meşrutiyet'in ilanına kadar orada kalarak kendisini Meşrutiyet mücadelelerine verdi (Aydemir, 1970: 230). Cemiyet'e katılımını Ahmet Rıza Bey, şu sözleri dile getirmiştir: “... *Namık Kemal'in vatan ve hürriyet edebiyatının tesiri altındaydım. İstibdat idaresinin yasak ettiği bu milli şairimizin eserlerini okumak için daimi fırsat arar, bulurdum...*” (Hanioglu, 1985: 38).

Ahmet Rıza Bey'in güçlü kişiliği muhalefet hareketine yaklaşık yirmi yıl hakim oldu (Zürcher, 2005: 20). İstanbul'da kurulan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'ne paralel bir merkez, Paris'te de kurulmaya başlandı. Ahmet Rıza Bey'in kuruluşu bulduğu isim Auguste Comte'un pozitivizm akımından esinlendiği “*Ordre et Progres*” idi. Daha sonra İstanbul'da kurulan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti ile ilişki kurularak, bu isim “*Union et Progres*” yani İttihat ve Terakki adını aldı. Yani iki merkez arasında yapılan temas ve haberleşme sonucu, İstanbul'da bulunan İttihad-ı Osmanî adı kaldırılarak her iki grup, İttihat ve Terakki adı ve bayrağı altında birleşti (Aydemir, 1970: 231-232).

3.3.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yapısı

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bünyesine bakıldığında, asker, sivil ve memurlardan oluşmaktadır. Askeri üyeler: Kaymakam Bursalı Tahir Bey, Binbaşı Naki Bey, Erkan-ı Harp Yüzbaşı Edip Servet Bey, Yüzbaşı ve Müşiriyet Yaveri Kazım Nami Bey, Yüzbaşı Ömer Naci Bey, Mülazim İsmail Canbolat Bey ve Hakkı Baha Bey'dir. Sivil üyeler ise, Mehmet Talat Bey, Rahmi Bey ve Mithat Şükrü Bey'di (Tunaya, 1989: 15). Görüldüğü üzere bu kurulun çoğunluğunu askerler oluşturmaktadır. Diğer üç üye ise sivil ve memurlardan oluşmuştur. Üyelerinden sadece Bursalı Tahir Bey hariç hepsi tarikat mensubu ve Mason'dur (Tunaya, 1989: 15). Üyelerinin çoğunun asker olması ise örgüte, “*vurucu*” bir karakter kazandırmaktadır (Çulcu, 2011: 153).

Cemiyetin 1907 yılında toplam on yedi şubesi vardı (Akbal, 2008: 41). 1911 yılına gelindiğinde Cemiyet, İmparatorluk çapında örgütlü hale geldi (Ahmad, 1999: 129). İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk olarak Selanik'te örgütlendi. Daha sonra ise, Rumeli'ye yayıldı. Anadolu'da ise başta İzmir ve Trabzon olmak üzere yaygın bir örgütlenme sağlandı (Akbal, 2008: 41). Aynı zamanda 1913 yılından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin egemen olduğu ve Nazım Paşa dışında bütün valilerin İttihatçı olduğu görülmekteydi (Ahmad, 1996: 53).

Cemiyete demokratik bir yapı hakimdi. En alt, taban birimini kulüpler oluşturmaktaydı. Kulüpler, Cemiyetin sosyal, kültürel ve yardımlaşma faaliyetlerinin yapılacağı birimlerdi. Kulüplerde çalışmak için İttihatçı olmak şartı kaldırıldı. Cemiyet, kulüpler aracılığıyla sancak ve kazalarda örgütlenmiştir. Kulüpler vilayetlerdeki Heyet-i Merkeziyelere, Heyet-i Merkeziyeler de Merkez-i Umumi'ye bağlandılar. Merkez-i Umumi en yüksek organdı (Tunaya, 1989: 201). Cemiyetin gizlilikten taviz vermeye başladığının ilk göstergesi, 1909 kongresinde seçilen Merkez-i Umumi üyelerinin isimlerinin açıklanması oldu. Dr. Nazım, Ömer Naci ve İhsan Namık Beyler isimleri açıklanan ilk İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri oldular (Tunaya, 1989: 229).

Tunaya'ya göre Merkez-i Umumi içerisinde, değişmeyen bir çekirdek ekip söz konusuydu. Bu küçük ekip içerisinde Talat Paşa³⁹, Dr. Nazım, Mithat Şükrü, Hacı Adil, Ziya Gökalp, Dr. Bahattin Şakir, Dr. Rüsuhi, Kara Kemal vardı (Tunaya, 1989: 243). Talat Paşa örgüte hakim iken, Enver Paşa'da orduya hakim idi (Tunaya, 1989: 221).

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1913 Kongresi'nden sonra esnaf, amele, spor, gençlik, kadın ve kültür dernekleri aracılığı ile son derece yaygın ve kitlesel bağları olan bir örgüt haline geldi. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yan kuruluşlarından biri olan, Türk Ocakları daha sonra Milli Mücadele Dönemi'nde de önemli görevler üstlenerek İttihatçı kadroların yetişmesinde bir okul işlevi gördü, Turancılığın ideolojik olarak yaygınlaşmasına temel teşkil etti (Akbal, 2008: 41).

³⁹ Talat Paşa, İttihatçı takımın içe hakim, örgütü elinde tutan en güçlü ve bir numaralı adamı olarak görünmüştür (Tunaya, 1989: 221).

3.3.4. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Örgütlenme Şekli

Cemiyet, sıkı bir hiyerarşi ile örgütlenmişti. Örgüte katılım gizli ve enteresan bir şekilde yapılmaktadır. Bu örgütlenme modelinde yemin materyalleri, silah, kitap ve bayrak vazgeçilmez unsur olarak kabul edilmektedir. Bunlar üzerine yemin edilmekte ve bir ast kendi üstünden başkasını tanımamaktadır. Bu gizlilik ve enteresan yemin etme modeli cemiyetin iktidara yakınlaşmasıyla azalma gösterildiği görülmektedir (Akbal, 2014: 20).

Cemiyetin yemin etme esasları şu maddelerden oluşmaktadır:

1. Cemiyet'in sırlarını ve üyelerini en şiddetli işkenceler altında bile açıklamamak,
2. Devletin, Kanun-u Esasi'ye göre, Osmanlı ailesi tarafından, taht en büyük oğla kalmak üzere ve bütün Osmanlıların, cins ve mezhebine bakılmaksızın, mutluluk ve özgürlükleri sağlanarak yönetilmesi,
3. Zarara uğrayan Cemiyet üyelerinin ailelerine yardım edilmesi,
4. Cemiyetin kararlarını bütünüyle yerine getirmek,
5. İhaneti ortaya çıkarsa idam cezasına çarptırılacağına peşinen razı olmak.

Yemin töreni, gözler bağlı bir şekilde din, vicdan, namus, Tanrı adına verilmekte ve yeni üyenin kutsal kitabı, hançer ve tabanca üzerine yemin edilmekteydi (Akşin, 1971: 154).

3.3.5. Cemiyet-Fırka İkilemi

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yapısındaki “*Cemiyet*” ve “*Fırka*” ikilemleri sorun yaratmıştır. Doğal olarak bu durum bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle İttihat ve Terakki bir Cemiyet (dernek) mi, yoksa bir Fırka (siyasal parti) midir? sorularına yol açmıştır.

Öncelikli olarak Cemiyet gizli bir şekilde kurulmuştur. Özellikle 1906-1908 yılları arasında gelişmiş bir örgütlenme olmuştur. Bu ihtilal örgütü, Balkan/Makedonya komitacılığını örnek alarak kurulmuştur. Örgüt bir siyasal parti değildi ve bir siyasal partiye de dönüşmeyi planlamamıştı (Tunaya, 1989: 200).

Cemiyet ile fırka arasındaki farka bakıldığı zaman, Cemiyet daha ağır basmaktaydı. Kurtarıcı bir geçmişe sahipti. Bir çeşit efsaneye büründü ve kutsallaştırıldı. Bu görüntüsüyle ülkeye karış karış yayıldı. Kulüpler toplum içerisinde yerleşti. Cemiyet bir altyapı, taban ve süreklilikti. Fırka'da ise bu özellikler yoktu. Cemiyetin patronluğu ve

propagandası altında seçilen kişilerden oluşmaktaydı. Böylece milletvekilleri Cemiyetin adamları durumundaydı. Bir bakıma Fırka, Cemiyetin doğurduğu çocuktu. Ayrıca geçici ve değişkendi. Seçimler Cemiyeti değiştirmede; fakat Fırka, Meclis çoğunluğu olarak kapsadığı kişilere göre değişkenlik gösterdi. Kopmalar ve başka partilere geçişler, bu çoğunluğu sayıca da değişkenliğe uğrattı. Fırka bir üstyapıydı. Böylece Cemiyet her zaman Fırka'dan daha ağır basmaktaydı. 1909 yılında Cemiyet ve Fırka'nın birbirinden ayrıldığı ilan edildi. Hatta her ikisi için de ayrı birer dahili nizamname hazırlandı. Fırka, Cemiyetin parlamentodaki grubu olarak kabul edildi. Cemiyet ise, Fırka'yı da kapsadığı halde, daha geniş bir teşkilata sahip oldu. Cemiyete demokratik bir yapı verildi (Tunaya, 1989: 200-201).

1910 Kongresi'yle Cemiyet-Fırka ilişkisine daha da açıklık getirildi. Merkez-i Umumi üye sayısını 3'ten 7'ye çıkartıldı. Ayrıca Cemiyete, 1910 yılında hukuksal ve bağımsız bir nitelik kazandırıldı. Kamu yararına çalışan bir dernek olarak kabul edildi (Tunaya, 1989: 202).

1911 Kongresi'nde, Fırka'nın yapısında değişiklikler yapıldı. Merkez-i Umumi üye sayısını 12'ye çıkarttı. Bu kongre Cemiyet ile Fırka arasındaki paralelliği kaldırma ve bütünleştirme yoluna gitti. Bu nedenle, Cemiyet üyesi (İttihatçı) belediye başkanlarının liva ve vilayet kongrelerinin doğal üyeleri sayılmalarına, Fırkalı gazetelerin temsilcilerine hem bölge kongrelerine hem de Umumi Kongre'ye katılmalarına olanak sağladı (Tunaya, 1989: 202-203). Bununla birlikte tüzük, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşkilatının siyasi ve içtimai olarak ikiye ayrıldığını, siyasi teşkilat olarak İttihat ve Terakki'nin bir Fırka olduğunu belirtti. İçtimai teşkilat olarak ise görevi, mevcut nesle gece dersleri açmak ve gelecek nesillere okullar kurmak, gazeteler ve faydalı kitaplar yayımlamak, ziraat, sanayi ve ticareti teşvik etmek, zayıflara yardım etmek ve ahlaken soylu, karakter olarak adil ve şefkatli Osmanlı milletini iktisaden faal ve fikren hür bir hale getirmeye çalışmak olarak belirtti (Tunaya, 1988: 83-84).

1912 Kongresi'nde, Cemiyet-Fırka ikiliği, arka planda kaldı. Bu sefer Merkez-i Umumi ile Fırka arasındaki çatışma ortaya çıktı. Bu yıl Fırka'ya bir açıklık verilmek istendi. Fırka gizlilikle ilgisi olmayan, bir siyasal parti olarak tanımlandı (Tunaya, 1989: 203).

1913 Kongresi'nde önemli bir değişiklik kararı alınarak Cemiyetin tamamen Fırka'ya dönüşmesi kabul edildi. Meclis-i Umumi bir Merkez-i Umumi'ye ve Genel Sekreterliğe sahipti. İttihat ve Terakki'yi yönetecek olan Meclis-i Umumi, doğal üyeler ve seçilen

üyelerden oluşmaktaydı. Doğal üyeler, Merkez-i Umumi ve Genel Sekreterlik heyetleriyle kabinede bulunan İttihat ve Terakki'ye mensup üyelerdi. Seçimle gelen üyeler ise Kongre tarafından her sene seçilecek üyelerdi (Tunaya, 1989: 203-204). Görüldüğü üzere 1913 Kongresi, İttihat ve Terakki için önemli bir tarih oldu. Bu tarihten sonra Cemiyet Fırkalaştırılmış ve bir kitle partisine dönüştürüldü (Tunaya, 1989: 204).

İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra esas konu olan Türk devlet geleneğinde komitacılık başlığına kalındığı yerden devam edilecektir. Böylece komitacılık olarak ifade edilen ve Türk devlet geleneğine de sirayet eden kavramın nasıl ortaya çıktığı, ne zaman oluştuğu ve faaliyetleri üzerinde durulması konunun daha anlaşılır bir hale gelmesi açısından önem arz edecektir.

3.4. Türk Devlet Geleneğinde Komitacılık

Rumlar, Arnavutlar, Sırlar, Karadağlılar, Rumenler özellikle de Bulgarlar ve bağımsızlık mücadelesinin simgesi olan Makedonyalılar hem Osmanlı Devleti'ne karşı hem de birbirlerine karşı acımasız bir şekilde çatışma içerisine girdiler (Tunaya, 1989: 7). Aynı zamanda Balkanları saran bu komita ve çeteler Türkler üzerinde de etkili oldu (Tunaya, 1988: 324). Artık bundan sonra Türkler de “çeteye çıkma” adayı oldular. Çeteye çıkmak ve komitacılık Balkanlıların sanatı haline geldi (Tunaya, 1989: 7).

Türk subaylarının bu uyanışı 1903 yılında gerçekleşti. Türk subayları artık devletin bir emir kulu ve gözü kapalı padişah köleleri olarak değil de, vatani kurtarmak için sahneye çıktılar ve gizli şekilde teşkilatlanmaya başlayarak komitalaştılar (Aydemir, 1970: 456). Türk subayları, Makedonya mücadelelerinde çeşitli yollara başvurarak, çetelerle savaştılar, onlardan etkilendiler ve çetecilik taktiklerini öğrendiler (Uyanık, 2015: 2).

Türk subayları, Balkan/Makedonya komitacılığını model alarak, Bulgarların teşkilatlanmasını övdüler ve bu modeli örnek gösterdiler (Tunaya, 1988: 524). Türk subayları da teşkilatlanarak “Niyaziler Enverler” olarak Makedonyalılar gibi komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine giriştiler (Tunaya, 1988: 525). Tunaya'ya göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti her zaman bir “komita” İttihatçılarda “komitacı” olarak kabul edildi (Tunaya, 1988: 525). İttihatçılık, Balkanlı özelliğinin bir yapısı ve siyasi mesleğin adı oldu (Tunaya, 1989: 16). Aynı zamanda, komitacılık ve partizanlık karışımı bir olguydu (Tunaya, 1989: 11).

Türk subayları, Balkanlar'daki gizli komita modellerine göre kuruldu ve bu komitacıların yöntemlerini takip ettiler. Örgütlenme modeli ve yemin etme töreni Makedonyalılarla aynıydı (Çavdar, 1995: 71; Tunaya, 1988: 525). Hüseyin Cahit Yalçın, Cemiyet'e katılımını ve nasıl yemin ettirildiği hususunu şöyle anlatmaktaydı:

Cemiyete girmek hususi merasim dairesinde vukua gelen bir muamele idi. beni Nuruosmaniye'de Şeref sokağında sonradan Tasviri Efkar gazetesi olan eve götürdüler. Bir odaya soktular. Orada gözümü bağladılar. Başka bir odaya girdim. Elimden tutarak bir iskemenin üzerine oturttular. Sonra, gözlerimi açtılar. Karşımda bütün başı kızıl bir nikap ile örtülü bir adam oturuyordu. Arkasında, duvarda hususi bir arma vardı.

Bu adam, şimdi tafsilatı hatırımda kalmayan bazı vatani hitabelerde bulundu. Ve bana tabanca ve Kur'an üzerinde, Cemiyetin gayelerine sadık kalacağıma dair yemin ettirdi. (Akşin, 1971: 162-163).

Görüldüğü üzere Cemiyet'e katılım özel bir törenle yapılmaktadır. Gizli cemiyete katılan bu insanlar, hayatları pahasına disiplinli çalışmak için yemin etmektedir. Herkes ve her şey gizli yapılmaktadır. Hücre üyeleri ancak kendi arkadaşlarını tanımakta ve kurallara uymamanın sonucu ölüm cezasına kadar gitmektedir (Çavdar, 1995: 71).

İttihat ve Terakki Cemiyeti kuruluşundan sonra örgütlenmenin her aşamasında görev aldı. Kimi zaman "*Cemiyet-i Hafîye*", kimi zaman "*Fedai Zabitan*", kimi zaman da komitacılar olarak isimlendirildi (Akbal, 2011: 76). Bu komitacı davranış, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin açık ve yasal bir parti olunca da terk edilmedi (Çavdar, 1995: 71). Komitacı kadrolar sadece subaylardan ibaret değil, yetenekleriyle, kahramanlıklarıyla ön plana çıkan askerlerden ve sivillerden de oluşmaktaydı Bu komitacı faaliyetler ilk olarak İkinci Abdülhamit'e karşı 1903 yılında faaliyet gösteren Jön Türklerde ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinde görüldü (Akbal, 2011: 76). İlk olarak Kuşçubaşı Eşref'in⁴⁰ çetecilik faaliyetlerine komitacılık faaliyetleri denildi ve daha sonra bu durum gelenek halini aldı (Akbal, 2011: 76). Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti, resmi yollarla çözemediği sorunları kendi yöntemleriyle yani komitacılık yöntemleriyle çözmeye

⁴⁰ Kuşçubaşızade Eşref (Sencer) (1873-1964). İkinci Abdülhamit'in kuşçubaşısının oğludur. Kuleli Lisesi'nde okumuştur. İhtilalci bir örgüte katıldığı için Edirne'ye sürgün edilmiştir. 3 yıl Edirne'de kaldıktan sonra tekrar liseye dönmüştür. 1900 yılında tekrar sürgün edilerek bu sefer Hicaz'a gitmiştir. Burada kardeşleriyle birlikte Arap İhtilal Cemiyeti'ni kurmuştur. 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır. Cemiyet'in en ünlü fedailerden birisi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa'nın istihbarat teşkilatının idarecilerinden birisi olmuştur. 1917 yılında İngilizler tarafından esir düşmüştür (Zürcher, 2005: 27).

çalıştılar (Akbal, 2008: 46). Her türlü siyasal eylemleri gerçekleştiren bu kadrolar, İttihat ve Terakki Cemiyeti denetleme iktidarı olmaktan çıkıp tam iktidar oldukları zaman Teşkilat-ı Mahsusa adını aldı (Akbal, 2008: 45). İttihat ve Terakki Cemiyeti, terörcü bu fedailer örgütünü sınırsız bir güç ve yetkiyle donattı. Cemiyetin bu eli kanlı muhafızları, ordudan kopan asker kökenli kişilerdi. Bu fedailer örgütü daha geniş bir örgütlenme içerisinde Teşkilat-ı Mahsusa'nın çalışma ortamında işlerini sessiz ve etkili bir biçimde yürüttüler (Gökdemir, 2011: 78-79).

Teşkilat-ı Mahsusa, özel örgüt anlamına gelmekteydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarihinde özel bir yere sahipti. İttihatçıların komitacı, eylemci, fedai ve hayalci yönünü simgeleyen bir kuruluş haline geldi. Bu kuruluş Balkanlı izler taşımaktaydı (Tunaya, 1989: 275).

Komitacı olarak ifade edilen bu kadrolar, gözü kara insanlardı. Acıma duygusu ve hoşgörü göstermeyen insanlardı. Her türlü tehlikenin üzerine atlamaktan çekinmezlerdi. Amaçlarına ulaşabilmek için bütün yasal yolları çiğneyen kişilerdi. Bazen hapishaneler, karakollar boşaltılarak mahkumlardan milis kuvvetler ve çeteler kurdular. Kurulan bu çetelerle bazen savaşımlara katıldılar, bazen de kendi yöntemlerini kullanarak susturma yolunu seçtiler. Üstlerinin haberi olsun ya da olmasın onlar, belirledikleri amaç için hedef gördükleri, tehlikeler karşısında gözlerini kırpmadan hareket ettiler (Akbal, 2014: 23).

Balkanlarda savaşılan Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olan Fuat Balkan⁴¹ komitacı tabirini şöyle tanımlamaktadır:

Yalnızca şunu da kaydetmek isterim ki komitacılık denilen şey, bazılarının zannettikleri gibi soygunculuk, çapulculuk değildir. Aksine vatanseverliğin en aşırısına komitacılık denir! Ve komitacı vatan davası karşısında, her şeyini, hatta canını dahi feda eden, gözünü budaktan sakınmayan, tepeden tırnağa feragat kesilmiş insandır. Memleketinin ve milletin menfaati gerektirdiği zaman merhamet bilmez, yakmak lazımsa gözünü kırpmadan yakar, yıkmak

⁴¹Fuat Balkan, 1887 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Emin Bey'dir. İlk ve orta öğreniminden sonra 13 Ekim 1906 yılında Edirne Askeri Lisesi'nde jimnastik öğretmenliği yaptı. 22 Kasım 1909'da Tıp Fakültesi'nde Dahiliye Subaylığı görevinde bulundu. 14 Nisan 1911'de Üsteğmenliğe, 1 Aralık 1916'da Yüzbaşılığa, 1 Mart 1917'de Binbaşılığa yükseltildi. Birinci Ordu Müfettişliği görevinde bulundu. 16 Ekim 1914 ile 31 Ekim 1918 arasında Birinci Dünya Savaşı'na; 15 Mayıs 1919 ve 23 Ağustos 1923 tarihleri arasında Kurtuluş Savaşı'na katıldı. 3 kez Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün başkanlığını yaptı. BJK spor kulübünün "I" nolu kurucu üyesidir. 28 Mayıs 1970 yılında İstanbul'da hayatını kaybetti. Fuat Balkan Türkiye'nin ilk komitacısıdır. 1908-1923 yılları arasında gizli görevlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti döneminde Makedonya'da komitacılık yapmıştır. Daha sonra Kurtuluş Savaşı yıllarında özel görevle gizlice Yunanistan topraklarına girerek komitacılık faaliyetlerinde bulunmuş ve Yunanistan'dan Anadolu'ya daha fazla asker gönderilmesine engel olmuştur. Fuat Balkan'ın kurduğu komitacılık teşkilatının amacı Batı Trakya'daki ezilen Türk halkını korumak ve Yunanlıları yıldırmaktır. Lozan Antlaşması'nın ardından Mareşal Fevzi Çakmak, Fuat Balkan'a bir takdimname göndererek "sonsuz hizmetleri" için kendisine ve emrindeki komitacılara teşekkür etmiştir (Gürer, 2008: 6).

gerekirse yıkar, kırar, döker! Taş üstünde taş, omuz üstünde kelle bırakmaz! Kaç defa böyle vaziyetler karşısında kaldık ve yapılması lazım olanı yaptık. Şimdi bakıyorum da, şu veya bu işte, müfrit (radikal) hareket etmemiş olsa idik, memleket kim bilir kimlerin ayakları altında kalacak ve bu şerefli millet kim bilir kimlerin esiri kalmaya mahkum olacaktı. (Gürer, 2008: 43-45).

Akbal, komitacılar arasında çok katı bir hiyerarşinin olduğunu ve ast-üst ilişkisinde itaat unsurunun çok önemli olduğunu söylemektedir. Ast üstün emrini asla sorgulamadan ve kararsız kalmadan yerine getirmektedir. Katı bir şekilde emir komuta zincir hakimdir. Bu durum samimi ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kuşçubaşı Eşref bu hususu şöyle ifade etmektedir:

Teşkilatçılardan her birisi senelerce süren tecrübelerden sonra yetişti ve onlar hayatı tahkir ederek memleket namına ölümü kucaklayan arkadaşlarımızdı. Onlar cebren göreve getirilen insanlar değildir. Nereye gittiğini ve nereye gideceğini başındaki kumandanları olan benden bile sormağı haya edinerek gönülleri ile peşime takılmış kahramanlardır. Hangi istikameti onlara gösterirsem benden ileri koşmağa heves ederlerdi. Beni kendilerine bir ağabey, bir peder tanırlardı. Ben de onları en kıymetli kardeşlerimden telakki ederdim. (Akbal, 2011: 77).

Aynı zamanda komitacıların bir diğer özelliği ise, üstlerinin emri dışında her şeye şüphe ile yaklaşmalarıdır. Üstlerinin dışında her kim emir verir veya bir şey söylerse komitacılar bu durumdan şüphe duymaktadırlar. Ayrıca komitacılar için kararlılık önemli bir özelliktir. Tehlike ne kadar büyük olursa olsun komitacılar amaçlarına ulaşabilmek için hiçbir kararsızlık göstermeden hareket etmektedirler (Akbal, 2011: 77).

Komitacılar, ihtilalci bir karaktere sahiptirler. Akıl, cesaret, teşkilat ve silah onlar için ihtilalci anlayışın unsurlarıdır. Açıkçası silah olmadan ne ihtilal ne de cemiyet söz konusudur. Bu durumu ünlü İttihatçılardan aynı zamanda İzmir valiliği de yapan Rahmi Bey şöyle anlatmaktadır:

“Bu dağınıklıkla ihtilal olmaz... İhtilal teşkilatla olur. Kafa ile olur; yürekle olur. Sonracığıma kuzucuğum silahla olur.” (Akbal, 2014: 23).

Komitacılar menfaatleri uğruna vur denilince vuran, bazen de vur denilmeden vuran kadrolardı. Silahsız gezmez ve silahsız iş yapmazlardı. Bu nedenle komitacılar iyi bir silahşörlardı. Komitacılar için kullanılan bir ifade ise *“uçan kuşu gözünden vurur”* şeklinde idi. Çetecilik ve gerilla konularında da uzmanlık kazandılar (Akbal, 2014: 23-24).

Aynı zamanda komitacılar çok iyi şekilde sır tutarlar. Onlara göre, “*Ser verilir ama sır verilmezdi*”. Bu kadroların en olumsuz yanı ise, acımasız, fütursuz, dik başlı ve asabi olmaları idi (Akbal, 2011: 78).

İttihatçıların komitacı faaliyetleri Milli Mücadele Dönemi’nde de devam etti. 1919 yılında başlayan Milli Mücadele hareketinde siyasal iktidar odağı olan Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan düşmanla mücadele ederken diğer taraftan da siyasal iktidar mücadelesinde bu kadrolardan faydalandı. Bu kadrolar Milli Mücadele Dönemi öncesi Balkanlarda komitacılarla savaşırken oluşmaya başladı ve birçoğu Milli Mücadele Dönemi içerisinde de yer aldı. Kimileri doğrudan ordu içerisinde Mustafa Kemal Paşa’nın bizzat yanında yer alırken, kimileri de çeteler kurarak Milli Mücadele Dönemi’nin nihai amacı doğrultusunda verilen emirleri yerine getirmeye çalıştılar (Akbal, 2011: 78)

3.5. Türk Devlet Geleneğindeki Komitacı Faaliyetler

Osmanlı Devleti’nin hakimiyetinden yavaş yavaş kurtularak bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan Balkan devletleri (Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan), büyük devletlerin desteğini de alarak gerek kendi aralarında gerekse Osmanlı Devleti’ne karşı çete savaşlarını içerisine girmişlerdir. Devlet bunun önüne geçebilmek için çeşitli önlemler almışsa da başarılı olamamıştır. Son çare olarak Türkler de komitacılık faaliyetlerine başlamışlardır. Türk devlet geleneğindeki komitacı faaliyetleri dönemsel olarak başlıklar halinde incelemek mümkündür.

3.5.1. İkinci Meşrutiyet Öncesi Gerçekleştirilen Komitacılık Faaliyetleri

İkinci Meşrutiyet öncesi dönemde, genellikle istibdada karşı ve hafiyelere yönelik suikast girişimlerinde bulunularak komitacılık faaliyetlerine devam edilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen komitacılık faaliyetlerine aşağıda detaylı olarak yer verilmiştir.

3.5.1.1. Çırağan Vakası

İstibdada karşı ilk direniş eylemi, 1878 yılında anayasanın askıya alınmasından kısa bir süre sonra ortaya çıktı. Bu eyleme ünlü Genç Osmanlılardan biri olan Ali Suavi liderlik etti. Öteki Genç Osmanlılar gibi Ali Suavi’de İstanbul’a döndü ve İkinci Abdülhamit onu,

İstanbul'daki en önemli okul olan Galatasaray Sultanisi'nin müdürlüğü gibi saygın bir makama atadı. Ali Suavi, anayasa askıya alınınca eski Sultan Beşinci Murat'ı kurtarmak ve tahta tekrar çıkarmak amacıyla Çırağan Sarayı'na bir baskı düzenledi. Girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Ali Suavi ise polis tarafından öldürüldü (Zürcher, 2005: 17).

3.5.1.2. Kleanti Skalieri-Aziz Bey Komitesi

Çırağan baskınından sonra Jön Türklerin tekrar sahneye çıktığı görülmektedir. 1878 yılında meydana gelen Çırağan Vakası'nı Kleanti Skalieri-Aziz Bey Komitesi takip etti (İnan, 1978: 131-132). Beşinci Murat'ı tekrardan tahta çıkarmak amacıyla "*Kleanti Skalieri-Aziz Bey Komitesi*" ismiyle bilinen gizli bir örgüt kuruldu. Örgütün yönetici kadrosunda, Kleanti Skalieri (reis), Nakşibend Kalfa, Ali Şefkati Bey ve Evkaf Nezareti Senedat Odası muhasebecisi Aziz Bey (ikinci reis) vardı (Kabacalı, 2007: 48).

Kurulan örgütün eylem planı şöyle idi: saraydan Beşinci Murat'ı kaçırmak ardından yüksek makamların onayını alarak halk, medrese öğrencileri ve hocalarla birlikte belirlenen yerlerden (Hırka-i Şerif, Serasker Kapısı, Fatih Camiisi, Meclis-i Mebusan) birine götürülerek "*biat*" töreninin yapılması idi. Sonrasında İkinci Abdülhamit'e suikast düzenlenecekti. Ancak Beşinci Murat'ın ikinci katibi Hacı Hüsnü Bey, komitayı ele verdi. Bunun üzerine 6 Temmuz 1878 yılında düzenlenen toplantı sonucunda İkinci Abdülhamit'in emriyle, Aziz Bey'in evi kuşatılarak başlıca üyeler tutuklandı. Kleanti Skalieri, Ali Şefkati Bey ve Nakşibend Kalfa ülke dışına kaçmayı başardılar (Kabacalı, 2007: 48-49).

3.5.1.3. Nazım Bey'e Suikast Girişimi

Selanik Merkez Kumandanı Nazım Bey, Enver Bey'in eniştesi ve İkinci Abdülhamit'in koyu taraftarı idi. Bir hafiye örgütü kuran Nazım Bey, Yıldız Sarayı'ndan aldığı talimat üzerine Cemiyetin üyelerini adım adım izledi, kimlerin ne işlerle uğraştığını saati saatine saraya ilettili. Nazım Bey'in böyle serbestçe hareket etmesi ve faaliyet sürdürmesi Cemiyet tarafından hoş karşılanmadı. Bu nedenle Cemiyet, Nazım Bey'in öldürülmesine karar verdi. Enver Bey'in onayı alındıktan sonra, suikastı gerçekleştirme görevi Mustafa Necip'e verildi (Bleda, 1979: 34-36).

“İttihat ve Terakki Katibi Umumisi Mithat Şükrü Bleda” gerçekleştirilecek olan Nazım Bey suikastını şöyle anlatmaktadır:

Enver Bey hiç düşünmeden şu cevabı verdi:

- Evet, tehlikeyi ben de seziyorum. Bana kalırsa onun vücudunu ortadan kaldırmakta tereddüt etmemeliyiz. Zira bu aralık kendisinin İstanbul’a gitmeye hazırlandığını haber aldım, vakit geçirmeden bu işi halletmek lazım...

- Yani ne yolda hareket etmemizi tavsiye edersin?

Bu suale cevap vermeden önce bir süre düşündü sonra kararlı bir ifade ile şöyle dedi:

“Bir kur un ile yere sereriz olur biter!”

- Güzel ama bu işi kim üzerine alacak?

Enver Bey davanın en kestirme yoldan hallolması taraftarı idi.

- Fedailerimiz yok mu? diye sordu. Sonra devam etti: Mesela Mustafa Necip eniştemi temizlemeyi üzerine alabilir.

Enver Bey’in bu teklifi derhal kabul edildi. Merkez Kumandanı Nazım Bey Yalılar’daki Akaretler’de bir evde otururdu. Misafirlerini alt katta caddeye bakan bir odada kabul ederdi. Uzun uzun düşünerek hazırladığımız plan şöyle idi: İsmail Canbolat bir gece geç saatlerde kapıyı çalacak. Enver Bey bu sırada eniştesinin yanında olacak ve Canbolat’ın geldiğini haber verecekti. Ziyaretin sebebi de şu idi. Canbolat o günlerde bir rütbe terfi için askeri makamlara başvurmuştu. Nazım Beyden bu isteğinin yürürlüğe girmesi için süratle sonuçlandırılmasının sağlanmasını isteyecekti. İşte bu konuşma olurken, yaz mevsimi dolayısıyla açık duran pencerenin önünde duracak ve merkez kumandanı konuşmaya daldığı bir sırada onları gözetlemekte olan Mustafa Necip nişan alıp ateş edecekti. Ne var ki tertiplenen plan tam anlamı ile tatbik edilemedi. Orada cereyan eden olayları Enver Bey sonradan bizlere öyle nakletti:

- Canbolat kapıyı çaldığı zaman ben eniştemin yanında idim. Emireri yanına gelerek birisinin kendisini görmek isteğini haber verdi. Olayın nasıl geçeceğini merakla bekliyordum. Eniştem pencerede konuşurken ateş edildi, fakat kurşunlar yerine isabet etmedi ve Nazım Bey yaralandı.

Olaydan sonra Mustafa Necip nefes nefese gelip bizi buldu. Telaş içinde idi ve Nazım Beyle Canbolat’ın hafif yaralandıklarını anlattı. Mustafa Necip bundan başka izahat verecek durumda değildi, zira bu cüretkar komitecinin suikast nedeni ile hafiyeler tarafından takip edildiği muhakkaktı. Biz de aynı şeyi düşünüyorduk. Bu durumda yapılacak ilk iş Mustafa Necip’i o civarda emniyetli bir evde saklamaktı. Bizde öyle yaptık. (Bleda, 1979: 36-37).

Nazım Bey kendisine gelir gelmez durumu şifreli bir telgrafla Yıldız Sarayı'na bildirdi. Nazım Bey'in yaralanması hürriyet severler arasında büyük bir etki yarattı. İşin önemi böylece ortaya çıktı ve o güne kadar Cemiyetin faaliyetleri hakkında şüphesi olanlar durumu anladılar. Bundan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kalkışacağı bütün mücadelelerde başarılı olacağından kimsenin kuşkusu kalmadı (Bleda, 1979: 37-38).

3.5.1.4. Kolağası Resneli Niyazi'nin Dağa Çıkması

Kolağası Niyazi Bey, Manastır ve Ohri arasında küçük bir kasaba olan Resne'de Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Orduya küçük yaşta katıldı ve 1897'deki Yunan Savaşı'nda büyük bir başarı gösterdi. Savaş sonrasında ülkesine gönderildi ve emrindeki birliklerle dağlardaki eşkıya çetelerini kovaladı (Kansu, 2002: 122). Bulgar ve Sırp çetelerini kovalamakta gösterdiği cesaretlilik ve fedakarlıkla tanındı. Özellikle Bulgar komitacıları Niyazi Bey'den çok korkmakta idiler (Dinamo, 1977: 68).

Yer altı bağlantılarını iyi kullanan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Niyazi Bey'e Kolağası unvanı verilmesini ve onun devrimci harekete faydalı olabileceği yer olan Resne'ye atanmasını sağladı. Cemiyete arkadaşı Enver Bey tarafından kazandırıldı. Çetelerle olan ilişkilerinde mutlakiyetçi yönetime hizmet etmek yerine İttihat ve Terakki Cemiyetine hizmet etti (Kansu, 2002: 122).

Niyazi Bey'in tavsiyesi üzerine bölgede yaşayan bazı Müslümanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimindeki bir grup haline geldi (Knight, 1909: 149). Resne'deki taburların başında bulunan Niyazi Bey, Meşrutiyet'in ilanı için 3 Temmuz günü yüz kadar adamıyla birlikte kentin cephaneliğini basarak gerekli silah ve mühimmatları aldıktan sonra Ohri'de dağa çıktı (Georgeon, 2006: 456). Niyazi Bey, dağa çıkmadan önce bir takım önlemler aldı. Öncelikli olarak, 88'inci Alayın Kumandanıyla örgütten olmayan ve bu işi de engellemek eğiliminde olan diğer subayları Resne'den uzaklaştırdı, daha sonra ise Alayın kasasındaki beş yüz elli altını da senet karşılığında yanına aldı (Dinamo, 1977: 68). Kolağası Niyazi Bey'i örnek alan Enver Bey ve Eyüp Sabri gibi diğer genç subaylarda birliklerinin başında dağa çıktılar (Georgeon, 2006: 456).

3.5.1.5. Şemsi Paşa'nın Öldürülmesi

Niyazi Bey'in dağa çıktığı haberi İstanbul'a ulaşınca, meşrutiyet hareketinin tahminlerden daha fazla arttığı anlaşıldı. Başlangıçta, İkinci Abdülhamit ve etrafındakiler, Rumeli'deki kargaşalığı, durumdan hoşnut olmayan sınırlı bir grup tarafından meydana geldiğini ve bu durumun gizli polis aracılığıyla susturulabileceği fikri düşünüldü. Ancak olaylar bir isyana dönüştü ve orduya başvurmak zorunlu hale geldi. Saray'ın ilk işi, bir araştırma yaparak, Manastır çevresinde olup bitenleri detaylı bir şekilde öğrenmekti. Bu sırada Şemsi Paşa'ya da isyanı bastırmak amacıyla elindeki bütün olanakları kullanması emri verildi (Ahmad, 1999: 22-23).

Şemsi Paşa'nın, orduda kırk yıllık saygıdeğer bir hizmeti söz konusuydu. Bu sürenin büyük bir bölümünü Kosova'da geçirdi, okuma yazması az olan, ama İkinci Abdülhamit'e tamamen bağlı, Arnavut asıllı alaylı bir subaydı (Georgeon, 2006: 457). Verilen emri yerine getirmek için yola çıkan Şemsi Paşa, 7 Temmuz'da Manastır'dan ayrılmak üzere harekat planı konusunda topladığı bilgileri saraya iletmek için telgraf çektikten sonra, postanenin kapısı önünde arabaya binmeye hazırlanırken öldürüldü (Ahmad, 1999: 23). Suikast, İttihatçı bir subay olan Atıf (Kamçıl) Bey tarafından gerçekleştirildi (Kansu, 2002: 124).

Yaşanılan bu olay, meşrutiyet adına atılan olumlu bir adım olarak nitelendi. En güvendiği paşalarından birinin öldürülmesi, İkinci Abdülhamit'in diktatörlüğüne indirilen bir darbeydi (Ahmad, 1999: 23). Tahsin Paşa'nın bir ifadesine göre, “*Şemsi Paşa güçlü bir umut*”tu (Georgeon, 2006: 457). Bu nedenle Şemsi Paşa'nın öldürülmesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çaresizlik içerisinde attığı tehlikeli bir adım oldu (Ahmad, 1999: 23).

3.5.2. İkinci Meşrutiyet Sonrası Gerçekleştirilen Komitacılık Faaliyetleri

Komitacılık faaliyetleri adı altında yine aynı şekilde İkinci Meşrutiyet sonrasında da hafiyelelere yönelik suikast girişimlerinin yaşandığı görülmektedir. Aynı zamanda bu dönemde gazetecilere yönelik siyasal girişimlerde söz konusudur. İkinci Meşrutiyet sonrası yaşanan komitacılık faaliyetlerine geçilmeden önce Teşkilat-ı Mahsusa üzerinde durulması gerekmektedir.

Tunaya'nın verdiği bilgilere göre örgütün resmi olarak 1913 yılında bir İrade-i Seniyye ile kurulduğu ileri sürülse de bu iddia ispatlanamadı: *"Harbiye Nezareti'ne bağlı resmi bir daire olduğu açıktır. Bu örgütü Şube-i Mahsusa olarak adlandıranlar da olmuştur. Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucusu Enver Paşa'dır ve daire de kendi döneminde kurulmuş, aynı dönemde son bulmuştur. Daire Nezaret'e bağlı olmakla birlikte, merkezi ayrı yerdedir: Cağaloğlu (Nuruosmaniye), Şeref Sokağı, Tasfir-i Efkar matbaası karşısında. No:39"* (Tunaya, 1989: 276).

Örgütün kurucu üyelerine bakıldığında, *"Enver Paşa⁴² Teşkilat'ın başına ilk olarak çok sevdiği ve beğendiği Süleyman Askeri Bey'i Irak cephesinden çağırarak getirmiştir. Reisin isteği üzerine de yardımcılığına Atıf (Kamçıl) Bey atanmıştır. İki üye daha eklenmiştir: Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Aziz Bey ve Dr. Nazım Bey. Böylece dört isim Teşkilat-ı Mahsusa'nın nüvesini oluşturmuştur. Beşinci üye olarak da Dr. Bahattin Şakir eklenmiştir."* (Tunaya, 1989: 277).

Teşkilatın üst düzeydeki yönetici kadrosuna bazı ünlü isimlerde eklenmiştir. Bunlar: Yakup Cemil, Rüsuhi Bey, Suvari Kaymakamı Hüsamettin (Ertürk), Eşref ve Hacı Sami Kuşçubaşı Kardeşler, (konferansçı) Ömer Naci, Mümtaz Yüzbaşı Rıza, Nuri Paşa (Mataracı), Eyüp Sabri (Akgöl), Bingazi Mebusu Yusuf Şetvan, Sabancalı Hakkı, İzmitli Mümtaz Beyler gibi isimler Teşkilata katılım göstermiştir (Tunaya, 1989: 277-278).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın özelliği gönüllü müfrezeler (küçük askeri birlikler) ve çeteler kurarak gerilla taktiklerine dayanan bir çalışma yöntemi oluşturulmuştur. Ayrıca hapishanelerden toplanan mahkumlarla da taburlar kurulmuştur (Tunaya, 1989: 278).

Teşkilat için gerekli para birkaç kez Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından sağlanmıştır. Ondan sonra ise, Harbiye Nezareti bütçesinin örtülü ödeneğinden sağlanılmaya çalışılmıştır (Tunaya, 1989: 279).

Teşkilat-ı Mahsusa'nın amacı, ordunun görevini kolaylaştırmak, bilgi toplamak, düşmana karşı gerilla mücadelesini örgütlemek ve böyle bir savaşıma girişmek örgütün asıl amacıydı. Ama bunların dışında iki ideolojik amaçtan da söz edilmekteydi. Bunlar, Panislamizm (bütün İslamları bir bayrak altında toplamak) ve Pantürkizm (Türk ırkını

⁴² Enver Paşa (1881-1922). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1906 yılından sonra önde gelen isimlerinden birisi olmuştur. 1913 yılında Bâb-ı Âli Baskını'ndan sonra Harbiye Nazırı olmuştur. Böylece devletteki en güçlü kişi olmuştur. Osmanlı ordusunun reorganizasyonunu ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlıların savaş politikasını yönetmiştir. 1918 yılında Almanya'ya kaçarak Moskova'ya gitmiştir. 1921 yılında Anadolu'ya dönmeye çalışmıştır. 1922 yılının Ağustos ayında Kızıl Ordu ile yapılan bir çarpışma da ölmüştür (Zürcher, 2005: 28).

siyasi birlik ya da birleşme içinde bulundurmak) idi. Bu ideolojik doğrultularda çalışan kuruluş, Birinci Dünya Savaşı sırasında birçok eyleme imzasını attı. Bu eylemlerin bazıları bireysel bazıları da toplu olarak girişilen eylemler oldu. Bu ikinci tip eylemlere teşkilatın meydana getirdiği çete ve müfrezeler katıldı. Eylemlerin yoğunluğu Kafkasya ve Yakın Doğu üzerinde toplandı (Çavdar, 1991: 92).

Böylece Teşkilat-ı Mahsusa hakkında bilgi verdikten sonra bu dönemde gerçekleştirilen komitacılık faaliyetlerinden bahsedilebilir.

3.5.2.1. Fehim Paşa'nın Linç Edilmesi

Fehim Paşa, İkinci Abdülhamit'in sütkardeşi olan esvapçıbaşı İsmet Bey'in oğludur. İkinci Abdülhamit'in hususi yaveri oldu ve yirmi beş yaşında paşa unvanı aldı. İkinci Abdülhamit'in gizli polis teşkilatının başına getirildi. İkinci Abdülhamit'in güvenliğinden sorumlu olan Fehim Paşa geniş bir muhbir ve hafiye örgütü kurdu (Georgeon, 2006: 449). Fehim Paşa, İstanbul halkından haraç kesen ve namuslu ailelere korkusuzca saldıran ünlü hafiyelerindendi. Paşa'nın bu yaptıklarına maruz kalan Alman tebaasından birinin şikayeti üzerine Alman diplomatı saray ve Bab-ı Âli nezdinde ultimatoma verircesine girişimde bulunuldu ve İkinci Abdülhamit tarafından Bursa'ya sürgün edildi (Esatlı, 2004: 66). Bursa'dan kaçmaya çalışırken de linç edildi (Kansu, 2002: 144).

3.5.2.2. İsmail Mahir Paşa'ya Suikast

İkinci Abdülhamit, Selanik Merkez Kumandanı Nazım Bey'e suikast girişiminden sonra İsmail Mahir Paşa başkanlığında bir kurulu, Üçüncü Ordunun teçhizat depolarını denetlemek üzere Selanik'e gönderdi. Kosova taraflarında da Miralay İbrahim Bey başkanlığındaki bir kurulu, "*selam-ı şahaneyi*" tebliğ etmekle görevlendirdi. Üçüncü Ordu Komutan Vekili Esat Paşa ve Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa merkeze alınarak Esat Paşa'nın yerine İbrahim Paşa tayin edildi. İbrahim Paşa'da beklenildiği gibi çıkmadı ve Hüseyin Hilmi Paşa ile işbirliği yapmaya başladı. Hatta saraya sözcüler göndererek İsmail Mahir Paşa'nın Temmuz başında geri çağrılmasını sağladı. İsmail Mahir Paşa, İstanbul'da, Hüseyin Hilmi Paşa'yı, hatta Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'nın damadı Ali Paşa'yı da sadakatsizlikle suçladı. Bunun üzerine İsmail Mahir Paşa Bursa'ya sürgün edildi.

Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra da İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından düzenlenen bir suikast girişimi sonucunda öldürüldü (Akşin, 1980: 72).

3.5.2.3. Gazeteci Hasan Fehmi Cinayeti (1866-1909)

Hasan Fehmi Bey, Serbesti Gazetesi'nin⁴³ başyazarlarındandı. Gazeteyi sahibi Mevlanzade Rıfat Bey yönetmekteydi. Aynı zamanda Rıfat Bey, İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalif olarak kurulan Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'nin de kurucularından idi (Tunaya, 1989: 416). Mülkiye mektebini bitirdikten sonra bir dönem Fransa'ya kaçmak zorunda kalan Hasan Fehmi, 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle Anadolu'ya döndü, Serbesti Gazetesi'nde yazılar yazmaya başladı. İkinci Meşrutiyet'ten çok şey bekleyen Hasan Fehmi istediğini bulamadı ve aydın çevrelerinde İttihat ve Terakki Cemiyetini eleştiren yazıları oldukça etkili oldu. İlk etapta tehdit mektupları alan Hasan Fehmi, eleştiri yazılarını yazmaya devam etti (Akbal ve Akıncı, 2013: 42). Bu tehditlerin işe yaramadığı görülünce muhalefetin sözcülerinden Hasan Fehmi 6 Nisan 1909 günü öldürüldü (Koloğlu, 2005: 483).

Olayın gerçekleştiği günü Tarık Zafer Tunaya eserinde şöyle bahseder: “*O akşam Hasan Fehmi Bey arkadaşı Mülkiye Kaymakamı Şakir Bey’le Galata Köprüsü’nde yürümektedir. Köprü’nün iki başında ve ortasında olmak üzere birer polis karakolu vardır. Hasan Fehmi Bey, Mevlanzade Rıfat Bey’e çok benzeyen arkadaşıyla köprü üzerinde ilerlerken arkadan gelen bir kişi “Mevlan” diye bağırır, Hasan Fehmi Bey başını çevirir ve o anda şakağına dayanan revolverden çıkan kurşunla yere serilir. Şakir Bey’e de ateş edilir, oda yaralı olarak sendeler ve düşer.*” (Tunaya, 1989: 146).

Hasan Fehmi cinayetini işleyen kimliği kesinlikle belirlenemedi. Bu suikast girişimi hakkında iki kişinin adı öne sürüldü. Bunlardan birincisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fedailerinden Kara Kemal (bir ara Ankara valiliği yapmış ve adının 1926'da İzmir Suikastı'na karıştığı gerekçesiyle idam edilmiştir) diğeri ise, Enver Bey'in eniştesi Nazım Bey'i yaralayan Mustafa Necip oldu (Kabacalı, 2007: 105). Hasan Fehmi öldürüldükten iki üç gün sonra 31 Mart Olayı patlak verdi (Kuran, 2000: 338).

⁴³ Serbesti Gazetesi, İkinci Meşrutiyet'in ilanını izleyen günlerde çok okunan ve çok satan gazetelerden biri olmuştur. Gazete aralıklarla 1913 yılına kadar çıkmıştır. 1919 yılında yeniden çıkarılmaya başlanan gazete 1920'de Mevlanzade Rıfat Bey'in “*Yüzellilikler*” listesine alınması ve yurtdışına gönderilmesine kadar yayın hayatı devam etmiştir. Mevlanzade gazetenin yayın politikasını, “*Meşrutiyet-ı idareye ve bilatefrik-ı cins ve mezhep Osmanlıların hukukuna hadim*” kaydıyla meşrutiyet idaresine ve cins ve mezhep ayırmaksızın Osmanlılara hizmet eden gazete olarak belirlemiştir (Odacı, 2001: 55).

3.5.2.4. Gazeteci Ahmet Samim Cinayeti (1884-1910)

Ahmet Samim de Hasan Fehmi gibi İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı muhalefet yürüten gazetecilerdendi. Özellikle dış politika ve ekonomi konularındaki yazıları Mahmut Şevket Paşa'yı ve İttihatçıları tedirgin etmekteydi. Ahmet Samim ile Mahmut Şevket Paşa arasında büyük bir sorun daha vardı. Mahmut Şevket Paşa, genç yaşından beri Alman yanlısı olmasına karşılık Prens Sabahattinci bir çizgiden gelen Ahrar Fırkası'nın ilkelerini benimseyen Ahmet Samim ise İngiltere'nin bulunduğu Üçlü İtilaf'a eğilimliydi. Devlet borçlanmasına gidilmesini ve bunlarla Almanya'dan askeri donanım alınmasını eleştirmekteydi (Kabacalı, 2007: 125-126).

Ahmet Samim Sada-yı Millet Gazetesi'nin başyazarıydı. Gazetenin sahibi Rum asıllı İstanbul Mebusu Kozmide Efendi idi. Ahmet Samim Bey'in işlediği konular arasında *"Divan-ı Harb-i Örfinin gizli işkence usulleri"* ve *"Soma-Bandırma şimendifer imtiyazının suiistimalleri"* gibi sorunlar vardı. Ayrıca, İttihatçılar Ahmet Samim'i fazla İngiliz yanlısı bulmakta idi (Tunaya, 1989: 417).

Bu arada Ahmet Samim'i susturmak amacıyla Dahiliye Nazırı Talat Bey kendisine mutasarrıflık teklifinde bulundu; fakat Ahmet Samim bu teklifi geri çevirdi. Bunun üzerine izlendi ve sürekli tehdit mektupları aldı (Tunaya, 1989: 417). İşe yaramayan tehdit mektupları sonucunda Ahmet Samim 9 Haziran 1910 yılında öldürüldü. Henüz Hasan Fehmi'nin ölümü üzerinden on dört ay geçmişti (Kabacalı, 1995: 15).

Olay, 9 Haziran Perşembe gecesi, İstanbul'da Bahçekapı köşesindeki poğaça fırını önünde arkadaşı Fazıl Ahmet (Aykaç) Bey'le kol kola yürürken ensesine sıkılan bir kurşunla öldürüldü (Tunaya, 1989: 417-418). Bu olayla Hasan Fehmi'nin öldürülmesi arasındaki benzerlik dikkat çekti. Hüseyin Cahit, bu iki olay arasındaki benzerliği şöyle anlatmaktaydı:

"Bahçekapı cinayeti, geçen yıl köprü üzerinde işlenen cinayete çok benziyor. Bu olayın kamuoyunu İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine döndürmek için kullanılması ve yobazların bu olaydan yararlanıp Yıldız'daki askerleri ayaklandırmaya kalkışmaları daha unutulmadı. Buna benzer bir olayın tekrarı karşısında, bu yeni cinayetin de önceden hazırlandığından ve İttihatçı fırka aleyhine tepki yaratmak amacını güttüğünden şüphelenmemek mümkün değil." (Ahmad, 1999: 109).

Ahmet Samim'i öldürenler de hiçbir zaman ortaya çıkmadı. Ancak önce Yakup Cemil üzerinde duruldu, daha sonrada ünlü İttihatçı Abdülkadir olduğuna karar kılındı. Fakat daha sonraları Atatürk'e yapılan İzmir Suikastı mahkemesinde sorumluluk Maarif Nazırı Şükrü Bey'e yüklendi (Tunaya, 1989: 418).

3.5.2.5. Gazeteci Zeki Bey'in Öldürülmesi

10 Temmuz 1911 yılında öldürülen Zeki Bey'in muhalefeti maliye alanında oldu. Özellikle Maliye Nazırı Cavit Bey'i hedef seçtiği için İttihatçılar için çok önemli ve tehlikeli sayıldı (Tunaya, 1989: 418-419). Olay günü Tunaya'nın eserinde şöyle anlatılmaktaydı:

10 Temmuz 1911 Pazartesi günü akşamı, Zeki Bey başyazarı olduğu “Şehrah” idarehanesinden çıkar. Makriköyü'ndeki (Bakırköy'ün eski adı) evine gitmek için Sirkeci istasyonundan trene biner. Kendisini izleyen katiller de aynı trendedirler. Zeki Bey akşam yemeğinden sonra her gün çıktığı kahveye gider. Katiller de onu beklemektedir. Bir süre sonra, evine dönmek üzere yola koyulur. Cevizlik semtindeki ıssız Huban Sokağı'na girdiği zaman şiddetli silah sesleri insanları uyandırır. Kafatasının üst kısmından giren kurşun beynini parçalayarak kaşları arasından geçmiştir. Düyun-ı Umumiye İdaresi memurlarından Zeki Bey kanlar içinde yere serilmiştir (Tunaya, 1989: 419).

Zeki Bey olayının ilginç bir özelliği, kısa sürede yakalanan katiller yargılandılar; fakat hüküm giymediler (Tunaya, 1989: 421).

3.5.2.6. Mahmut Şevket Paşa'ya Suikast

12 Haziran 1913 Çarşamba günü Beyazıt'ta gerçekleştirilen bir olay, Meşrutiyet'in siyasi hayatında büyük sonuçlar doğurdu. Bu olay, İtilafçı bir grubun Bâb-ı Âli Baskını'na tepki olarak düzenlediği bir komplo idi. Bu komplo sonucunda Mahmut Şevket Paşa öldürüldü (Tunaya, 1989: 428). Olay, Mustafa Ragıp Esatlı tarafından şöyle anlatılmaktaydı:

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa Hazretleri, şimdi saat tam 11.30 da otomobile rakiben (binerek) Bâb-ı Âli'ye gitmek üzere harbiye nezaretinden çıkmış, otomobil tam tramvay caddesinden Çarşı kapısına doğru sapacağı sırada birdenbire önüne çıkan bir cenazeye yol vermek için durmuş, bu esnada sağdan, soldan yaklaşan hüviyeti meçhul bazı adamlar, otomobile taarruz ederek bir kaç el silah atmışlar ve paşayı ağır surette yaralamışlar, yaveri İbrahim bey de isabet eden kurşunlarla derhal şehit edilmiştir (Esatlı, 2004: 16).

Suikasttan sonra ki gelişmelerin seyri şöyle oldu: “Yıkık duvarın üzerindeki adam, Topal Tevfik, suikastçıların hızla uzaklaşan otomobiline yetişememiş, koşarak olay yerinden uzaklaşıp Gedikpaşa’ya doğru kaçmış, bir hanın tuvaletine girip tabancasını oraya atmış, ancak topal oluşu dolayısıyla tanınıp yakalanmıştı.” (Kabacalı, 2007: 171).

Topal Tevfik’in yakalanmasıyla suikast çözülme noktasına geldi:

Harbiye Nezaretindeki sorgusunda cinayete katılmadığını söylediye de, olayın görgü tanıdığı Üsküdarlı Kamile Hanımla yüzleştirilince her şeyi anlattı, suç ortaklarının kimliklerini açıkladı. Cinayette kullanılan otomobil Altınca Daire’de (Beyoğlu Belediyesi) 78 numara ile kayıtlıydı. Ertesi gün Şişli’de, Osmanbey Gazinosu karşısındaki garajda bulundu. Sorgulanan şoför muavini Cevat, otomobili kullanan Abdurrahman’ın ve olay yerinden bu otomobille kaçan Ziya, Nazmi, Bahriyeli Şevki’nin nereye saklandıklarını söylemedi. Belki de bilmiyordu. Prens Sabahaddin ve Gümülcineli İsmail Beyler ortadan kaybolmuşlardı (Kabacalı, 2007: 171).

Tunaya’ya göre bu komplonun amacı Mahmut Şevket Paşa’yı öldürmek değildi.

“Bir karşıt Bâb-ı Âli Olayı tekrarlanacaktı. Başta Enver ve Talat Paşalar olmak üzere, öç alma yoluna gidilerek, İttihat ve Terakki’nin önemli kişileri öldürülecekti. Yaratılan terör havası içinde, karşı taraf sindirilecekti. Müşir Şakir Paşa, sadrazam kaymakamı atanacaktı. Daha sonra sadrazamlığa Prens Sabahattin ya da Kamil Paşa getirilecekti.” (Tunaya, 1989: 429).

Mahmut Şevket Paşa’ya suikast girişiminden sonra divan-ı harpler ve sehpalı kuruldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti muhaliflerinden iki yüz kişilik bir grup Sinop’a sürgün edildi (Tunaya, 1989: 429).

3.5.2.7. Resneli Niyazi’nin Öldürülmesi

Niyazi Bey İkinci Meşrutiyet öncesi dağa çıkan, “Hürriyet’in ilanından sonra büyük saygı gören, resimleri elden ele dolaşan, bir şarkıya bile konu olan (Niyazi’ler, Enver’ler/unutulmaz bu isimler) iki Hürriyet kahramanından biridir” (Kabacalı, 2007: 184). İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra Resneli Niyazi Bey, öteki ittihatçılar gibi siyasetin içinde yer almadı. Ölümü hakkında ise şu bilgiler verilmektedir:

“Balkan Savaşı’nda Resne’nin savunmasına katılan Niyazi Bey, kentin düşmesinden sonra, kurulacak Arnavutluk hükümetine bırakılan Fieri’ye, oradan Avlonya’ya geçti. Ordudaki tifo salgını yüzünden hastalanmıştı; Avlonya’dan vapurla İtalya’ya, oradan yine deniz yoluyla İstanbul’a gitmek istiyordu.” (Kabacalı, 2007: 184). Fakat Niyazi Bey 16 Nisan 1913’te vurularak öldürülmüştür. Yerde yatarken sadece “Niçin?” diyebilmiştir (Kabacalı, 2007: 185).

Niyazi Bey’i öldürenlerin kimliği belirlenemedi. Ancak kim tarafından öldürüldüğü hakkında bazı iddialar söz konusu oldu. İlk olarak Niyazi Bey’in korumaları tarafından öldürüldüğü, daha sonra Niyazi Bey, Hasan Rıza Paşa gibi Esat Paşa Toptani tarafından ya da İsmail Kemal (Osmanlı parlamentosuna katılmış ve sonrasında Arnavutluk’un bağımsızlığı savaşımında rol almıştır) tarafından öldürüldüğüne inanıldı. Diğer bir görüşe göre de, Niyazi Bey Makedonya dağlarında izlediği Bulgar komitacıları tarafından intikam alınmak için öldürüldüğü iddiaları da söylendi (Kabacalı, 2007: 185).

3.5.2.8. Silahçı Tahsin’in Boğdurulması

Mülazım (Teğmen) Tahsin Bey, gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya bölgesindeki en cesur komitacılarından birisi olmuştur. İkinci Meşrutiyet öncesinde Manastır’da *Neyyir’i Hakikat Gazetesi*’ni şapografla (teksir makinesi) gizli olarak basıp ve dağıtan örgüt, bu yayında sert bir dil kullanmıştır. Mülazım Tahsin Bey’de bu geleneğe uyarak, “*Mesleği ittihat, hedefi terakkidir*” alt başlığında “*Silah Gazetesi*”ni yayımlamıştır. Bu gazete kimi zaman on beş günlük kimi zaman haftalık, kimi kez de günlük olarak çıkartılmıştır. Gazetesinin adından dolayı “*Silahçı Tahsin*” adıyla tanınmıştır (Kabacalı, 2007: 188).

Silahçı Tahsin, saldırgan bir dille kaleme aldığı yazılarıyla hem düşman kazanmış hem de İttihat ve Terakki Cemiyetini zor duruma düşürmüştür. Bu yüzden günün birinde Mahmut Şevket Paşa tarafından kendisine böyle taşkınlıklar yapmaması yönünde nasihat ettiği, ertesi gün Tahsin Bey’in, gazetesine büyük harflerle “*Biz Senden Korkmuyoruz*” başlığını koyduğu iddia edilmiştir. 1916 yılında, iple boğulup bir çuval içine konulan ve Edirnekapı’da bir hendeğe bırakılan cesedin Silahçı Tahsin Bey’e ait olduğu anlaşılmıştır (Kabacalı, 2007: 188).

Tunaya, Silahçı Tahsin'in boğdurulması olayını bir gazetecinin öldürülmesinden çok, Teşkilat-ı Mahsusa içerisinde bir hesaplaşma olarak görülmesi gerektiği şeklinde belirtmiştir (Tunaya, 1989: 421).

3.5.3. Milli Mücadele Dönemi'nde Gerçekleştirilen Komitacılık Faaliyetleri

Bu dönemde de komitacılık faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Milli Mücadele Dönemi'nde gerçekleştirilen komitacılık faaliyetlerine geçilmeden önce "*Karakol Cemiyeti*" üzerinde kısaca durulması gerekmektedir. Böylelikle bu kavram üzerinde durulması bu dönemde gerçekleştirilen komitacılık faaliyetlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Türk siyasal hayatında ve Milli Mücadele Dönemi'nde adına sık sık rastlanan kuruluşlardan biri hiç şüphesiz "*Karakol Cemiyeti*" veya "*Karakol Grubu*"dur. Bu cemiyet, Milli Mücadele'ye düşman kuruluş ve faaliyetler karşısında, Milli Mücadele'yi desteklemek ve varlıklarını devam ettirebilmek için gizli gruplar içerisinde faaliyetlerini sürdüren en eski ve en önemli örgütlerden birisidir. Diğer örgütlerden bazıları ise şunlardır: "*Mim Mim Grubu, Sebat Milli Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu, Yıldırım Grubu, Yavuz Grubu, Fethiye Grubu ve Namık Grubu*"dur (Tevetoğlu, 1988: 3).

Öncelikli olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sahipsiz kalan üyeleri arasında gizli bir korunma ve direniş grubu halinde oluşan Karakol Cemiyeti daha sonra Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele'yi destekleyen bir gizli kuruluş haline dönüşmüştür (Tevetoğlu, 1988: 3).

Karakol Cemiyeti'nin kurulması için ilk adım, 1918 yılının ekim ayının son haftasında Enver Bey'in Kuruçeşme'deki yalısında yapılan bir toplantı sonucunda Talat Bey tarafından atılmıştır. Cemiyetin fiili kurucuları arasında Talat Bey'in sağ kolu Kara Kemal, Miralay Kara Vasıf, Miralay Baha Sait, Miraliva Halil (Kut) ve kimi kaynaklara göre de Dr. Adnan (Adivar) vardır (Zürcher, 2005: 112). Talat Bey Anadolu'yu terk etmeden önce Cemiyetin kurulması için eski İaşe Nazırı Kara Kemal ile Kara Vasıf'ı görevlendirmiştir (Tevetoğlu, 1988: 4). Fethi Tevetoğlu "*Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*" adlı eserinde Kara Kemal ile Kara Vasıf arasındaki bir diyalogu vererek Karakol isminin nasıl ortaya çıktığını anlatmaktadır:

İngilizler, Ermeni sürgününe ve katline adı karışmış bulunan İttihatçıları birer birer tutuklamaktadırlar. Biz varlığımızı ancak bir teşkilatla korumak zorundayız. İttihatçılıkta sebat edecekler, gizli bir kuruluşla birbirlerine bağlanmalı ve bir parola kabul ederek tanınmalıdırlar. Paşa ile aramızda -KARAKOL- kelimesi kararlaştırılmıştı. Bu ad, her ikimizin isimlerinin başında “KARA” lakaplarımızla müşterek bulunmaktadır. bu parolayı (K.G.) diye kısaltırsak, hem Tal’at Paşa’nın dediği olur, hem de ikimizin remzini taşımış bulunur (Tevetoğlu, 1988: 4)

Talat Bey’in Karakol Cemiyeti’ni kurma nedeni eski ünlü komitacıları Milli Mücadele’deki faaliyetlere yönlendirmektir. Ünlü İttihatçı fedailer, Dayı Mesut, Yenibahçeli Şükrü (Oğuz), Yavuz Fehmi, Tolçalı Halim vb. kişiler Anadolu’daki milli direnişin üst örgütünü oluşturmaktaydı (Avcıoğlu, 1978: 1180-1181).

Karakol Cemiyeti de diğer pek çok gizli cemiyet gibi hücre sistemine göre bu kez yedi kişilik hücreler şeklinde örgütlendi. İlk hücre, İstanbul’un merkezi Mahmut Paşa Camii’nin önündeki meydanda bulunan Kahvehanede Baha Sait ile Kara Vasıf tarafından kuruldu. Bu grubun kimlerden oluştuğu hakkında tam bir görüş birliği yoktu. Türk Ansiklopedisi, Vasıf, Baha Sait, Kel Ali (Çetinkaya), Binbaşı Yenibahçeli Şükrü (Oğuz), Binbaşı Çerkez Reşit, Refik İsmail ve Binbaşı Sevkiyatçı Ali Rıza isimlerini saymakta idi. Baha Sait’in arkadaşı olan Muharrem (Giray), Şükrü, Reşit ve Ali Rıza’dan söz etmemekte ama Miralay Galatalı Şevket, Kaymakam Kemalettin Sami, Edip Servet (Tör) isimlerini vermekte idi (Zürcher, 2005: 113).

Cemiyetin programına göre, Karakol insanların mutluluğunu temin etmek, milli hakları ve bağımsızlığı elde etmek ve vatanın bütünlüğünü korumaya çalışan bir cemiyetti (Zürcher, 2005: 114).

Karakol Cemiyetinin kuruluş amacı ise, Nizamnamesi’nde şöyle açıklanmaktadır:

Madde 1: Karakol Cemiyeti, milletin vahdeti, hürriyet ve hakimiyet-i mutlakasını ve vatanın, siyasi ve coğrafi ve iktisadi tamamı ve istiklalini te’mine çalışır. İş bu mukaddest-ı tabiiye-i milliye ve mülkiyeyi muhil her nevi ukud, kuyud ve şurutı suret-i kat’iyyede red ve keenlem yekun ad ve ilan eder. İş bu hukuk-u milliye ve mülkiyeyi her mütecaviz ve müstevliye karşı icabında silah kuvvetiyle müdafaa ve muhafaza için Karakol Cemiyeti, milletin kudret ve hamiyet-i milliyesine, alem-i İslamın salabet ve Gayret-i diniyesine, milletlerin hukuk-u tabiyelerini teslim ve müdafaa eden teşkilat-ı beynelmileliyenin müzaheret-i medeniye ve necibanesine istinaden Türkiye’de berveçhi ati teşkilatı icra ve izhar eder (Tevetoğlu, 1988: 7-8).

Böylece Karakol Cemiyeti hakkında bilgi verdikten sonra bu dönemde gerçekleştirilen komitacılık faaliyetlerinden bahsedilebilir.

3.5.3.1. Yahya Kaptan'ın Öldürülmesi

Milli Mücadele Dönemi'nde de çeşitli iç çatışmalar yaşanmış ve bunların bir kısmının üzeri cinayetlerle örtülmüştür. Bunlardan en bilineni hiç şüphesiz Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal arasındaki çekişmeler sonucu öldürülen Yahya Kaptan cinayeti olmuştur.

1890'da Köprülü de doğan Yahya Kaptan Makedonya bölgesinde çetecilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa'da görev almıştır. Korkusuz ve zoru başarmadaki becerisiyle tanınan Yahya Kaptan, Anadolu'ya geçtikten sonra Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek onu gönülden desteklemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine gizli faaliyetlerde bulunan Yahya Kaptan, meşhur Bekirağa Bölüğü'nü basarak, tutuklu bulunan Halil Kut, Sadi Bey ve Küçük Talat Paşa'yı kaçırmıştır. Yahya Kaptan, bölgede (Adapazarı) Mustafa Kemal Paşa'dan başka hiç kimseden emir almamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın istekleri dışında bölgede kuş uçurmamıştır. İstanbul girişinde stratejik bir konumda olan Yahya Kaptan'a Mustafa Kemal Paşa'nın emirleri de bu yönde olmuştur. Ancak Yahya Kaptan Mustafa Kemal Paşa'ya olan sadakatini canıyla ödemiştir (Özkan, 1996: 60). Bu kadar önemli görevleri üstlenen Yahya Kaptan bir süre sonra şikayetlerin odak noktası haline gelmiştir. Yahya Kaptan'ın köy içerisinde adam öldürdüğü, nahiye müdürünü dövdüğü ve hırsızlık yaptığı için hükümet zor durumda kalmıştır. Bu nedenle Yahya Kaptan'ın tutuklanarak teslim edilmesi önerilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Yahya Kaptan'ın teslim edilmesi kararını uygun bulmamıştır. Bunun üzerine hükümet, Yahya Kaptan'ın öldürülmesi için bir ekip askeri yola çıkarmıştır (Kabacalı, 2007: 199).

Tavşanlı mevkiinde Yahya Kaptan'ın yakalandığı haberi alınmıştır. Bölgeden gelen ikinci telgrafta Yahya Kaptan'ın öldürüldüğü bildirilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu İzmit Fırka Kumandan Vekili 14 Ocak 1920 günlü raporunda araştırma sonucunu şöyle aktarmıştır: *“Bizzat yaptığım soruşturmadan, çarpışma olmadığı ve yalnız, Yahya Kaptan'ın teslim olduktan sonra, köy dışında kesici bir aletle öldürüldüğü anlaşılmıştır. Kafatasının olmaması bunu göstermektedir.”* (Kabacalı, 2007: 200-201).

3.5.3.2. Eyüpzade İzzet Bey'in Öldürülmesi

Eyüpzade İzzet Efendi, Görele, Tirebolu, Ordu ve Giresun kaymakamlıklarında bulunmuştur. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan seçimlerde Trabzon'dan mebus seçilmiştir. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde üç dönem görev yapmıştır. Mütakere'den sonra 1918 yılının Kasım ayında Trabzon'a dönmüştür. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin kurucularından olan İzzet Bey, Erzurum Kongresi'ne Maçka delegesi olarak katılmıştır. Erzurum Kongresi'nde kendi akrabasına karşı Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemesine rağmen Sivas Kongresi'nde muhalefet kanadında yer almıştır. Bu davranışından dolayı, Halit Bey'in baskısı ve tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Fakat tüm baskılara ve hiç istenmemesine rağmen, Trabzon'daki Büyük Millet Meclisi seçimlerinden en çok oyu alarak mebus seçilmiştir. İzzet Bey Ankara'ya hareket etmeden önce, yakın arkadaşlarına sultan ile millet arasındaki kopukluğu gidermek için çalışacağını ve bu uğurda canını ortaya koyacağını, gerekirse Ankara'dan İstanbul'a gideceğini söylemiştir. 6 Mayıs 1920'de bölgenin diğer milletvekilleriyle Ankara'ya giderken eşkiya eylemi olduğu söylenen bir baskında öldürülmüştür (Akbal, 2014: 74-75).

3.5.3.3. TKP (Türkiye Komünist Partisi) Lideri Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Öldürülmesi

1883'te Trabzon'un Giresun kazasında doğan Mustafa Suphi, İstanbul'da Hukuk, Paris'te Siyasal Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gördükten sonra 1910 yılında İstanbul'a döndü. Çeşitli gazetelerde yazılar yazmaya başladı. İlk zamanlar İttihatçılığa yakınlık duyan Mustafa Suphi, dönemin bütün gençleri gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 Kongresi'nden sonra siyasi alanda İttihatçılıkla mücadele etmeye başladı ve İttihatçı diktatörlüğüne karşı siyasi özgürlük mücadelesi verdi. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra Sinop'a sürgün edildi. 1914 yılında, Sinop'tan Rusya'ya kaçtı. Rusya'da komünizmi benimseyen Mustafa Suphi, Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet yöneticilerine kendini Türk ve Müslüman bir Bolşevik olarak kabul ettirdi. Mustafa Suphi, komünizmi tam anlamıyla benimsedi ve Anadolu'nun kurtuluşu olarak görmekteydi. Sovyetler Birliği'ne yaslanarak ve buradan aldığı güçle Anadolu'ya geçip komünist yönetimi kurmaya amaçlamaktaydı. Rusya'daki komünist Müslümanlar ile yakın temas halinde olan Mustafa Suphi, Azerbaycan'da Bolşevik devrimi yapılmasından sonra, Türkistan üzerinden Bakü'ye geçti. Mustafa Suphi, Bakü'ye

geçer geçmez İttihatçıların denetiminde bulunan Türkiye Komünist Partisi'nin denetimini alarak İttihatçıları partiden uzaklaştırdı. Parti'ye, kendisine sadık adamları yerleştirdi (Akbal, 2008: 279-280).

Mustafa Suphi ve yoldaşları 28 Kasım 1920'de Kars'a geldiler. Birkaç gün sonra, on üç kişilik bir Türkiye Komünist Partili grup daha Kars'a ulaştı ve gelenlerin sayısı 19'u buldu. Mustafa Suphi ve yoldaşları ağır kış koşulları altında zorla Trabzon'a kızakla yollandılar. Yolda hakaretlere ve saldırılara maruz kaldılar. Trabzon'dan Ankara'ya gönderileceklerini sanıyorlardı. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Trabzon'daki temsilcisi ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Barutçuzade Ahmet Efendi'nin adamı Yahya Kahya emri alarak gelenleri karşılamaya hazırlanmaktaydı. Mustafa Suphi ve yoldaşlarına Trabzon'da bir resmi karşılama töreni hazırlanarak bir motora bindirildi ve yola çıkarıldı. Hemen arkasından Yahya Kahya'nın silahlı adamlarını taşıyan bir motor daha hareket etti. 28 Ocak 1921 gecesi Mustafa Suphi ve yoldaşları ölü veya diri olarak denize atılarak öldürüldü (Kabacalı, 2007: 215-223).

3.5.3.4. Yahya Kahya Cinayeti

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının ölümünde tetikçilik yapan Yahya Kahya, on yedi yaşında Trabzon Kayıkçı Locası'nın isteği üzerine Kahya oldu. Yahya Kahya, Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Trabzon'da olup biten olaylarda varlığını daima hissettirdi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile de yakın temas kurdu. Balkan Savaşı'na ve Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Balkan Savaşı'nda gösterdiği cesaret ve kahramanlık sonucu Teşkilat-ı Mahsusa'ya kabul edildi. En tehlikeli işlerde görevlendirilen Yahya Kahya, bu görevleri başarıyla yerine getirdi ve bundan dolayı Sultan Beşinci Mehmet Reşat ve Harbiye Nazırı Enver Bey tarafından ödüllendirildi. Aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vazgeçilmez komitacılarından biri oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda Yakup Cemil'in emri altında Doğu Cephesi'nde ve Çanakkale Cephesi'nde savaştı. Çanakkale Cephesi'nde gösterdiği hizmetler uzun süre hafızalarda kaldı. Yahya Kahya, Mondros Antlaşması'nda sonra Enver Bey'in emriyle Trabzon'da ilk örgütlenme hareketlerini başlatanlar arasında yer aldı. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin liderlerinden biri oldu (Akbal, 2014: 113-114).

Yahya Kahya, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile anlaşarak yük ve deniz iskelelerinde denizcileri örgütleyip, milli bir ordu meydana getirdi ve Trabzon'da önemli bir güce sahip olan, adeta bir *“İskele Hükümeti”* kurmuştur. Asker kaçakları ve mahkumlardan

oluşturduğu üç yüz kişilik çeteye dayanarak, hükümet içinde hükümet gibi davranmaya başladı. Yahya Kahya adeta Doğu Karadeniz’de Enver Bey’in vekili gibi davranmaktaydı. İsteddiği vergiyi koymakta, istediği kadar vergi almakta ve herkese istediğini yaptırmaktaydı. Özellikle Mustafa Suphi ve yoldaşlarının öldürülmesinden sonra iyice önü alınmaz bir hal aldı (Akbal, 2014: 114-115).

Trabzon’daki, başını Yahya ile Barutçuzade Hacı Ahmet’in çektiği Müdafaa-i Hukukçular ittihatçı olduğundan Müdafaa-i Hukuk adına toplanan vergiler Enverist örgütlenmede kullanılmaktaydı. Trabzon’daki örgütlenmeye son vermek için 13. Tümen’in komutanlığına Seyfi Bey getirildi. Yeni komutanda duruma hakim olamadı. Kazım Karabekir’in Trabzon Komutanlığı’na atadığı güvenilir adam Sabit Sami Bey kente gelince Envercileri incelemeye başladı. Bu arada Yahya Kahya’nın çetesindeki birçok kişi ve kardeşi yakalandı. Kentin her yerinde aranan Yahya Kahya ise teslim oldu ve sıkı güvenlik önlemleri altında Samsun’a gönderildi. Samsun’da serbest bırakılan Yahya Kahya yargılanmak üzere Sivas’a gönderildi. Yahya Kahya ve arkadaşları Müdafaa-i Hukuk adına toplanan paraları zimmetine geçirmekle suçlanmaktaydılar. Sivas’ta yargılanan Yahya Kahya ve arkadaşları Sivas Bidayet Mahkemesi’nde beraat edilerek Trabzon’a döndüler. 3 Temmuz 1922 günü Yahya Kahya otomobiliyle Soğuksu’daki yazlık köşküne giderken yolun ıssız bir yerinde pusu kuran kişilerce öldürüldü (Kabacalı, 2007: 256-257).

General İsmail Hakkı Tekçe, uzun yıllar sonra Günaydın Gazetesi’nde yayımlanan anılarında, Yahya Kahya’yı Topal Osman’ın iki adamıyla birlikte kendisinin öldürdüğünü açıklamıştır (Kabacalı, 2007: 260).

3.5.3.5. Ali Şükrü Bey Cinayeti

Büyük Millet Meclisi’nin kurulduğu ilk zamanlarda her milletvekili kendi inançlarını kolayca savunabilmekte ve hiçbir gruba bağlı kalmamaktaydı. Çünkü ne bir parti ne de bir grup vardı. Meclis üyeleri içerisinde ilk defa milli düzeyde iktidar sahibi olan yeni üyeler siyasal parti disiplini içerisinde yer almayarak adeta kendilerinden sorumlu bireyler gibi davranmaya başladılar. Zamanla bu durum gruplaşmalara yol açtı ve mecliste İkinci Grup adında bir muhalif kanat oluştu. İkinci Grup’un önderliğini ise Ali Şükrü Bey üstlendi (Akbal, 2014: 144).

Ali Şükrü Bey, mecliste Mustafa Kemal Paşa'ya en sert muhalefet eden milletvekillerinden biriydi. İsmet İnönü onu, *“Meclis'in en sert bir üyesi ve özellikle Atatürk'e karşı son derece insafsız ve kırıcı ifadeler ve hareketlerle hareket eden bir unsuru”* olarak nitelendirmekteydi. Saltanatın kaldırılması konusu meclisin gizli oturumunda görüşülürken her konuşmadan sonra söz alarak hilafeti savunan Ali Şükrü Bey, Lozan Barış Antlaşması konusundaki, günlerce süren görüşmeler sırasında da sert bir muhalefet yürüttü. Tartışmalı oturumların ve sert bir muhalefetin devam ettiği sırada yani, 26 Mart 1923 akşamından sonra Ali Şükrü Bey ortadan kayboldu (Kabacalı, 2007: 274-276).

Ali Şükrü Bey'in ortalıktan kaybolduğu haberi mecliste şok etkisi yaratmıştı. Ali Şükrü Bey iki gün geçmesine rağmen halen bulunamamıştı ve nerede olduğuna dair bir haber alınamamıştı. Bu durum meclis kürsüsüne taşınmış ve Ali Şükrü Bey'in siyasi bir saldırıya uğramış olabileceği değerlendirmeleri yapılmaya başlanmıştı (Akbal, 2014: 166-167). Milletvekilleri bu olay üzerine meclisi terk etmeyerek kaybolan milletvekilinin bulunmasını ve kendilerinin de can güvenliklerinin sağlanmasını istemişlerdi (Kabacalı, 2007: 277).

Ali Şükrü Bey'in ortadan kaybolmasında sonra kuşklar Topal Osman üzerine yoğunlaştı. Yardımcılarından Mustafa Kaptan'ın gözaltına alınıp sıkıştırılmasıyla Topal Osman'ın Ali Şükrü Bey'i görmek istediğini ve Samanpazarı'ndaki evine davet ettiğini ve orada öldürerek Mühye köyünde toprağa gömdüğünü anlattı (Kabacalı, 2007: 280-281).

Topal Osman'ın Ali Şükrü Bey'i Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine öldürdüğü yolunda iddialarda ortaya atıldı. Bu konudaki iddialar Rıza Nur'un anılarından kaynaklanmakta idi:

Osmanağa Ankara'da imiş. Karacaoğlan caddesinde rast geldim. Nereye gittiğimi sordu. “Meclis'e” dedim. “Ben istasyona gidiyorum, beraber gidelim.” dedi. “Peki” dedim. İstasyona kadar beraber yürüdük ve konuştuk. Beni severdi, itimadı vardı. Ben de onu severdim. Meclis'in önünden geçerken dedi ki: “Yahu, Meclis'de birçok vatan haini meb'us varmış, bunlar memleketi satıyorlarmış. Niye bana haber vermiyorsun? Meclis'i basıp hepsini keseceğim. Başka çare yok. Bu kadar emek, bu kadar kan. Memleketi kurtardık. Derken şimdi bunlar çıktı.” Dedim ki: “Bu hainleri sana kim haber verdi?” dedi: “Orasını sorma!” “Hayır, illa söyle!” dedim ve zorladım. Dedi: “Gazi söyledi.” (Nur, 1967: 1172-1173).

3.5.3.6. Topal Osman Olayı

Ali Şükrü Bey cinayetini, Topal Osman'ın işlediği netleşince Mustafa Kemal Paşa, Muhafız Birliği Komutanı İsmail Hakkı Tekçe'yi Topal Osman'ı ölü ya da diri olarak ele geçirmesi için kesin emir verdi. İsmail Hakkı Tekçe yaptığı araştırmalar sonucunda Topal Osman'ın Ayrancı Bağları'nda Papazın Köşkü denen bir yerde, yanında yüz kadar adamıyla birlikte teslim olmaya niyetli olmadığını ve savunma önemleri aldığını tespit etti. Topal Osman'ın bulunduğu yer Çankaya'ya hakim bir yer olduğundan dolayı burada da bazı önlemlerin alınması öngörüldü. Çünkü Topal Osman, üzerine asker gönderen Mustafa Kemal Paşa'ya kızgındı ve saldırması ihtimal dahilindeydi. 1/2 Nisan 1923 gecesı İsmail Hakkı Tekçe, gerekli önemleri aldıktan sonra Topal Osman'ı teslim çağrısında bulundu; fakat cevap alamayınca askerlerine ateş emri verdi. Çarpışma sonucunda 12 adamı ölen ve kendi de yaralanan Topal Osman, hastaneye götürülürken yolda öldü (Akbal, 2008: 431-432).

3.5.3.7. Halit Paşa'nın Mecliste Vurulması

Aslen Kastamonulu olan Halit Paşa, İstanbul'da doğmuştur. Askerlik hayatı boyunca büyük kahramanlıklar yapmıştır. Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz Savaşları'nın yanı sıra Ermeni Harekatı'nda da etkili olmuştur. Savaşlarda gösterdiği cesareti sonucu "*Delı Halit*" namıyla tanınmıştır. Askerlik hayatından sonra siyasete girme kararı alan Halit Paşa, Ardahan Milletvekili seçilmiştir. Askeri hayata alışmış olan Halit Paşa, meclisin siyasi ortamına ayak uyduramamıştır. Farklı fikirlere şiddetle karşı çıkmıştır. Bu durum Halit Paşa'nın öfkesini artırmıştır. 9 Şubat 1925'te Afyonkarahisar Milletvekili olan Ali Bey ile kavga etmiştir. Kavga sonucu Halit Paşa, yaralanmış ardından 14 Şubat 1925 tarihinde ölmüştür (Üçüncü, 2012: 547).

3.5.3.8. İaşe Nazırı Kara Kemal'in Öldürülmesi

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Kara Kemal "*Küçük Efendi*" lakabıyla anılmaktadır. Talat Bey'e "*Büyük Efendi*" denildiği için kendisine "*Küçük Efendi*" denilmiştir (Çavdar, 1995: 304). Kara Kemal, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimde olduğu dönemde kısa süreliğine İaşe Nazırlığı görevini üstlenmiştir. 1926 yılında İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'ya karşı düzenlenen suikast girişimi sonrası bazı İttihatçılarla beraber

Kara Kemal’de İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanmış ve sonrasında idam cezasına çarptırılmıştır. Pek çok kişi tutuklanırken yargılama öncesi Kara Kemal kayıplara karışmıştır. Yargılaması devam ederken polis tarafından İstanbul’daki evinde yakalanmış ve şüpheli bir şekilde intihar ederek ölmüştür (Sertel ve Yedek, 2015: 377).

Sonuç olarak denilebilir ki, kökeninin Balkanlar olduğu bu faaliyet biçimi, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasal iktidarda gündeme gelmesiyle birlikte Türk siyasal hayatında da görülmeye başlanmıştır. İlk olarak İkinci Abdülhamit’in istibdat yönetimine ve hafiyelelere yönelik bir mücadele verilmiş daha sonra ise Milli Mücadele Dönemi’nde de komitacılık faaliyetleri devam etmiştir. Bu dönemlerde siyasal cinayetler/suikastlar düzenlenerek komitacılık faaliyetlerine girildiği görülmüştür. Dönemsel olarak bir ayırım yapılan ve komitacı zihniyetin ortaya çıkardığı siyasal cinayet/suikastlara en son olarak Kara Kemal cinayetine yer verilerek bölüm sonuçlandırılmıştır. Ayrıca bu dönemde muhalif unsurların tamamen temizlendiğini de söylemek mümkündür.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Balkanlara egemen olduktan sonra takip ettiği hoşgörü politikası sonucunda bölge huzurlu bir hale geldi. Ancak 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve büyük devletlerin, özellikle Rusya'nın, Balkan devletlerini kışkırtmaları sonucunda başlayan komita, çete ve isyan hareketleri, Balkanları huzursuz bir bölge haline getirdi. Fransız İhtilali sonrasında gelişen/ortaya çıkan milliyetçilik akımı imparatorlukları sarsan ve onları yıkma gücüne sahip tehlikeli bir akım olarak görülmekteydi. Çok geçmeden Osmanlı Devleti'nde de bu akım etkisini göstermeye başladı.

Balkanlarda yaşanan bu huzursuzluk ortamı Balkan/Makedonya komitacılığını ortaya çıkardı. Komitacılık olarak adlandırılan faaliyetler 19. yüzyılın son çeyreğinde Makedonya bölgesinde ortaya çıktı ve Makedonya bölgesi çatışmaların yaşandığı bir bölge haline geldi. Komitacılığın ilk olarak Makedonya bölgesinde ortaya çıkmasının nedeni bölgenin jeo-politik öneminden kaynaklanmaktaydı. Çünkü Makedonya özellikleri olan bir bölgeydi. Gerek büyük devletlerin gerekse Balkan devletlerinin özellikle bunlar arasında en çok etkili olan Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın bölge üzerindeki istekleri çok yönlü oldu. Rusya Panslavizm akımıyla Balkanlar'ı kontrolüne almaya çalışırken; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Selanik limanına bir kapı açmaya çalıştı, İngiltere ve Fransa ise Osmanlı Devleti üzerindeki rekabetleri doğrultusunda bir Makedonya siyaseti takip ettiler. Yunanistan, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma hayali içerisindeyken; Sırbistan, eski Sırbistan'ı canlandırmak; Bulgaristan ise, Büyük Bulgaristan'ı kurmak amacıyla Makedonya bölgesinde Osmanlı Devleti'nin kullandığı tabirle Rumeli'de toprak ve hak iddia ettiler. Büyük devletlerin ve Balkan devletlerinin bölge üzerindeki tüm bu hazırlıkları Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürdü. Nihayetinde Makedonya çok yönlü çekişmelerin ve çözümü zor bir sorun haline geldi.

1876'dan 1908 yılına kadar Bulgarlar ve Makedonyalılar mücadele birimleri olan komita ve çetelerini kurmaya başladılar. Bölgede, faaliyetlerini göstermek için Makedonya İç Devrim Örgütü ve Yüksek Makedonya Komitesi Bulgaristan'ın desteği ile kuruldu. Tabi ki Makedonya bölgesini kendi topraklarına katmak isteyen yalnızca Bulgarlar olmadı. Aynı şekilde, Sırlar ve Rumlar da Makedonya bölgesini ele geçirmek için komitacılık ve çetecilik yapmaya başladılar. Bu amaçla Rumlar, Etnik-i Eterya'yı; Sırlar ise Saint Sava Örgütü'nü kurarak komitacılık ve çetecilik yapmaya devam ettiler. Fakat bu konuda kurduğu komitalarla en etkili ve yoğun çabayı gösteren Bulgar komitaları oldu.

Balkan devletleri tarafından kurulan bu komitalar yöntem olarak terörü benimsemişlerdir. Amaçlarına ulaşmak için kullandıkları en iyi yöntem biçimi karışıklık çıkarmak ve suikastlar olmuştur. Ayrıca dağa adam kaçırma, silah depolarına saldırı gibi her türlü gayri ahlaki terör yöntemlerini de tercih etmişlerdir. Kurulan bu komitalara din adamları ve öğretmenler destek verenler arasında yer almıştır. Örgüte katılmayı reddeden kişi ve kişilerse tedhiş ve baskı yöntemleriyle zorla komitacı eylemlere katılımı sağlanmıştır. Aynı zamanda katı ve hiyerarşik bir örgütlenme modeli seçilmiştir. Büyük propaganda faaliyetlerine girişen bu komitalar bölgede şiddetli bir terör havası estirmeye başlamıştır. Yaptıkları faaliyetlerle büyük devletlerin dikkatini Makedonya bölgesi üzerine çekmeye çalışmışlardır. Nitekim bu yaptıklarında başarılı da olmuşlardır. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin komitacılara karşı gerek reform programları gerekse aldığı önlemleri bir türlü hayata geçirememiş olması komitacıların daha da şiddetli eylemler gerçekleştirmesine neden olmuştur. Son çare olarak Türkler de Balkanlarda komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine girişmişlerdir.

Türk subaylarının Balkanlar'da yaşanan komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine karşı uyanışı ilk komitaların kurulduğu 1890'dan 13 yıl sonra 1903 yılında gerçekleşmiştir. Balkanlar'da, komitacılık ve çetecilik faaliyetleri ile mücadele eden Türk subayları Bulgar, Rum ve Sırp komitacılarının örgütlenme, propaganda ve faaliyet tarzlarını öğrenerek, onlar da komitacılık yapmaya başlamışlardır. Daha da önemlisi Türk subayları Balkan/Makedonya komitacılarından milliyetçiliği ve ihtilalciliği öğrenmişlerdir. Makedonya bölgesi onlar için bir mücadele alanı olmasından ziyade bir okul görevi görmüştür. Nihayetinde Türk subayları devletin kurtuluşu için ihtilali zorunlu olarak görmüşler ve Balkan/Makedonya komitacılığını model almışlardır. Bu komitacı kadrolar sadece subaylardan oluşmamıştır. Aynı zamanda, cesaretli, örgütlenme yeteneğine sahip ve çetecilik, komitacılık taktiklerini bilen kişiler de bu kadrolara katılım sağlamıştır.

Balkan komitacılarıyla savaşarak komitacı faaliyetleri tecrübe eden Türk subayları, onlardan öğrendikleri yöntemleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasından sonra da Cemiyet içerisinde kullanmışlardır. Bu komitacı kadrolar ilk olarak İkinci Abdülhamit'in istibdat dönemine ve hafiyelere karşı mücadele etmişler daha sonra ise Milli Mücadele Dönemi yıllarında yasal yollarla çözülemeyen sorunlarını yasal olmayan yöntemlerle yani komitacılık ve çetecilik faaliyetleri ile çözmeye çalışmışlardır.

Türk subayları Balkan/Makedonya komitacılarının yöntemlerini takip ettiler. Yaptıkları komitacılık faaliyetleri birebir Balkan/Makedonya komitacılığıydı. Siyasal iktidar mücadelesinde Balkan/Makedonya komitacıları gibi çeteler kurarak dağa çıktılar. Meşrutiyeti yeniden ilan ettirme çabaları sırasında, Resneli Niyazi'nin dağa çıkması bu konunun en bariz örneği oldu. Örgütlenme modeli ve yemin etme töreni Balkan/Makedonya komitacılarıyla aynıydı. Komitaya üye olmak isteyen Balkan/Makedonya komitacıları kutsal kitap, hançer ve silah üzerine yemin ederken Türk komitacıları da aynı materyaller üzerine yemin etmekte fakat aradaki tek fark İncil'in yerini Kur'an'ın alması oldu.

Tunaya'ya göre, İttihat ve Terakki her zaman bir komita, İttihatçılar ise komitacı olarak kabul edildi (Tunaya, 1988: 525). Bu Balkan/Makedonya komitacılığına olan benzerlik sadece örgütlenme ve yemin etme törenleriyle aynı kalmadı komitacıların davranış ve tutumları da örnek alınmaya çalışıldı. Buradan hareketle Türk komitacılarının genel karakteristik özelliklerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Türk komitacısının genel özellikleri şunlardır:

1. Gözü kara insanlardır.
2. Hedeflerine ulaşmak için her türlü yola başvurlar.
3. Katı bir hiyerarşi söz konusudur. Ast üst ilişkisinde itaat çok önemlidir. Ast üstün emrini sorgulamadan ve tereddüt etmeden verilen görevi yerine getirir.
4. Cesur, korkusuz ve sert bir kişiliğe sahiptirler.
5. Çete savaşlarını iyi bilirler.
6. Gizli emirleri yerine getirirler.
7. Şüphelidirler. Üstlerinin emri dışında her şeye şüphe ile bakmaktadırlar.
8. İhtilalci bir karaktere sahiptirler.
9. Teşkilatlanmayı çok iyi bilirler.
10. Propaganda yöntemlerini çok iyi kullanırlar.

11. Komitacılar için sadakat çok önemli bir kavramdır.
12. Sır saklamak çok önemlidir.
13. En çok kullandıkları yöntemler suikastlardır. Bunun haricinde dağa adam kaçırma ve karışıklık çıkarma, tedhiş, yıldırma vs. yöntemlerini de kullanırlar.

Sonuç olarak denilebilir ki, Türk siyasetinde komitacılık ve komitacılar her ne kadar tarih sahnesinden kaybolmuş gibi gözükse de zaman zaman iktidar mücadelesinin içerisinde yöntem ve uygulamalarıyla adeta gelenekselleşerek etkisini devam ettirmektedir. Yakın tarihte de bunun bariz örneklerinin görülmesi mümkündür. Bu amaçlar doğrultusunda siyasal cinayetler/suikastlar düzenlenmiş, tedhiş ve yıldırma yöntemlerine başvurulmuştur. Bazen sonuç istenildiği gibi de olmamıştır. Tabi ki, bu yolu seçen kişilerin akıbetlerinin de aynı sonuçlandığı görülmektedir. Bu bir atasözüyle ifade edilecek olursa, “*Su testisi su yolunda kırılır*”. Bu atasözünden de hareket ederek tarih bize büyük bir ders çıkarılması gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Adanır, F. (2001). *Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Adanır, F. (1995). Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun İle Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği. M. Tuncay & E. J. Zürcher (Der.). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*(ss.33-72). İstanbul: İletişim.
- Adanır, F. (1975). Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet. *Birikim Dergisi*, 2(9), 14-26.
- Ağanoğlu, Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*. İstanbul: Kum Saati.
- Ahmad, F. (1999). *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak.
- Ahmad, F. (1996). *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak.
- Akbal, İ. (2014). *Cumhuriyetin Karanlık Yılları Derin Cinayetler*. İstanbul: Timaş.
- Akbal, İ. (2008). *Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*. Trabzon: Serander.
- Akbal, İ. (2011). Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13, 71-102.
- Akbal, İ. & Akıncı, M. (2013). Türkiye'de Siyasal İktidar-Muhalefet İlişkilerinde Muhalefete Tahammülsüzlüğün Aynası: Basın ve Tasfiyeler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9, (18), 32-50.
- Akşin, S. (1980). *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek.

- Akşin, S. (1971). İttihat ve Terakki Üzerine. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 153-182.
- Akşin, S. (1970). Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı (I). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 19-39.
- Alp, İ. (2002). Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti. M. Hatipoğlu (Der.), *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, İstanbul: ASAM.
- Altıntaş, A. (2005). Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VII, (2), 69-91.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Armaoğlu, F. (1975). *Siyasi Tarih (1789-1960)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Artuç, N. (1998). *Osmanlı Devleti'nde Bulgar İsyanları ve Bulgar Meselesi (1878-1886)*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Avcıoğlu, D. (1978). *Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*. İstanbul: Tekin.
- Avcıoğlu, D. (1996). *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*. İstanbul: Tekin.
- Aydemir, Ş. S. (1970). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa (1860-1908)*. İstanbul: Remzi.
- Aydın, M. (1996). *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*. İstanbul: Kitabevi.
- Aydın, M. (1998). Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması. *Osmanlı Araştırmaları*, XVIII, 239-257.
- Aydın, M. (1999). Doğu Rumeli Vilayet. *Osmanlı*, 2, 329-334.
- Aydın, M. (1989). Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri. *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 209-234.
- Ayışığı, M. (1999). Dünden Bugüne Batı Trakya Meselesi. *Osmanlı*, 2, 505-526.
- Bakırcılar, N. (2003). *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Dinsel Yapı ve Bunun Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Belig, M. (1936). *Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları*. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Beydilli, K. (1989). II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Mes'elesi'ne Dair. *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 77-99.
- Bıyıklıoğlu, T. (1955). *Trakya'da Milli Mücadele*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Binark, İ. (1996). Makedonya'daki Osmanlı Evrakı. *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın no: 29*, Ankara.
- Binark, İ. (1995). Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I. *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın no: 22*, Ankara.
- Bleda, M. Ş. (1979). *İmparatorluğun Çöküşü*. İstanbul: Remzi.
- Bozkurt, G. S. (2010). Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, X (2), 51-95.
- Burak, D. M. (2003). Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 14, 291-318.
- Burma, M. (2012). Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları. *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67-89.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (C.13), (1995).
- Comyn-platt, T. (1906). *The Turks in Balkans*. Alston Rivers London.
- Cumalı, N. (1998). *Makedonya 1900*. İstanbul: Çağdaş.
- Çanlı, M. (2011). Bulgar Trakya Komitesi (1918-1934). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XI(2), 277-292.
- Çanlı, M. (2015). Balkanlarda Komitacılık, Çetecilik ve Siyasi Af. *Yeni Türkiye*, 68, 3218-3229.
- Çavdar, T. (1991). *İttihat ve Terakki*. İstanbul: İletişim.
- Çavdar, T. (1995). *Talat Paşa (Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Çulcu, M. (2011). *İttihat ve Terakki I. Meşrutiyet'ten II. Meşrutiyet'e* İstanbul: E Yayınları.
- Danışmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye.
- Davison, R. H. (1963). *Reform In The Ottoman Empire 1856-1876*. New Jersey: Princeton University Press.
- Demirbaş, O. (1999). *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Demirtaş, B. (2007). Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 389-408.
- Dinamo, H. İ. (1977). *Kutsal İsyan 2: Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikayesi*. İstanbul: May Yay.
- Esatlı, M. R. (2004). *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*. İstanbul: Örgün.
- Fikri, B. (1976). *Balkanlar'da Tedhiş ve Gerilla, Grebene*. İstanbul: Belge.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdulhamid*. (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: Homer.
- Gökdemir, O. (2011). *Faili Meçhul Cinayetler Tarihi (Osmanlı'dan Günümüze Bir Tarz-ı Siyaset Olarak Cinayet)*. İstanbul: Destek.
- Gürer, T. (2008). *Komitacı BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*. İstanbul: Gürer.
- Hacısalihioğlu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*. (İ. Catay, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Halaçoğlu, A. (1994). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hamza, Y. (2000). *II. Abdülhamid ve Makedonya Meselesi (1876-1909)*. II. Abdülhamid Dönemi Paneli (II), (s.83-111). İstanbul.
- Hamza, Y. (1994). 1908-1912 Yılları Arasında Makedonya'da Kurulan Ayrılıkçı Örgütler ve Osmanlı, Balkan ve Doğu Federasyonu-Konfederasyonu Kurma Fikri. *Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım*, 2079-2097.
- Hanioğlu, Ş. (1985). *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*. İstanbul: İletişim.

- Hobsbawm, E. J. (1993). *1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik (Praogram, Mit, Gerçeklik)*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- İmbert, P. (1909). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri-Türkiye'nin Meseleleri*. (A. Cemgil, Çev.). İstanbul: Engin.
- İnalcık, H. (1943). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnan, Y. Z. (1978). *Jön Türklerden İttihat ve Terakki Cemiyetine*. İstanbul: Bayramşık.
- İnbaşı, M. (2002). Makedonya'da Osmanlı Hakimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik. M. Hatipoğlu (Der.), *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu* (ss.27-44). İstanbul: ASAM.
- İpek, N. (1994). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İpek, N. (2002). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı. *Türkler*, 13, 15-24.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü*. İstanbul: Temel.
- Kabacalı, A. (1995). *Bir İhtilalcinin Serüvenleri Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilal*. İstanbul: Engin.
- Kabacalı, A. (2007). *Tanzimat'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Cinayetler*. İstanbul: Güner.
- Kansu, A. (2002). *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim.
- Karabekir, K. (2011). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (2003). *Osmanlı Tarihi VII. Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (1988). *Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karamuç, S. (2009). *Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Karatay, O. (2002). Orta Çağda Makedonya: Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü. M. Hatipoğlu (Der.), *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, (ss.1-23). Ankara: ASAM.
- Karpat, K. (2002). *Studies On Ottoman Social And Political History: Selected Articles and Essays*. Leiden-Boston- Köln: Brill.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Knight, E. F. (1909). *The Awakening Of Turkey: A History Of The Turkish Revolution*. London: J. B. Lippincott Company.
- Kodaman, B. (1983). *Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid’in Doğu Anadolu Politikası*. İstanbul: Orkun.
- Koloğlu, O. (2005). *Abdülhamit Gerçeği*. İstanbul: Pozitif.
- Koyuncu, A. (1998). *Bulgar Eksarhlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kuran, A. B. (2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Kaynak.
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Küçükkılıncı, İ. (2010). *İkinci Meşrutiyet’in İlanında Halk Unsuru*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mansel, A. M. (1963). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim.
- Martin, V. (2006). Balkan Savaşına Gidilen Süreçte Makedonya Sorunu ve Bir Osmanlı Diplomatinin Faaliyetleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 1-16.
- Meydan Larousse Büyük Lügat Ansiklopedisi (C.7), 1972.
- Milliyet, 10.7.1959.
- Milliyet, 11.9.1975.
- Milliyet, 26.12.1977.
- Milliyet, 16.2.2000.
- Nur, R. (1967). *Hayat ve Hatıratım 3*. İstanbul: Altındağ.

- Odacı, S. (2001). *Makale Türünün Siyasi Değişmedeki Rolü Bakımından II. Meşrutiyet Dönemi'nde Öldürülen İlk Gazetecilerimiz*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Okur, M. (2012). The Times Gazetesine Göre Makedonya Sorunu (1918-1945). *Karadeniz Araştırmaları*, 32, 29-44.
- Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun Son Nefesi (Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet)*. İstanbul: Timaş.
- Ortaylı, İ. (2012). *Yakın Tarihin Gerçekleri (Osmanlı'nın Çöküşünden Küllerinden Doğan Cumhuriyet'e)*. İstanbul: Timaş.
- Ortaylı, İ. (1991). Osmanlı-Bulgar Basını Üzerine Notlar. *AÜDTC Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 253-260.
- Ortaylı, İ. (1985). Balkanlarda Milliyetçilik. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedi*, 4, 1026-1031.
- Öksüz, H. (1999). Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç. *Osmanlı*, 2, 484-494.
- Öner, F. (2010). *Balkanlar'da Azınlık Hakları: Bulgaristan ve Makedonya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, H. (2014). *Abdülhamid'i Deviren Kurşun- İsyan, Suikast, İhtilal*. İstanbul: Timaş.
- Özger, A. (2012). *Selanik'te Kiliseler ve Etnik Kimlik İnşası*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, T. (1996). *Bir Gizli Servisin Tarihi: MİT*. İstanbul: Milliyet.
- Ramsaur, E. E. (1972). *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*. (N. Ülken, Çev.). İstanbul: Sander.
- Saatçi, M. B. (2004). *Makedonya Sorunu (1903-1913)*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Saatçi, M. B. (2005). XX. Yüzyılın Başında Makedonya Bölgesinde Devlete Karşı Ayaklanmalar: Kresana'dan Kruşova'ya Örnekler. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 17, 349-366.

- Saatçi, M. B. (2005). II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorununda “Bulgar” Rolü. Uluslar Arası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu: 12-13 Mayıs (s.115-127). Eskişehir.
- Saatçi, M. B. (2009). Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller. *Karadeniz Araştırmaları*, 6 (23), 13-28.
- Saatçi, M. B. (2002a). Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Makedonya Sorunu. M. Hatipoğlu (Der.). *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, (ss. 45-68). Ankara: ASAM.
- Saatçi, M. B. (2002b). XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya’da Kurulan Örgütler. *Türkler*, 13, 108-117.
- Saygılı, H. (2011). Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya’da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti. *Güvenlik Stratejileri*, 21, 147-185.
- Saygılı, H. (2013). 1903 Makedonya’ında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski’nin Katli. *Karadeniz Araştırmaları*, 39, 69-94.
- Selimoğlu, İ. (1987). *Osmanlı Devrinde Bulgar İsyanları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Sertel, S. & Yedek, Ş. (2015). İttihat ve Terakki’nin Küçük Efendisi: İaşe Nazırı Kara Kemal Bey’in Hayatı ve Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, XXIV, 377-403.
- Şemsettin, S. (2016). *Makedonya Tarihçe-i Devr-i İnkılab*. (T. Aytekin, Çev.). Ankara: Öğretmen Dünyası Yay.
- Şentürk, H. (1992). *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şıvgın, H. (1999). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Balkan İttifakının Önce Çeteler ve Kiliseler Arasında Başlaması. *Osmanlı*, 2, 478-483.
- Taşcan, A. (2011). *Bulgaristan’ın Bağımsızlık Sürecinde Kilisenin Fonksiyonel Rolü*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Temelkuran, T. (1972). Makedonya Meselesine Dair Bir “Layiha”. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi (I)*, 147-165.

- Temo, İ. (2000). *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kurucusu ve 1/1 No'lu Üyesi İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları*. İstanbul: Arba.
- Tepedelenlioğlu, N. N. (1992). *Sultan Abdülhamit ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar*. İstanbul: Toker.
- Tevetoğlu, F. (1988). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tevfik, E. (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. İstanbul: Hürriyet.
- Tokay, G. (1995). *Makedonya Sorunu- Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*. İstanbul: Afa Yay.
- Toprak, S. (2011). *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi)*. İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasal Partiler (İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi)*. İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Tunaya, T. Z. (1960). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketi*. İstanbul: Yedigün Matbaası.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uyanık, E. (2015). İttihat ve Terakki'nin Gelişiminde Osmanlı Balkanları'nın Rolü: "İhtilal Makedonya'da Başlar". *Yeni Türkiye Yayınları*. 1-8.
- Uzer, T. (1999). *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Üçüncü, U. (2012). Halit Paşa Olayı ve Yankıları. *History Studie*, 4(1), 547-571.
- Yalçın, A. K. (2012). *Balkanlarda Sırp Milliyetçiliği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yalçın, H. (2010). *Sırp Çete Hareketleri ve Osmanlı Devleti (1804-1878)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Yarcı, G. (2013). Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913). *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 76-114.
- Yenidünya, S. (1999). *Balkanlarda Kilise Mücadeleleri (XIX. YY-XX. YY)*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yetim, F. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 286-296.
- Yıldırım, A. (1998). *Arşiv Belgelerine Göre XX. Yüzyıl Başlarında Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yılmaz, H. & Kaşıkçı, N. (2001). *Medeniyetin İzinde Yunanistan'dan Almanya'ya Adım Adım Balkanlar ve Avrupa*. Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.
- Zürcher, E. J. (2005). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. (N. Salihoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim.

EKLER

Ek 1:

İNGİLTERE HÜKÜMETİ'NİN DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMANİYE'NİN BAŞLUCA DÜŞMANI OLDUĞU VE MAKEDONYA MESELE-İ MÜHİMME-İ SİYASİYESİNİN SEBEB-İ ZUHURU

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ile yalnız suret-i zahirede münasebat-ı dostanede bulunan ve Mısırlı'lar, Hindli'ler, Sudani'ler..... ilah gibi daimi surette İslamlar aleyhinde ittihaz ve takip etmiş olduğu meslek-i siyasiyeden dolayı güya İslamiyet lehinde bulunduğunu gösteren İngiltere devleti şu son 20:25 sene zarfında Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin birinci derecede düşmanı makamına geçmiştir. Zira: müddet-i mezbure İngilizler'in Devleti Aliyye-i Osmaniye aleyhinde ittihaz etmiş oldukları meslek-i siyasiye-i mazarra yüzünden olarak Devlet-i Aliyye'nin duçar olmuş olduğu zarar ve ziyan derece-i gayede azim ve ehemmiyetlidir. Devletler yekdiğerleriyle harb ederler mağlub olan taraf şerait-i muahede iktizasınca zarar ve ziyan ve hasarat-ı külliyye giriftar olur; herhangi bir devletin malik olduğu kıt'atından, arazisinden, müstemlekatından veya sairesinden ahır bir hükümete terki; bunların diğér bir devlet tarafından zabt ve işğali; ahval-i dahiliye-i kesiresinden azim tebeddülâtın vukua gelmesi ve'l-hasıl vakt-i sulhda her bir nokta-i nazardan gaib etmesi ancak o devletin vereceği bir harbteki mağlubiyetinin neticesi olarak vukua gelen şeylerden ibaret bulunduğu şek ve şüpheden azadedir. Halbuki, Devlet-i aliyye-i Osmaniye İngilizler'le bir harb etmediği halde daimi surette onlardan zarar görmektedir ki bu husus İngilizler'in Devlet-i aliyye-i Osmaniye'nin birinci düşmanı olduğuna bir delil-i azimdir. İngilizler'in daimi surette Devlet-i aliyye-i Osmaniye aleyhinde ittihaz etmiş oldukları meslek-i politika-ı hasmane neticesi olarak devlet-i müşarünileyhanın az zamanda fakat külliyyetlü mıkdarıda gaib ettiği kıt'at ile duçar olmuş olduğu ahval-i müşkile-i dahiliyye-i siyasiye ve zarar ve ziyan:

Kıbrıs Adası'nın elden gitmesi,

Mısır mesele-i mühimme-i siyasiyesi,

Yemen'deki Arablar'ın ıġtıřařat-ı muhtelifesi,

Ermeni vuku'at ve ıġtıřařat-ı mükerreresi,

Girid mesele-i mühimmesi,

Devlet-i Aliye-i Osmaniye- Yunanistan muharebesinin zuhuruna sebep, Makedonya mesele-i mühimme-i müşkile-i azimesinin sebep-i zuhuru.

Devleti Aliyye-i Osmaniye Ruslar'la vermiş olduġu seferde onlardan bu kadar zarara uğramamıştır. Makedonya mesele-i mühimme-i siyasiyesinde dahi ierüden ierüye İngilizlerin parmakları vardır. Çünkü ötedenberi İngilizler'in ittihaz etmiş oldukları meslek-i siyasiye-i kat'iyeye:

Umum Memalik-i şahane'nin herhangi bir tarafından ve her ne suretle olursa olsun şayan-ı münakaşa bir mesele-i siyasiye (bir şark meselesi) vücuda getirmeġe sarf-ı sa'ay u gayretle daimi surette Avrupalılar'ı ve ba husus Ruslar'ı mesail-i mezkure ile işgal ederek bu vechile Ruslar'ın nazar-ı dikkat-i harikuladelerine Hind'den teb'id etmek ve Avrupa hükümatının efkar ve enzarını Mısır ve Sudan mesail ve kıt'atından uzaklaştırarak Hind'de, Mısır'da, Sudan'da, Transval'de.... ilah istediġi gibi oyun oynamak hususunda serbest kalmaktır.

Ötedenberü İngilizler vücuda getirdikleri mesail-i şarkiyeye ile Avrupalılar'la Ruslar'ı derece-i gayede işgal edib bir cihette maksadına nail olduktan maada diġer cihetten dahi mesail-i mezburenin hall u faslı neticesi olarak semere-i külliye iktitafına ve istifade-i cimsiye istihsaline muvaffak olmaktadırlar. Mısır, Girid... ilah gibi. Binaenaleyh İngilizler'in meslek-i politikaları bir taşla iki kuş vurmak kabilindendir.

Bi'l-cümle mesail-i şarkiyeden suret-i kat'iyede müstefid olan İngilizler bir Makedonya meselesinin zuhuruna çeşm-i cihar ile intizar eylemekte ve Makedonya'da dahi ıġtıřařatın meydana gelmesine hafıyyen yardım eylemektedirler. Balkan hükümat-ı sagiresi meydanında en ziyade..... terakkiye harisi ve meyyal ve günden güne harikulade bir surette terakki etmekte bulunan Bulgarlar'ın beslemekte oldukları niyyat-ı cengcuyaneyi, hissiyat ve vatanpervaneyi, efkar-ı tecavüzkaraneyi, tevsi-i memalik arzusunu, Makedonya'da Devlet-i Aliye-i Osmaniye dahilinde meskun Bulgar millet ve anasırının himaye tahlisleri

hususuna ve Sırbılar'ın dahi Bulgarlar'a nazaran hemen aynı fikir ve niyette bulunmalarını ve Makedonya kıt'ası dahilinde mevcut milel-i muhtelifenin ahvalini nazar-ı mütala'aya alan İngilizler bu nev-i iğtişâşatın vukua gelmesindeki suhuleti ve andan edilecek istifadeyi göstermektedirler.

İngilizler Makedonya'da bir ihtilal çıkarmak fikir ve maksadiyle Bulgarlar'a Girid'i misal olarak irae edib Girid'deki ahali-i hristiyanienin icra ettikleri ihtilalat ve mukavematın neticesi olarak istiklaliyetleri ilan olunduğu gibi Makedonya'da bulunan Bulgarlar'ın aynı suretle vücuda getirecekleri iğtişâşat sayesinde anların dahi Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin taht-ı idaresinden çıkarılarak ahar bir hristiyan governör'ün emr-i idaresi altına tefviz ile istiklaliyet ve serbistilerinin ilan olunabilmesi fikir ve ihtimalatı Bulgarlar'ın zihinlerine ilka olunmuş ve zaten tecavüz ve tevsi-i memalik etmek arzu ve fikrinde bulunan Bulgarlar'ın şu vecihle dahi ekmeklerine tereyağı sürülmüş demek olur. (Temelkuran, 1972: 153-155).

Ek 2:

BULGAR EKSARHLIĞI'NIN KURULUŞ FERMANI

- 1- Aşağıda sıralanan metropolitlik ve piskoposluklar ile sair bazı mahalleri içeren ve “Bulgar Eksarhiyası” unvanlı ayrı bir ruhani daire teşkil olunup bu dairenin mezhebe ilişkin ruhani idaresi “Eksarhiya”ya ait olacaktır.
- 2- Belirtilen dairede bulunan metropolitlerin rütbece en büyüğü “Eksarh” ünvanını haiz olup, devamlı surette maiyetinde bulunacak Bulgar Sinodosunun kanuni başkanı olacaktır.
- 3- Eksarhiya'nın dahili ruhani idaresi, Bab-ı Ali tarafından tasdik olunan ve Ortodoks mezhebi kurum ve usullerine uygun bir nizamname ile tayin edilecektir. Bu nizamnamenin ruhani idaresinde ve özellikle piskoposların ve eksarhın seçimi hususunda patrik tarafından ne doğrudan doğruya ve ne de çeşitli vasıtalarla asla müdahale olunmamasını temin edecek surette yapılacaktır. Ancak, Eksarh seçildiği zaman Bulgar Sinodu durumu patriğe bildirecek o da bunu tasdik edecektir.
- 4- Seçilen Eksarh, padişah tarafından onaylanacak ve ayinlerde patriğin ismini anmaya mecbur olacaktır. Ancak, eksarhlığa layık görülen kişi hakkında seçim yapılmadan önce Bab-ı Ali'nin görüşüne müracaat edilecektir.

5- Eksarh, kendi dini sorumluluğu altında bulunan bölgelere ilişkin olup, kendisinin nizam ve kanun çerçevesinde tavassuta yetkili olduğu hususlarda doğrudan doğruya yerel hükümetlere ve icap ettiği takdirde Bab-ı Ali'ye müracaat etmeye yetkilidir. Özellikle maiyetinde bulunacak olan rahiplerin atamaları onun isteğine göre yapılacaktır.

6- Ortodoks mezhebin ait olup, karşılıklı görüş alış-verişi ve yardımlaşmayı gerektiren işlerde Eksarhiya Sinodu, Rum Patriği ve cemaat metropolitlerine müracaat ederek ve bunlar da gerekli yardımın yapılması ve gereken cevabın verilmesi hususlarında acele edeceklerdir.

7- Bulgar Eksarhiyası Sinodu, kiliselerde kullanılacak olan kutsal yağı İstanbul Patrikliği'nden talep edeceklerdir.

8- İstanbul Patrikliği'ne tabi olan piskopos, başpiskopos ve metropolitleri İstanbul Patrikliği'nden olan aparhiyalardan engellenmeksizin gelip-geçebilecekler ve dini işlerin takibi için gittikleri vilayet merkezleri ve diğer mahallerde ikamet etme serbestisine sahip olacaklardır. Fakat, bunlar kendi ruhani idareleri dışında Sinod Meclisi toplayamayacaklar ve ruhani idareleri içinde olmayan Hristiyan işlerine müdahale ve bulundukları yerdeki piskoposun izni olmaksızın ayin yapamayacaklardır.

9- Fener semtinde bulunan Kuds-i Şerif Papazhanesi, Kuds-i Şerif Patrikliği'ne bağlı olarak Kudüs Patriki'nin nezareti altında bulunduğu gibi Fenerde bulunan Bulgar papazhanesiyle civarındaki Bulgar kilisesi de Bulgar Eksarhına bağlı olacaktır. Bu bakımdan, Eksarh Efendi, gerektiği taktirde İstanbul'a gelip, belirtilen papazhanede ikamete yetkili olacaktır. Ancak, Eksarh Efendi, gerektiğinde buraya gelmek ve burada bulunduğu müddetçe ayin yapmak hususlarında Kuds-i Şerif, İskenderiye ve Antakya Patriklerinin bu hallerde tabi oldukları kilise kanunlarına uyacaktır.

10- Bulgar Eksariyasının dini sorumluluk bölgeleri; Ruscuk, Silistre, Şumnu, Tırnova, Sofya, Vraca, Lofça, Vidin, Niş, Şehirköyü, Köstendil, Samakov, Velisa ve Varna şehirleri ile Köstence'ye kadar olan Karadeniz sahilinde bulunan ve ahalisi Bulgar olmayan yaklaşık 20 köy hariç olarak, Varna, Ahyolu ve Misivri kasabaları, İslimye Sancağı ve sahilde bulunan köylerden başka Süzebolu kazası, Filibe şehir merkezi, İstanimaka kasabası, Koklina, Vodine, Arnabudköy, Panaya, Lovesli, Lasko, Arhalani, Paçkov, Velastice köylerinden ve Paçkova, Ayos Anarkiri, Ayos Paraşkoy (Praşkvi) ve Ayos Yorgi Manastırları ile Filibe metropolitliklerinden ibaret olup Filibe şehir merkezindeki Panaya mahallesi de Bulgar Eksarhiyasına dahil olacaktır. Ancak, mahalle halkından Bulgar Kilise

ve Eksarhına tabi olmak isteyenler serbest olacaklar ve bunun ayrıntısı patrikhane ile Eksarhiya arasında dini kurallara uygun olarak düzenlenecektir. Bütün bu sayılan yerlerin dışında kalan yerlerin Ortodoks mezhebinde bulunan ahalsinin hepsi veya en az üçte ikisi dini hususlarda Bulgar Eksarhiyasına tabi olmak isterlerse ve bu durum tahkikat sonucu sabit olursa izin verilecektir. Ancak, bu suret, ahalinin tamamının veya en az üçte ikisinin ittifak ve arzusuyla olacağından, bundan yararlanarak halk arasında ayrılık çıkarma fırsatı kollayanlar ve bunun için çaba gösterenler olursa kanun karşısında sorumlu olacaklardır.

11- Bulgar Eksarhiyası hududu içinde olup, kilise kanunlarına uygun bir şekilde patrikhaneye bağlı bulunan manastırların düzeni eskisi gibi devam edecektir.

Bulgar Eksarhlığı Fermanı'nın sonunda ise, yukarda belirtilen maddelerin tarafların yasal ihtiyaçlarına hafi ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya yeterli olduğu söylenip, bundan sonraki ilişkilerde esas tutulacağı ve aykırı hareketten kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır (Koyuncu, 1998: 98-100).

Ek 3:

Makedonya – Edirne Bulgar İhtilal Komitelerinin Tüzüğü

BÖLÜM I

Amaç

Madde 1: MEBİK'in amacı Makedonya ve Edirne (Odrin) bölgesinin tam siyasi bağımsızlığını kazanmasıdır.

Madde 2: Bu amacın gerçekleşmesi için 1. maddede sözü edilen bölgenin Bulgar nüfusu arasında, basın aracılığı ile veya kulaktan kulağa ihtilalci fikirler yayılmalı ve genel bir ayaklanma hazırlığı için öz savunma duyguları yaratılmalıdır.

BÖLÜM II

Bileşim ve Yapı

Madde 3: Üyelik, cinsiyet farkı gözetilmeksizin, topluluğun gözünde dürüstlük ve ahlak dışı faaliyetlere karışmamış, özgürlüğün İhtilalci Davasına herhangi bir şekilde hizmet etmeye söz veren her Bulgar'a açıktır.

Madde 4: Her komitenin üyeleri, her birinin başkanı lider tarafından atanmış olan gruplara ayrılmıştır. Başkan da dahil olmak üzere her üyenin sorumlu komite tarafından verilmiş bir numarası vardır. Her üye yalnızca grubunun üyelerini ve başkanını bilir, başkan ise yalnızca komitenin liderini ve aracısını bilir.

Madde 5: MEBİK bölge, semt ve köy komitelerine ayrılmış olup bütün komitelerin üstünde Dava'nın genel faaliyetlerini yöneten ve onu temsil eden, MEBİK Merkezi yer almaktadır. Bölge ve Yerel Komitelerin sayısı Merkezi Komite, semt komitelerinin sayısı bölge komitelerince, köy komitelerinin sayısı ise bölge komitelerince belirlenir.

Madde 6: Her komitenin bir yönetim organı vardır. Bölge komitelerinin yönetim organı MEBİK Merkezince, semt komitelerinin yönetim organı bölge komitelerince seçilir ve Merkez Komitesince atanır, köy komitelerinin organları ise semt komitelerince atanır. Belli durumlarda MEBİK Merkezi'nin, bölge veya semt liderliğini, üyeler arasından birisine veya dışarıdan yetkilendirilen bir kişiye bırakma hakkı vardır.

Madde 7: yönetim organının her üyesi MEBİK Merkezince verilen bir numaraya sahiptir.

Madde 8: MEBİK Merkezi'nin üzerinde bir bayrak, kılıçlar, tüfek ve bomba, Makedonya-Edirne Merkez İhtilal Komitesi yazısı bulunan 2 cm, 66 mm, çapında çevresi olan bir mührü vardır. Bu mühürle Merkez Komitesi önemli belgeleri damgalar.

Madde 9: Her bölgesel, semt ve köy komitesinin bağlı komitelerle haberleşmek için gizli postası vardır.

Madde 10: Her komitenin, iç ve dış düşmanlarının faaliyetlerini izleyici kendi gizli polisi vardır.

Madde 11: Her komite bir üst komiteyi bölgesindeki faaliyetlerden haberdar eder ve her ay sonunda her konudaki faaliyetleri hakkında rapor verir.

BÖLÜM III

İhtilal Komitelerinin Maddesel Araçları

Madde 12: İhtilal komiteleri, 1)Gönüllü bağışlardan, 2)Düzenli üye ödentilerinden, 3)MEBİK Merkezince uygunluğu kabul edilmiş yollardan, ya da yerel komitelerin Merkez Komitesiyle yaptığı ön anlaşmalara göre toplanan paralardan gelir sağlar.

BÖLÜM IV

Cezalar

Madde 13: Dava'yı ihlal etmekten suçlu bulunan her kişi, işçi olsun olmasın, Bulgar olsun olmasın cezalandırılır.

Cezası yerel komitece belirlenir ve Merkez Komitesi'nin izniyle infaz edilir.

Madde 14: Ayrıntılı iç kurallar bu tüzük esasına göre hazırlanmıştır (Tunaya, 1988: 527-528).

